

01 Algunes qüestions obertes sobre la formació del plural en català de l'Alguer

Grup de treball per la normativització del català de l'Alguer

Codi document:

Data d'aprovació:

Última revisió:

01_GrupNorm

25/01/2019

24/07/2022

1. Introducció

Al present document tractem d'alguns casos de formació del plural característics de l'alguerés que no nos resulten hagin trobat espai en la literatura de tipus prescriptiu. Després d'una breu introducció al tema de la flexió de número en la llengua catalana (§ 2.), descrivim algunes peculiaritats locals del tema en qüestió (§ 3.) i ne fem, quan lo considerem necessari, una proposta de tractament ortogràfic (§ 4).

2. Norma general i casos específics¹

La formació del plural en alg. i en cat. gen. se realitza principalment amb l'adjunyida d'una *s* final, que constitueix la *marca flexiva general* (*verd* → *verds*, *port* → *ports*, etc.), però també de *-ns*, que caracteritza les paraules monosíl·labes tòniques i polisíl·labes acabades amb vocal tònica (*so* → *sons*, *africà* → *africans*, *abandó* → *abandons*, etc.), i de *-os*, previst principalment en paraules monosíl·labes o polisíl·labes agudes que acaben amb [s], seguida o no d'una altra vocal, però també amb [j] i [tʃ] (*bas* → *basos*, *abraç* → *abraços*, *cost* → *costos*, *peix* → *peixos*, *barrotx* → *barrotxos*,² etc.).

En la majoria dels casos citats, la formació del plural en alguerés coincideix amb aquella de la norma general, la qual accepta també variants territorials a bastança difuses, com lo plural *hòmens*, present a l'Alguer i en altres

¹ Totes les referències a la norma general són tretes de GIEC: 175-185.

² En context palatal és possible fer també lo plural amb la sola marca general *s*, en funció del dialecte: *desig* → *desitjos/desigs*, etc.

dialectes catalans. L'IEC accepta també, per la nostra varietat escrita, formes típicament locals, com lo plural en *-os* del demostratiu *aquell* → *aquellos* i del pronom *ell* → *ellos*,³ i també lo plural en *-ns* de *nu* → *nuns* (nom i adjectiu) i *cru* → *cruns*.⁴

En cat. gen. les règules citades tenen diverses excepcions. Per exemple, alguns monosíl·labs i polisíl·labs acabats en vocal tònica no fan lo plural en *-ns*, sinó en *-s*, com les lletres (*ce* → *ces*), les notes musicals (*mi* → *mis*), los substantius que venen d'altres categories lèxiques (*però* conjunció → *els peròs* subst.), alguns adjectius (*nu* → *nus*, *cru* → *crus*) i substantius (*fe* → *fes*, *cafè* → *cafès*, *canapè* → *canapès*, *clixé* → *clixés*, *menú* → *menús*, *tabú* → *tabús*, etc.).

3. Altres casos de l'alguerés

La nostra varietat presenta algunes característiques específiques relativament als plurals en *-ns*⁵ i en *-[u]s*.

Fan part de la primera categoria:

- a) los plurals amb la pronúncia que oscil·la entre *-[l]s*, *-ns*, *-s* i la forma invariable: *clixé/clixés/clixe[l]s* (sing. *clixé*), *hindú/hindús/hindu[l]s* (sing. *hindú*), *bacalla[l]s/bacallans* (sing. *bacallà*), *ble[l]s/blens* (sing. *ble*), *preso[l]s/presons*, (sing. *presó*), *futaralà/futarala[l]s* (sing. *futaralà*), *menú/menús* (sing. *menú*), *paixà/paixa[l]s* (sing. *paixà*), *puré/pure[l]s* (sing. *puré*), *te/tes* 'beguda' (sing. *te*), *tribú/tribu[l]s* (sing. *tribú*);
- b) los plurals realitzats generalment amb *-[l]s*: *café[l]s*, *carrero[l]s*, *estrado[l]s*, *canapé[l]s*, *rao[l]s*, *saludare[l]s*, *sise[l]s*, *trepie[l]s*, (*contra*)*vere[l]s*.
- c) lo monosíl·lab tònic *bi* 'frac', que no presenta /n/ al plural: *bis*.

³ Cf. MÀR: 29 i 34.

⁴ Ídem, p. 25 i 26.

⁵ No havem inclòdit en la casuística los plurals *batia[l]s* i *terre[l]s*. Aquestos no resulten coherents amb els singulars DCA *batia* i *terré*, los quals presenten una grafia discutible, ja revisada (amb raó) en *batiar* i *terrer* a MÀR: 54 i 59.

Fan part de la segona categoria:

- d) algunes paraules acabades amb /f/ o C + /r/, que fan lo plural en –[u]s: *buf* → *bufos*, *cadaf* → *cadafos*, *matalaf* → *matalafos*, *triomf* → *triomfos*, *llustr* → *llustros*, *llestr* → *llestros*;⁶
- e) los adjectius *bell*, *cert*, *tot*, que alternen los plurals en -s i -os en funció de factors sintàctics.⁷

4. Propostes de tractament ortogràfic

Relativament als plurals algueresos que havem discutit a § 3., proponem un tractament ortogràfic que tenguim en compte los factors següents:

- f) cada volta que hi ha possibilitat d'alternances orals del tipus *ble[l]s/ble[n]s*, també de tipus contextual, com en *bell[ø]s/bell[u]s*, considerem com a forma adequada per l'escriptura aquella que calca la forma general: *blens*, *bells*, etc.;
- g) quan les realitzacions típicament locals tendeixen a la sistematicitat, com en *bis*, *bufos*, *matalafos*, etc., adaptem la grafia a l'oralitat local, un criteri ja previst de l'IEC per casos com los alg. *nuns* i *cruns*;
- h) considerem com a excepcions al punt precedent los casos descrits a b), perquè les consonant laterals que hi trobem no són etimològiques i/o no respecten los normals models de formació del plural en català.

⁶ Al contrari, altres paraules que presenten la mateixa seqüència fònica final conserven lo plural en -s: *golf* → *golfs*, *regolf* → *regolfs*, *alegr* → *alegrs* (pr. *ale[ts]*), etc.

⁷ En gènere produïm los plurals *bell[u]s* i *cert[u]s* quan aquests dos adjectius precedeixen lo nom, i lo segon té lo significat de 'alguns': *bellos minyons*; *certos* 'alguns' *pares*. Relativament a *tot*, trobem normalment lo plural –[u]s quan aquest adjectiu precedeix immediatament un adjectiu numeral: *totos cinc*. Quan no se realitzen aquestes condicions, conservem lo plural original en -s: *minyons bells* (adjectiu precedit del nom), *pares certs* (adjectiu precedit del nom i amb el significat de 'segurs'), *tots los cinc hòmens* (adjectiu que no precedeix immediatament l'adjectiu numeral).

Proposta:

- 1) representem ortogràficament la pronúncia usual algueresa dels plurals *bis*, *bufos*, *cadafos*, *matalafos*, *triomfos*, *llustros*, *llestros*;
- 2) en los casos de vacil·lació entre pronúncies més locals i realitzacions més adherents a la fonologia de la llengua general, considerem les segones com a referents per la nostra ortografia: *clixés*, *hindús*, *bacallans*, *blens*, *menús*, *presons*, *tes*, *bells*, *certs*, *tots*;
- 3) en los casos de vacil·lació entre pronúncies invariables i realitzacions amb [l] no etimològiques, considerem les primeres com a referents per l'ortografia: (los/les) *futaralà*, *paixà*, *puré*, *tribú*;
- 4) en los casos senyalats al punt *b)* relatius als plurals en *-[l]s*, adoptem les marques flexives previstes de l'ortografia general, sense representar la [l] no etimològica: *estradons*, *carrerons*, *raons*, *saludarens*, *sisens*, *treprens*, *(contra)verens*, *cafès*, *canapès*.

Valutació de la proposta, a cura del Grup de treball per la normativització del català de l'Alguer

Lo GrupNorm aprova, amb consens general i sense votació formal, la proposta, amb l'exclusió d'aquella relativa a la grafia dels plurals *bells*, *certs*, *tots*. Per aquestos, lo GrupNorm proposon i vota en manera unànime un tractament diferenciat en funció del registre lingüístic, que preveu l'ús de la grafia mimètica *bellos*, *certos* i *totos*, relativament als contextos sintàctics descrits a la nota 7, en l'àmbit de l'ensenyament primari i en registres no formals. En manera complementària, se consella l'ús sistemàtic de les formes *bells*, *certs* i *tots* com a adequat per la instrucció superior i en contextos escrits més formals.

02 Consideracions sobre lo tractament ortogràfic de [dʒ] i [ʒ] intervocàlics en català de l'Alguer

Grup de treball per la normativització del català de l'Alguer

Codi document:

02_GrupNorm

Data d'aprovació:

08/02/2019

Última revisió:

26/07/2022

1. Introducció

L'objectiu principal del present document és investigar lo tractament ortogràfic que lo DCA reserva als sons palatoalveolars sonors intervocàlics, codificats amb criteris que no resulten sempre prevedibles.

Repassem breument a § 2. les règules generals de tractament de [dʒ] i [ʒ] en la llengua general, i les integrem amb algunes informacions sobre pronúncies específiques de la nostra varietat. Dediquem la secció 3. a l'anàlisi del tractament ortogràfic de les seqüències V[dʒ]V al DCA, sobretot relativament al lèxic no genuí. En la mateixa secció fem una nova proposta de tractament prescriptiu dels casos en qüestió. En fi, a § 4. presentem altres casos de grafia DCA V[dʒ]V que mereixen un aprofundiment ulterior, i pels quals fem, quan lo considerem necessari, propostes de revisió.

2. Norma general i casos específics

En alguerés lo so palatoalveolar sonor se realitza generalment com a africacat en totes les posicions i contextos fonètics: *gent*, *menjar*, *festejar*, etc. ([dʒ]*ent*, *men*[dʒ]*ar*, *feste*[dʒ]*ar*). Lo correspondent so fricatiu [ʒ] se troba en un petit grup de veus alguereses que mostren una clara influència del logudorés septentrional, del sassarés i —més rarament— en francesismes: *estriginar* → *estri*[ʒ]*inar*, *ajàpido* → *a*[ʒ]*àpido*, *abatjur* → *aba*[ʒ]*ur*, etc.

Com sabem, l'ortografia catalana preveu, per representar [dʒ] i [ʒ], les grafies *g* i *j*:⁸

- a) *g* envant de *e* i *i*: *generós*, *àngel*, *dirigir*, etc.;
- b) *j* envant de *a*, *o*, *u*: *jonc*, *ajut*, *penjar*, etc.;
- c) *tj* i *tg* quan tenim de representar consonants palatoalveolars sonores intervocàliques pronunciades amb africació en les principals varietats orientals: *fetge*, *coratjós*, etc.

Endemés, per motius de tradició i/o d'adherència a models ortogràfics exògens en cas de lèxic modern no genuí, podem representar los sons [dʒ] i [ʒ] també amb les seqüències *j + e/i*, *dj* i *gg*: *jerarca*, *jeep*, *jujitsu*, *adjectiu*, *suggerió*, *suggerir*, etc.

En alguerés tenim també exemples en los quals les citades relacions fonemigrafèmiques poden presentar alguns caràcters específics, principalment a causa de la pressió de l'italià sobre lo nostre lèxic culte. Recordem, en particular:

- d) l'aproximantització del so palatoalveolar del pronom *jo* ([j]o) i d'alguns cultismes escrits amb *j*: *cònjuge* (còn[j]uge), *injecció* (in[j]ecció), *objecció* (ob[j]ecció), etc.;
- e) l'absorbiment de les *i* àtones en los grups *gia/gio*: *privilegiat* (privile[dʒ]at), *religiositat* (reli[dʒ]ositat), etc.

3. La grafia dels sons palatoalveolars sonors al DCA i noves propostes de tractament

Tots los casos citats en la precedent secció són tractats al DCA en plena adherència amb els models correspondents de la grafia general, sempre que se tracti de lèxic genuí (cf. *religió*, *suggeriment*, *fetge*, etc.) o de lèxic tècnic modern que té un correspondent directe en la llengua general (*projector*, etc.). Al contrari, resta de difícil comprensió l'ús alternat al DCA de *t* i *tj* per representar [dʒ] intervocàlic en lèxic no hereditari. Per exemple, los sardismes *pi[dʒ]o* i *cari[dʒ]o* són escrits, respectivament, amb *tj* (*pitjo*) i *j* (*carijo*), amb una al·lografia de la qual no se dona justificació explícita al diccionari. Per

⁸ Per una anàlisi més àmplia sobre les règules generals de representació de [ʒ] i [dʒ], cf. OIEC: 60-62.

aquestes i altres centenars d'alternances *j/tj* (*artijà/partitjà*, etc.) resulta pràcticament impossible preveure la grafia de les palatoalveolars en qüestió.

Partint d'aquestes consideracions, proposem d'uniformar la representació ortogràfica de les consonants palatoalveolars en lèxic com *pitjo* i *carijo*.⁹ Aquest procés d'uniformització pot anar, en teoria, almanco en dues direccions:

- f) extensió de l'ús del dígraf *tj*: *pitjo*, *caritjo*;
- g) extensió de l'ús de la sola lletra *j*: *pijo*, *carijo*.

Si aquesta tipologia de lèxic no genuí fossi estada present també en varietats com lo català central o lo balear, la solució ortogràfica més coherent amb el sistema del català escrit fora estada la *f*), perquè, com havem recordat més a damunt, la presència dels dígrafs *tj* i *tg* és representativa exactament de sons palatoalveolars realitzats com a *africats* en los principals dialectes orientals. Doncs: *pi[dʒ]o* → *pitjo* i *cari[dʒ]o* → *caritjo*. Al contrari, si les mateixes paraules fossin estades exclusives de varietats com lo valencià, en lo qual les grafies *tj*, *tg*, *j* i *g* representen normalment una mateixa realització africada, la qüestió conservaria margins més amplis de discrecionalitat, una condició que resta vàlida també per l'alguerès, varietat en la qual aquestes realitzacions són igualment produïdes com africades.

Dit això, hi ha un factor que nos fa preferir la proposta de tractament *g*) respecte a *f*), i és lligada a l'augment d'eficiència que aquesta aportaria en termes d'ensenyament de la llengua escrita. De fet, si adoptéssim sistemàticament lo dígraf *tj* per representar los numerosos casos de [dʒ] intervocàlic en los sardismes i italianismes del DCA, lo resultat final sigueria la creació d'un sistema amb centenars d'entrades amb grafia *V[dʒ]V* → *j* (*ajut*, *festejar*, etc.), i altres diversos centenars en les quals lo mateix so és representat de *tj* (*pitjo*, *assimitjar*, etc.). En altres paraules, passariem d'un sistema, aquell actual, en lo qual se demana als usuaris de recordar a memòria centenars casos d'alternança *j/tj* a un altre igualment complicat i que lis hi continuaria a demanar un immens i (aparentment injustificat) esforç mnemònic per definir la grafia de [dʒ] intervocàlic.

⁹ Los exemples que discutim en aquesta i en les seccions següents fan referència quasi sistemàticament a l'alternança *j/tj*, i no a aquella *g/tg*, perquè les al·lografies DCA que considerem dignes d'aprofundiment i de revisió fan part quasi exclusivament de la primera tipologia.

Al contrari, si decidim d'escriure sistemàticament amb *j* los casos de V[dʒ]V en lo nostre lèxic no genuí, creariem una categoria majoritària representada de V[dʒ]V → *j*, i una segona categoria, numèricament més limitada i més fàcilment gestible, de grafies V[dʒ]V → *tj*. En termes didàctics, l'aplicació de *g*) comportaria l'adopció de la regla *h*), que formulem en aquí sota. La regla incloueix també los casos de representació V[dʒ]V → *tg*:

- h) utilitzem, per representar [dʒ] intervocàlic, los dígrafs *tj* i *tg* solament quan això és previst pel lèxic correspondent del català general. En los altres casos, utilitzem *j*, *g* i les altres representacions previstes de l'OIEC (*gg* i *dj*)

L'ús de *tj* i *tg* continuaria a ésser previst no solament quan hi ha una correspondència lèxica directa entre varietat local i general (per ex. *coratjós*), sinó també en casos en los quals paraules no hereditàries són adaptades en la nostra oralitat segons criteris patrimonials, com it. *mezzanello* → alg. *mit-janel·lo*, o també en derivats específics de l'alguerés que tenen una base catalana, com *massatjar*, a partir de *massatge*.

Proposta 1:

utilitzem, pel lèxic no genuí específic de l'alguerés, los dígrafs *tj* i *tg* solament quan això és previst pel lèxic del català general.

Inclodim en la proposta també lo canvi *espasseja* → *espassetja*, per convergència amb el cat. gen. *bassetja*,¹⁰ i *gutgel·la* → *gugel·la*.

¹⁰ Si mirem a la secció *fona* del *Petit ALDC* (<http://aldc.espais.iec.cat/files/2013/10/390-La-fona.pdf>), resulta que la variant *espassetja* de la forma *passetja*, *bassetja*, etc., és present solament a l'Alguer, però havem pogut trobar textos d'altres territoris que presenten la mateixa variant lèxica: «[...] una gralla, una *espassetja* i tres pedretes» (Anglès i Soronellas 2012: 26).

4. Altres casos de l'alguerés

Lo DCA contén algunes paraules amb [dʒ] i [ʒ] intervocàlics transcrits en maneres diferents respecte a la casuística reportada en la secció precedent:

- i) los sardismes *eixamboliar*, *esqueixinar*, *queixiner* i *esdrixit*, en los quals [ʒ] és estat ortografiat amb el dígraf *ix* (primers tres casos) i *x* (últim cas);
- j) los termes *buixarda* (amb els derivats *buixardada* i *buixardar*) i *eixemple*, en los quals los sons palatoalveolars sonors respectivament africad i fricatiu són estats escrits amb *ix* per probàbil analogia amb el cat. gen. *buixarda* i *ximple*;
- k) lo francesisme *abatjur*, que constitueix un cas únic al DCA de representació de [ʒ] amb el dígraf *tj*;
- l) lo sardisme *assúngia* (pr. alg. *assun*[dʒ]a), que presenta una grafia diferent respecte a altres sardismes amb la mateixa terminació: *encunja*, *morrunja*, etc.;
- m) l'italianisme/sardisme *faige*, que constitueix un cas únic de representació de [dʒ] amb el dígraf *ig*, i també un cas únic d'ús del dígraf *ig* en posició no final;
- n) los italianismes *pareig* i *parqueig*, ortografiats al DCA a partir de les pronúncies *pare*[tʃ] i *parque*[tʃ], que considerem possibles en la primera persona del singular del pres. d'ind. dels verbs *parejar* i *parquejar*, però que no resulten consuetes en los dos substantius citats, realitzats normalment calcant la morfologia italiana: *pare*[dʒ]o, *parque*[dʒ]o. Relativament a l'últim cas, lo DCA ja presenta la variant *parquejo*.

Detallem en aquí sota diverses propostes de revisió ortogràfica, que toquen tots los exemples reportats a i) – n). No hi inclodim los convergents *buixarda* (amb derivats) i *eixemple*, pels quals no proponem ningun canvi.

Proposta 2:

2a) modifiquem la grafia de *esqueixinar*, *queixiner* i *esdrixit* en *esquiginar*, *quigineri*, *esdrigit*, vist que en aquestos casos l'ús de *ix* i *x* no

resulta justificat ni fonèticament i ni etimològicament. *Eixamboliar* tendria d'ésser substituït definitivament amb la variant *ajamboliar*, ja present al DCA;

2c) utilitzem, en lo cas de *abatjur*, que no té un correspondent directe en cat. gen., l'ortografia etimològica *abat-jour*;¹¹

2d) modifiquem *assúngia* en *assunja*, per analogia amb tots los altres casos anàlegs: *encunja* (*encun[dʒ]a*), *maquijonjo* (*maquijon[dʒ]o*), *punturjo* (*puntur[dʒ]o*), etc.;

2e) modifiquem l'italianisme/sardisme *faige* en *fajo* (pr. *fa[dʒu]*), respectant la pronúncia local algueresa i l'etimologia directa d'aquesta paraula;

2f) substituïm definitivament lo DCA *parqueig* amb la variant *parquejo* del mateix diccionari. Anàlogament, substituïm *pareig* amb *parejo*.

Valutació de les propostes, a cura del Grup de treball per la normativització del català de l'Alguer

Lo GrupNorm aprova, amb consens general i sense votació formal, la proposta 2, i amb quatre vots a favor i dos contraris la proposta 1. En aquest últim cas, los membres que han votat en manera contrària han exprimit la preferència per una proposta de tractament que preveu l'ús sistemàtic dels dígrafs *tj* i *tg* per representar [dʒ] en lèxic no genuí.

Tots los membres concorden sobre lo fet que la transcripció ortogràfica de [ʒ] i [dʒ] en català de l'Alguer és digna d'ulterior atenció futura.

¹¹ Aquesta forma, endemés d'evitar la grafia excepcional [ʒ] → *tj* en alguerés, és també coherent amb la norma general que preveu la conservació del guionet en los préstits no adaptats quan aquest signe ja se troba ortografiat en la paraula original (cf. OIEC: 118, punt f)).

03 Tractament ortogràfic de les consonants fricativa i africada palatoalveolar sordes en català de l'Alguer

Grup de treball per la normativització del català de l'Alguer

Codi document:

03_GrupNorm

Data d'aprovació:

22/02/2019

Última revisió:

27/07/2022

1. Introducció

L'objectiu principal del present document és investigar lo tractament ortogràfic que lo DCA reserva als sons palatoalveolars sords, en diverses posicions a l'intern de paraula.

Repassem breument a § 2. les principals règules de tractament de [tʃ] i [ʃ] en la llengua general. Inserim també diversos exemples de pronúncies específiques alguereses, i del tractament ortogràfic que se'n fa al DCA. Inclodim a § 3. les nostres propostes de revisió.

2. Norma general¹² i casos específics de l'alguerés

2.1. Posició inicial

En posició inicial, [tʃ] i [ʃ] són normalment representats amb *x*: [ʃ] *acal* → *xacal*, [tʃ] *ifra* → *xifra*, etc. En un número reduït de termes no genuïns, [tʃ] inicial s'escriu *tx*: [tʃ] *ecoslovac* → *txecoslovac*,¹³ [tʃ] *au* → *txau*.¹⁴

Endemés, pels sons en qüestió la nostra varietat presenta algunes diferències dignes de nota respecte a altres varietats catalanes, degudes, sovent, a la

¹² Per una anàlisi més àmplia sobre les règules generals de representació de [ʃ] i [tʃ], cf. OIEC: 62-66.

¹³ En realtat, la grafia DCA d'aquest gentilici és *txescoslovac*, amb un evident error tipogràfic pel qual donem per escomptada la correcció en *txecoslovac*.

¹⁴ Cf. MÀR: 59.

pressió de l'italià. Ne mostrem alguns exemples en aquí sota, inclodint-hi també casos de palatalitzacions no presents en la llengua general:¹⁵

- a) pronúncia [ks] (o també [s] en contextos informals) de la consonant inicial de *xenòfob*, *xilòfon*, *xilògraf*, amb els derivats;
- b) pronúncia [ʃ] del grup *ci-* inicial de *ciàtica* i *ciència*, amb derivats;
- c) pronúncia [tʃ] de la consonant inicial en diversos cultismes que presenten /s/ en la llengua general: *cèl·lula*, *centímetre*, etc.;¹⁶
- d) pronúncia [tʃ] de *safareig*, ja modificat amb la grafia localitzant *xafareig* a MÀR: 59.

Un altre cas DCA digne de nota és aquell del francès *jabot*, present en alg. amb la pronúncia [ʃ] *abot* i escrit al diccionari amb la doble grafia *jabó* i *xabot*.

2.2. Posició medial i final/i: [ʃ]

Com sabem, en posició medial i final lo so [ʃ] és representat del dígraf *ix* en los grups *aix*, *eix*, *oix*, *uix* (*baix*, *aqueix*, *coixí*, *búixola*), i de la sola *x* quan lo so fricatiu és precedit de /i/: *clixé*, *pixar*, *ixi*.

Són característiques de l'alg. la pronúncia [ʃ] de *vexil·la* (cat. gen. *ve[ks]il·la*) i del grup *sc* en cultismes com *fascícul*, *piscina*, *probòscide*, etc. (cat. gen. *fa[s]icle*, *pi[s]ina*, *probò[s]ide*). També és característica de la nostra varietat la pronúncia [ʃ] en *arboç*, ja modificat amb la grafia localitzant *arboix* a MÀR: 54.

Resulten dignes de menció també les grafies DCA *brio[ʃ] → briox* (cat. gen. *brioix*), *fla[ʃ] → flash* (cat. gen. *flaix*) i *mar[ʃ] → marx* (interjecció; < fr. *marche*).¹⁷

¹⁵ No inclodim en la llista la pronúncia sibilant inicial de *xiulet* → [s]iulet, present també en altres varietats dialectals, sobretot de l'àrea balear (cf. ALDC, mapa 609: <https://aldc.es-pais.iec.cat/files/2013/06/Mapa-609.pdf>).

¹⁶ Al contrari, la pronúncia sibilant original se conserva en paraules primitives i més populars del tipus *cent* → [s]ent.

¹⁷ No inclodim entre aquests casos l'aparent incongruència entre la grafia DCA (*a*) *petxo* i la pronúncia [ʃ] senyalada al mateix diccionari. De fet, considerant que la pronúncia en qüestió és en realtat africada ([tʃ]) i coherent amb l'actual grafia DCA, la nostra proposta de revisió no toca l'ortografia citada, sinó la transcripció fonètica que li correspon: *pe[tʃ]o*.

2.3. Posició medial i final/2: [tʃ]

2.3.1 Posició medial

En català, la forma gràfica tradicional per indicar l'africada palatoalveolar sorda és *tx* entre vocals (*botxa*, *butxaca*, etc.) i *x* després de consonant (*carxofa*, *ganxo*, *arxiu* etc.).

Endemés, en la nostra varietat tenim numerosos exemples en los quals realitzem com a [tʃ] diverses seqüències [ks], [s] i [dʒ] de la llengua general, a causa, sovent, de la pressió de l'italià:

- e) pronúncia [tʃ] de diverses seqüències *ce/ci* (*oficina*, *parcel·la*, etc.), *cce/cci* (*accessible*, *accelerar*, *occident*, etc.), *xce/xci* (*excel·lent*, *excitar*, etc.);
- f) pronúncia [tʃ]/[tʃe] de diverses sibilants originals: *comerç* → *co-mer*[tʃ], *braçaleto* → *bra*[tʃ]*aleto*, *eficaçment* → *efica*[tʃe]*ment*, *feliçment* → *feli*[tʃe]*ment*, etc.;
- g) mancada sonorització [tʃ] → [dʒ] en casos com *llebetjada* → *llebe*[tʃ]*ada*, *bolitjos* → *boli*[tʃ]*os*, etc.
- h) mancada sonorització [tʃ] → [dʒ] i absorbiment de /i/ en *ferotgia* (*fero*[tʃ]*a*).

Senyalem també les grafies DCA *xi*[tʃ]*ina* → *xixina*, *no*[tʃ]*eta* → *notgeta*, *marti*[tʃ]*ar* → *martitjar* i *pruni*[tʃ]*a* → *prunitja*.

2.3.2 Posició final

En posició final, l'africada palatoalveolar sorda s'escriu:

- V + *tx* o C + *x* si lo so se conserva sord en les formes derivades i/o flexes: *barrotx* → *barro*[tʃ]*os*; *embitx* → *embi*[tʃ]*ar*; *tunx* → *tun*[tʃ]*ada*, etc.;
- (i)g quan [tʃ] se sonoritza en les formes derivades i/o flexes: *bromeig* → *brome*[dʒ]*ar*; *mig* → *mi*[dʒ]*a*, etc. En la primera persona del singular del pres. d'ind. trobem també les combinacions C + *j* i V + *tj*: *menj* ← *men*[dʒ]*ar*; *viatj* ← *via*[dʒ]*ar*; *pitj* ← *pi*[dʒ]*ar*, etc.

Com havem vist més a damunt a g), en alguerès realitzem com a sordes algunes consonants africades que presenten la pronúncia sonora en la

llengua general: *bolitjos* → *boli[tj]os*, *estotjos* → *esto[tj]os*,¹⁸ *llebetjada* → *llebe[tj]ada*, *xafaretjos* → *xafare[tj]os*. En aquestos casos, és possible justificar les grafies DCA [tj] → *tj* a partir de l'evident voluntat de l'autor i dels revisors del diccionari de potenciar la convergència amb la llengua escrita general. No podem però parlar de convergència relativament als DCA *galig* i *llanaig*, termes no genuïns que fan los plurals *gali[tj]os* i *llana[tj]os*, anàlogament amb entrades del tipus *barrotx* ← *barro[tj]os*, escrites però amb *tx*.

Una altra entrada DCA digna de menció és *go[tj]* → *goig* ('composició en honor de la Mare de Déu o dels sants'), que conserva la grafia original *-ig* també si presenta un plural peculiar, sense [tj] o [dʒ], que és *go[z]os*. Aquesta variant fonològica calca clarament la fonologia del catalanisme sard *gosos*.

3. Propostes de revisió

A partir dels exemples mostrats fins ara, quasi tots trets del DCA, és clar que aquest diccionari aplica normalment les règules del català general en la transcripció de [tj] i [ʃ] algueresos. En casos de proximitat, però no de coincidència, entre pronúncies locals i generals (per ex. alg. *llebe[tj]ada* i cat. gen. *llebe[dʒ]ada*) lo DCA adopta grafies convergents amb aquelles de la llengua estàndard (*llebetjada*).¹⁹ La convergència és present també en casos pels quals no és possible arribar a una grafia final idèntica entre l'entrada local i aquella general, com en los alg. *cèdola* (pr. [tj]èdola) i *censiment* (pr. [tj]ensiment), que conserven la *c* inicial per analogia amb els cat. gen. *cèdula* i *cens*. A voltes aquestes analogies no són immediatament clares, com entre lo DCA *pontèfice* i lo DIEC *pontífex*, però són recuperables a partir de l'anàlisi de formes generals cultes i/o derivades: *pontèfice* ← *pontifici*.

En manera complementària, quan no és possible trobar aquesta tipologia de referents grafèmics en la llengua general, i quan no sem en presència de

¹⁸ La sonoritat és però sempre present en la flexió verbal del verb *estotjar*: *esto[dʒ]em*, *esto[dʒ]aré*, etc.

¹⁹ És digne de nota lo cas del DCA *bolig*, pel qual Caria 1995: 152 propon la grafia *bolitx*, probablement perquè al plural no hi ha sonorització de la consonant africada: *boli[tj]os*. En realtat, però, hi ha altres derivats que conserven la sonorització original, com *boli[tʃ]aiu* (cf. Pascalis 1989, vol. II, p. 787), fet que nos fa continuar a preferir l'actual grafia convergent DCA.

processos de sonorització de consonants palatoalveolar sordes finals, lo DCA tendeix a representar lo so [tʃ] amb *x* o *tx*, coherentment amb les règules de l'ortografia fabriana. Les nostres propostes de revisió tenen en compte exactament aquestes tendències ja presents al DCA, millorant-ne, quan és possible, lo nivell de coherència interna.

Proposta:

- 1) respectem lo criteri convergent DCA cada volta que és disponible, en la llengua general, un correspondent directe, en mots primitius, o indirecte, analitzant també formes compatibles de la mateixa família lèxica, de les paraules investigades: *bolig*, *parcel·la*, *accessible*, *occident*, *excel·lent*, etc.;
- 2) modifiquem, en aplicació del criteri precedent, los DCA *matritxina* ('llana d'ovella que ja ha parit') *briox* i *flash* en *matricina*,²⁰ *brioix* i *flaix*;
- 3) considerem com a excepcions a la proposta 1 los canvis *arboç* → *arboix* i *safareig* → *xafareig*, ja aprovats MÀR. Sempre en un sentit localitzant, modifiquem lo DCA *ferotgia* en *ferotxa*, perquè la primera forma és excessivament distant respecte a la usual pronúncia algueresa *fer*['ɔtʃ]a;
- 4) utilitzem les règules fabrianes de transcripció de [tʃ] i [ʃ] per les paraules DCA que no tenen un correspondent directe o indirecte en la llengua general: *càmice*, *cembrea*, *cèrnia*, *cesso*, *cimosa*, *cípria*, *civeta*, *crociera*, *galig*, *llanaig*, *martitjar*, *notgeta*, *òbice*, *ónice*, *orèfice*, *prunitja*,²¹ *xixina* → *càmitxe*, *xembrea*, *xèrnia*, *xesso*, *ximosa*, *xípria*,²² *xiveta*,²³ *crotxera*, *galitx*, *llanatx*, *martitxar*, *notxeta*, *òbitxe*, *ónitxe*,

²⁰ En aquest cas és possible trobar formes amb *c* solament a partir d'un ús extensiu i culte (per ex. *matricial*) del terme original llatí.

²¹ Amb els derivats: *esprunitjar*, *esprunitjador*, *esprunitjada*, *esprunitjat*.

²² En aquest cas lo canvi *c* → *x* sigueria justificat també per raons analògiques, a partir del topònim *Xipre*.

²³ En aquest cas lo canvi *c* → *x* evitaria també la confusió entre lo nom alguerés, referit a la *l'Athene noctua*, i lo cat. gen. *civeta*, referit a la *Viverra zibetha*.

orèfitxe, prunitxa,²⁴ *xitxina*.²⁵ Eliminem la forma DCA *cit*, ja representada de la variant *xit*;

- 5) utilitzem lo criteri etimològic, modificant l'actual proposta DCA, en la interjecció *marx* i en lo substantiu *jabó*: *marche*,²⁶ *jabot*;²⁷
- 6) reflectim gràficament l'al·lomorfa *goig* (singular) / *gosos* (plural), amb la primera que conserva la sua terminació tradicional, i la segona que respecta la morfologia sarditzada del plural.

Valutació de la proposta, a cura del Grup de treball per la normativització del català de l'Alguer

Lo GrupNorm aprova, amb consens general i sense votació formal, la proposta. Senyalem que, durant la discussió, són emergides algunes observacions que no se són concretitzades en ulteriors propostes formals, i que però val la pena anotar:

- la revisió del DCA *martitjar* en *martitxar* cria dues entrades homògrafes al DCA, amb significats aparentment diferents. Dit això, pogueria ésser útil definir en futur si les dues tenen d'ésser tractades com a entrades diferents o, alternativament, com a accepcions diferents d'una mateixa entrada;
- relativament a la forma localitzant *ferotxa* és estada presa en anàlisi la possibilitat d'utilitzar la variant gràfica *feròcia*, considerant com a forma de referència l'entrada genuïna DCA *ferocitat*. Una ulterior anàlisi d'aquesta proposta ha evidenciat que la grafia *feròcia* presupon un tractament com

²⁴ Amb els derivats: *esprunitxar, esprunitxador, esprunitxada, esprunitxat*.

²⁵ Veu d'etimologia incerta, no nos és estat possible trobar analogies certes i directes amb termes com lo castellà *cecina* ('carn seca') o lo català *xixina* ('carn picolada'). Del punt de vista ortogràfic, la grafia *tx* és també coherent amb el sinònim DCA *xitxirinel·la*.

²⁶ Aquesta forma gràfica evitaria també la possible confusió amb l'homògraf *marx*, primera persona del singular del pres. d'ind. de *marxar*.

²⁷ Aquesta proposta implica també l'eliminació de la variant DCA *xabot*.

a esdrúixola d'una paraula que considerem fonològicament com a plana (*fer*['ɔtʃa]). A aquest propòsit, és estat recordat que l'ortografia local no descarta la possibilitat de tractar ortogràficament com a esdrúixoles paraules normalment planes, però aquest tractament és de tipus convergent amb la llengua general cada volta que tenim un correspondent directe, amb possibilitat de coincidència ortogràfica, entre varietat local i llengua general (per ex. alg. *acà*[tʃ]a → *acàcia*). Lo GrupNorm ha per tant confirmat la proposta de canvi *ferotgia* → *ferotxa*, considerant però aquesta forma com un italianisme pel qual tenim una alternativa genuïna en lo citat *ferocitat*.

04 L'alternança ortogràfica entre les variants *lo(s)* i *el(s)* de l'artícul definit (determinatiu) en català de l'Alguer

Grup de treball per la normativització del català de l'Alguer

Codi document:	Data d'aprovació:	Última revisió:
04_GrupNorm	08/03/2019	28/07/2022

1. Introducció

La nostra varietat conserva encara la forma antiga de l'artícul *lo*, forma acceptada de la normativa general per usos locals.²⁸ Aquest artícul, que pronunciem normalment [lu], s'alterna en la nostra oralitat amb la variant asil·làbica²⁹ [l]. En la nostra literatura prescriptiva són presents diversos models de gestió d'aquesta alternança, que discutim a § 2. Dediquem l'última secció del present document (§ 3.) a la formulació d'una nova proposta d'alternança ortogràfica de les variants [lu]/[l].

2. Models d'alternança [lu]/[l] en la nostra literatura prescriptiva

Entre qui escriu en alguerés és freqüent l'ús de la doble forma *lo(s)/el(s)* per representar, respectivament, la variant sil·làbica [lu] i asil·làbica [l] de l'artícul definit.

²⁸ Cf. GIEC 16.3.1.1.

²⁹ Al present document nos referim al concepte d'asil·labació per indicar exclusivament la pèrdua de nucli sil·làbic deguda a la presència d'una vocal a mà *esquerra* de l'artícul (per ex. *Compra* [l] *peix*) i no a mà *dreta* (*He vist* [l] *amic*).

Existen alguns models normatius de distribució de *lo/el*, entre los quals recordem Scala (2002) —cf. punt *a*) en aquí sota— i Pais (1970) —cf. punt *b*):

- a) s'utilitza la forma *el(s)* quan l'article és precedit de paraula que acaba amb vocal gràfica, *vocal + r muda*, preposició *amb*: *Compra el pa; Vaig a comprar el pa; Amb el pa*. S'utilitza *lo(s)* en tots los altres casos;³⁰
- b) s'amptra la variant *el* quan l'article és precedit de paraula que acaba amb: *vocal*, *[-k]*, *[-p]*, *[-t]*, *[-tʃ]* i *[-ts]*: *M'agrada més la carn que el peix; M'acab el còmpito*. Però trobem sempre la variant *lo(s)* quan la paraula successiva comença amb *[dʒ]*, *[j]*, *[l]*, *[ʎ]*, *[r]*, *[s]*, *[tʃ]*, *[ʃ]*, *[ts]*: *Veig lo llibre meu i el tou*.³¹

Les dues propostes tenen en comú la preferència per l'ús de la forma asil·làbica després de paraula que acaba amb vocal fonètica, inclodint los casos (Pais) en los quals algunes seqüències consonàntiques poden donar vida a la ben coneixuda vocal epentètica *[i]* de l'alguerés: *M'acab el còmpito* → *M'aca[pil] còmpito*.

Les propostes *a*) i *b*) representen lo resultat d'un compromís normatiu entre la variabilitat de la llengua oral i algunes exigències imprescindibles de simplificació didàctica. De fet, en frases com *Ves i compra el pa* l'oralitat fa perfectament possible sigui l'ús de l'article asil·làbic (*Ves i compra [l] pa*) que l'ús del correspondent sil·làbic (*Ves i compra [lu] pa*), però los normativitzadors han volgut indicar alguns criteris que nos ajuden a determinar en quals contextos tenguérem de preferir la forma escrita *el* i en quals tenguérem d'adoptar la forma *lo*.

Una tercera proposta és nada a dins de la ComAlg amb la intenció d'integrar lo model de Scala 2002 amb els casos no previstos del mateix model, com la tendència de la nostra oralitat a preferir l'ús de l'article sil·làbic en los adjectius numerals perifràstics també després de paraula acabada amb vocal fonètica: *Tenc de fer lo de sis*. Després d'una anàlisi aprofundida, la ComAlg, partint de la proposta *a*), havia indicat una sèrie de casos en los quals la

³⁰ Resum nostre i exemples nostres.

³¹ Resum nostre, amb adaptació dels símbols originals a la notació AFI, i exemples de l'autor. D'aquestos, reportem en aquí la grafia original: *M'agrada més la carn que'l peix; M'acab el compito; veig lo llibre meu y'l tou*.

variant *lo(s)* és preferible a la variant *el(s)* també després de paraula acabada amb vocal fonètica:

- c) quan l'article és precedit d'un vocatiu: *O lo doctor!*;
- d) en los ordinals perifràstics: *Lo de sis i lo de set*;
- e) en algunes estructures de frases que presenten l'article amb valor individualitzador: *Mira que lo que volives no és més disponible; Escolta bé lo que te dic*;
- f) quan la conservació de la forma plena té una funció distintiva respecte al pronom correspondent: *Dona-me [lu] més fresc* 'Dona-me lo ('aquell') més fresc', article; *Dona-me[l] més fresc* 'Dona-me'l més fresc', pronom.

Lo model de la ComAlg té lo mèrit de mostrar com la resistència a l'elisió de l'article *lo* és ben present també després de paraula acabada amb vocal. A aquest propòsit podem, avui, adjunyar informació descriptiva útil per establir si la nostra oralitat prefereix, en termes general, la conservació del nucli sil·làbic o la sua elisió en lo mateix context fonètic. La citada informació és disponible en un estudi publicat de l'autor del present document en lo qual és estada analitzada l'alternança [lu/l] en un corpus de més de 500 ocurrences produïdes de 17 parlants nadius de la nostra varietat, quasi tots nats entre los anys deu i quaranta del secul passat.³² Lo resultat més interessant, en referència als models tractats fins ara, és que en realtat, en alguerès, la variant sil·làbica [lu] és quantitativament més representativa també quan l'article és precedit de paraula acabada amb vocal fonètica. Més en detall, en una frase com *Ves a comprar lo/el pa*, la variant sil·làbica [lu] mostra una presència quasi doble respecte a la variant asil·làbica [l] (64% i 36%, respectivament). La prevalença quantitativa de la variant sil·làbica és encara més evident entre los plurals [lus] (78%) i [ls] (22%).

La conservació de la forma sil·làbica és possible, però rara, també després de les preposicions *a*, *de*, *per*, *amb* (pr. [a'ma]), sobretot en les frases en les quals aquestes preposicions són seguides d'un *article plural + paraula que*

³² Cf. Ballone (2018). La llista de les frases analitzades és disponible a <https://drive.google.com/open?id=0B3jMuIsSdMy9MkdwUS0xcnl4cjA>.

comença amb [s].³³ A part aquests casos excepcionals, però, la nostra oralitat prefereix abundantment (> 90% dels casos analitzats) la variant asil·làbica [l] després de les preposicions citades, fet que justifica ulteriorment l'ús tradicional de les formes escrites amb contracció *al(s)*, *del(s)*, *pel(s)*, però també la forma sense contracció *amb + el(s)*.

3. Nova proposta per gestir ortogràficament l'alternança *lo(s)/el(s)*

A partir de les consideracions fetes més a damunt, formulem una nova proposta de gestió de la variabilitat entre article sil·làbic i asil·làbic en alguerès:

- g) l'article *definit* (determinatiu), que pot vacil·lar en la pronúncia entre la variant sil·làbica *lo(s)* i la variant asil·làbica *el(s)*, s'escriu *lo/los*. S'ampra la forma *el/els* després de la preposició *amb*.

La proposta respecta i no modifica les formes tradicionals amb contracció de les preposicions *a/de/per + article definit*: *al/del/pel*.

Respecte a les precedents propostes analitzades, la g) és més adherent a la real alternança [lu]/[l] present en la nostra oralitat, i resulta també de més fàcil aplicació en l'escriptura, considerant que és constituïda d'una sola regla general (*lo/los*), integrada d'un sol cas particular (*amb + el*).

Com a contrapartida, fem notar que la g), en la sua formulació actual, conservaria alguns aspectes potencialment problemàtics:

- h) la sua aplicació sistemàtica generaria restriccions insostenibles en l'àmbit de la poesia i de la cançó, en les quals la triada entre l'article sil·làbic *lo(s)* i asil·làbic *el(s)* tengueria de respondre a precises exigències de mètrica i musicalitat del vers;³⁴
- i) la sua aplicació sistemàtica en la transcripció d'etnotextos faria perdre informació potencialment interessant sobre la real alternança en la producció de [lu]/[l];

³³ Alguns exemples de frases reals analitzats en l'estudi citat són: «[...] los comandants *de los* soldats [...]», «[...] *amb los* cinc francs [...]», «*A los* set anys [...]», «[...] *a los* set dies [...]».

³⁴ Així com diu lo mateix nom, l'article sil·làbic implica la conservació, en lo vers poètic o musical, d'una síl·laba endemés respecte a la variant asil·làbica.

j) un ús quasi generalitzat de la variant ortogràfica *lo(s)* pot reduir la familiaritat dels usuaris algueresos amb la variant general *el(s)*.

Per evitar o reduir los problemes *h)* i *i)* (que són presents també en les altres propostes de tractament citades al present document), és suficient clarir que *g)* mira a donar un model general d'alternança en l'àmbit de la prosa, i que en àmbits diferents, com la poesia, cançó, reproducció d'etnotextos, ditxos tradicionals ('refranys'), etc., és prevista la possibilitat d'utilitzar l'alternança *lo(s)/el(s)* en funció d'exigències estilístiques o descriptives específiques.

Una major llibertat d'ús alternat *lo/el* en funció de l'estil i de les finalitats de les nostres produccions escrites redueix també lo risc citat a *j)*.

En fi, recordem que les consideracions fetes al present document són en-diriçades a un ús escrit d'àmbit *restringit*. Donem per bona la llibertat de qui ja domina los instruments de la llengua escrita local de poguer utilitzar un codi ortogràfic més general en documents pensats per una platea més àmplia de lectors. En aquest cas, consellem de fer un ús sistemàtic de la variant gràfica *el(s)* cada volta que volem escriure amb una projecció intercantalana.

Valutació de la proposta, a cura del Grup de treball per la normativització del català de l'Alguer

Lo GrupNorm aprova, amb cinc vots a favor i u contrari, la proposta *g)*, amb la integració següent: «En un àmbit escrit informal s'accepta l'alternança gràfica *lo(s)/el(s)* també després de la conjunció *i*».

Lo membre contrari a la proposta justifica la sua posició amb la següent nota:

«Lo membre contrari a la proposta *g)* judica que aquesta és massa restrictiva, també si n'és prevista l'aplicació solament per un àmbit local, perquè creu que la divisió rígida en àmbit local i general és una trava per l'expressió de qui escriu amb el desig de poguer ésser llegit també d'un públic no local (sense per això optar per una prosa de nivell *formal*). Fa referència a una tradició de llengua escrita (la revista de cultura *L'Alguer*), present en ciutat ja de més de trenta anys, que utilitza l'article asil·làbic per una exigència de modernització de la llengua. És veritat que alguns ne feven (i fan) un ús incoherent, però aquesta incoherència, en lloc de la

veure com a un defecte, la tenim de considerar com a la presa de consciència d'una natural variabilitat de la llengua, senyal d'una inevitable variació deguda als moderns contactes amb la cultura catalana. A més creu que el problema d'indicar criteris utilitzables didàcticament per emprar una forma o l'altra pot ésser resolvent seguint les indicacions de Pais i de Scala, que considera encara vàlides. I també pensa que a les exigències de simplificació didàctica no podem sacrificar la necessitat que la llengua, que el parlant té d'emprar, sigui una llengua viva, elàstica, funcional. Los punts *h*), *i*), *j*) il·lustren bé les conseqüències negatives que la proposta a parer sou no resixi a compensar».

En fi, reportem un exemple interessant, formulat d'un membre del GrupNorm, que suggereix que la preferència de la nostra oralitat per la variant sil·làbica de l'article *lo* pot dependre també de factors prosòdics i de sintaxi: *A la fi de la reunió* [lu] (*[l]) *coordinador ha fet una proposta*. Aquest exemple enriqueix la casuística ja reportada als punts *c*) – *f*).

05 Tractament ortogràfic del lèxic alguerés amb [u] àtona final

Grup de treball per la normativització del català de l'Alguer

Codi document:

Data d'aprovació:

Última revisió:

05_GrupNorm

22/03/2019

28/07/2022

1. Introducció

Per raons històriques i geogràfiques que són ben conegudes, l'evolució històrica de l'alguerés és estada condicionada de la pressió plurisecular de llengües com l'italià, lo castellà i, sobretot, lo sard (amb el sassarés). Entre les manifestacions més evidents d'aquesta influència exògena citem l'alt número de paraules amb [u] final, que deriven directament de /u/ finals sardes, com en *porqued[u]*, *aguei[u]*, *bad[u]* (cf. sard *porcheddu*, *aggheju*, *badu*), però també de /o/, reduïdes a [u], d'italianismes com *francbul-l[u]*, *benzinai[u]* (cf. it. *francobollo* i *benzinaio*)³⁵ i de castellanismes com *posent[u]*, *palàci[u]*, *dueny[u]* (cf. cast. *aposento*, *palacio*, *dueño*). La pressió de les mateixes llengües ha causat la inserció de diverses [u] finals també en paraules amb base genuïna catalana, com en *regal[u]*.

Del punt de vista ortogràfic, aquestes [u] àtones finals són estades sovent transcrites amb criteris no homogenis entre los diversos estudiosos de l'alguerés, com mostrem en alguns exemples reportats en la taula 01.

Los pocs exemples citats en la taula són ja suficients per mostrar com, en diversos casos, la nostra literatura propon dues grafies diferents per representar les [u] en qüestió, que poden arribar també a tres en lèxic com *corb/corbo/corbu*. Ara, si considerem lo gran número de casos algueresos amb –[u] final (lo DCA de sol ne reculli més de mil i tres-cents), és clar que aquest

³⁵ Són també numerosos los exemples d'italianismes més antics i dialectals, provenients d'àrees com Sicília, Itàlia del sud i Ligúria, que presentaven ja /u/ en la llengua original, com per ex. italià meridional *tonu* → alg. *ton[u]* (cf. «La rete, cioè il *tonu* de riti, che viene calata [...]» a Stasi 2012: 154. La citació és referida al dialecte salentí de S. M. di Leuca).

polimorfisme pot complicar enormement l'activitat d'escriptura de part dels nostres usuaris.

Taula 01

<i>pr. usual</i>	<i>grafia DCA</i>	<i>altres autors</i>
corb[u]	corb	corbo, ³⁶ corbu ³⁷
atunj[u]	atunjo	atunju ³⁸
burric[u]	burrico	burrico, ³⁹ burricu ⁴⁰
esterj[u]	esterjo	esterjo, ⁴¹ esterju ⁴²
molend[u]	molendo	molendo, ⁴³ molendu ⁴⁴
montill[u]	montillo	montillo, ⁴⁵ montillu ⁴⁶

L'objectiu del present estudi és de proposar un model que redueixi la tendència a la dishomogeneïtat de tractament de les [u] àtones finals alguereses esquematitzada en la taula 01. A § 2. tractem dels casos que preveuen, al DCA, la grafia final *o/u*, i a § 3. aquells transcrits amb *-e* al mateix diccionari. No tractem al present document dels casos DCA en los quals la mateixa vocal no troba una representació gràfica, com *corb[u]* → *corb*, perquè dedicarem a aquest argument un document de treball específic.⁴⁷

2. Models d'alternança gràfica *o/u* per representar les [u] àtones finals: la proposta etimològica i la proposta contextual

Los principals criteris d'alternança *o/u* per representar les [u] àtones finals alguereses són aquell *etimològic* i aquell *contextual* o *etimologicocontextual*.

³⁶ Cf. Caria 2006: 63.

³⁷ Cf. Corbera 2000: 81.

³⁸ Cf. Caria 1995: 148 i Corbera 2000: 223.

³⁹ Cf. MÀR: 54.

⁴⁰ Cf. Corbera 2000: 159.

⁴¹ Cf. MÀR: 56.

⁴² Cf. Corbera 2000: 189.

⁴³ Cf. MÀR: 57.

⁴⁴ Cf. Corbera 2000: 165.

⁴⁵ Cf. Caria 1995: 179.

⁴⁶ Cf. Corbera 2000: 49.

⁴⁷ Cf. 09_GrupNorm.

2.1 Lo criteri etimològic

Partint de la consideració comunament acceptada que en bona part del lèxic alguerès la [u] final àtona no és original, la proposta *etimològica* considera l'*origen* d'aquesta vocal com a variable principal per establir si lo so en qüestió se té d'ortografiar *o* o *u*. En concret, aquesta proposta suggereix de representar amb *o* les -[u] de paraules d'origen castellana (*aposento*, *palàcio*, *duenyo*, etc.) i italiana (*francbul·lo*, *benzinaio*, etc.), i amb la lletra *u* les vocals finals dels sardismes i sasseresismes (*porquedu*, *agueiu*, *tèteru*, etc.).

Un benefici immediat de l'aplicació d'aquesta proposta és l'augment d'informació de tipus etimològic vehiculada en la dimensió ortogràfica. Al mateix temps, però, la proposta implica que los usuaris, en la determinació de la vocal gràfica correcta, tinguin de recordar a memòria l'etimologia de molts centenars de paraules. És també necessari citar, com a factor que pot complicar ulteriorment la qüestió, que los estudiosos de la nostra varietat no se troben sempre d'acord sobre l'origen directa de determinades [u] finals alguereses. Per exemple, en casos com a *corb[u]* i *montill[u]* podem trobar autors que suporten lo criteri etimològic, com Caria i Corbera, i que però proposen grafies diferenciades del tipus *corbo*/*corbu* i *montillo*/*montillu* a partir, exactament, de consideracions discordants a propòsit de l'origen de determinades [u] finals.⁴⁸

2.2 Lo criteri contextual

La proposta contextual, representada del DCA, preveu l'ús alternat de *o* i de *u* quan la [u] àtona final és precedida, respectivament, de consonant (*porquedo*, *aposento*, etc.) i de vocal (*agueiu*, *benzinaiu*, *canonau*, etc.).

Més a damunt havem definit aquest criteri també com a *etimologicocontextual*, perquè respecta l'alternança gràfica *o/u* de l'ortografia general, independentment del context fonològic en lo qual se troben les [u] finals, cada volta que aquestes vocals se troben en paraules genuïnes (i també en lèxic que té un referent directe en la llengua general). Doncs, al DCA trobarem *ambigu*,

⁴⁸ En l'específic, l'ornitònim *corb[u]* és considerat un italianisme a Caria 2006: 63-64, i un sardisme a Corbera 2000: 81, mentre lo substantiu *montill[u]* és considerat un castellanisme a Caria 1995: 178 i una adaptació algueresa a partir del sard *montiju* a Corbera 2000: 49.

exigu, *vacu*,⁴⁹ *continu*, etc.,⁵⁰ i no **ambigo*, **exigo*, **vaco*, **contino*, etc., exactament perquè en aquestos casos preval lo criteri etimològic, considerant com a matriu la llengua catalana. Aquest criteri és aplicat també en lo cas de *cucu*, en lo qual no és possible arribar a una total coincidència gràfica amb el cat. gen. *cucu*.⁵¹

2.2 Proposta de tractament de l'alternança o/u per representar les [u] àtones finals de l'alguerés

Entre los criteris de tractament citats al present estudi exprimim una clara preferència per aquell etimologicocontextual del DCA. Aquest criteri, ja a l'estat actual, resulta extremament eficient en termes didàctics, perquè, a partir d'una simple regla, permeti de preveure la grafia de la quasi totalitat d'entrades DCA que alternen *o* i *u* per representar –[u].⁵² Les úniques propostes de revisió que fem a aquest propòsit tenen exactament la finalitat d'augmentar lo nivell de coherència interna en l'aplicació del mateix criteri al DCA. En l'específic, proponem de modificar los sardismes o italianismes algueresos *dàcio* i *pìo* en *dàciu* i *piu*, i lo cat. *iaiu* en *iaio*. Endemés, proponem de

⁴⁹ Fem notar que avui lo terme alguerés i lo correspondent general se troben en una relació de sinonímia parcial, perquè en la nostra varietat —com en sard— *vacu* és un terme emprat principalment en lo món de la campanya, i significa 'terra sense cultivació' i 'terra buida enmig d'arbres', mentre la llengua general ne conserva lo significat abstracte i figurat de 'buit'.

⁵⁰ En l'oralitat espontània, aquestos cultismes, amb l'excepció de *vacu*, tenen la tendència sempre més evident a calcar la pronúncia italiana (regional), amb la seqüència final [wɔ] o [uɔ].

⁵¹ Considerant les característiques principals dels citats criteris *etimològic* i *contextual*, no resulta clar si MÀR fa referència al primer o al segon al moment de definir la grafia de les [u] àtones finals. De fet, al text trobem numerosos casos, com *agueiu* i *bulxo* (< sard *aggheju* i *burtzu*) compatibles amb el criteri contextual, però també tants altres, com *empleo*, *feo* (< cast. *empleo*, *feo*), *a bonu*, sufix *-edu* (sard *a bonu* i sufix *-eddu*) en los quals la vocal final respecta la grafia de les llengües originals, adherint al criteri etimològic. No sabem si se tracta, en la voluntat dels autors, d'un diferent sistema orgànic de tractament de les [u] finals alguereses, perquè al text no és present ninguna descripció general del fenomen tractat. A nivell d'ortografia local, però, fem notar com la concurrència aparentment casual de solucions adherents ara a un criteri i ara a l'altre no ha ajudat a reduir la tendència a l'al·lografia evidenciada en la taula 01.

⁵² Havem pogut comptar 1.050 entrades DCA amb les característiques citades, i quasi totes, o sigui 1.031, preveuen l'alternança *o/u*, coherentment amb l'aplicació del criteri contextual.

modificar lo sardisme *satu* ‘paraula dita a veu alta per fer fugir gates i altres animals’ en *s’atu*, conservant-ne la morfologia original sarda.⁵³

Proposta 1:

1a) en la definició de la representació gràfica de les [u] finals no originals de l’alguerés utilitzem lo criteri *contextual* proposat al DCA, amb les excepcions ja previstes al mateix diccionari (*continu*, *compravu*, etc.);

1b) respectem la grafia convergent DCA *cucu*. Modifiquem, en sentit convergent, també *iaiu* → *iaio*;

1c) modifiquem los italianismes/sardismes *dàcio* i *pìo* en *dàciu* i *piu*, vist que la representació DCA de [u] final amb *o* no és justificable a partir del criteri de *convergència*;

1d) tractem la interj. *satu* com a sardisme no adaptat: *s’atu*.

3. Tractament de [u] àtona final en paraules que acaben amb *e* gràfica i propostes de revisió

Havem pogut comptar 250⁵⁴ paraules DCA acabades amb [u] àtona final ortografiada *e*. En la majoria dels casos (190) se tracta dels lexemes acabats amb el sufix *-ism*[u] → *-isme* (*feixisme*, *altruisme*, etc.). Mostrem en la taula 02 les altres entrades amb *-[u]* → *e*, repartides entre aquelles que tenen un correspondent directe en la llengua general i aquelles que no ne tenen (cf. secció a)⁵⁵ i b), respectivament).

⁵³ Partint de les transcripcions fonètiques del DCA, tengeríem d’inclodir, entre les propostes de canvi, també *núcleo* → *núcleu* (pr. reportada *núcle*[u]). En realtat, la forma DCA amb *o* final és perfectament compatible amb la pronúncia actual de la mateixa paraula, que és, exactament, *núcle*[ɔ].

⁵⁴ En aquest compte havem considerat com a un únic cas aquell de les dues variants DCA *formatge* i *fromatge*.

⁵⁵ Havem tret de la llista lo DCA *motlle*, ja modificat en *motlo* a MÀR: 57.

Taula 02

a)				b)	
abjecte	(in)directe	insecte	nostre	abirastre	recapte ⁵⁶
adapte ⁵⁷	emplastre	intacte	palissandre	arraste	rompitrac ⁵⁸
afecte	encontre	íntegre	parenostre	bixestre	
alabastre	enllustre ⁵⁹	intel·lecte	registre	colme	
altre	escafandre	litre	regne	cabistre	
benigne	escompte ⁶⁰	luxe	salnitre	canistre	
brunze ⁶¹	estre	maligne	sepulcre	crabiste ⁶²	
conducte	(in)exacte	membre	summe	encastre	
correcte	fantotxe	metre	tacte	mediagre	
desastre	formatge	ministre	tracte	nombre 'nom'	
(in)digne	himne	monstre	vostre	perastre	

Per la majoria de les entrades de la taula, és evident que la triada del DCA d'ortografiar com a *e* les [u] àtones finals té la finalitat de potenciar l'adherència de la grafia local a aquella general. No trobem però la mateixa justificació convergent en les entrades de la secció *b)*, que no tenen un corresponent directe en la llengua general, o que, en lo cas de *encastre*, presenten una terminació diferent respecte al referent general (cf. cat. gen. *encast*). Per això, per les entrades en qüestió, proposem l'adopció del criteri contextual i la conseqüent revisió ortogràfica *abirastre* → *abiraastro*, etc.

Proposta 2:

⁵⁶ Aquesta entrada té lo significat de 'xantatge' i no aquell del cat. gen. *recapte*.

⁵⁷ Cf. DIEC *apte*.

⁵⁸ És útil senyalar que lo segon element d'aquest compost no ve del cat. *tracte* 'manera de comportar-se' i 'tractament', però sí de l'it. *tratta/o* 'distància física' o 'llongària'.

⁵⁹ Cf. DIEC *llustre*.

⁶⁰ Cf. DIEC *descompte*.

⁶¹ Cf. DIEC *bronze*.

⁶² Amb tota probabilitat, aquesta és una simple variant metatètica de *cabistre*. Considerem útil aprofundir la qüestió en estudis futurs, sobretot en termes semàntics.

Adoptem la grafia final *e* → *o* per les entrades DCA mostrades en la taula 02b). Canviem l'italianisme DCA *recapte* en *ricato*.

Relativament a les entrades de la taula 2a), la nostra proposta calca en bona part aquella ja presentada de la ComAlg, i se concretitza en la confirmació de la majoria de les grafies convergents DCA, amb les excepcions descrites en la taula 03.

Taula 03

a)	b)
altre → altre, altro	emplastre → emplastro
litre → litre, litro	enllustre → enllustro
luxe → luxe, lusso	brunze → brunzo
metre → metre, metro	fantotxe → fantotxo
nostre → nostre, nostro	monstre → monstro
parenostre → parenostre, parenostro	
vostre → vostre, vostro	

Per les entrades de la secció a) de la taula és prevista la introducció d'un doble paradigma jerarquitzat que prioritza les formes generals *altre*, *litre*, etc., en contextos d'ús més formals, mentre considera aquelles més locals *altro*, *litro*, etc., com a més adequades en contextos no formals. A aquest propòsit, és útil fer un pas enrere i recordar la motivació principal que havia portat la ComAlg a formular aquesta proposta de tractament. A MÀR se donen com a pròpies de l'alg. escrit, per representar los adjectius i pronoms *altr[u]*, *nostr[u]* i *vostr[u]*, les formes locals *altro*,⁶³ *nostro* i *vostro* (p. 30, 32 i 34, respectivament), les quals, endemés de mostrar una major adherència a l'oralitat local respecte als generals *altre*, *nostre* i *vostre*, tenen ja una llonga

⁶³ Amb els pronoms *nosaltros* i *vosaltros*.

tradició en la nostra llengua escrita.⁶⁴ Com a contrapartida, però, aquesta triada ha considerat com a no adequades per un ús local les variants *altre*, *nostre* i *vostre*, que també tenen una llarga tradició en la nostra llengua escrita, antiga⁶⁵ però també moderna, vist que són les formes de referència de la liturgia algueresa actual ja a partir de la publicació de la *Santa Missa* en alguerès. Tenint en compte tot això, i en una òptica més inclusiva, la ComAlg havia decidit de considerar com a adequades en àmbit local sigui les variants *altro*, *nostro* i *vostro* que aquelles *altre*, *nostre* i *vostre*, diferenciant-ne l'ús en funció del registre lingüístic i en la direcció informal → formal. Lo mateix criteri era estat ulteriorment aplicat a les altres entrades que havem inclòdit en la secció a) de la taula 03, vist que ne són possibles usos en àmbits més tècnics i formals, però també en l'educació primària i en contextos no formals (*metre/o*, *litre/o*, etc.).

En manera alternativa, la mateixa proposta adoptava la sola grafia final [u] → o, i no [u] → e, per les entrades DCA de la secció b) de la taula 03, considerades típiques de contextos no formals (*emplastro*, *enllustro*, *fantotxo*) o de la instrucció infantil (*monstro*). Era estada aprovada la mateixa codífica també per l'alg. *br[u]nz[u]*, una paraula que tenia poques possibilitats de coincidir amb la forma general *bronze*.

És clar que consideracions com aquestes no poden tendre un valor d'objectivitat absoluta, i un lector se pot demanar com mai, per exemple, una paraula com a *formatg[u]* conserva la sola grafia *formatge* també si és més típica de contextos no formals. En la valutació prescriptiva de casos com aquest, eren estades tengudes en compte també altres tipologies de factors, com la forta tradició que grafies com *formatge* ja tenen en àmbit local, respecte a possibles alternatives del tipus **formatjo*.

En fi, fem nostra també una altra proposta de revisió nada en lo si de la ComAlg, relativament al possible sardisme directe DCA *recato* 'menjar assai

⁶⁴ Cf., entre altres: «[...] muntant a llensa tirada demunt de dit mont un *altro* crasto [...]» (any 1735; cf. Caria 1992: 204); «[...] no pot haverni *altru* [...]», «[...] llibraunus Señor dels *nostrus* enemics [...]» (any 1818; cf. *Doctrina de Pere Bianco*, p. originals 1 i 7).

⁶⁵ Cf., entre altres: «[...] Rey y senyor *nostre* [...]», «[...] que no y aga mescla de *altre* peix [...]», (cf. Piras 2017: 120 i 129; any 1526); «[...] del *nostre* vicari general [...]» (cf. Nughes 1991: 249; any 1581); «En nom de *Nostre* Señor sia á tots notori [...]» (cf. Caria 1992: 202; any 1735).

pobre' → *recapte*. La motivació és que aquesta paraula presenta relacions semàntiques (de tipus alimentari, evidentment), amb el cat. gen. *recapte* 'provisió de coses a consumir [...]'

 (DIEC).

Proposta 3:

3a) modifiquem les entrades DCA de la taula 03 en la direcció mostrada en la mateixa taula;

3b) modifiquem lo DCA *recato* en *recapte*.

Valutació de les propostes, a cura del Grup de treball per la normativització del català de l'Alguer

Lo GrupNorm aprova, amb consens general i sense votació formal, les propostes, amb l'excepció de *satu* → *s'atu*, que ha recivut tres vots a favor i tres contraris. En casos com aquest preval lo *criteri de la tradició del DCA*, i la paraula en qüestió continuarà a presentar la forma actual *satu*, donant per escomptat que, en termes diàctics, siguerà inserida entre les excepcions a l'aplicació del criteri contextual.

06 Los accents gràfics en català de l'Alguer: anàlisi general i propostes de tractament

Grup de treball per la normativització del català de l'Alguer

Codi document:

Data d'aprovació:

Última revisió:

06_GrupNorm

05/04/2019

29/07/2022

1. Introducció

En les produccions escrites locals no és infreqüent trobar tractaments ortogràfics diferenciats per representar la vocal tònica d'una mateixa paraula, com en *alguer*[e]s → *alguerés/alguerès*.

L'objectiu principal del present document és definir una proposta de tractament de l'accentuació local que, a través d'una prèvia acceptació del GrupNorm i de la Consulta Cívica per les Polítiques Lingüístiques del Català de l'Alguer, pugui ésser adoptada de la majoria de les associacions culturals locals, per reduir la tendència a l'al·lografia mencionada més a damunt.

Repassem breument a la secció 2. les normes generals de tractament gràfic de l'accent en la llengua general, i dediquem la secció 3. a les principals característiques dialectals alguereses sobre lo tema en qüestió. Més en l'específic, tractem a § 3.1 de la pronúncia algueresa de la Ē del llatí vulgar, a § 3.2 de casos de dislocació accentual del tipus alg. *tènebra* i cat. gen. *tenebra*, a § 3.3 de reestructuracions sil·làbiques del tipus *e.fi.cà.ci.a* → *e.fi.cà[ʃ]a*, amb possibles repercussions ortogràfiques. A la fi de cada una de les seccions 3.1, 3.2 i 3.3 inserim també eventuais propostes de revisió ortogràfica respecte al model del DCA. En fi, dediquem la secció 4. a l'adaptació al català de l'Alguer de la recent reforma dels accents diacrítics de l'IEC.

2. Norma general⁶⁶

Com sabem, la llengua catalana preveu l'aposició de l'accent gràfic en funció de la posició de la síl·laba tònica a dins de la paraula, però també de

⁶⁶ Les règules generals d'accentuació gràfica en català són disponibles a OIEC: 87-99.

la terminació gràfica i de l'estructura mono- o polisil·làbica de la mateixa paraula. En l'específic, s'accentuen:

- a) les paraules polisíl·labes agudes que acaben en vocal i vocal seguida de -s, -en, -in: *això, repòs, congrés, camín*, etc.;
- b) les paraules planes que no acaben en les terminacions anteriors: *mèrit, catòlic, Càller, únic*, etc.;
- c) totes les paraules esdrúixoles: *única, càrrega, vària*, etc.;
- d) los adverbis en -ment, quan la base ja presenta accent gràfic: *única* → *únicament, fàcil* → *fàcilment*, etc.

Endemés, és prevista l'aposiició de l'accent diacrític en algunes paraules que no presenten les característiques a) - d), com aprofundim a § 4.

Relativament a la tipologia de l'accent, utilitzem:

- e) l'accent greu “ ` ” per modificar la vocal baixa /a/ i les mitjanes baixes /ε/ i /ɔ/;
- f) l'accent agut “ ´ ” per modificar les vocals altes /i/ i /u/, i les mitjanes altes /e/ i /o/.

3. Casos específics de l'alguerés

La nostra varietat pot presentar algunes vacil·lacions en la pronúncia de les vocals mitjanes obertes originals degudes a la pressió metafònica de l'italià regional sard, vacil·lacions que però no tenen normalment repercussions ortogràfiques i que poden ésser ben gestides a nivell didàctic.⁶⁷ A part

⁶⁷ Se tracta de casos com *parròquia, victòria, tècnica*, etc., en los quals la presència d'una vocal alta posttònica pot contribuir ocasionalment a l'ascens a [o] i [e] dels timbres originals oberts [ɔ] i [ε]. Aquesta vacil·lació ha condicionat al DCA l'ortografia d'alguns italianismes més o manco recents, que presenten a voltes una forma coherent amb la pronúncia genuïna algueresa amb timbres oberts seguits de vocals altes, com en *baldòria, cativèria, còdice, pèrdita*, etc., i altres amb una forma que calca la pronúncia metafonitzada no genuïna, com en *córdulo, cótimo, crémisi*, etc. Per motius de coherència amb el sistema fonològic de l'alguerés, i també per exigències de simplificació didàctica, donem per escomptat que casos com aquestos se tenen de corregir en *còrdulo, còtimo, crèmisi*, als quals adjunyim, per completar la casuística, los DCA *dómino* → *dòmino*, *iódio* → *iòdio*, *ónice* → *ònice*, *hélica* → *hèlica*, *préside* → *prèside*, *récluta* → *recluta*, *réduce* → *reduce*, *régia* → *règia*, *xéntina* → *xèntina*. Per més aprofundiments sobre la possible pressió metafònica de l'italià regional sard en català de l'Alguer, cf. Ballone 2010.

aquestos casos, l'alguerés mostra les característiques que analitzem a les seccions 3.1, 3.2. i 3.3.⁶⁸

3.1 Pronúncia local de la e tònica i proposta de tractament ortogràfic per la nostra varietat

Com en altres varietats del català, l'alguerés conserva lo timbre tancat en les *e* tòniques de lèxic com *cad*[e]na, *c*[e]ba, *p*[e]ra, en los gentilicis i participis acabats en -[e]s (*alguer*[e]s, *franc*[e]s, *compr*[e]s, *ent*[e]s, etc.), en los infinits en -[e]ixer (*mer*[e]ixer, *con*[e]ixer, etc.) i en la tercera persona del singular del pres. d'ind. d'alguns verbs que a l'infinit acaben en -endre en la nostra varietat (*def*[e]n, *dep*[e]n, *sorpr*[e]n, etc.).

Per aquesta casuística lo DCA i MÀR preveuen l'ús de l'accentuació gràfica general a través de l'aposició de l'accent greu “ ` ”. De fet, aquesta excepció a *e*) i *f*) abraça casos tipològics (*alguerès*, *comprès*, *merèixer*, etc.), condició que no perjudica ni la possibilitat, pels aprenents, de recordar aquestes variacions, i ni la possibilitat de continuar a pronunciar les vocals citades segons la fonètica local.

D'altra part, l'ús de l'accentuació ortofonètica [e] → *é* —que s'és difondit sempre de més en aquestos últims anys, també en documents oficials del Municipi— constitueix una aplicació correcta dels criteris fabrians a la fonètica local, i és un tipus d'adaptació que té ja una llarga tradició en la llengua catalana, i més especificadament en valencià, a partir de la publicació de les Normes de Castelló.⁶⁹ És també útil remarcar que l'ús d'aquest tipus d'accentuació no perjudica la comunicació intercantalana.

⁶⁸ En la casuística no inclodim algunes entrades DCA que mostren clars errors ortogràfics (posem a mà esquerra la forma DCA actual i a mà dreta la forma coherent amb les regles d'accentuació general aplicada a la pronúncia local): *àmen* (pr. [a]men) → *amen*; *dubiu* → *dú-biu*; *ésquerços* → *esquerços*; *excòrtig* → *excórtigo*; *modèiu* → *modeiu*; *nefrític* → *nefrític*; *pre-roma* → *pre-romà* (ortografia general: *preromà*); *propiu* → *pròpiu*; *ruínos* → *ruínós*; *transitória* → *transitòria*. En aquesta llista manca *assúngia*, ja modificat en *assunja* a 02_GrupNorm.

⁶⁹ Cf. OIEC: 94-95. Recordem que també en la nostra varietat escrita aquest tipus d'accentuació és aquell que té una tradició més llarga en època moderna, vist que ja se'n feva ús en les lliçons de la primera escola d'ortografia algueressa, o sigui *l'Escoleta del bon pescador* (1959-1970).

L'actual coexistència dels dos criteris en la nostra varietat representa certament un element de llibertat individual a disposició dels operadors lingüístics. Aquesta llibertat, però, pot ésser interpretada dels aprenents com a element de confusió i d'arbitrarietat normativa si no és acompanyada d'una norma clara (i possiblement acceptada de la majoria dels operadors i associacions culturals) que reguli lo tractament diferenciat de casos com *alguerés/alguerès*, per exemple en funció del registre lingüístic i/o de la tipologia dels destinataris. Per tornar al valencià, los usuaris d'aquesta varietat tenen la doble possibilitat d'utilitzar l'accent local (*vosté*) o aquell general (*vostè*) a partir d'algunes línies guia proposades de l'AVL i de l'IIFV, que prenen en consideració, sobretot, los destinataris de la producció escrita:

- g) Tenint en compte la utilitat d'usar una ortografia única per a tot el domini lingüístic, i el fet que les diferències són puntuals i fàcilment sistematitzables, molts escriptors valencians adopten el sistema d'accentuació gràfica de la llengua literària de les Illes Balears i Catalunya en aquells casos en què hi ha diferències territorials. Aquest sistema, de fet, és el més recomanable en textos que s'adrecen al conjunt del domini lingüístic. En l'àmbit escolar valencià, amb tot, és preferible adoptar el sistema gràfic d'accentuació que respon a la pronúncia dels parlars occidentals: aquest sistema respon a la parla real i es pot assolir d'una manera fàcil i natural.⁷⁰

L'IIFV indica, com a excepcions a g), les paraules *qu[e]*, *perqu[e]* i *Val[e]ncia*, per les quals és sistemàticament prevista la grafia general *què*, *perquè* i *València*. Aquesta llista d'excepcions és una mica més àmplia a GNV: *què*, *perquè* i *València*, *èter*, *sèsam*, *Plèiade*, *bèstia*, *sèrie*, *època* (p. 48).

⁷⁰ IIFV 2002: 40-41. Les sotaliniadures al text són nostres.

Considerant tots aquestos aspectes, proponem d'adoptar, pels textos algueresos que tenen una projecció local, lo model ja en ús pel valencià. Proponem també d'integrar aquest model amb les excepcions següents, que presenten una pronúncia diferent respecte a aquella de la llengua estàndard i per les quals tenguérem d'adoptar sistemàticament una accentuació general:

- h) *córner, colós, estómac, exprés, góndola, paltó, perquè, què, redós, rococó, sinó, tèbia, tedèum, tómbola*.⁷¹

Clarim que no considerem aquesta llista ni exhaustiva i ni definitiva. Al contrari, ne donem per escomptada la possibilitat d'actualització en respecte de les exigències de la comunitat dels usuaris.

Proposta 1:

- 1a) com en valencià, considerem l'accentuació gràfica local com a adequada en textos que tenen una projecció local; en manera complementària, considerem l'ús de l'accent general com a particularment adequat en documents que tenen una projecció extra local;
1b) continuem a preveure l'accentuació general en les paraules de la llista h).

3.2 Diferent posicionament de la síl·laba tònica en algunes paraules alguereses respecte a les correspondents del català general

Al DCA havem comptat una norantena d'entrades que presenten una dislocació de l'accent gràfic respecte a les correspondents generals: *magia* (cat. gen. *màgia*), *tènebra* (cat. gen. *tenebra*), etc. En aquestos casos lo nostre diccionari adapta les regles a) – c) a la prosòdia local, un criteri adoptat també a MÀR en l'únic cas que havem pogut trobar de dislocació accentual: *fútbol* (cf.

⁷¹ Aquestes paraules presenten normalment, en la nostra varietat, les pronúncies següents: *c[ɔ]rner, col[ɔ]s, est[ɔ]mac, expr[ɛ]s* (en realtat, en aquest cas la forma més típica és *expr[ɛsɔ]*), *g[ɔ]ndola, palt[ɔ], peru[e], qu[e], red[ɔ]s* (pronúncia típica *red[ɔsu]*), *rococ[ɔ], sin[ɔ], t[e]bia, ted[e]um, t[ɔ]mbola*.

cat. gen. *futbol*). Coherentment amb aquesta tendència, proposem de modificar los DCA *ateu*, *futbol* i *xarleston* en *àteu*, *fútbol* i *xàrleston*, que respecten la pronúncia local [ˈateu], [ˈfutbol] i [ˈxarleston].

En altres casos símls, però, creiem que la nostra oralitat fa perfectament possible l'adopció de grafies més adherents a l'ortografia comuna, a partir de les dobles pronúncies que esquematitzem en la taula 01.

Taula 01

<i>pr. possibles en alg.</i>	<i>grafia DCA</i>	<i>grafia DIEC</i>
arterio[ˈ]sclerosi, arterioscle[ˈ]rosi	arteriosclèrosi	arterioesclerosi
[ˈ]autobus, auto[ˈ]bus	autobus ⁷²	autobús
[ˈ]hurra, hu[ˈ]rra	hurrà	hurra
[ˈ]judo, ju[ˈ]do	judò	judo
[ˈ]panama, pana[ˈ]ma	pànama	panamà
[ˈ]pudic, pu[ˈ]dic	pudic	púdic
[ˈ]quilovat, quilo[ˈ]vat	quílovat	quillowatt
[ˈ]talmud, tal[ˈ]mud	tàlmud	Talmud ⁷³
[ˈ]vermut, ver[ˈ]mut	vèrmut	vermut

En tots los casos citats en la taula, proposem de considerar les pronúncies més pròximes a les correspondents generals com a base per l'ortografia local: [ˈautobus, auto[ˈ]bus → *autobús*, etc.

Proposta 2:

2a) uniformem al normal criteri DCA de gestió de la dislocació accentual (respecte a la llengua general) les entrades *ateu* → *àteu*, *futbol* → *fútbol* i *xarleston* → *xàrleston*;

⁷² Considerem la manca de accent en aquesta entrada com un probable error tipogràfic.

⁷³ Aquesta paraula no és present al DIEC com a entrada individual, i se'n poden trobar algunes ocurrences a dins de *talmúdic* i *talmudista*.

2b) adoptem, per les entrades DCA de la taula 01, les grafies corresponents del DIEC mostrades en la mateixa taula.⁷⁴

És important recordar que en la major part dels casos citats en la present secció les diferències prosòdiques entre lèxic local i les formes corresponents generals són degudes a la pressió de l'italià: alg. *democrac[i]a*, it. *democratz[i]a*, cat. gen. *democr[a]cia*. Dit això, no considerem l'adherència dels accents gràfics algueresos a la prosòdia algueresa com a una adherència automàtica a la prosòdia italiana. De fet, la triada DCA de respectar ortogràficament la pronúncia local en paraules com *democracia* té en compte que aquesta pronúncia italianitzada té ja una certa tradició en la nostra oralitat. No podem però afirmar la mateixa cosa per tecnicismes encara poc coneixuts com *prosòdia*, per la qual considerem encara oberta, i digna de discussió futura, l'eventual adherència gràfica a models italians del tipus *rapsod[i]a* → *rapsodia* (i, doncs: *prosodia*) o la possibilitat alternativa de ne propondre grafies més prescriptives i convergents, com *prosòdia*.

3.3 Casos locals amb augment o disminució del número de les síl·labes originals

La nostra varietat presenta un cert número de paraules en les quals la [i] original àtona seguida de vocal és normalment absorbida d'una consonant palatoalveolar precedent: *acàcia* (pr. usual *acà[ʃ]a*), *adàgio* (*adà[dʒ]o*), *eficàcia* (*eficà[ʃ]a*), *egrègia* (*egrè[dʒ]a*), *fidúcia* (*fidú[ʃ]a*), *província* (*provín[ʃ]a*), etc.

Un cas contrari al precedent, o sigui, d'augment del número de síl·labes en l'oralitat local respecte a les realitzacions de la llengua general, és aquell de la paraula *holocaust* (alg. *ho.lo.ca.ust*, cat. gen. *ho.lo.caust*) i dels termes acabats en *vocal tònica + ic, id, it* (cf. alg. *he.ro.ic, la.ic, in.tro.it, cir.cu.it*, etc., i cat. gen. *he.ro.ic, laic, in.troit, cir.cuit*, etc.). A diferència d'allò que succeeix en la llengua general, en la qual aquestes paraules són pronunciades com a agudes, en alguerés són planes i presenten les terminacions de la categoria *b*),

⁷⁴ En lo cas de *quilovat* → *quilowatt*, la proposta de canvi incloueix també l'adopció, al nostre diccionari, de l'entrada secundària DIEC *kilowatt*. Relativament als DCA *arteriosclèrosi* i *tàlmud*, la grafia final és *arterioesclèrosi* i *Talmud*.

una concurrència de condicions que tenguera de preveure l'aposició de l'accent gràfic: **holocàüist*, **intròit*, etc.

Considerem tots aquestos aspectes descriptius com a importants en l'àmbit de l'ensenyament de la nostra varietat escrita, però creiem que val la pena, per les paraules citades en la present secció, de conservar les grafies convergents del DCA: *holocaust*, *introit*, etc.

4. Adaptació al català de l'Alguer de la reforma dels accents diacrítics de l'IEC⁷⁵

Sabem que hi ha una categoria d'accentos gràfics que se troba en contextos diferents respecte a aquells previstos als punts *a)*, *b)*, *c)*, *d)*. Se tracta dels accents *diacrítics*, signes que tenen la funció de diferenciar gràficament algunes paraules potencialment homògrafes i fàcilment confondibles. Després d'una recent reforma de l'IEC sobre aquest tema, sem passats d'una llista oberta de moltes dotzens d'accentos diacrítics a solament quinze, tots monosíl·làbics,⁷⁶ amb la possibilitat pels usuaris de n' ampliar l'ús per exigències puntuals, com aquella de desambiguar una paraula priva de context.⁷⁷ També és considerat possible ampliar la llista en l'àmbit de la toponímia local, una eventualitat que per l'Alguer pot ésser estudiada i concertada amb el Grup de Toponòmastica de la Consulta Cívica per les Polítiques Lingüístiques del Català de l'Alguer.

A fores dels casos específics citats al paràgraf precedent, l'adaptació de la llista de l'IEC a l'alguerés no té menester de variacions, amb la possible excepció de *sés*, segona persona del singular del pres. d'ind. del verb *ésser*, que pogueria continuar a portar l'accent per se diferenciar de *ses*, forma plural del possessiu àton *sa*. La justificació és que la relació entre aquestos dos monosíl·labs té analogies amb aquella de *més*, adverbi, i *mes*, forma plural del possessiu àton *ma*, ja presents a la llista IEC.

⁷⁵ La descripció general d'aquesta tipologia d'accentos és disponible a OIEC: 96-99.

⁷⁶ Aquesta condició se dona també en la nostra varietat, amb l'excepció de *Déu*, que pronunciem normalment com a bisíl·labc en alguerés.

⁷⁷ Per exemple, un senyal publicitari amb l'escrita DÓNA nos faria comprendre a cop d'ull que se tracta d'un convit a donar alguna cosa, i no lo referiment a un 'ésser humà de sexe feminil' (*dona*).

Proposta 3:

adaptem al català de l'Alguer la reforma dels accents diacrítics proposta de l'IEC, conservant també la forma accentuada *sés* (segona persona del singular del pres. d'ind. del verb *ésser*), per diferenciar-la de *ses*, forma plural del possessiu àton *sa*.

Valutació de les propostes, a cura del Grup de treball per la normativització del català de l'Alguer

Lo GrupNorm aprova, amb consens general i sense votació formal, totes les propostes del document, amb l'excepció de la 1a) (adopció del model valencià per accentuar gràficament les vocals mitjanes locals amb timbre diferent respecte a aquell de la llengua general), que ha rebut quatre vots a favor, un abstengut i un vot contrari. Lo membre contrari a la proposta ha produït una nota que reportem integralment:

«Per allò que se refereix a les propostes sobre l'accent gràfic en la nostra varietat, lo representant de la Salvaguarda no creu oportuna una uniformització a l'exemple valencià, del moment que les tries gràfiques valencianes reflecteixen una realitat històrica i sociolingüística diferent de l'algueresa. L'Alguer no posseeix una literatura comparable a la valenciana, ni té un número de parlants motivats que assegurin un ús social de la llengua com tenen los valencians. Per això totes aquelles tries ortogràfiques que pel valencià signifiquen remarcar peculiaritats consagrades d'una llonga tradició literària, per l'alguerès foren solament una manera per evidenciar diferències entre l'alguerès actual (fruit d'un procés de substitució lingüística) i el català general. És a diure justificar una eventual classificació de l'alguerès com a llengua distant del català general i corroborar la indicació de l'italià com a llengua de referència. Per això la Salvaguarda veu amb desconfiança l'ús de l'accentuació

mimètica en els gentilicis (*alguerés* en lloc d'*alguerès*). Pensa que al moment de l'ensenyament és suficient fer notar als aprenents que la pronúncia local diversifica de la general, però que la tria gràfica, en aquest cas, de l'accent greu, té un valor simbòlic per expressar lligams entre el català continental i l'alguerès. A més una accentuació ortofonètica, que respon a la parla real i doncs que vol ésser respectuosa amb la pronúncia local, pot tenir 'conseqüències' per a qui és estat escolaritzat en italià i és convencit que la pronúncia dels sons té de coincidir amb la grafia. De fet pogueria pretendre sempre el mateix respecte. Per ex. la proposta 1b) li pareixeria incoherent».

Lo mateix membre ha votat a favor de l'aplicació a l'alg. de la reforma dels accents diacrítics de l'IEC, però amb algunes reserves, que ha sintetitzat en la nota següent:

«La Salvaguarda no comparteix la decisió de l'IEC (2016) de reduir los accents diacrítics. Per algunes paraules, les més corrents, les que gràficament ja fan part del bagatge cultural dels parlants, o fins i tot del sou imaginari, prefereix mantenir l'accent. Per ex.: *dóna*. Sobretot no comprèn l'avantatge d'una dràstica simplificació. Per molts algheresos aprendre la grafia catalana és estat una conquesta personal perquè no han pogut fruit d'una didàctica institucional de la llengua local i ara modificar les regles dels accents, considerar innecessaris coneixements que se reputaven útils, pot suscitar un sentiment o una convicció de 'relativisme gràfic', d'inseguresa, de pèrdua de punts de suport. Per això lo representant de la Salvaguarda pensa que fóra millor consentir un cert grau d'elasticitat de manera que el parlant pugui utilitzar, si vol, la forma d'accentuació 'tradicional' (sobretot perquè, a la pràctica, se tracta de poques paraules, les més emprades). Després serà l'ús a fer prevaldre una forma o una altra».

07 Elisions fonètiques i gràfiques del català de l'Alguer

Grup de treball per la normativització del català de l'Alguer

Codi document:

Data d'aprovació:

Última revisió:

07_GrupNorm

21/04/2019

30/07/2022

1. Introducció

Lo tema de les elisions en alguerès és estat sovent reduït a l'oportunitat d'utilitzar o no, en l'escriptura, la forma apostrofada de la preposició *de* primer de paraula començada amb vocal: *cap d'any/cap de any*, etc. En realtat, lo mateix tema presenta una casuística més articulada i digna d'aprofundiment. Pensem per exemple al cas del pronom *la*, que pot presentar alternança entre realitzacions sil·làbiques i asil·làbiques en un context aparentment símil, com *la* + V: *l[a] unfl*, *l[ø] alçaré*, *l[a] alç*, etc. Això pot succeir no solament en presència de la mateixa vocal successiva, com en los citats *l[ø] alçaré* i *l[a] alç*, sinó també quan aquesta fa part del mateix domini accentual, com en les tòniques *l[a] ['a]lç* i *l[ø] h['a]gi alçada*.

Amb aquestes primeres consideracions volem suggerir que eventuais propostes de gestió ortogràfica dels fenòmens en qüestió no poden prescindir d'una tractació *descriptiva* orgànica i aprofundida, a la qual dediquem una àmplia part del present document. Més en detall, nos ocupem de les elisions fonètiques alguereses relatives a la preposició *de* (§ 2.1), a l'article *una* (§ 2.2), als articles *lo* i *la* (§ 2.3), als pronoms *lo* (§ 2.4), *la* (§ 2.5), *me/te/se/mos* (§ 2.6), i a altres combinacions de pronoms (§ 2.7).⁷⁸ També tractem dels termes que en català general comencen amb *h* aspirada (§ 2.8) i del substantiu *xu/xa* amb funció d'article personal (§ 2.9). La part final del document (§ 3.) és dedicada a les propostes normatives, i especialment al tractament de les seqüències *de* + V i *la/me/te/se/ne* + V.

⁷⁸ Per exclusió, no tractem dels possibles casos d'elisió o simplificació (a voltes ocasionals i altres més freqüents) en altres categories lèxiques, com en *aqueix[a] [a]miga* → *aqueix[a]miga*, *la bossa d[e] [a]scola* → *la bossa d[e]scola*, etc.

2. Anàlisi descriptiva

2.1 Preposició de

La preposició *de* normalment no s'elideix fonèticament primer de vocal (*d[e]* *all*, *d[e]* *olles*, etc.), tret que envant dels pronoms *ell/ella/ellos/elles*, de les locucions *forment d[ø]índia* i *figa d[ø]índia*, i de l'italianisme *cameradària*.

La normativa general⁷⁹ preveu l'elisió gràfica de la preposició *de* envant de vocal (*d'all*, *d'olles*, etc.), però no quan aquesta és seguida de lletres llatines (*de i*) i no llatines (*de α*), de noms de les lletres llatines⁸⁰ (*de S*; *de essa*), de paraules emprades amb valor metalingüístic (*El gerundi de escriure és escrivint*), i de paraules no hereditàries que comencen amb *s* preconsonàntica (*de scherzos* 'temps musical').

Esquematzem al Quadre 01 les característiques *descriptives*⁸¹ de la nostra oralitat en termes d'elisió de la preposició *de*. En aquest i en los altres quadres del document evidenciem en gris les àrees en les quals oralitat local i normativa general presenten diferències dignes de nota.

Quadre 01: preposició *de*

<i>no hi ha elisió</i>	<i>com a regla general: d[e] Anna, d[e] ungles (cat. gen. d'Anna, d'ungles, etc.)</i>
	<i>en altres casos específics: primer de lletres (d[e] i, d[e] α), noms de lletres llatines (d[e] esse), primer de paraules amb ús metalingüístic (d[e] amor), primer de paraules no hereditàries començades amb sC- (d[e] scherzos)</i>
<i>hi ha elisió</i>	<i>primer de ell/ella/ellos/elles, forment d[ø]índia i figa d[ø]índia</i>

⁷⁹ Totes les referències al català general són tretes de l'OIEC, i especialment de la secció 4.1.

⁸⁰ En cas de noms de lletres d'alfabets no llatins, l'apostrofació és normalment prevista en noms polisíl·labs: *d'àlef*, etc.

⁸¹ Recordem que les nostres propostes de tractament *prescriptiu* són presentades més a sota a la secció 3.

2.2 Artícul indefinit (indeterminatiu) *una*

En l'oralitat local, la [a] de l'artícul indefinit femení i pronom quantificador *una* s'elideix normalment primer de paraula que comença amb vocal: *un[ø] àncora, un[ø] herba, un[ø] iglésia*, etc.

No s'elideix però envant de lletres o noms de lletres: *un[a] a, un[a] esse*, etc.

Hi ha elisió facultativa envant de paraules amb ús metalingüístic o pronunciades amb èmfasi, com en *No és una passejada, és un[a]/un[ø] excursió*, i també quan volem conservar lo morfema femení primer de l'adjectiu substantivat *ex*, com en *Un[a]/un[ø] ex* ('ex jove') *de mon fill*.

En català normatiu no és prevista l'elisió gràfica de *una*.

Quadre 02: artícul *una*

<i>hi ha elisió</i>	<i>com a regla general: un[ø] enclusa, un[ø] educació (cat. gen. una enclusa, una educació, etc.)</i>
<i>no hi ha elisió</i>	<i>primer de les lletres o nom de les lletres (un[a] i)</i>
<i>amb elisió facultativa</i>	<i>primer de paraules amb èmfasi o amb valor metalingüístic: Se tracta d'un[a]/un[ø] adjectivació; quan volem conservar lo morfema femení: Un[a]/ un[ø] ex de mon fill)</i>

2.3 Artícles definits (determinatius) singulars *lo* i *la*

En l'oralitat local los artícles definits singulars *lo* i *la* presenten la forma elidida quan són seguits de paraula o sigles que comencen amb vocal fonètica:⁸² *l[ø] herba, l[ø] arbre, l[ø] FBI, l[ø] elàstic, l[ø] ull, l[ø] amiga, l[ø] època*.

L'artícul femení no presenta elisió envant de lletres llatines o noms de lletres llatines (*l[a] e, l[a] esse*, etc.). L'elisió és facultativa primer del numeral *una* quan se refereix a l'horari (*l[a] /l[ø] una i mitja*) i quan volem conservar lo morfema femení primer de l'adjectiu substantivat *ex* (*l[a]/l[a] ex* (jove) *de mon fill*).

⁸² Los casos d'asil·labificació de l'artícul masquil deguts a contextos vocàlics que precedeixen lo mateix artícul (*compra lo pa/compra[l] pa*) són ja estats tractats en detall a 04_GrupNorm.

Quadre 03: articles definits

<i>hi ha elisió</i>	com a regla general: I[ø] ull, I[ø] arbre, I[ø] amiga, I[ø] HTML en casos específics en los quals la norma general preveu l'ús de formes no elidides: I[ø] universitat, I[ø] idea, etc. (cat. gen. la universitat, la idea), etc.; I[ø] ira, L[ø] Haia (cat. gen. la ira, La Haia); envant de paraula amb valor metalingüístic: L[ø] animal de la frase anterior [...] (cat. gen. El animal de la frase anterior [...])
<i>no hi ha elisió</i>	primer de les lletres o nom de les lletres: I[a] esse, I[a] i
<i>elisió facultativa</i>	envant de una 'horari': I[ø] una/I[a] una; quan volem conservar lo morfema feminil: I[ø]/I[a] ex de mon fill

La casuística citada s'adapta a la norma general amb les poques excepcions següents, en les quals l'elisió fonètica és freqüent en l'oralitat local (i no solament local, sobretot en produccions poc controlades):

- article *la* seguit de paraula o sigla que comença amb (h)i o (h)u àtona: alg. I[ø] universitat, I[ø] INTERPOL, etc., i cat. gen. **la** universitat, **la** INTERPOL, etc.;⁸³
- article *la* seguit dels termes *ira* i *Haia*:⁸⁴ alg. I[ø] ira, I[ø] Haia, i cat. gen. **la** ira, **la** Haia;

⁸³ Clarim que hi ha dues tipologies diferents de (h)i i (h)u àtones inicials. En la primera, que caracteritza los exemples citats, (h)i i (h)u tenen un caràcter sil·làbic i se troben en posició *preconsonàntica*, una condició que permeti l'elisió fonètica de l'article: I[ø] humanitat, I[ø] idea, etc. La segona tipologia caracteritza (h)i i (h)u àtones inicials en posició *prevocàlica*. En aquest cas (h)i i (h)u representen normalment les consonants [j] i [w], les quals impedeixen a l'article que les precedeix de se presentar en la sua variant asil·làbica: I[a] iaia (*I[ø] iaia), I[a] uil (*I[ø] uil), etc. Se noti també que lo caràcter consonàntic d'aquesta última tipologia de sons impedeix l'elisió de tots los articles, pronomes i preposicions que estem tractant al present estudi: **lo** iaio, **la** hiena, **se** ioditza/**ne** ioditza, etc. Sense volguer complicar massa la qüestió, adjuntem que en alguns (pocs) casos una i/u inicial àtona prevocàlica pot conservar la sua qualitat vocàlica: l'IEC (pr. [li.ɛk]).

⁸⁴ La llista original de l'OIEC incloueix també *host*, no present en l'alguerés actual.

- articles *lo* i *la* seguits de paraules amb valor metalingüístic: alg. *L[ø]* animal de la frase anterior [...], cat. gen. *El* animal de la frase anterior [...].

Primer de *una* (hora), en alguerès és possible sigui la pronúncia sil·làbica que l'asil·làbica de l'article *la*, però la norma escrita general preveu l'ús de la sola variant no elidida.

2.4 Pronom *lo*

2.4.1 Posició proclítica

Com en les altres varietats de català, *lo* s'elideix primer de verb que comença amb vocal:⁸⁵ *l[ø] emprem, l[ø] obrim, l[ø] he fet*.

2.4.2 Posició enclítica

Lo pronom *lo* s'elideix sempre quan se troba després d'un verb que acaba amb vocal, com en *compra'l[ø], prengui'l[ø]*, etc., i conserva la forma plena en posició postconsonàntica, també si la consonant és muda, com en *pren-lo, comprar-lo*, etc. Recordem també que, en alguerès, casos com *comprau'l[ø]* fan part de la primera i no de la segona categoria, perquè les desinències /u/ conserven, en la nostra varietat, el caràcter vocàlic i sil·làbic (*tre.u., com.pra.u*, etc.), a diferència de les altres varietats catalanes, en les quals *lo* mateix so té qualitats consonàntiques i perd el caràcter sil·làbic (*tre[w], com.pra[w]*, etc.).

2.4.3 Combinació de *lo* amb altres pronoms

Lo pronom *lo* s'elideix sempre quan és precedit d'un altre pronom, sigui en proclisi que en enclisi: *me'l[ø] compr, compra-me'l[ø]; te'l[ø] bec, beu-te'l[ø]; se'l[ø] mira, miri-se'l[ø]; mo'l[ø] diem, diem-mo'l[ø]; vo'l[ø] menjau, menjau-vo'l[ø]; ne'l[ø] treu, treu-ne'l[ø]*.

En aquest àmbit la casuística de la normativa general coincideix amb aquella de l'oralitat algueresa (*me'l presentes/presenta-me'l*, etc.), amb l'excepció de les seqüències que incloueixen els pronoms plurals *ens/mos* i *us/vos*. Aquests no causen asil·labació del pronom en la llengua general, al contrari d'allò que succeeix en la nostra varietat: cat. gen. *ens/us el prenem, mireu-vos el*, etc., i alg. *mo'l[ø] prenim, mirau-vo'l[ø]*, etc.

⁸⁵ *Lo* pronom *lo* s'elideix normalment també després de les preposicions àtones i dels adverbis *ja* i *no*: *de [l] conéixer, ja [l] veig, no [l] sap*, etc. Tractem específicament aquest tema a 24_GrupNorm.

Lo Quadre 04 mostra una esquematització de les elisions tractades a § 2.4.1, 2.4.2, 2.4.3.

Quadre 04: pronom *lo*

<i>proclisi</i>	<i>hi ha elisió</i>	<i>com a regla general: l[ø] emprem, l[ø] obrim</i>
<i>enclisi</i>	<i>no hi ha elisió</i>	<i>com a regla general: compra'l[ø], prengui'l[ø]</i> <i>després de verbs acabats amb V + u: mirau'l[ø] (cat. gen. mireu-lo)</i>
<i>en combinacions de pronoms</i>	<i>hi ha elisió</i>	<i>me'l[ø] compr/compra-me'l[ø], se'l[ø] mira/miri-se'l[ø], mo'l[ø] mirem/mirem-mo'l[ø], vo'l[ø] mirau/mirau-vo'l[ø] (cat. gen. ens el mirem/mirem-nos-el, us el mireu/mireu-vos-el)</i>

2.5 Pronom *la*

2.5.1 Posició proclítica

En termes d'elisió, hi ha una gran diferència entre l'article *la*, que s'elideix normalment primer de paraula que comença amb vocal, com en *l[ø] àncora*, *l[ø] educació*, *l[ø] olla*, *l[ø] unglà*, etc., i lo pronom correspondent, que tendencialment no s'elideix en los mateixos contextos fonològics: *l[a] ampres*, *l[a] evitem*, *l[a] obr*, *l[a] ufris*, etc. Aquest pronom s'elideix, primer de vocal, en dos casos específics:⁸⁶

- quan és seguit de [a] àtona: *l[ø] informem*,⁸⁷ *l[ø] emprem*, *l[ø] adobem*;
- quan és seguit de l'auxiliar *haver* i de les formes flexes de l'auxiliar ésser: *l[ø] ha comprada*, *l[ø] he comprada*.⁸⁸

⁸⁶ Considerant també los processos d'elisió de *me/te/se/ne*, aquest model descriptiu se distanca parcialment de l'anàlisi de Bosch&Scala 1999: 119.

⁸⁷ Llegiu: [a]nformem.

⁸⁸ Amb l'auxiliar *ésser* són possibles formes col·loquials no utilitzades normalment en la llengua escrita: *l[ø] era fent* (per *l[ø] estava fent*), etc. L'asil·labació del pronom femení no se realitza quan l'auxiliar citat és a l'infinit i la sua vocal inicial conserva la tonicitat: *A l[a] ésser jo, així rica!*

En cat. gen. lo pronom *la* normalment s'elideix primer de vocal (tònica i àtona): *l[ø] alça*, *l[ø] evitem*, etc. Les varietats local i general coincideixen en la mancada elisió del mateix pronom envant de (h)i i (h)u àtones (*la uneix*) i en l'ús de la forma elidida envant de l'auxiliar haver (*l[ø] hagi comprada*).

2.5.2 Posició enclítica

Les varietats local i general no fan elisió del pronom *la* en posició enclítica: *feu-la*, *fes-la*, etc.

2.5.3 Combinació amb altres pronoms

En àmbit local i general no hi ha combinacions de pronoms que activen l'elisió del pronom *la*, ni en proclisi i ni en enclisi: *me la compr/compra-me-la*, *mos la comprem/comprem-mos-la*, etc.

Lo Quadre 05 mostra una esquematització de les elisions tractades a § 2.5.1, 2.5.2, 2.5.3.

Quadre 05: pronom *la*

<i>proclisi</i>	<i>no hi ha elisió</i>	<i>com a regla general: l[a] ampres, l[a] eduquem, l[a] obriré (cat. gen. l'empres, l'eduquem, l'obriré)</i>
		<i>envant de (h)i/(h)u AT (l[a] idealitzem, l[a] humiliem)</i>
		<i>primer de l'infinit de l'auxiliar ésser (A l[a] ésser jo, així rica!)⁸⁹</i>
	<i>hi ha elisió</i>	<i>envant de [a] AT (l[ø] emprava, l[ø] alçaré), de l'auxiliar haver (l[ø] he comprada, l[ø] hagi mirada) i de les formes flexes del verb ésser</i>
<i>enclisi</i>	<i>no hi ha elisió</i>	<i>feu-l[a], pesant-l[a], compra-l[a]</i>
<i>en combinacions de pronoms</i>	<i>no hi ha elisió</i>	<i>me l[a] compr/compra-me-l[a], se l[a] mira/miri-se-l[a], mos l[a] mirem/mirem-mos-l[a]</i>

⁸⁹ No reportem exemples compatibles de la llengua general, perquè en la nostra varietat actual los pronoms no se troben mai en enclisi quan se lliguen a un verb paroxíton: **ésser-la*, → *la ésser*, **conéixer-la*, → *la conéixer*, etc.

2.6 Pronoms *me, te, se, ne, mos*

Quadre 06: pronoms *me, te, se, ne, mos*

<i>ús procl.</i>	<i>no hi ha elisió</i>	<i>com a regla general: m[a] uneix, t[a] entra, s[a] alça, n[a] unim (cat. gen. m' uneixo, t' entra, s' alça, n' unim), mos evitem; en avant de l'infinit de l'auxiliar ésser: És content de n[a] ésser tornat en temps; S'és pentit de s[a] ésser comprat la màquina nova</i>
	<i>hi ha elisió</i>	<i>primer de [a] àtona (n[ø] emprava, l[ø] alçaré, t[ø] entenc), de l'auxiliar haver i de les formes flexes de l'auxiliar ésser (s[ø] ha comprat, n[ø] és caigut)</i>
<i>ús encl.</i>	<i>no hi ha elisió</i>	<i>com a regla general: mengi-n[a], pagui-mos, mira-t[a] (cat. gen. mengi'n, pagui'ns, mira't); després de V + u: feu-mos, menjau-n[a], mou-t[a]</i>

2.6.1 Posició proclítica

En l'oralitat algueresa los pronoms *me, te, se, ne* repliquen les mateixes regles d'elisió del pronom *la*:

- conservació, com a regla general, de la forma sil·làbica primer de vocal: *m[a] ufris, t[a] entra, s[a] ampra, n[a] arm, t[a] evitar, no s[a] ofenguí, n[a] íxis*;
- elisió quan són seguits de [a] àtona, de l'auxiliar *haver* i de les formes flexes de *ésser*: *m[ø] agrada, n[ø] arribarà, t[ø] he vist, s[ø] ha/s[ø] és inventat tot, n[ø] és caigut, s[ø] entén*.

En la llengua general, los mateixos contextos activen normalment l'asil·labació del pronom: *t'entra, s'alça*, etc.

2.6.2 Posició enclítica

La nostra pronúncia conserva les formes plenes dels pronoms *me, te, se, ne, nos* en enclisi: *menja-n[a], diu-m[a], fes-t[a], faci-s[a], comprau-mos*.

En la mateixa posició enclítica postvocàlica, és al contrari prevista elisió en la llengua general: *mira'm, deixa'ns, treure'n, miri's*.

Les varietats local i general tornen a coincidir en la producció de formes pronominals sense elisió si la vocal a l'esquerra és /u/:⁹⁰ *treu-ne, mirau-me*, etc.

2.7 Altres combinacions de pronoms

2.7.1 Me/te/se seguits de hi

Los pronoms *me/te/se* no s'elideixen oralment primer de *hi*, ni en proclisi i ni en enclisi: *m[a] hi pos, s[a] hi porta, portant-s[a]-hi*, etc. En català general, al contrari, n'és prevista l'elisió: *m'hi pos, s'hi porta, portant-s'hi*.

2.7.2 Ne seguit de li/hi

En la nostra llengua oral, lo pronom *ne* s'elideix, sigui en proclisi que en enclisi, quan és seguit de *li* (pronunciat normalment [i]) i *hi*: *n[ø] hi havia altres, posi-n'[ø]hi altres, n'[ø]hi ('ne li') donc altres, dongui-n'[ø]hi altres*. Se dona una condició idèntica en cat. gen. relativament a *en + hi* i, en llenguatge informal, *en + li*⁹¹ (*n'hi*). Anàlogament, hi ha elisió quan *en* és precedit de *li* (*li'n*), en una seqüència inversa respecte a aquella de l'alguerés.

2.7.3 Ne precedit de me/te/se/mos/vos

Lo pronom *ne* s'elideix, sigui en proclisi que en enclisi, quan és precedit de *me/te/se/nos/vos*: *me'n[ø] compr/compra-me'n[ø], te'n[ø] vas/ves-te'n[ø], se'n[ø] torna/torni-se'n[ø], mo'n[ø] diem/diem-mo'n[ø], vo'n[ø] comprou/comprau-vo'n[ø]*.

En aquest àmbit la casuística de la normativa general coincideix amb aquella de l'oralitat algueresa (*me'n compro/compra-me'n*, etc.), amb l'excepció constituïda dels pronoms plurals *ens* i *us*, que no causen elisió de *en* en català estàndard: *ens/us en prenem, prenem-nos/vos-en*.

2.7.4 Li seguit de hi

Lo pronom *li* s'elideix, sigui en proclisi que en enclisi, quan és seguit de *hi*: *l'[ø] hi he comprat, estic fent-l'[ø]hi jo*.

⁹⁰ En alg., aquestes [u] perden lo caràcter sil·làbic quan no se troben més en posició final absoluta: *tre[u] → tre[ũ]-ne*, etc.

⁹¹ Cf. *li*² al DIEC.

En cat. gen. no és prevista l'elisió pel pronom *li*⁹²: *li hi prenc, donant-li-hi*.

Quadre 07: altres combinacions de pronoms

me/te/se seguits de hi	no hi ha elisió	m [a] hi pos, t [a] hi compres, portant-s[a]-hi (cat. gen. m 'hi poso, t 'hi compres, portant-s'hi)
ne seguit de hi/li	hi ha elisió	no n [ø]hi ha, n [ø]hi [ne li] vull comprar, dongui- n [ø]hi altres
ne precedit de me/te/se/mos/vos	hi ha elisió	me' n [ø] vaig/vagi-se' n [ø], te' n [ø] tornes/torna-te' n [ø], mo' n [ø] diem/diem-mo' n [ø], ens en diem/diem-nos- en
li seguit de hi	hi ha elisió	l '[ø]hi he dit, estic comprant- l '[ø]hi

2.8 Paraules amb h aspirada inicial

Hi ha paraules no hereditàries que en català general conserven l'aspiració original: *hall*, *Halley* 'cometa', *hawaià*, *Hilton*, *Hitler*, *hobby*, *Hollywood*, *Hong Kong*, tant per ne citar algunes.⁹³ Coherentment amb el caràcter consonàntic del so inicial de paraula, la normativa general no preveu l'apostrofació en casos com *El Hilton*, *de Hollywood*, *la hawaiana*, *em halo*, etc.

En la nostra varietat no produïm normalment consonants aspirades inicials,⁹⁴ fet que deixa oberta la qüestió de si és més convenient adoptar solucions gràfiques com *l'Hilton*, més adherents a la fonètica local, o altres més convergents, com *lo Hilton*.

⁹² En teoria, del punt de vist estrictament fonètic, pogueríem argumentar que sí, la llengua general no formal presenta la variant [i] del mateix pronom, amb elisió de [l]. Del punt de vist ortogràfic, però, aquesta solució no és considerada una forma elidida de *li*, si no una variant del mateix pronom, que escrivim en manera homògrafa respecte al pronom *hi* (cf. GIEC 194 i § 8.4.3.4).

⁹³ Combinant los exemples presents a les p. 85 i 107 de l'OIEC, la llista total és la següent: *Haifa*, *halar*, *hall*, *ha/hum* (interj.), *Halley* (cometa), *hamiltonià*, *Hamlet*, *Hansa*, *hawaià*, *Hegel*, *hègelià*, *Helen*, *Hèlsinky*, *henry*, *high-life*, *Hilton*, *hinterland*, *hippy*, *Hitler*, *hitlerià* *hobby*, *Hölderling*, *Hollywood*, *Hong Kong*, *Hume*, *husky*.

⁹⁴ Podem però sempre hipotitzar casos particulars en los quals aquesta aspiració és possible, com en la simulació d'una risada irònica: *ha ha ha* → [x]a [x]a [x]a.

2.9 Substantius xu i xa amb valor d'artícul personal

Com lo valencià, l'alguerès no posseeix los articles personals *en/na* (**n'Andria*, **n'Ada*) i no ampra l'article definit *lo/la* amb funció d'article personal (**l'Andriana*, **l'Antoni*⁹⁵). La nostra varietat ha adaptat, pel mateix ús, lo sard *t(s)iu/t(s)ia*,⁹⁶ en les variants àtones i monosil·làbiques *xu* (pr. [tʃu]) i *xa* (pr. [tʃa]), amb pèrdua de /i/ original.⁹⁷

A nivell descriptiu, senyalem també que la nostra oralitat tendeix a elidir *xu* i *xa* sobretot quan los noms propis immediatament successius comencen amb vocals àtones, i especialment [a]: *x[ø] Anneta*, *x[ø] Antoni*, etc. Al contrari, quan lo nom successiu comença amb vocal tònica, la nostra oralitat mostra més resistència a l'elisió: *x[u] Ugo*, *x[a] Anna*, *x[u] Aldo*. Aquestes consideracions tenen però un valor merament tendencial, vist que per un mateix context podem trobar produccions alternatives com *x[ø] Anna/x[a] Anna*, *x[ø] Isabeta/x[a] Isabeta*, etc.

3. Proposta normativa

Com havem cercat de mostrar en los quadres 01-07, hi ha numerosos casos en los quals l'activació de processos d'elisió coincideix entre llengua local i general, i pels quals la nostra literatura ha ja sabut trobar grafies màximament convergents amb la llengua comuna. Per aquestes, no proponem ninguna revisió.

⁹⁵ És però sempre possible, a davant de noms propis, l'ús dels articles definits amb la funció determinant original: *L'Antoni al qual t'estàs referint és mon cosí*.

⁹⁶ Aquest nom de parentiu conserva en alguerès lo significat (sard) original de 'germà' (cf. *xiu* al DCA, pr. [tʃiu]) o 'germana' (cf. *xia* al DCA, pr. [tʃia]) d'un genitor.

⁹⁷ En la nostra oralitat, i sobretot aquella del passat, és també possible trobar *xu* i *xa* en posició tònica, com a sinònim de 'senyor' emprat per atrair l'atenció de persones desconegudes: *O xu!*, *faci atenció*. Senyalem també que expressions com aquesta eren més consuetes quan los destinataris feven part de la classe popular, vist que eren disponibles també formes com *missenyor/a* destinades a persones identificades com a representatives de les classes més elevades.

Relativament a les realitzacions més marcadament locals que havem evidenciat en gris en los nostres quadres, ne proponem convencionalment la repartició en tres categories:

- a) casos pels quals la nostra literatura ha sabut trobar solucions acceptades transversalment de les associacions i operadors culturals locals;
- b) casos pels quals no són disponibles, en la nostra literatura, propostes explícites i orgàniques de tractament ortogràfic;
- c) casos pels quals la nostra literatura no ha encara trobat solucions transversalment acceptades entre associacions i operadors culturals.

Fan part de la categoria *a)*:

- conservació de la grafia *una* (artícul indefinit) en totes les posicions (Quadre 01) i per l'artícul *la* seguit de *(h)i/(h)u* àtones (Quadre 03);
- adaptació de la grafia a la nostra oralitat per combinacions de pronoms com *mo'l mirem/mirem-mo'l* (Quadre 04), *mengi-ne, pagui-mos, mira-te* (Quadre 06), *mo'n diem/diem-mo'n, l'hi he dit, estic comprant-l'hi* (Quadre 07).

No proponem ninguna revisió relativament a la casuística relativa a *a)*.

Inclodim en la categoria *b)* diversos exemples del Quadre 03:

- alg. *l[ø] ira, L[ø] Haia* (cat. gen. *la ira, La Haia*) i *l[a]/l[ø] una* ('horari', cat. gen. *la una*);
- tendència local a elidir l'artícul *lo/la* a davant de paraula amb valor metalingüístic: *L[ø] animal de la frase anterior [...]* (cat. gen. *El animal de la frase anterior [...]*);
- possibilitat d'alternar *l[a]/l[ø]* a davant de l'adjectiu substantivat *ex*.

Pel tractament d'aquests articles proponem solucions ortogràfiques tendencialment *convergens* amb la llengua general, o sigui:

- conservació de la grafia *la* quan aquest article és seguit de *ira, Haia* i del numeral *una* (horari);
- conservació de les grafies *la* i *lo* quan aquests articles són seguits de paraules amb valor metalingüístic.

Endemés, proponem de deixar oberta pels usuaris la possibilitat d'escriure *la* o *l'* a davant de l'adjectiu substantivat *ex*.

Proposta 1:

- 1a) emprem la grafia *la* (artícul) primer de *ira*, *Haia* i del numeral *una* (horari);
- 1b) emprem la grafia *lo* i *la* (artícles) primer de paraula amb valor metalingüístic;
- 1c) deixem oberta la possibilitat d'elidir o no gràficament l'artícul *la* seguit de l'adjectiu substantivat *ex*.

Endemés, proponem d'emprar les formes plenes *lo* i *la* també primer de les paraules que en la llengua general comencen amb *h* aspirada inicial (cf. § 2.8). Aquesta proposta tendria un impacte limitat en alguerès escrit si considerem lo lèxic present al DCA, en lo qual manquen tots los exemples de l'OIEC que havem citat al present document, amb l'excepció de *hawaià*.

Proposta 2:

escrivim sense elisió la preposició *de* i los artícles *la* i *lo* primer de les paraules que en la llengua general comencen amb *h* aspirada inicial.

La categoria *c*) és representada de:

- mancada elisió fonètica de *de* + V (Quadre 02);
- elisió fonètica dels pronoms *la*, *me*, *te*, *se*, *ne* solament envant de [a] àtona, de l'auxiliar *haver* i de les formes flexes de l'auxiliar *ésser* (Quadre 05 i 06).

Per representar ortogràficament aquesta casuística, una part de la nostra literatura ha preferit adoptar solucions més *convergens* amb la llengua general, del tipus *d'Anna*, *l'ampres*, *m'uneix*, *t'entra*, *s'alça*, *n'unim*, etc., i una altra part ha mostrat la clara tendència a adoptar solucions més locals: *de Anna*, *la ampres*, *me uneix*, *te entra*, *ne unim*, etc.

No és difícil trobar motivacions que poden legitimar l'una o l'altra posició, com havem cercat d'esquematitzar en la taula 01.

Taula 01

motivacions a favor de l'adopció de solucions <i>convergens</i>	motivacions a favor de l'adopció de solucions <i>locals</i>
és una manera d'acostar la llengua local a la general sense crear distàncies excessives entre pronúncia (local) i grafia;	en una òptica d'adaptació de l'alguerès a la normativa fabriana, i sense contestar la unitat de la llengua, aquest pot ésser un aspecte en lo qual és possible reproduir les característiques de la varietat local;
la règula és sistemàtica, i per això fàcil d'aplicar;	en aquest cas, l'adopció de formes locals no impedeix la comprensió interdialectal;
en ninguna llengua l'ortografia adhereix al 100% a la fonètica (si no, se tractaria més de grafia fonètica que no d'ortografia).	també aquestes variants ortogràfiques són genuïnes. ⁹⁸

Tot això considerat, proposem l'adopció d'un model polimòrfic i jerarquitzat de la casuística en qüestió, que conselli l'ús de variants més intuïtives i representatives de l'oralitat local en *registres no formals* i en *l'escolarització infantil* (*de Anna, la ampres, me uneix, te entra, se alça, ne unim*, etc.), i prevegi lo respecte de grafies més convergents en *registres més formals* (*d'Anna, l'ampres, m'uneix, t'entra, s'alça, n'unim*, etc.).

⁹⁸ És suficient citar textos com lo *Tirant lo Blanch* per recordar que en català antic eren possibles les dues grafies *de* i *d'* primer de paraula començada amb vocal: *de aquelles, de Anglaterra, de infern, d'armes, d'ésser, d'or, de or*, etc. A aquest propòsit, si analitzem la literatura antiga formal produïda a l'Alguer, pareix que la forma sense elisió fossi aquella àmpliament majoritària. Per exemple, entre los trenta-cinc casos de preposició *d(e)* + V que havem pogut registrar a les Ordinationes del 1526 (Cf. Piras 2017), solament en un cas havem trobat la grafia amb elisió (cf. *drap d'or* al Cap. XXXI), en un context en lo qual l'ús de les formes no elidides *de* + V és pràcticament sistemàtic: *de aquells* (Cap. V), *de altres* (Cap. VI), etc. La situació no canvia al Sínode del 1581, vist que la forma *de* primer de vocal és en absolut aquella més representativa, amb l'única excepció, que trobem encara avui en la nostra oralitat, de les seqüències *d'ell* i *d'ell(o)s*.

Proposta 3:

3a) per representar la preposició *de* primer de paraula que comença amb vocal, adoptem solucions gràfiques més intuïtives i representatives de l'oralitat local en registres no formals i en l'escolarització infantil: *de Anna, la ampres, me uneix, te entra, se alça, ne unim*, etc.;
3b) adoptem solucions gràfiques més convergents amb la llengua general en registres més formals: *d'Anna, l'ampres, m'uneix, t'entra, s'alça, n'unim*, etc.

Senyalem que l'aplicació de la proposta 3 implica la inserció al DCA de la variant no formal *avant-de-ahir* a costat de *avant-d'ahir*, ja present al diccionari.

Una possible excepció a la doble grafia *de/d' + V* pot ésser representada de la seqüència *de + en*, pronunciada normalment *d[e]n*. Lo DCA ne proposa la grafia exclusiva *d'en*, en aplicació del criteri *d' + V* utilitzat sistemàticament al mateix diccionari: '*Una pedra caiguda d'en alt ha foradat la capota*' (cf. *capota*), etc.

Per representar la mateixa seqüència són possibles almanco altres dues solucions:

- d) *Una pedra caiguda de en alt ha foradat la capota*
- e) *Una pedra caiguda de'n alt ha foradat la capota*

La grafia *d)* presenta una falsa adherència a la nostra pronúncia, vist que conserva dues vocals gràfiques per representar la simplificació *d[e.a]n → d[e]n*. Resultaria al contrari més pròxima a les nostres realitzacions usuals la proposta *e)*, que però presenta un apòstrof a l'esquerra del pronom previst normalment en combinacions amb altres pronoms (*me'n, se'n*, etc.), i no en combinació amb una preposició. Tots aquests factors nos fan preferir un ús sistemàtic de la proposta convergent actualment en ús al DCA (*d'en*), independentment del registre lingüístic adoptat.

Proposta 4:

quan la preposició *de* és seguida del pronom *en*, l'escrivim apostrofada, independentment del registre lingüístic.

En fi, considerant l'analogia funcional de *xu* i *xa* amb els articles personals catalans, ne considerem possible l'elisió primer de noms propis que comencen amb vocal.

Proposta 5:

inclodim *xu/xa* entre les categories de paraules que poden ésser elidides a davant de nom que comença amb vocal.

Valutació de les propostes, a cura del Grup de treball per la normativització del català de l'Alguer

Lo GrupNorm aprova, amb consens general i sense votació formal, les propostes del document, amb les excepcions següent:

- Proposta 2: lo GrupNorm ha recollit diversos exemples que confirmen la bontat de la proposta relativament a l'article femení, perquè la sua mancada elisió envant de diverses paraules que comencen amb *h* resulta ja familiar als algueresos: *L[a]* *Hollywood/Hong Kong que no coneixem*, *L[a]* *Hèlsinky del s. XIX*, *L[a]* *hall de l'hotel*, etc. Al contrari, resultarien excessivament antiintuïtives solucions com **Lo hawaiià*, **Lo Hilton*, **Lo hobby*, etc. Per aquests motius, la proposta 2 és estada acceptada relativament a l'article femení, però no relativament a aquell masculí, que conservarà la forma apostrofada en casos com aquells citats.

- Proposta 4: la proposta és passada amb cinc vots a favor i una abstenció. Lo membre que s'és abstengut ha manifestat la preferència pel model *f*).

o8 Diftongs i dièresi en català de l'Alguer

Grup de treball per la normativització del català de l'Alguer

Codi document:	Data d'aprovació:	Última revisió:
08_GrupNorm	18/02/2021	31/07/2022

1. Introducció

En diversos casos la nostra oralitat hiatitza sons que en la llengua general formen un diftong: alg. *heroic* → *he.ro.ic*, *comprau* → *com.pra.u*, *bous* → *bo.us*, etc.

Per un usuari alguerés que volguessi conèixer les regles d'aposició de la dièresi en català sigueria suficient mirar les informacions prescriptives disponibles a OIEC: 101-103. Fent-ne aquí una síntesi, podem diure que lo signe diacrític dit *dièresi* (¨) té la funció de:

- indicar quan la *u* dels grups *qu/gu* + *e/i* no forma dígraf amb la consonant precedent, i se té de pronunciar:⁹⁹ *delinq[w]ent* → *delinqüent*, *seg[w]ent* → *següent*, *ling[w]ista* → *lingüista*, etc.;
- indicar quan una *i* o una *u* no formen diftong amb les vocals anteriors: *r[a.ï]m* → *raïm*, *v[a.ï]na* → *veïna*, *p[e.ü]ta* → *peüta*, etc.;
- indicar quan una *i* intervocàlica no forma part d'un diftong ni amb la vocal anterior, ni amb la posterior: *ob[a.ï.a]* → *obeïa*, *trad[u.ï.a]s* → *traduïes*, etc.¹⁰⁰

Si apliquéssim, en bona fe i acríticament, la regla *b)* a les nostres pronúncies usuals (*he.ro.ic*, *com.pra.u*, etc.), produiríem grafies del tipus **heroïc* (o **heròïc*), **compraü*, **boüs*, etc. (cf. cat. gen. *heroïc*, *comprau*, *bous*, etc.). Endemés, aplicant mecànicament *a)* a lèxic que presenta [w] no original en la nostra oralitat, com *conq[w]ista*, *liq[w]idar*, etc., produiríem solucions del tipus **conqüista*, **liqüidar*, etc. (cf. cat. gen. *conquista*, *liquidar*, etc.).

⁹⁹ La pronúncia, en aquestos casos, és normalment [w].

¹⁰⁰ Les regles citades presenten algunes excepcions paradigmàtiques, com la mancada aposició de dièresi a l'infinit (*beneir*), gerundi (*beneint*), futur (*beneiré*), condicional (*beneiria*), i altres casos, que los lectors poden aprofundir a OIEC: 103.

L'objectiu principal del present document és mostrar com aquestes característiques de la nostra oralitat poden ésser gestides en l'escriptura sense preveure una inundació innecessària de dièresis absents en l'ortografia estàndard.

Tractem de la casuística relativa a *a*) (aposició de la dièresi en les seqüències *qu/gu + e/i*) i *b*) (aposició del mateix signe sobre *i* i *u* no diftongades en seqüències vocàliques) a § 2. i 3., respectivament. Dediquem § 4. a casos d'alternança algueresa *qu/cu + vocal*. A la fi de cada secció inclodim les nostres propostes de revisió al lèxic DCA.¹⁰¹

2. Aposició de la dièresi per indicar quan la *u* dels grups *qu/gu* seguits de *e/i* no és part d'un dígraf i se té de pronunciar

La presència de nombroses [w] no originals en los grups algueresos *qu/gu* seguits de *e/i* és deguda principalment a la pressió de l'italià, com podem veure a partir d'analogies del tipus alg. *conq[w]ista*, *eq[w]ilibrat*, *eq[w]itació*, etc., i it. *conq[w]ista*, *eq[w]ilibrato*, *eq[w]itazione*, etc.

Havem pogut comptar c.ca un centenar d'entrades DCA amb presència de [w] no original, que augmenten en manera evident si considerem també los casos presents en les flexions verbals (per ex. *eq[w]ilibrar*, *eq[w]ilibrem*, *eq[w]ilibrant*, etc.). Per això, pot resultar complicat pretendre que los usuaris apliquin correctament les regles d'aposició de la dièresi en una direcció convergent amb la llengua general si tenen de recordar a memòria, i individualment, les centenars de possibles excepcions a *a*) del tipus *eq[w]ipatge* → *equipatge*, *eq[w]ivalent* → *equivalent*, etc.

A aquest propòsit, creiem que l'aprendiment de les grafies correctes en la casuística citada pot ésser enormement facilitat, a nivell didàctic, recorrent (banalment) a grups d'excepcions *tipològiques*, com exemplifiquem en la taula 01.

¹⁰¹ Al present document no tractem de tots los casos en los quals una distribució diferent dels diftongs entre llengua local i general no té implicacions gràfiques, com en *vuit*, forma gràfica que representa perfectament sigui la pronúncia local *v[wi]t* que la general *v[u]t*.

Taula 01

a)		b) derivats de
adquirent	obsequi	guerra
conquista	quint	sang
exèquie ¹⁰²	relíquia	c) seqüències
iniquitat	rèquiem	equi-
líquid	tranquil	-loqui
(+ derivats o termes de la mateixa família)		-quisi-

Partint d'esquematitzacions com aquesta, que representen l'actual casuística DCA relativa a [kw/gw] → *qu/gu + e/i*, continuem a creure que lo respecte de l'ortografia general relativament a *a*) és possible sense esforços excessius de part dels usuaris locals, que continuaran per tant a respectar les grafies convergents *equipatge*, *equivalent*, etc., ja presents al DCA. Les úniques correccions que proposem en referència a aquesta tipologia de lèxic del mateix diccionari són *ensangüinar* → *ensanguinar*, *esangüinat* → *esanguinat* i *ensangüinada* → *ensanguinada*, per coherència amb les altres entrades DCA de la mateixa família lèxica, totes sense dièresi: *sanguinant*, *sanguinar*, *sanguinari*, *sanguinatxo*, etc.

Proposta 1:

modifiquem los DCA *ensangüinar*, *esangüinat* i *ensangüinada* en *ensanguinar*, *esanguinat* i *ensanguinada*.

3. Aposició de la dièresi per indicar les *i* i *u* que no formen diftong amb les vocals anteriors

La categoria de paraules alguereses amb *i* i *u* àtones en síl·laba final que conserven la sil·labicitat també quan són precedides d'una altra vocal és

¹⁰² Cultisme utilitzat, com en cat. gen., exclusivament al plural, i pel qual ne donem per escomptada la correcció en la forma invariable *exèquies*.

constituïda de miliars d'unitats, si hi inclodim també la flexió de número (*bo.u/bo.us*, etc.) i los paradigmes verbals (*co.u*, *co.us*, *com.pra.u*, *fe.u*, etc.).

A partir de l'anàlisi sistemàtica d'aquesta casuística, podem afirmar que lo respecte de les actuals grafies convergents DCA (*bou*, etc.) pot ésser ben gestit a nivell didàctic amb la simple adjunyida, a *b*), de la següent integració, vàlida solament per la nostra varietat:

- d) no s'escriu la dièresi sobre les *i/u* que se troben en la síl·laba final de paraula. En la flexió verbal, no s'escriu la dièresi sobre les *u*¹⁰³ que se troben en la síl·laba final del verb.

Considerant lo lèxic del DCA, les úniques excepcions a *d*) són *raïm*, *saiïc*, *baüi* i *gratuït*, que continuaran a conservar la grafia actual amb dièresi.

Lo DCA presenta també altres casos dignes de discussió relativament a l'aplicació de *b*), que esquematitzem en la taula 02.

Taula 02				
a)	b)	c)	d)	e)
elicoïdal laïcal laïcat romboïdal	almoïna buida eïna fruita (vir)reïna viuda	aïró boïnarjo frailarjo rainaiu	paraüïls tiraïmolla	anïu arïu

La columna *a*) presenta entrades per les quals proposem una revisió coherent amb les indicacions més recents de l'OIEC: *helicoidal*, *laïcal*, *laïcat*, *romboïdal* (p. 102).

Les columnes *b*) i *c*) presenten casos en los quals l'ús de la dièresi al DCA no se conforma a les pronúncies usuals alguereses. Pel primer grup (columna *b*)) no proposem ninguna revisió, per motius de convergència amb la llengua general, i suggerim d'inserir didàcticament aquestos casos entre les excepcions a *b*). Al contrari, proposem l'aplicació de les normals règules d'aposió

¹⁰³ És important especificar que estem mencionant la sola *-u* per la flexió verbal, exclodint la *-i*, perquè aquesta segona vocal sí que pot presentar la dièresi en síl·laba final: *creï*, *construït*, etc.

de la dièresi a les entrades no genuïnes de la columna c): [aĩ]ró → *airó*,¹⁰⁴ *fr[a.i]larjo* → *frailarjo*,¹⁰⁵ *b[o.i]narjo* → *boïnarjo*, *r[a.i]naiu* → *raïnaiu*.

La columna d) mostra los compostos *paraïlls* i *tiraïmolla*, pels quals proposem la revisió en *paraulls* i *tiraïmolla*, coherentment amb les indicacions de OIEC: 103.¹⁰⁶

La columna e) presenta dues entrades amb dièresi en lo primer element del hiat, una possibilitat no prevista de les règules del català escrit. Per això, ne proposem la revisió en *aniu* i *ariu*.¹⁰⁷

Proposta 2:

modifiquem la grafia dels DCA *helicòidal*, *laïcal*, *laicat*, *romboïdal*, *aïró*, *boïnarjo*, *frailarjo*, *rainaiu*, *paraïlls*, *tiraïmolla*, *anïu*, *ariu* en *helicoidal*, *laical*, *laicat*, *romboidal*, *airó*, *boïnarjo*, *frailarjo*, *raïnaiu*, *paraulls*, *tiraïmolla*, *aniu*, *ariu*.

4. Alternança *qu/cu* + vocal

En català, la distribució de les seqüències *qu/cu* + vocal fa referència al caràcter, respectivament, consonàntic i vocàlic de la *u*,¹⁰⁸ com se pot notar en los exemples *quanta* (*q[w]anta*) i *cueta* (*c[u]eta*). Aquesta distribució mostra diverses excepcions al DCA, com *cuinar* (*[kw]inar*), *cuiro* (*[kw]iro*), etc., per les quals proposem la conservació de la grafia convergent actual. Suggerim

¹⁰⁴ Per aquest ornitònim, Caria 2006: 31 i Corbera 2000: 86 senyalen la pronúncia metatètica *a[r̥]ó*.

¹⁰⁵ Corbera 2000: 180 ne senyala la doble pronúncia amb metàtesi (*fra[ri]arjo*) i sense (*fra[ir]arjo*).

¹⁰⁶ La norma a la qual estem fent referència preveu la conservació de les grafies sense dièresi quan la vocal alta se troba a l'inici del segon element d'un compost. Per tant, *para* + *ulls* → *paraulls*, *tira* + *i* + *molla* → *tiraïmolla*.

¹⁰⁷ Les nostres propostes no presenten dièresi ni manco en lo segon element del hiat, coherentment amb la regla d). Recordem que derivats com lo DCA *aniütxo* conserven la dièresi perquè en aquest cas la vocal amb diacrític no se troba en la síl·laba final.

¹⁰⁸ Cf., a aquest propòsit, OIEC: 75.

però l'adopció de les normals règules distributives de *qu/cu* relativament al sardisme DCA *cuili* → *qüili*,¹⁰⁹ forma aquesta més coherent amb la pronúncia actual [kwi]li .

Proposta 3:

modifiquem lo DCA *cuili* en *qüili*.

Valutació de les propostes, a cura del Grup de treball per la normativització del català de l'Alguer

Lo GrupNorm aprova, amb consens general i sense votació formal, les propostes, amb les excepcions següents:

- entrades de la *taula 02*, secció *a*). La proposta passa amb cinc vots a favor i una abstenció. Lo membre del GrupNorm que s'és abstengut ha formalitzat algunes reserves que reportem en manera integral:

«Lo representant de l'Associació per a la Salvaguarda del Patrimoni Historicocultural de l'Alguer no s'adhereix a la proposta OIEC 2017 d'escriure *laical*, sense dièresi, i *laïcat*, amb dièresi. En el mot *laic*, la seqüència *ai* forma diftong decreixent en la llengua general, diftong que se desfà quan la primera vocal perd l'accent, perquè, com explica l'OIEC a p. 102, a un diftong de mot primitiu (per ex. *laic*) pot correspondre un grup disil·làbic en un derivat: *laïcat*, *laïcisme*, *laïcitzar*. Però, si *laïcat* té de portar la dièresi, del moment que la primera vocal de la paraula ha perdut l'accent, per què la nova normativa preveu que *laical* no la porti? Per què en *laical* la seqüència *ai* resta diftong? Si no, si *ai* és disil·làbic, per què no posar dièresi, com se prescriu per *laïcat*? Diu la nova regla que no han de portar dièresi els derivats amb el sufix *-al*, si els primitius no la porten (*laical* derivat de *laic*). L'OIEC, però, no addueix una explicació

¹⁰⁹ Cf., en la mateixa direcció, *qüili* a Corbera 2000: 168.

suficient, per això preferim seguir la forma tradicional, per exemple la que ensenya el Diccionari de la Llengua Catalana del 2007»;

- entrades de la *taula 02*, secció *b*). La proposta passa amb cinc vots a favor i u contrari. En aquest últim cas és estat emfatitzat que, en la nostra varietat, entrades com *fruita*, *reina*, etc., presenten conjuntament una hiatització dels diftongs originals i un desplaçament accentual: [ˈfruʝta], [ˈrejna], etc. (cat. gen.), i [fruˈita], [reˈina] etc. (alg.). En aquestos casos, l'eventual presència de dièresi en alguerès (*fruïta*, *reïna*, etc.) permetiria de representar també gràficament les característiques fonètiques típiques de les nostres pronúncies.

09 Casos de mancada representació ortogràfica de [u] final no genuïna algueresa

Grup de treball per la normativització del català de l'Alguer

Codi document:

09_GrupNorm

Data d'aprovació:

04/03/2019

Última revisió:

02/08/2022

1. Introducció

Aquest document tracta de casos de mancada transcripció ortogràfica d'algunes [u] finals àtones algueresses, com en *corb[u]* → DCA *corb*, i té d'ésser considerat la prossecució de 05_GrupNorm, en lo qual havíem tractat de la distribució del les grafies *o*, *u* i *e* per representar la mateixa vocal final.¹¹⁰

A § 2. fem una anàlisi general sobre los models prescriptius que la literatura local reserva a la casuística citada, i dediquem § 3. a la nostra proposta de tractament.

2. La grafia d'algunes –[u] finals en la literatura local, entre representació, mancada representació i doble grafia

Mostrem en la taula 01 alguns exemples de tractament ortogràfic de [u] àtones finals no genuïnes algueresses, acompanyats, en la columna de mà dreta, de les correspondents grafies DIEC.

Entre les diferents propostes de la taula podem trobar analogies en termes de *representació ortogràfica* de les [u] finals no genuïnes (*bord[u]* → *bordo*, *salv[u]* → *salvo*, etc.), però també en la direcció contrària de *mancada representació* de les mateixes vocals (*campanyol[u]* → *campanyol*). Trobem també diversos casos en los quals no hi ha acord, entre los textos citats, sobre si les –[u] en qüestió se tenen de representar (*biondo*, *calafato*, *engiuro*, etc.) o no (*biond*, *calafat*, *engir*, etc.). Analitzant aquestes al·lografies en termes quantitatius, notem una preferència tendencial per les solucions locals a MÀR, Caria

¹¹⁰ Anticipem al lector que dediquem al tema de les [u] àtones també 10_GrupNorm, en lo qual tractem de la grafia d'aquest so en posició no final.

1995 i Corbera 2000, amb representació de la vocal final no genuïna: *engiro*, *bordo*, *caro*, *escalmo*, etc.

Taula 01

<i>pr. usual</i>	<i>DCA</i>	<i>MÀR</i> ¹¹¹	<i>Caria</i> 1995 ¹¹²	<i>Corbera</i> 2000 ¹¹³	<i>DIEC</i> ¹¹⁴
ban[du] biond[u] bord[u] <i>m.</i> calafat[u] campanyol[u] <i>m.</i> car[u] <i>m.</i> engir[u] escal[m]u espant[u] grum[u] matares[u] merluts[u] morisc[u] ¹¹⁷ pic[u], a salv[u] sàvi[u]	bando biond bordo calafat campanyol caro engir escal[m] espant grum matares merluç morisc pico, a salvo savi, sàviu	bando campanyol engiro espanto matareso morisco salvo	 bordo calafato car(o) escal[m](o) grumo merlutso pico (anar a)	bando biondo caro escalmo merlutsu	ban (ros) bord calafat (camperol) ¹¹⁵ car engir escàlem (meravella) (agregació) ¹¹⁶ entremaliat (lluç) morisc pic, a salv savi

En los textos citats trobem també alguns (pocs) exemples més prescriptius i convergents amb la llegua general, sense representació de la mateixa vocal: *campanyol* a MÀR, i *car(o)* i *escal[m](o)* a Caria 1995. Relativament a les últimes dues grafies, podem supondre que la inserció de la *o* final entre parèntesis

¹¹¹ Los ejemplos són trets, respectivament, de les p. 54 (*bando* i *campanyol*), 55 (*engiro* i *espanto*), 57 (*matareso*), 58 (*morisco* i *salvo*).

¹¹² Los ejemplos són trets, respectivament, de les p. 152, 153, 155, 164, 171, 178, 146.

¹¹³ Los ejemplos són trets, respectivament, de les p. 207, 219, 202 (*caro* i *escalmo*), 101.

¹¹⁴ L'ús de les parèntesis indica que se tracta de sinònims i no de correspondències directes.

¹¹⁵ Al DIEC és també present *campanyol* com a adjectiu, amb el significat de 'campestre, camperol'.

¹¹⁶ 'Quantitat concentrada d'ésser vivents o objectes'.

¹¹⁷ En alguerès, aquest adjectiu és utilitzat exclusivament en la locució *pebre morisco* (cat. gen. *bitxo*).

correspon a la voluntat de l'autor de validar grafies convergents amb la llengua general sense renunciar a la possibilitat d'emprar també grafies locals. En altres casos, però, Caria mostra una preferència explícita vers l'adopció de solucions exclusivament locals, com en *corb*[u] → *corbo* (cf. Caria 2006: 64). A aquest propòsit l'autor escriu, en referència a la solució DCA convergent *corb*:

- a) Sanna (o più verosimilmente i correttori barcellonesi del *Diccionari*) registra la voce in catalano “corb” e non in algherese “corbo” (*Diccionari*, 240), che è quella autenticamente popolare

Resulta doncs explícita, també si és estada formalitzada en manera poc clara d'un punt de vista terminològic,¹¹⁸ la voluntat de l'autor de considerar grafies localitzants del tipus *corbo* com a legítimes i representatives de la nostra varietat escrita. No sabem però si i fins a qui punt tenim d'interpretar estrictament aquesta consideració, vist que, com havem mostrat en la taula 01, no és impossible que lo mateix autor consideressi lícites també grafies més convergents amb la llengua general del tipus *car* i *escalmo*,¹¹⁹ eventualment acompanyades de variants formals més locals, com *caro* i *escalmo*. Si aquesta inferència fossi correcta, restaria encara oberta una qüestió: per quales paraules, o per quales tipologies de paraules tenim de preveure una grafia exclusivament local, com *bordo*, *calafato*, etc.? I per quales, en manera complementària, tenim d'inclodir també variants ortogràfiques més prescriptives i convergents amb la llengua general, del tipus *car* i *escalmo*?

És possible formular una pregunta símil també relativament a *campanyol*[u] → *campanyol* de MÀR: per què en aquest cas és estada prevista una grafia convergent amb la llengua general, i, al contrari, és estada preferida la grafia local en casos com *salvo*? És possible conèixer los criteris que nos tenguerien de fer preferir a voltes una i a voltes l'altra grafia?

¹¹⁸ Com tots sabem, *català* és un hiperònim que inclodeix també l'alguerés, i no se'n pot trobar en contradicció. Amb tota probabilitat, l'autor volia fer una comparació entre alguerés i català *general*, varietats (ara sí, comparables) de la llengua catalana.

¹¹⁹ En aquest segon cas però, més que d'adherència a la llengua general, tenguéiem de parlar de *conservació* de models catalans genuïns, vist que l'autor considera l'alg. *escalmo*[u] com a probàbil arcaisme català.

Aquesta resposta no l'havem poguda trobar a MÀR, però senyalem que al DCA és present una nota explícita al mateix propòsit en la secció «Criteris Pràctics en la Preparació del Diccionari»:

- b) D'acord amb el criteri de l'autor, s'ha tendit a la supressió de la -o àtona final d'algunes formes per acostar-les a l'ortografia comuna; en alguerès, la parla habitual fa aquesta /u/ final, que evidentment seria ortografiada -o en la majoria dels casos, però no és difícil una pronunciació sense aquesta darrera vocal, més acostada aleshores a la pronúncia culta de la resta dels catalans. És el cas de formes com «calafat(o)» /karafát(u)/, «calamat(o)» /karamát(u)/, «a bra-cet(o)» /abrasét(u)/.

La nota fa doncs explícita la intenció de l'autor i dels revisors del DCA d'emprar criteris més prescriptius en la codífica (o mancada codífica) ortogràfica de diverses [u] finals alguereses, però, de fet, no clareix les condicions que determinen aquesta eventual inclusió, a part una genèrica referència a les paraules per les quals «no és difícil una pronunciació sense aquesta darrera vocal». Lo resultat, en termes pràctics, és que nos resulta impossible comprendre i preveure los criteris que nos farien preferir grafies localitzants en *bordo*, *pico* (*a*), *salvo*, etc., i solucions més prescriptives en *calafat*, *engir*, *escalm*, etc. Encara, no resulta clar perquè lo mateix criteri prescriptiu és aplicat també a lèxic no genuí com *biond*[u] → *biond*, pel qual no podem postular l'exigència d'adherir «a la pronúncia culta de la resta dels catalans».

Entre totes aquestes hipòtesis, enraonaments inductius i inferències, podem partir de la consideració objectiva que la majoria dels autors citats en la taula 01 mostra una clara preferència vers l'*adopció de grafies locals*, inclusives de les -[u] no genuïnes. En aquest panorama, lo DCA constitueix una excepció parcial en la qual trobem diversos casos de grafies locals, però també generals i, en rars casos, dobles solucions local/general (per ex. *savi/sàviu*).

És també just evidenciar que grafies convergents del tipus *sard*[u] → *sard* no són exclusives del DCA, i tenen ja una certa tradició en la nostra llengua escrita moderna, sobretot en textos de tipus més formal.¹²⁰

¹²⁰ Cf., entre altres: «És estat pertant elegit President, pel bienni 1992/94, el prof. Leonardo Sole (*sard*); «Antoni Sechi, pluricampiò *sard* de nació [...]»; «Lo mes de novembre, dit també de Sant Andria, com en *sard* [...]». Los exemples són trets de l'*Alguer, Periòdic de Cultura i informació*, Any 5, n. 25, p. 5 (primer text) i 22 (segon i tercer text).

3. Proposta de tractament¹²¹

Pel tractament de les [u] finals que estem investigant, proponem l'adopció dels criteris següents:

- c) quan lo lèxic local *genuí* o amb referents directes en català general presenta més pronúncies, considerem com a variants de referència per la llengua escrita aquelles més convergents amb l'estàndard: *disc[ø], disc[u], disc[ul] → disc*;
- d) quan lo lèxic local *genuí* presenta una pronúncia típica amb –[u] final, representem ortogràficament aquesta vocal, coherentment amb una tendència ja visible en la literatura local: *salv[u] → salvo*. Endemés, per aquestos casos, considerem possible l'adopció també de variants formals més convergents amb la llengua general, amb –[u] → ø: *sard[u] → sardo/sard*, etc.;
- e) definim criteris transparents per establir quales tipologies de lèxic poden presentar la doble forma descrita al punt precedent;
- f) quan lo lèxic local *no genuí* presenta una pronúncia típica amb –[u] final, representem ortogràficament aquesta vocal en la grafia: *bi-ond[u] → biondo*. Apliquem lo mateix criteri també a lèxic amb base genuïna i morfologia alterada d'altres llengües: *desarm[u] → desarmo*, *desbarc[u] → desbarco*,¹²² etc.

L'adopció del criteri *b)* no comporta ningun canvi al DCA, perquè lo diccionari adopta normalment grafies convergents, sense representació ortogràfica de –[u], quan l'oralitat fa possible dobles pronúncies del tipus *ver[ø]/ver[u] → ver*, *vers/vers[u] → vers*,¹²³ *disc[ø]/disc[u]/disc[ul] → disc*, etc.¹²⁴

Al contrari, l'adopció de *e)* implica la revisió de lèxic no genuí DCA com *àtim*, *fiot*, etc., en *àtimo*, *fioto*, etc. Mostrem aquesta casuística en la taula 02.

¹²¹ La nostra proposta de tractament ortogràfic de les –[u] finals àtones no genuïnes inclou, en part, una precedent proposta de ComAlg que aprofundim en los paràgrafs següents.

¹²² En aquestos casos és ben probàbil que l'estructura original de *desarmament* i *desembarcament* sigui estada alterada dels models italians *disarmo* i *sbarco*.

¹²³ 'Unitat de la forma poètica'.

¹²⁴ L'oralitat espontània prefereix normalment les formes *disc[u]* i *disc[ul]*, mentre la primera és típica de contextos més formals, com la presentació d'un *disc* 'àlbum musical'.

Taula 02

àtim	embarc	esgorbi	fiot	nassaiol
abriv	embroll	espac	furb	olm
biond	entac	espant ¹²⁵	gabinet ⁽²⁾ ¹²⁶	patxot
bocabent	embitx	espar ¹²⁷	grum	peixeiol
brutot	impast	espatx	horrend ¹²⁸	ratzaïol
calamat	empac	esprec	jonquit	resparmi
col·let	esboc	esquerç	licard	robinet
coral·lor	escad	esquif	liquit	seny
corpet	escaf	estonton	macot	tapet ¹²⁹
corrinxol	escarén	estuf	malcaduf	terramot
desarm	escart	excòrtig	marruf	txiquet ¹³⁰
desbarc	escuatx	falquet	matarés ¹³¹	vèrgin
embast	esgarb	falxet	merluç	

Proposta 1:

ortografiem amb *o* o *u* final, en acord amb el *criteri contextual* del DCA, les [u] finals de les paraules de la taula 02.¹³²

¹²⁵ La grafia *espanto* és ja present a MÀR: 55, que ne reporta també lo significat local (més específicament, sard) de ‘meravella’. Recordem, a aquest propòsit, que l’*espant* de la llengua general fa referència a una ‘por forta, sobtosa’ (DIEC).

¹²⁶ Recordem que aquesta accepció DCA de *gabinet*[u] no correspon al cat. gen. *gabinet* ‘lloc d’estudi o de reunió entre ministres’, sinó al cat. gen. *vàter*.

¹²⁷ La grafia *esparo* és ja present a MÀR: 55.

¹²⁸ Castellanisme present al DCVB i no inclòdit al DIEC.

¹²⁹ Aquesta paraula presenta afinitats semàntiques amb el cat. gen. *tapet*, però, en la nostra varietat, és emprada amb el significat de l’it. *tappeto*, i sigui, la *catifa* de la llengua general.

¹³⁰ Aquest substantiu conserva la base hereditària *xic* ‘petit’, present també en la nostra llengua històrica (cf., entre altres «[...] per congregar tots los altres *xichs* y *xiques* [...]» a Nughes 1991: 291 (any 1581). És però altament probàbil que lo substantiu alg. *xiquet*[u] ‘beguda d’una petita tassa de licor’ sigui, per motius formals i semàntics, un italianisme directe (< *cicchetto*)

¹³¹ La grafia *matareso* és ja present a MÀR: 57.

¹³² L’aplicació del mateix criteri implica també un canvi en l’ús de l’accent gràfic en *escarén* → *escareno*, *esgorbi* → *esgòrbiu*, *matarés* → *matareso* i *resparmi* → *respàrmui*.

Lo segon criteri de tractament citat més a damunt, o sigui *c*), preveu la codífica ortogràfica de [u] finals àtones no originals en *lèxic genuí*. La sua aplicació al DCA preveu canvis localitzants del tipus *engir* → *engi-ro*, *morisc* → *morisco*, etc., los quals, com havem vist en la taula 01, són ja estats aprovats de l'IEC per un àmbit escrit restringit. Lo successiu criteri *d*), però, nos deixa la llibertat de mitigar la tendència excessivament localista generada de l'ús sistemàtic de grafies com *apetito*, *ànimo*, *avar-o*, etc., respecte a les generals *apetit*, *ànim*, *avar*, etc. A aquest propòsit, resta sempre oberta la qüestió de com establir en manera clara i transparent qual tipus de lèxic pot presentar solucions més convergents i qual pot conservar grafies més representatives de la nostra oralitat. Sobre aquest tema recordem que existi ja una proposta prescriptiva, elaborada de ComAlg, que considerava preferible:

- g) l'adopció de la sola forma local per lèxic *concret*, com objectes (*boneto*, *àpiu*, etc.) i animals (*camel·lo*,¹³³ *corbo*, etc.), però també per la terminologia laboral tradicional (*bidel·lo*, *calafato*, *campanyolo*, etc.) i per lèxic que té més possibilitats de se trobar en contextos informals (*aboloto*, *derruto*, etc.).
- h) l'ús de dobles formes o de dobles paradigmes per noms abstractes, com sensacions i preferències (*gust/o*, *apetit/o*, *despreci/-èciu*, etc.), però també condicions psíquiques i qualitats caracterials i morals (*atent/o*, *testard/o*, etc.). Endemés, aquesta proposta suggeria de preveure la doble forma també per lèxic que té més possibilitats de se trobar en àmbits formals, com *orb/o*,¹³⁴ *sonet/o*, etc.

La citada proposta de ComAlg té, com a benefici immediat, aquell de reduir la sensació de confusió generada de les al·lografies aparentment injustificades mostrades en la taula 01. Presenta també beneficis didàctics, perquè dona sempre als usuaris que encara tenen poca familiaritat amb la nostra llengua escrita la possibilitat de representar les –[u] finals no genuïnes en

¹³³ La pronúncia amb [u] és avui en recessió, a favor d'aquella italianitzada *camel·l[ɔ]*.

¹³⁴ La correspondent entrada general *orb* fa part del 'lèxic comú' segons la classificació que ne dona lo DIEC. En alguerés, al contrari, l'oralitat espontània prefereix los sinònims *xulpo* i *cego*, respecte als quals podem considerar *orb* com una variant formal i més denotativa (*xulpo* i *cego* són sovent emprats en manera ofensiva en la nostra varietat).

manera intuïtiva, a través del criteri contextual¹³⁵ DCA: *campanyolo, botaiu, porquedo*, etc. En manera complementària, los usuaris que ja tenen una certa pràctica amb l'escriptura poden triar la forma més adequada al context quan escriuen les paraules que mostrem en la taula 03.

Taula 03¹³⁶

ànim/ànimo	espaci/espàciu	quadern/quaderno
apetit/apetito	ferm/fermo	rar/raro
àrab/àrabo	galan/galano	ras/raso, a
atac/ataco	gallard/gallardo	regal/regalo
atent/atento	gir/giro	respir/respiro
avanç/avanço	grup/grupo	retard/retardo
avar/avaro	gust/gusto	sard/sardo
barat/barato	lent/lento	savi/sàviu
bastard/bastardo	lot/loto ¹³⁷	sever/severo
bonic/bonico	minut/minuto	sonet/soneto
bracet/braceto, a	moribund/moribundo	talent/talento
calm/calmo	nervi/nèrviu	tebi/tèbiu
començ/començo	nuvi/núviu	testard/testardo
despreci/desprèciu	odi/òdiu	trast/trasto
discurs/discurso	orb/orbo	tremend/tremendo
divers/diverso	past/pasto	vagabund/vagabundo
empar/emparo	pic/pico, a	vers/verso (direcció)
encant/encanto ¹³⁸	prest/presto	zíngar/zíngaro
esforç/esforço	profund/profundo	

Per implementar los criteris c) – g) i arribar al model de dobles grafies de la taula 03, és necessari aportar canvis puntuals al DCA, que mostrem en la

¹³⁵ Per més informacions sobre aquest criteri, cf. 05_GrupNorm.

¹³⁶ La doble grafia és també prevista pel lèxic derivat i/o de la mateixa família: *contraa-tac/contraataco, desatent/desatento, engir/engiro, desavanç/desavanço, desgust/desgusto*, etc.

¹³⁷ 'Conjunt de propietats'.

¹³⁸ 'Tipologia de vèndita'.

taula 04. Cada fletxa indica los canvis propostos, i és precedida de l'actual grafia DCA.

Taula 04¹³⁹

abolot → aboloto ¹⁴⁰	dòlar → dòlaro	odi → odi/òdiu
apetit → appetit/o	elm → elmo	orb → orb/o
àrabo → àrab/o	emparo → empar/o	past → past/o
ataco → atac/o	empitx → empitxo	pico, a → pic/o, a
atent → atent/o	encanto ¹⁴¹ → encant/o	presto → prest/o
avanç → avanç/o	escalm → escalmo	profund → profund/o
avaro → avar/o	esforç → esforç/o	quadern ¹⁴² → quadern/o
barat → barat/o	espaci → espaci/espàciu	quadern ¹⁴³ → quaderno
bastard → bastard/o	ferm → ferm/o	raro → rar/o
bidell → bidel·lo	fornell → fornel·lo	raso (<i>adj.</i>) → ras/o
billard → billardo	fuet → fueto	regal (<i>m.</i>) → regal/o
bonico → bonic/o	gabinet ⁽¹⁾ ¹⁴⁴ → gabinet/o	remulc → remulco
bord → bordo	galan → galan/o	respir → respir/o
bracet, a → bracet/o, a	gallard → gallard/o	retard → retard/o
burg → burgo	gir → gir/giro	sard → sard/o
caduf → cadufo	grup → grup/o	serrac → serraco
calafat → calafato	gust → gust/o	sever → sever/o
calm → calm/o	horrend → horrendo	sonet → sonet/o
camell → camel·lo	lard → lardo	talent → talent/o
campanyol →	latzeret → lazereto	tebi → tebi/tèbiu
campanyolo		
cement → cemento	lent → lent/o	testard → testard/o

¹³⁹ La taula inclou també paraules no genuïnes que presenten un correspondent en la llengua general, com lo DCA *dòlar*, que podem considerar un italianisme directe (< *dollaro*).

¹⁴⁰ La variant que havem pogut trobar en la nostra documentació històrica és l'antic catalanisme *avolot*: «[...] ni en digun altre jènero de perturbació o de *avolot*» (Cf. Nughes 1991: 236; any 1581). La betacització de /v/, però també l'adjunyida de [u] final, poden ésser atribuïdes a la pressió del sard i sass. *abbulottu*, però també del cast. *alboroto*, del qual Caria 1991: 120 troba traça en un document del 1733.

¹⁴¹ Referit a la tipologia de vendita 'a qui ufri de més'.

¹⁴² Referit a 'revista' o 'petit llibre'.

¹⁴³ Referit a objectes com 'conjunt de fulls amb folre, per escriure i prendre apunts'.

¹⁴⁴ Amb el significat de 'petit lloc destinat a l'estudi i a activitats de treball'.

centem → centemo	loto ¹⁴⁵ → lot/loto	trast → trast/o
començ → començ/o	merluç → merluço	tremend → tremend
corb → corbo	miliard → miliard/o	tub → tubo
crisp → crispo	minut → minut/o	turd → turdo
derrut → derruto ¹⁴⁶	moribund → moribund/o	vagabund → vagabund/o
despreci → despreci/desprèciu	morisc ¹⁴⁷ → morisco	vers (prep.) → vers/verso
desturb → disturbo	must → musto	zíngar → zíngar/o
discurs → discurs/o	nervi → nervi/nèrviu	
divers → divers/o	nuvi → nuvi/núviu	

Proposta 2:

2a) modifiquem lo lèxic DCA reportat en la taula 04 en la direcció indicada en la mateixa taula;

2b) consellem l'ús de les formes més pròximes a la nostra oralitat en contextos no formals, i aquelles més adherents a la llengua comuna en registres més formals

Citem també un altre petit grup d'exemples DCA lligats al tema de la doble grafia (o del doble paradigma) *amb representació i sense representació* de [u] final: *acord*, *cambi*, *fix*, *moment*, *superb*. En aquestos casos, i partint de les pronúncies usuals *acord*[iu], *camb*[iu], *fi*[su], *m[a]ment*[u] i *superb*[iu], la simple inserció de *o* o *u* final pogueria no ésser suficient a produir variants locals coherents amb els normals criteris ortoèpics de l'alguerés: *acord*[iu] → **acordo*, *fi*[su] → **fixo*, *m[a]ment*[u] → **momento*, *superb*[iu] → **superbo*. Per aquestos casos proponem l'adopció de les grafies intuïtives i adaptes a usos informals *acòrdiu*, *fisso*, *mamento*, i *supèrbui*, que poden ésser alternades amb les actuals DCA convergents *acord*, *fix*, *moment* i *superb*.

¹⁴⁵ Referit a un 'conjunt de propietats'.

¹⁴⁶ Variant local del participi *derruït*.

¹⁴⁷ Cf. DCA *pebre morisc* en l'entrada *pebre*.

Una altra entrada DCA que mereix una atenció específica és *cambi*, variant antiga de *canvi* que fa part de la nostra tradició escrita¹⁴⁸ i també d'aquella d'altres varietats catalanes (cf. *cambi* al DCVB). Lo diccionari alterna l'entrada en qüestió, pronunciada normalment avui *camb[ɪu]*, amb el general *canvi*. Si apliquem los criteris de transcripció que havem discutit en la present secció, tenguérem de preveure l'adjunyida de *càmbiu* als actuals *cambi* i *canvi*. Preferim però limitar les variants escrites a dues solament: *canvi*, màximament convergent amb la forma general; *càmbiu*, més intuïtiva i representativa de la nostra oralitat.

Resumim en la taula 05 la llista de les propostes de tractament relatives als DCA *acord*, *cambi*, *fix*, *moment*, *superb*, vàlides també per derivats i/o paraules de la mateixa família.¹⁴⁹

Taula 05

acord/acòrdiu
canvi/càmbiu
fix/fisso
moment/mamento
superb/supèrbu

Proposta 3:

emprem la doble grafia per les paraules de la taula 05, consellant l'ús de les formes més pròximes a la nostra oralitat en contextos no formals, i aquelles més adherents a la llengua comuna en registres més formals.

¹⁴⁸ Cf., entre altres «Digú done dinés a *cambi* [...]» a Nughes 1991: 322 (any 1581).

¹⁴⁹ Per ex. *desacord/desacòrdiu*, *canviar/càmbiar*, etc. L'única excepció per la qual no proposem la doble grafia és l'italianisme DCA *cambial*, que continuarà a conservar la sola grafia amb *b* original (italiana).

Valutació de les propostes, a cura del *Grup de treball per la normativització del català de l'Alguer*

Lo GrupNorm aprova, amb consens general i sense votació formal, les propostes.

10 Ortografia de les [u] àtones alguereses en posició no final

Grup de treball per la normativització del català de l'Alguer

Codi document:

10_GrupNorm

Data d'aprovació:

09/04/2021

Última revisió:

05/08/2022

1. Introducció

Lo GrupNorm ha ja tractat de l'ortografia de les [u] àtones finals de l'alguerés a 05_ i 09_GrupNorm. Aquest document investiga la casuística del mateix so en altres posicions: inicial (*h[u]mà*, *[u]liva*), medial (*conf[u]sió*, *ab[u]dr[u]nar*) i en síl·laba final tancada (*tít[u]l*).

En la transcripció ortogràfica de les [u] àtones, les propostes dels autors locals mostren una forta adherència a l'ortografia general si considerem lo nostre lèxic hereditari: *humà*, *oliva*, *confusió*, etc. Relativament al lèxic no genuí, no és al contrari infreqüent trobar grafies diferenciades del tipus *jòcula* (DCA), *jòcola* (Caria 1995: 173), *jócula* (Corbera 2000: 92). En rares ocasions, aquestes diferències són visibles també en lèxic hereditari o amb base catalana: *emborrossar* (DCA), *emburrossar* (MÀR: 24), *emborrussar* (Corbera 2000: 218).¹⁵⁰

L'objectiu d'aquest treball és analitzar, a partir del corpus del DCA i del treball d'altres autors, les variables principals que poden entrar en joc al moment de definir la grafia *o* o *u* de les [u] àtones alguereses (§ 2.). Després d'haver definit l'inventari d'aquestes variables, fem algunes propostes de revisió al lèxic DCA relativament al tema que estem investigant (§ 3.).

¹⁵⁰ Cf. DIEC *embussar* i *embossar*².

2. Variables principals en la definició de la grafia de la [u] àtona no final

2.1 Etimologia directa

Com havem vist en altres documents de treball, lo criteri *etimològic* és entre aquells que han tengut més importància en l'elaboració de les propostes normatives locals,¹⁵¹ i preveu, per la [u] àtona, la grafia *o* i *u* quan aquesta deriva, respectivament, de *o* i *u* originals: alg. *bullir*, *embufar*, *afogar* < cat. gen. *bullir*, sard *imbuffare*,¹⁵² it. *affogare*.

2.2 Convergència

No sempre és possible individuar una etimologia única per una paraula determinada. En l'oralitat algueresa tenim formes com *colgadorjo* que mostren la conservació de la base original catalana (*colgar*) amb un tipus de sufixació clarament sard (*-dorjo* < logudorés antic *-dor/d3/u*). En aquest i en altres casos en los quals és encara reconeixible la morfologia original catalana, proposem d'utilitzar grafies vocàliques convergents amb aquelles de la llengua general: *colgadorjo*, etc.

L'adopció del criteri de *convergència* pot contribuir també a estabilitzar la llengua escrita dialectal. Pensem, per exemple, a l'alguerés *pò[pul]*, que constitueix una evolució local de la forma original *poble*.¹⁵³ Pogueríem atribuir lo canvi *poble* → *pò[pul]* a la pressió del sard *pòpulu*, fet que implicaria la preferència per la solució *pòpul* si adoptem una grafia etimològica. L'adopció del mateix criteri (etimologia directa) nos farà però preferir la forma **pòpol* si atribuïm lo canvi citat a la pressió de l'italià *popolo*. Exemples com aquest suggeririen que l'adopció exclusiva del criteri etimològic per reproduir les nostres [u] àtones pot generar grafies a voltes inestàbils i magnètiques, vist que les tenguérem de modificar cada volta que tenim a disposició noves

¹⁵¹ No manquen exemples de dèrrega a l'aplicació del mateix criteri, com *estantines* a Caria 1995: 166, a partir del sard *istentinas*.

¹⁵² Si no és especificat diversament, les formes sardes són tretes de DULS.

¹⁵³ Per alguns exemples de l'ús de la forma original *poble* en la nostra literatura antiga, cf., entre altres: «[...] tallar al *poble* tots los dissaptes [...]», «[...] vendre aquellas a menut al *poble* [...]» (cf. Piras 2017: 126 i 127; any 1526); «[...] per als sacerdots y per al *poble* [...]» (cf. Nughes 1991: 239; any 1581).

informacions sobre l'origen d'una paraula o sobre los processos que n'han condicionat los canvis diacrònics. Al contrari, si considerem com a model per la representació de la [u] de *pòp[u]l* aquell de les formes cultes catalanes *popular*, *populós*, etc., tenim (entre altres) també lo benefici d'estabilitzar la nostra ortografia.

2.3 Referent tònic

Al DCA és present l'entrada *baolar*, un sardisme/sasseresisme que ha totalment substituït l'original *lladrar*. Aquesta és pronunciada *ba[ũ]lar* en alguerès, i la sua vocal posterior tengueria d'ésser ortografiada *u* si utilitzéssim com a únic criteri aquell de l'etimologia directa, a partir de l'original logudorès *baulare* o del sasserès *abbaurà*. En alternativa, podem basar la proposta ortogràfica sobre lo fet que lo procés adaptiu en qüestió ha previst lo pasatge /u/ → /o/ en les formes rizotòniques del verb citat: *ba[o]la*, *ba[o]len*, etc. Creiem que és exactament aquest criteri, que denominem del *referent tònic*, que ha portat lo grup de treball del DCA a preferir la grafia *baolar*.

L'aplicació d'aquest criteri pot aportar beneficis no secundaris en termes de didàctica de la llengua, perquè en aquest i en altres casos los usuaris poden recuperar mentalment les formes verbals rizotòniques i establir així si una determinada [u] àtona se té d'ortografiar *u* o *o*.

Anticipem que en la definició de la forma gràfica del vocalisme àton alguerès donem la prioritat al criteri del *referent tònic* quan tractem de lèxic o de morfologia no genuïns, i, al contrari, subordinem lo mateix criteri a aquell de *convergència* quan tractarem de lèxic hereditari, o de lèxic modern que té correspondències directes en la llengua general. Per exemple, proponem la grafia convergent *preguntar* també si trobem [o] en *pregont*, *pregontes*, etc.

2.4 Proximitat foneticografèmica

Aplicant la regla del *referent tònic* citada al paràgraf precedent, podem definir la grafia de la segona [u] del sardisme alg. *c[u]mp[u]dar*: *c[u]mp[ũ]d* → *c[u]mpudar*. Lo mateix criteri no és però suficient per definir la grafia de la primera vocal, vist que aquesta no se troba mai en posició tònica. No tenim major fortuna ni manco recorrent a l'etimologia directa del terme, vist que en sard són possibles dues opcions, amb *o* i amb *u*: *computare* i *cumpudare*. En casos com aquest proponem l'adopció de la grafia amb el nivell més alt de

transparència o de *proximitat foneticografèmica*, que se concretitza, per *c[u]mpudar*, en l'adopció de la codífica [u] → *u*: *cumpudar*.

2.5 Models formals

Existen seqüències fonològiques o morfològiques catalanes que ja representen models formals per la nostra grafia, com l'afix *ol* amb connotació diminutiva: *platjola*, *llebetjol*, *rodoleta*, *baldúfola*, etc. Aquests models no perden validitat ni manco quan són aplicats a lèxic no hereditari: *llíscola* < it. *lisca* 'piccola scheggia' + infix diminutiu *-ol-*.

Los models formals que utilitzem al present document per justificar la representació [u] → *o* són los següents:

- a) *ol(l)*, que pot indicar un afix amb connotació diminutiva (*rodoleta*) o increments més o manco típics d'algunes formes verbals (cat. gen. *emplastrar* → alg. *emplastollar*);¹⁵⁴
- b) *on*, increment típic d'algunes formes verbals com: *aganxonat*, en lo qual *on* representa un intensificador del sentit original 'aganxat (a la moneda)'; *farrasconar*, amb increment intensificador i/o reiterador a partir del sard *farrascare*;
- c) *filo*, seqüència present en l'adaptació algueresa amb [u] no etimològica de sardismes com *iffilinzonare* → alg. *desfilotxonar*. En aquest cas lo model amb *o* és anàleg a aquell del cat. gen. en los derivats de *fil* + vocal posterior àtona: *filosada*.

Relativament a les terminacions *ol/ul* de paraules (sovent cultes o semi-cultes) com *frívol* i *mòdul*, donem per descomptada l'aplicació del criteri de *convergència* amb la llengua general.

2.6 Tradició del DCA

A § 2.2 havem recordat la importància d'inserir, en un model de llengua escrita, factors estabilitzadors. Entre aquests podem certament incloure aquell del *respecte de la tradició*, que no significa creure ingènuament que podem cristal·litzar la llengua escrita independentment de l'evolució del codi

¹⁵⁴ Per exclusió, d'aquesta categoria no fan part les seqüències *ol/ul* que no representen increments o infixos en les llengües originals (alg. *esbul·lonar* i *agevolació* < it. *sbullonare*, *agevolazione*) i les terminacions [u] + eventuais epítesis laterals (alg. *cópol* < nap. *cuóppō*; alg. *nyòcol* < it. *gnocco*, etc.).

oral correspondent. Significa, més prudentment, que *podem considerar com a vàlides, sense canvis, les propostes de la nostra tradició per les quals no tenim una vàlida justificació a favor del canvi*.

Com saben les persones que coneixen la nostra realtat sociolingüística, la principal font normativa per la grafia del lèxic alguerès és lo *Diccionari Català de l'Alguer* de Josep Sanna, una obra que representa un punt de referència indispensable també pels autors que en los últims decennis han formulat propostes lexicogràfiques alternatives a aquelles del citat diccionari. I és exactament pel respecte d'aquesta tradició que lo GrupNorm, en passat, ha decidit prudencialment de no modificar les grafies del DCA cada volta que les propostes de canvi no són estades considerades suficientment satisfactòries o per les quals los membres no havien trobat un consens clarament majoritari a favor del canvi. Aquest criteri és estat respectat també al present document.

3. Propostes de revisió

3.1 Casos generals

Mostrem en la taula 01 les nostres propostes de revisió respecte al lèxic del DCA. Indiquem, en cada columna: entrada DCA («DCA»); proposta de revisió («proposta»); criteri o criteris que justifiquen la nostra proposta («justificació»).

Los criteris justificatius són aquells descrits en les seccions 2.1, 2.2, 2.3, 2.4, 2.5 i són indicats en la taula amb les abreviatures següents: *etim.* (etimologia directa), *conv.* (convergència amb la llengua general), *ref.* (referent tònic), *prox.* (proximitat foneticografèmica), *mod.* (model formal). Les veus per les quals no tenim informació suficient per propondre canvis formals (cf. § 2.6 més a damunt) no són present en la taula.

Adjunyim a la justificació de tipus etimològic també l'origen lingüística o dialectal de les entrades investigades.¹⁵⁵ Les formes sardes, catalanes,

¹⁵⁵ Donem les informacions de tipus etimològic limitadament a la justificació del canvi proposat. Per exemple, indiquem l'etimologia sarda *ismurtidu* com a suficient per justificar lo canvi alg. *esmortí* → *esmurtí*. La mateixa indicació no exclou altres possibles etimologies directes, com lo sass. *immurthiddu*.

italianes i castellanes són tretes, respectivament, de DULS, DIEC, TRECC, DRAE. En cas contrari, senyalem la font.

La indicació genèrica *sard* se refereix a lèxic present en tota l'ísola o relatiu a varietats areals pròximes al territori de l'Alguer. En altres casos, aquesta denominació genèrica és substituïda de referències dialectals específiques, com *camp*. Les veus sardes tretes del DULS són seguides, entre parèntesis, de l'entrada italiana en la qual se troben al mateix diccionari.

Eventuals canvis acceptats per les entrades de la taula 01 se tenen de considerar aplicables també a paraules derivades o de la mateixa família: *bodinar* → *budinar*, *bodina* → *budina*, etc. Fan excepció les entrades per les quals és ja prevista, en cat. gen., l'alternança formal *o/u*; per exemple, proposem la revisió de l'alg. *excludir* → *exclodir*, donant per bona la conservació de la *u* de *exclusió*, *exclusivament*, etc.

Taula 01

DCA	<i>proposta</i>	<i>justificació</i>
aborrar	aburrar	<i>etim.: sard abburràre</i> ¹⁵⁶
abotinar	abutinar	<i>etim.: sard abbuttinare</i> (scaraventare, deturpare)
ajamboliar	ajambular	<i>etim.: camp. sciambullai</i> (scompigliare) + <i>sass. burià?</i> (disgustare)
aporrir	apurrir	<i>referent tònic: (jo) apurr, etc.</i> ¹⁵⁷
armuar	armoïre	<i>etim.: fr. armoire</i>
assoconar	assuconar	<i>etim.: sard assuconare</i> (spaventare)
bocó	bucó	<i>etim.: sard buccone</i> (mùrice)
bocolot	buculot	<i>etim.: sard buccalottu</i> (stùpido)
bocolot	buculot	<i>prox.: ídem, amb probàbil assimilació progressiva</i> b[u]c[a] → b[u]c[u]; <i>absència d'índex sobre una eventual original</i>
bodinar	budinar	<i>prox.: sard moddinare/muddinare</i> (piovigginare)

¹⁵⁶ Cf. Puddu [2000]2022 (<https://ditzionariu.nor-web.eu/variantes/abburrare>).

¹⁵⁷ A partir del sard *aporrire* (*porgere*).

bodroni	budroni	<i>etim.: sard budrone</i> ¹⁵⁸ (grappolo)
boeta	bueta	<i>prox.: sard boetta/buetta</i> (pacchetto)
bolujar	bulujar	<i>prox.: sard boluzare/buluzare</i> (tramestare, nauseare)
bosticar	busticar	<i>etim.: sard busticare</i> (stizzire)
borutzo	burutzo	<i>etim.: sard buluzu</i> (scombussolio) ¹⁵⁹
botar	butar	<i>etim.: sard buttare</i> (vomitare)
botzurro	butzurro	<i>etim.: it. buzzurro</i>
bromejar	brumejar	<i>etim.: balear brumejar, cat. gen grumejar</i>
búcol	búcul	<i>etim.: sard búcculu/bócculu</i> (bóccolo)
càmola	càmula	<i>etim.: sard càmula</i> (mìgnola)
canyolí	canyulí	<i>prox.: sard gagnolinu/gagnulinu + sass. cagnurinu</i> (panino) ¹⁶⁰
capdullo	cabodullo	<i>etim.: sass. cabbidùgliu</i> (capidoglio), <i>it. cap(i/o)doglio</i>
causió	_____	<i>eliminar a favor dels DCA i cat. gen. causa, ocasió</i>
closar	clusar	<i>etim.: sard crusare</i> (sigillare)
collupa	cullupa	<i>etim.: sass. cugliuppa</i> (scroto)
colombrina	columbrina	<i>etim.: sard columbrina</i> ¹⁶¹
colominjo	culominjo	<i>prox.: sard columinzu/culuminzu</i> (pinnàcolo)
colominjo	culuminjo	<i>etim.: ídem, columinzu/culuminzu</i>
comàs	cumàs	<i>etim.: sard cumassu</i> (impasto)

¹⁵⁸ Senyalem que no considerem automàticament vàlida l'extensió d'aquesta revisió a les formes derivades o de la mateixa família: *abodronar*, *abodronament*, etc. De fet, en aquests últims casos és ben possible aplicar lo principi de *convergència* respecte al cat. gen. *aboldronar*, que conserva lo mateix significat del verb correspondent alguerés (i sard).

¹⁵⁹ Variant del sardisme alg. *bulujo*, emprada amb el sentit metafòric de 'Maco; poc savi; estúpid' (DCA).

¹⁶⁰ Per una breu descripció d'aquest pa en la sua versió algueresa, cf. Chessa [1976]1981: 52.

¹⁶¹ Cf. http://www.sardegna.territorio.it/documenti/6_288_20121227105934.pdf. La mateixa veu és present també en italià, amb la forma *colombina* (<https://dizionario.internazionale.it/parola/pietra-colombina>).

compodar	cumpodar	<i>prox.: sard compudare, cumpudare (esplorare, frugacchiare, trovare)</i>
compodar	cumpudar	<i>etim.: ídem, compudare/cumpudare</i>
concluir	concloir	<i>conv.: concloure¹⁶²</i>
concurrir	_____	<i>treure. Ja disponible la forma convergent DCA concurrir → cat. gen. concórrer</i>
condiolo	cundiolo	<i>etim.: sard cundiolu (condimento)</i>
condir 'contagiar'	cundir	<i>etim.: sard cundire (contagiar)</i>
confànfara	cunfànfara	<i>etim.: sard cunfànfara (chiacchera)</i>
confundir	confondir	<i>conv.: confondre</i>
corria	curria	<i>prox.: sard corria/curria (corréggia)</i>
cossorja	cussorja	<i>etim.: sard cussorza (cussòrgia)</i>
crabofigo	crabufigo	<i>etim.: sard crabufigu (caprifico)</i>
cúmporo	cúmpuro	<i>etim.: sard cúmpudu (còmputo)</i>
curitjar	corijar ¹⁶³	<i>etim.: sard coizare (dimenticare, oltrepassare)</i>
difundir	difondir	<i>conv.: difondre¹⁶⁴</i>
duglas	douglas/Douglas	<i>etim.: ing. (llenya de) Douglas¹⁶⁵ + conv.: avet de Douglas¹⁶⁶</i>
eixocotar	eixucotar	<i>etim.: camp. sciucutai (soqqadro)</i>
eixocotar	eixucutar	<i>etim.: ídem, sciucutai</i>
embolxir	embulxir	<i>etim.: sard imbussidu (gonfiato, adj.)</i>
emborrossar	emburrossar	<i>prox.: cat. embossar/embussar¹⁶⁷</i>
embúcol	embúcul	<i>etim.: sass. imbuccu (mozzo/2) + epítesi lateral</i>
encludir ¹⁶⁸	_____	<i>treure a favor del convergent includir → inclodir (cf. includir més a sota)</i>
encomento	encumento	<i>etim.: sard incumentu (raccordo)</i>

¹⁶² La forma DCA correspon al català antic *concluir* (cf. DCVB).

¹⁶³ Relativament al canvi *tj → j*, cf. 02_GrupNorm.

¹⁶⁴ La proposta DCA correspon al DCVB *difundir*, senyalat com a castellanisme.

¹⁶⁵ Cf. https://en.wikipedia.org/wiki/Douglas_fir.

¹⁶⁶ Cf. https://ca.wikipedia.org/wiki/Avet_de_Douglas.

¹⁶⁷ És útil clarir que la *o* pretònica de *emborrossar* se conserva pel criteri del *referent tònic*: *emburrós*, etc.

¹⁶⁸ 'Posar coses, conceptes, etc., a dins d'altres'.

engolloni -a	engulloni	<i>etim.: sard inguglione (ingordo)</i>
enuiar-se	enoïar-se	<i>etim.: it. annoïarsi</i>
esbol·lonar	esbul·lonar	<i>etim.: it. sbullonare</i>
escamorrar	escamurrar	<i>etim.: sard iscamurrare¹⁶⁹ (sapezzare)</i>
escometir	escumetir	<i>etim.: sass. ischummitti (scommettere)</i>
escotinar	escutinar	<i>etim.: sard iscuttinare (scuòtere)</i>
esmolata	esmulata	<i>etim.: sard armuratta (rafanistro)</i>
esmolodar	esmulodar	<i>etim.: sard immuruddare (àlbero ‘troncare in tondo l’a.’)</i>
esmolodar	esmuludar	<i>etim.: ídem, immuruddare</i>
esmortí	esmurtí	<i>etim.: sard ismurtidu (suberino, tordo)</i>
espoligar	espuligar	<i>etim.: sard ispuligare (sbucciare)</i>
estrapontí	estrapuntí	<i>etim.: it. strapuntino</i>
estravotxonar	estravutxonar	<i>etim.: sard istravuzare (scialacquare)</i>
estríngol	estríngul	<i>etim.: cat. llent(r)iscle¹⁷⁰ + sard lestincu¹⁷¹ (lentischio)</i>
estodat -ada	estrudat	<i>etim.: sard istruddadu (grossolano, pacchiano)</i>
excludir	excludir	<i>conv.: excloure¹⁷²</i>
foment	fument	<i>etim.: sard fumentu (fumigazione)¹⁷³</i>
francbul·lo	francobul·lo	<i>etim.: it. francobollo + sard francubullu (francobollo)</i>
fromisqueda	frumisqueda	<i>etim.: sard fruschedda (bitórzolo, brùfolo)</i>
gardovillo	garduvillo	<i>etim.: cat. verduc + camp. verdughigliu (sega; senyalat en altres</i>

¹⁶⁹ La veu algueresa presenta un lleuger canvi semàntic (cf. DCA ‘Fer petit dany a una paret, a un moble [...]’) respecte a l’original sard.

¹⁷⁰ Cf. DCVB *llentiscle*.

¹⁷¹ Per més informacions sobre la possible interrelació d’aquestes veus en la formació de l’alg. *estríngul*, cf. Corbera 2000: 61.

¹⁷² La forma DCA correspon al DCVB *excludir*, senyalada com a ‘antiga’.

¹⁷³ La veu algueresa és normalment utilitzada en manera metafòrica: ‘eixir a fument’ = ‘eixir amb el fum/com lo fum’, o sigui, ‘ràpidament’.

		<i>varietats sardes com a birdughigliu, burdughigliu</i>) ¹⁷⁴
gorgoena	gurgoena	<i>prox.: sard gorgoena, gurguena, orguena (gola)</i>
gorgoena	gurguena	<i>prox.: ídem, gorgoena, gurguena, orguena</i>
includir	inclodir	<i>conv.: incloure</i>
infundir	infondir	<i>conv.: infondre</i> ¹⁷⁵
juliol (insecte)	joliol	<i>etim.: cat. poriol + probàbil homonimització successiva amb juliol</i> ¹⁷⁶
magolat	magulat	<i>etim.: sard maguladu (malatìccio)</i>
matràcula	matràcola	<i>mod. ol</i>
modèiu	mudeiu ¹⁷⁷	<i>etim.: sard mudeju (cisto)</i>
moditzo	muditzo	<i>etim.: sass. muddizzu (giaciglio)</i>
mofitia	mufitia	<i>etim.: sard muffittia (motivo)</i>
moïna	muïna	<i>etim.: sard muina (ronzio, frastuono)</i>
molioni	mulioni	<i>prox.: sard mulione, molione, bulione (mulinello)</i>
mosunjar	musunjar	<i>etim.: sard musunzare (lesinare)</i>
motxigar	mutxigar	<i>etim.: (verbalització del) sard mutzhigile (muso)</i>
múcol	múcul	<i>etim.: sard mùcculu (móccolo)</i>

¹⁷⁴ A diferència de Caria 1995: 170, no proposem, per motius semàntics, una filiació directa de la veu alg. a partir del cast. *verduguillo* ‘Arma blanca, como, por ejemplo, una navaja o un puñal’ (DRAE).

¹⁷⁵ Senyalem que la variant *infundir* és present al DCVB.

¹⁷⁶ La pronúncia amb [d₃] inicial és aquella en absolut més usual avui a l’Alguer i, segons l’ALDC, també a Vinaròs (<https://aldc.espais.iec.cat/files/2015/03/Mapa-1546.pdf>). Corbera 2000: 111 senyala, per un informant alguerès, la pronúncia [p]oriol, que per motius prudencials (se tracta solament d’un entrevistat) no podem considerar com a prova definitiva d’un ús residual de la variant original *poriol*. En realtat, aquesta possibilitat és suggerida almanco d’un altre autor, Joan Palomba, lo qual, reportant una cantarella de l’inici del secul XX, coneixuda avui amb l’incipit *Joriol, joriol...*, la fa començar així: «Buriol, buriol [...]» (cf. Nughes 1996: 131). La *b* de la grafia *buriol* representaria una sonorització de la consonant oclusiva inicial original (/p/uriol → [b]uriol), ben possible en la nostra varietat, sigui en lèxic genuí (*perdigó* → *berdigó*, *porradell* → *borratell*) que en lèxic no hereditari (it. reg. *pardolle* → alg. *bardola*).

¹⁷⁷ Relativament a l’eliminació de l’accent gràfic, cf. 06_GrupNorm.

muixam	moixam	<i>etim.: cat. moixama (f.),</i> ¹⁷⁸ <i>it. mosciame (m.)</i>
nèspola	nèspula	<i>etim.: sard nèspula</i> ¹⁷⁹ (nèspola)
nyòcul	nyòcol	<i>etim.: it. gnocco + epitesi lateral</i>
octobrada	octubrada	<i>etim.: cat. octubrada</i>
pigolosa	pigulosa	<i>prox.: sard pigulosa/pigolosa (parietària)</i>
pisolar	pisular	<i>etim.: sard pisulare (stravòlgere, zittire)</i>
poadà	pouada	<i>etim.: cat. pouada</i> ¹⁸⁰
polledro	pulledro	<i>etim.: sard antic pulledru</i> ¹⁸¹ (puledro)
popolada	pupolada	<i>etim.: sard paporada (vampata), amb probàbil assimilació regressiva p[a]p[u]- → p[u]p[u]-; absència d'indícis sobre la presència d'una eventual o original</i>
porreta	purreta	<i>etim.: sard purretta (interesse, tornaconto)</i>
pregontar	preguntar	<i>etim.: cat. preguntar</i> ¹⁸²

¹⁷⁸ A primera vista, los significats DCA 'Ous de grafi' i DIEC 'Tonyina assecada a l'aire' tenen poca afinitat, però és clar que la primera definició té necessitat d'una revisió. En primer lloc, se tracta d'un produït fet de carn i no d'ous, i lo *grafi* (*dofi* en cat. gen.) no és ovípar. En segon lloc, la matèria primera de la qual és compost actualment lo moixam és lo *tunno* (*tonyina* en cat. gen.), en adherència amb les lleis de tutela del grafi promulgades en los decennis passats.

¹⁷⁹ Podem considerar l'alg. *nèspula* com a veu catalana sarditzada, amb base *nespla* (forma documentada encara a la meitat del s. XVIII; cf. Bosch 1999b: 192-193), més que com a simple sardisme. La presència documentada d'aquesta variant ja als primers anys del 1800 (ibíd) incrementa les possibilitats que l'alteració en qüestió sigui d'atribuir al sard i no a l'it. *nespola*.

¹⁸⁰ No és impossible que en aquest cas lo DCA ha considerat com a forma de referència lo substantiu *poal* i no lo verb *pouar*.

¹⁸¹ Cf. *puḍḍétru* al DES. En manera alternativa, Corbera 2000: 168 considera aquesta com a veu italiana. L'autor hipotitza la influència (una mica forçada, a diure la veritat) de la veu *pollastre* per justificar la palatalització de [l] original italià: it. *pu[l]edro* → alg. *po[λ]edro*.

¹⁸² Donem per escomptat lo respecte del criteri d'univocitat de les vocals tòniques, que preveu la conservació de la grafia *o* per representar [o] i [ɔ] tòniques: *pregont*, *pregonten*, etc. (per més detalls sobre aquest criteri, cf. 14_GrupNorm).

probonaro	pr u bonaro	<i>etim.: sass. prubunaru</i> ¹⁸³ (licàntropo)
probonaro	prubunaro	<i>etim.: ídem, prubunaru</i>
pruenda	proenda	<i>etim.: sard proenda</i> (foràggio)
pulicia	policia	<i>etim.: cat. polir</i>
puringuet	poringuet	<i>etim.: cat. polidet</i> ¹⁸⁴
puroda	poroda	<i>etim.: sard porodda</i> (pància, ventràccio)
puvúnxol -a	puvúnxul	<i>etim.: sard pubùntzula</i> ¹⁸⁵ (carciofo selvàtico, cardo selvàtico, ríccio/3)
refundir	refondir	<i>etim.: it. rifondere</i>
resbofiar	resbuiar	<i>etim.: sard abbuffiare</i> (redarguire), rebbuffare (rabbuffare)
risolano -a	risulano	<i>etim.: sard risulanu</i> (ridanciano)
robinet	rubineto ¹⁸⁶	<i>etim.: it. rubinetto</i>
rostalla	rustalla	<i>etim.: sard rustàglia</i> (róncola)
rutina	_____	<i>eliminar a favor del DCA i cat. gen. doctrina</i>
sànsol	sànsul	<i>etim.: sard sansu</i> (sansa) + <i>epítesi lateral</i>
solfat	sulfat	<i>conv.: sulfat</i>

¹⁸³ Tractem convencionalment la veu algueresa com a sasseresisme en virtut, d'una banda, de la coincidència fonològica entre les dues formes i, de l'altra, de la normal direcció sasseres → alguerés en los casos de possible interferència d'una llengua sobre l'altra. Dit això, com recorda Caria (1996: 160) lo terme en qüestió és present en formes símls també en algunes àrees de la península italiana (cf., entre altres, los sicilians *lupuminaru* i *lupinaru* a Rocca 1839), a partir del llatí vulgar *LUPUS HOMINARIUS. No podem exclodir, doncs, que la paraula *prubunaru* sigui arribada en lo nord-òvest de la Sardenya gràcies als contactes seculars entre la marineria algueresa i aquella d'altres àrees del sud Itàlia.

¹⁸⁴ Recordem que lo conte tradicional alguerés «La rateta poligueta» és una de les variants del conte tradicional català «Sa rateta polideta», «La rateta que escombrava l'escaleta», etc. Lo significat original de *polideta* (o sigui: 'graciosa, neta') s'és perdut en la nostra varietat amb l'alteració *polideta* → *poligueta/polingueta*, però los elements principals d'aquest adjectiu són encara ben presents en la descripció de la protagonista del conte.

¹⁸⁵ Adaptat en alguerés en lo sentit metafòric de 'persona nervosa' (DCA).

¹⁸⁶ Relativament al canvi *robinet* → *robineto*, cf. 09_GrupNorm.

submossar	submussar	<i>prox.: nap. summozzà, summuzzà</i> ¹⁸⁷
súcara	súcura	<i>adaptació coherent amb la pronúncia actual súc[u]ra</i> ¹⁸⁸
tombar	tumbar	<i>etim.: gal·l. tumbà (colpire)</i>
tomborinar	tumborinar	<i>probàbil assimilació regressiva t[a]mb[u]- → t[u]mb[u]- (cf. cat. tamborinar, sard tamburinare); absència d'indicis sobre la presència d'una eventual o original</i>
trabuquet	traboquet	<i>etim.: it. trabocchetto</i> ¹⁸⁹
tragunaia/ tragunara	tragonaia/ tragonara	<i>etim.: sard tragonaia</i> ¹⁹⁰ (vena, solco)
truncar	troncar	<i>ref. tòn.: alg. tronca (cat. gen. truncar/troncar)</i>
tundir	tondir	<i>conv.: tondre</i>
trócolo	tróculo	<i>etim.: sard trócculu (zòcolo)</i>
turondar	turundar	<i>etim.: sard turundare (arrotozare)</i>
xombar	xumbar	<i>etim.: sard tzumbare (cozzare)</i>
xompullar	xumpullar	<i>prox.: sass. cianfuglià (pasticciare), amb passatge [a] → [u] per probàbil assimilació regressiva; absència d'indicis sobre la presència d'una eventual o original</i>

¹⁸⁷ <http://www.vesuvioweb.com/it/wp-content/uploads/Giuseppe-Giacco-Schedario-na-poletano-II.pdf>.

¹⁸⁸ Aquesta forma és estada ja acceptada a MÀR: 58.

¹⁸⁹ Aquesta veu algueresa (DCA: 'Fos tapat amb fulles, o altre, per fer-hi caure a dins animals o persones') és clarament un italianisme i no correspon al català 'balances petites per a pesar monedes' (DIEC).

¹⁹⁰ Atribuïm convencionalment al sard aquesta etimologia en virtut de la proximitat fonològica i semàntica entre la veu sarda (també sassereses) i l'algueresa, però recordem que aquest topònim és present amb formes similars també en altres àrees del Mediterrani occidental, com l'isla de Sa Dragonera (a prop de Mallorca), o la península de la Dragonara (Malta). Una hipòtesi sobre la probàbil origen d'aquest hidrònim mediterrani és present a Ginés & Ginés (2010).

xotxorombel·la	xutxorombel·la	<i>etim.: sard cuccurumbeddu (capriola) + cat. tombarella o curumbela</i> ¹⁹¹
xotxorombel·la	xut <u>xu</u> ombel·la	<i>etim.: ídem, cuccurumbeddu + tombarella o curumbela</i>
xotxorombel·la	xutxurumbel·la	<i>etim.: ídem, cuccurumbeddu + tombarella o curumbela</i>
xuconera	xuc <u>u</u> nera	<i>etim.: sass. ciuccu<u>u</u>nera (sonagliera)</i>
xumbosoni	xumb <u>u</u> soni	<i>etim.: sass. ciumb<u>u</u>soni (bernòccolo)</i>

Proposta 1:

revisem les entrades de la taula 01 en la direcció proposta en la mateixa taula. La revisió se té de considerar vàlida també pel lèxic derivat i/o de la mateixa família, amb l'excepció dels casos pels quals lo català general ja preveu l'alternança *o/u* en los processos de derivació.

3.2 Porga, esporgar i expurgar

Lo DCA presenta dos paradigmes diferents relativament al verb [aspu]rgar (derivat de *porga* i *purga*), com mostrem en la taula 02.

Taula 02	
a)	b)
esporgada	expurgada
esporgadura	expurgar
esporgar	expurgat

¹⁹¹ Forma dialectal present en algunes zones del País Valencià (<https://aldc.espais.iec.cat/files/2013/06/Mapa-615.pdf>). Fem notar que les bases lèxiques que havem citat impliquen una adaptació irregular [k] o [ɾ] originals → [tʃ] alguerés (sard *cuccu-*, val. *curu-* → alg. [tʃutʃu]-). Considerant la direcció *sard* → *alguerés*, lo passatge [k] original → [tʃ] no és impossible, també si extremament rar, i lo trobem en l'adaptació del topònim i zoònim *Coperquiada* → alg. *Coberxada* (cf. Oppia 2008: 30). Considerant però que lo focus principal d'aquest estudi és la codifica foneticogràfica de [u] àton, no aprofundim la possible natura de la palatalització en qüestió.

En la llengua general, les variants amb *espo-* tenen un significat que fa referència a l'activitat, típica d'algunes plantes, d'eliminació d'elements que considerem superflus, mentre les variants cultes amb *expu-* indiquen l'activitat de 'Netejar d'allò que conté de noïble, d'ofensiu, d'erroni (un llibre, un imprès)' (DIEC).¹⁹² Aquesta diferenciació semàntica no és però present, al DCA, entre les entrades populars de la columna *a*) i aquelles (en teoria cultes) de la columna *b*) de la taula, vist que totes se refereixen a 'Triar la flor', 'Netejar lo forment de la porguera', etc. (cf. *expurgar* i *esporgar* al DCA).

Considerant que també l'alguerés no pot prescindir de lèxic formal com *expurgar* referit a l'activitat intel·lectual dels éssers humans, proposem d'utilitzar en alguerés escrit les formes amb *expu-* per nos referir exactament a aquestes activitats, deixant les patrimonials amb *espo-* per nos referir als usos lligats al camp i a les plantes.

Proposta 2:

Utilitzem formes com *esporgar*, *esporgat*, etc., per nos referir a l'activitat, típica d'algunes plantes, d'eliminació d'elements que considerem superflus. Utilitzem les formes escrites *expurgar*, *expurgat*, etc., per representar significats compatibles amb 'netejar d'allò que conté de noïble, d'ofensiu, d'erroni (un llibre, un imprès)'.

Valutació de les propostes, a cura del Grup de treball per la normativització del català de l'Alguer

Lo GrupNorm aprova, amb consens general i sense votació formal, les propostes, amb les excepcions següents:

- canvi *canyolí* → *canyulí*: sense exclodir la possibilitat que la veu algueresa vengui directament de l'equivalent sassarés citat al present document, los membres del GrupNorm han aprofundit

¹⁹² Una excepció és constituïda de *esporgar*, que al DIEC és considerat com una forma secundària de *expurgar*.

individualment lo tema de l'origen d'aquest terme, sense trobar respostes satisfactòries al propòsit. Aquest fet ha portat los mateixos membres a considerar encara bona, per motius prudencials, l'actual forma DCA *canyolí*;

- canvi *polledro* → *pulledro*: lo GrupNorm ha trobat un exemple, en la nostra literatura històrica, de la variant catalana original *pollí* («[...] y que·ls *pollins* fos marcat [...]») en una poesia de l'inici del s. XIX.¹⁹³ Per conservar la convergència formal amb aquesta base genuïna, és estat decidit de confirmar la grafia actual DCA *polledro*;

- canvi *submossar* → *submussar*: durant la discussió és estat fet notar que, en termes didàctics, pot ésser més útil conservar la forma actual DCA (*submossar*), vist que l'únic model de referència formal que tenen avui los algueresos és aquell de l'italià *sommoz-zatore*;

- canvi *tundir* → *tondir*: en aquest cas los membres han donat prevalença al criteri del referent tònic (pr. *t[u]nd*, *t[u]ndis*, etc.), en virtut del qual és estada confirmada l'actual grafia DCA *tundir*.

Totes aquestes variacions a les propostes inicials del document són estades acceptades en manera unànime. Senyalem però lo cas del sardisme *engolloni* → *engulloni*, pel qual cinc membres han votat a favor del canvi, per motius etimològics, i u contra, perquè ha considerat més útil conservar la *o* del DCA, analògica amb la vocal correspondent de la paraula *gola*.

¹⁹³ Cf. «Alexiu espon sa bona voluntat y fieltat a son amo d[on] B[artomeu] S[imó] en la sigüent Cançó» a Armangué, 1996: 175 (any 1811).

11 Ortografia de les [a] àtones alguereses

Grup de treball per la normativització del català de l'Alguer

Codi document:

Data d'aprovació:

Última revisió:

11_GrupNorm

23/04/2021

07/08/2022

1. Introducció

Per reducció vocàlica, l'alguerés presenta moltíssims casos de descens a [a] de les vocals mitjanes /e/ i /ɛ/ quan se troben en posició àtona: *bell* → *b[a]llesa*, *perd* → *p[a]rdeva*, etc. Per tant, quan sem en presència d'una [a] àtona, la podem ortografiar *e* (*bellesa*, *perdeva*, etc.) o *a* (*cantar*, *mariner*, etc.).

La present anàlisi mira a investigar los casos en los quals la citada distribució *e/a* al DCA pot necessitar d'una revisió. L'anàlisi descriptiva i les propostes de canvi són presentades a § 2., amb un primer grup general d'entrades DCA (§ 2.1), seguit de casos més específics: presència de [a] en lo prefix *dis-* (§ 2.2); sardismes amb *-e* i *-a* final i lo tema de *poagre* (§ 2.3); alternança *arr-* / *enr-* inicial (§ 2.4); la família lèxica de *enrere* (§ 2.5); entrades DCA amb la codífica [a] → *o* (§ 2.6); casos d'adaptació [i] sarda → [a] algueresa (§ 2.7); epèntesi [a] en verbs de la 2a conjugació (§ 2.8); introducció d'algunes formes femenils al DCA (§ 2.9).

2. Propostes de revisió

2.1 Casos generals

Mostrem en la taula 01 les propostes de revisió respecte al lèxic del DCA. Indiquem, en cada columna: entrada DCA («DCA»); proposta de revisió («proposta»); criteri o criteris que justifiquen la nostra proposta («justificació»).

Los criteris justificatius són aquells descrits a 10_GrupNorm, § 2., i són indicats en la taula amb les abreviatures següents: *etim.*¹⁹⁴ (etimologia

¹⁹⁴ Per exemple, *reguina* → *raguina*, a partir de l'original sard *raighina*.

directa), *conv.*¹⁹⁵ (convergència amb el cat. gen.), *ref.*¹⁹⁶ (referent tònic), *prox.*¹⁹⁷ (proximitat foneticografèmica), *mod.* (model formal). Los models formals que hem pres en consideració en la present anàlisi són los següents:

Prefixos:

- d) *a-* verbalitzador (*dolor* → *adolorir*; *baix* → *abaixar*) i privatiu adjectival (*asimptomàtic*, *asimètric*, etc.);
- e) *des-*, que denota inversió, oposició o negació (*descobrir*, *desaparellar*, *desagradar*, etc.);
- f) *anti-*, que indica oposició (*antidepressiu*, *antiesportiu*, etc.);
- g) *en/em-*, amb els significats de 'posar a dins' (*encaixar*) i 'posar en estat de' (*endreçar*, *ennuvolar*);
- h) *es-*, que indica 'pèrdua, truncament' (*esbarbar*, *esbrancar*), 'posar en estat de' (*esbotzar*, *esbambiar*), i que pot tendre també funció intensificadora (*espercossar* < sard *percossare*);
- i) *mal-*, que significa 'en mala manera', 'amb característiques negatives' (*malvendre*, *malanar*, etc.);
- j) *re(n)-*, amb funció reiterativa (*reiterar*, *repicar*). Pot indicar també una intensificació del concepte (*net* → *renet*).

Altres models formals, que preveuen tradicionalment la grafia *e* per representar les [a] inicials:

- k) *vocals protètiques* seguides de /s/ + C. La pròtesi pot ésser present en lèxic genuí (*escola*, *estudiar*) o no (*esqueda* < it. *scheda*; *espasa* < nap. *spasa*);
- l) *vocals protètiques* seguides de [ʃ]:¹⁹⁸ *eixoperar*, *eixiar* (< it. *scioperare*, *sciare*);
- m) *vocals adaptades* segons models típics de l'alguerés:
 - a. /i/ protètica sarda → [a]: *esbatular*, *escarenar*, *eixucar* < sard *isbattulare*, *iscarenare*, *isciuccare*;

¹⁹⁵ Per exemple, *latzaró* → *latzeró*, a partir del cat. gen. *Llàtzer*.

¹⁹⁶ Per exemple, no proposem ningun canvi al DCA *jaregar* (< sard *giagarare*) perquè la *e* és present en les formes rizotòniques de l'adaptació algueresa: *jarega*, *jareguen*, etc.

¹⁹⁷ Per exemple, adoptem la forma més transparent *arr[a]batar* → *arrabatar* considerant les dues etimologies possibles *arrebatar* (cast.) i *arrabattarsi* (it.).

¹⁹⁸ Fem notar com, a diferència de la tipologia citada al punt precedent, en aquest context la pròtesi no és sistemàtica: *eixòpero* (< it. *sciòpero*) però *xerpa* (< sard *iscerpa*).

- b. /im/ o /in/ del sard o d'altres llengües → [am]/[an]:¹⁹⁹ *empollinar*, *encunjar* < sard *impoddinare* i *incunzare*; *empapinar*, *enabis-sar* < it. *impappare* i *inabissare*.

Quan justifiquem la proposta de revisió a partir d'un model formal, integrem la sigla *mod.* amb el codi de referència específic, entre aquells citats en aquí damunt.²⁰⁰

Quan justifiquem la proposta de revisió a partir d'una etimologia determinada, donem també informacions sobre l'origen lingüística o dialectal de l'entrada en qüestió.²⁰¹ Les formes sardes, catalanes, italianes i castellanes són tretes, respectivament, de DULS, DIEC, TRECC, DRAE. En cas contrari, senyalem la font.

La indicació genèrica *sard* se refereix a lèxic present en tota l'ísola o que fa referència a varietats areals pròximes al territori de l'Alguer. En altres casos, aquesta denominació és substituïda de referències dialectals específiques, com *camp*. Les veus sardes tretes del DULS són seguides, entre parèntesis, de l'entrada italiana en la qual se troben al mateix diccionari.

Eventuals canvis acceptats per les entrades de la taula 01 se tenen de considerar aplicables també a paraules derivades o de la mateixa família: *agaiar-se* → *agueiar-se* = *agaiat* → *agueiat*, etc. Fan excepció les entrades per les quals és ja prevista, en cat. gen., l'alternança formal *e/a*; per exemple, proponem la revisió de l'alg. *organ* → *orguen*, donant per bona la conservació de la *a* de *organista*.

No posem en la taula les veus per les quals no tenim informació suficient per proposar canvis formals.

¹⁹⁹ Aquesta pronúncia és reportada al DCA també per l'hereditari *ordinari*, amb derivats, pel qual no proponem ninguna revisió.

²⁰⁰ Per exemple, *mod. a)* indica que la proposta de canvi se conforma al model *a)*.

²⁰¹ Donem les informacions de tipus etimològic limitadament a la justificació del canvi proposat. Per exemple, indiquem l'etimologia sarda *ascamare* com a suficient per justificar lo canvi alg. *escamar* → *ascamar*. La mateixa indicació no exclou altres possibles etimologies, com lo sass. *aschamà* i la base cast. *asco*.

Taula 01

<i>DCA</i>	<i>proposta</i>	<i>justificació</i>
agaiar-se	agueiar-se	<i>etim.: sard agghejare (stuzzicare)</i> ²⁰²
aixiriar	eixiriar	<i>mod. i), < nap. scirià</i> ²⁰³
amagatzenar	emmagatzenar	<i>etim.: cat. + mod. d)</i>
ampua	empua	<i>mod. d), < cat. pua</i>
andàtel	endàtel	<i>mod. j) II., < sard lindàttile/indàttile (dàttero)</i>
anfaix	_____	<i>treure. Ja disponible la forma DCA enfaix, coherent amb el mod. d)</i>
antiguit	_____	<i>treure. Ja disponible la forma DCA entiguit, coherent amb el mod. d) (< sard integhire ‘raggrinzare -ire’)</i>
antorxa	entorxa	<i>mod. j) II., < sard intor(t)za (torcia ‘antic’)</i>
argantolo	arguentolo	<i>etim.: sard arghentolu (trachea, esòfago)</i>
arraiar	arreiolar	<i>etim.: sard arrejolare (arrabbiare, -arsi)</i>
arribatar-se	arrabatar-se	<i>prox.: cast. arribatar, it. arrabattarsi</i>
arretjar	arrajar ²⁰⁴	<i>etim.: sass. arraggià (desiderare)</i>
aspitxitos	espitxitos	<i>mod. j) I., < sard/sass. ispigittos, ippicitti</i>
astracanada	_____	<i>treure. Ja disponible la forma DCA estracanada, coherent amb el mod. j) I., (< sard istraccacane²⁰⁵ ‘leprotto’)</i>
autostradal	autoestradal	<i>mod. h), integrat amb les règules de formació dels compostos (cf. OIEC: 112)</i>
banuiali	benuiali	<i>etim.: sard benuju (ginocchio) + suffix -ali²⁰⁶</i>

²⁰² Lo DCA presenta ja l’entrada *agueiu*, amb *e*.

²⁰³ Cf. <https://www.duepuntotre.it/2015/12/raccolta-di-quasi-tutti-i-verbi.html#more>. Per la mateixa paraula, Caria 1995: 145 considera la possible interferència del sard *iscioriare* (*sciaccquare*).

²⁰⁴ Relativament al canvi *tj* → *j*, cf. 02_GrupNorm.

²⁰⁵ Forma sarda alternativa a *leppereddu*, fa referència a la ben coneguda capacitat de la llebre de fer —com a mínim— difícil la seva captura de part dels cutxos (*gossos*). L’alguerés *estracanada* reculli aquest significat metafòric, i indica exactament lo moviment improvis, amb eventuais canvis de direcció, típic de la llebre quan cerca de no se fer agafar dels predadors.

²⁰⁶ No havem trobat, en les fonts disponibles, una eventual forma directa sarda **benujale*. La desinència de la veu alguerés és però perfectament compatible amb altres veus anàlogues,

bardigó	berdigó	etim.: cat. perdigó
barracoc	berracoc	etim.: cat. bercoc, modificat del sard barracocco ²⁰⁷ (albicocca)
bastí	bestí	etim.: cat. bestina, it. bestino
bruscaret	brusqueret	etim.: cat. busqueret
buganvill	buguenvíl·lea	conv.: buguenvíl·lea ²⁰⁸
caixós	_____	treure. Ja disponible la forma DCA etimològica queixós
càntar	cànter	etim.: cat. cànter ²⁰⁹

com lo DCA *podigali*, a partir sard *poddigale* '(fasciatura del) dito', que en la llengua original és compost de la base *poddighe* + sufix *-ale* 'relatiu al'.

²⁰⁷ Per més informacions diacròniques sobre lo passatge *bercoc/barcoc* → *barracoc*, per influència sarda, cf. Bosch 1999: 43-44. A aquest propòsit, Corbera 2009: 532-533 objecta que en lo període en lo qual Bosch contextualitza aquesta variació (fi del s. XVII) «[...] le passage *rC* > *lC* est déjà attesté [...]», i per tant la hipòtesi d'un passatge *barcoc* → *barracoc*, per epèntesi, se tenguera en realtat de llegir com un impossible passatge **balcoc* → *barracoc*. L'afirmació segons la qual lo passatge «*rC* > *lC* est déjà attesté» fa referència a diversos exemples de *bardissa* → *baldissa* senyalats de Bosch 1999: 66, nota 90. Aquestes solucions fan supondre a Corbera que la grafia amb *r* preconsonàntic «[...] ne représente pas la prononciation réelle, laquelle serait déjà *balcoc*» (Corbera 2009: 533). Aquesta inferència porta l'autor a considerar *barracoc* com una simple «substitution du nom catalan par le nom logoudorien». Ara, fem notar que los documents analitzats de Bosch evidencien en realtat una situació contrària a aquella hipotitzada de Corbera, en lo sentit que, entre la fi del s. XVII i la primera meitat del s. XVIII, lo procés de lateralització *rC* → *lC* pareix ésser merament episòdic, i no ja generalitzat, com suppon Corbera: «[...] no trobem gairebé mai lliçons que denotin rotacismes ni el canvi *r* travada > *l*, tret del cas de *serva* [...] i d'alguns casos de *baldissa* i *baldissas*» (Bosch 1999: 66, nota 90). A suport de la hipòtesi d'un passatge generalitzat *rC* → *lC* més tardà respecte al s. XVIII, recordem que, encara durant la primera meitat del s. XIX, les grafies de textos populars reportaven normalment la solució *rC*: «Organs», «Gat ascurgiat», «Gat sensa ascurgiar», etc. (cf. Caria 2006b: 52; any 1802. Per més exemples com aquest, relatiu a tota la primera meitat del s. XIX, cf. 18_GrupNorm). Un altre problema de l'eventual consideració de *berracoc* com a simple «substitution du nom catalan par le nom logoudorien» és que aquest procés fora tengut de donar la variant algueresa *barracoc*[o/u], i no *bercoc*[ø]/*barracoc*[ø]. Per tant, a l'estat actual no trobem ningun motiu vàlid per no considerar *berracoc* com un terme amb base genuïna catalana, alterat, això sí, del sard *barracocco* i/o del sasserés *barraccoccu*.

²⁰⁸ Amb tota probabilitat aquest fitònim alguerés ve directament de l'italià, llengua que presenta les variants formals *Buganville* i *B(o)uganvillea*.

²⁰⁹ Lo significat DCA 'Tassa de pedra o de marbre a on cau l'aigua d'una fontana' denota un lleuger canvi semàntic respecte al DIEC 'Atuell portàtil per a posar-hi aigua o altres líquids

càntara	càntera	<i>etim.: cat.</i> ²¹⁰ càntera
cobarxada	coberxada	<i>etim.: sard</i> cobesciada ²¹¹ (ragno)
emplós	amplós	<i>etim.: sass.</i> amprosu (tronfio)
encarrerjar	encarrarjar	<i>etim.: sard</i> incarrarzare (coprire)
enlluar	_____	<i>treure. Ja disponible la forma DCA alluar, coherent amb l'original sard alluare (intossicare, avvelenare)</i> ²¹²
enuiar-se	anoiar-se ²¹³	<i>etim.: it.</i> annoiarsi
escamar	ascamar	<i>etim.: sard</i> ascamare (nauseare)
escaviar	ascaviar	<i>etim.: sard</i> cascaviare (nauseare)
esmolata	asmulata ²¹⁴	<i>etim.: sard</i> armuratta (rafanistro)
esparromar	esperromar	<i>etim.: sard</i> isperrumare (precipitare) ²¹⁵
esprament	asprament	<i>definició DCA: 'Corrupció de sagrament: exclamació de ràbia'. Ús de e- no justificat a partir del model h) (no se tracta de pròtesi)</i>
estenterada	estanterada	<i>prox.: sard</i> istantarare/istenteriare ²¹⁶
fanarja	fenarja	<i>etim.: sard</i> frenalza (avena selvàtica)

[...]', i resulta al contrari adherent amb aquell del sard *càntaru*. Això dit, també si volem considerar aquesta paraula com a sardisme directe i no com a catalanisme sarditzat, la nostra proposta de revisió *càntar* → *cànter* no canviaria, però sí ne canviarien les motivacions. De fet lo grafema *e* representa típicament, en la nostra varietat, les [a] àtones (pronunciades [ə] en les altres varietats orientals) en síl·laba final tancada, una condició que se dona exactament en *cànt[a]r*.

²¹⁰ Senyalem que al DCVB és present també la variant *càntara*.

²¹¹ La *e* en qüestió se troba ja en l'antic topònim sard *Coperquiada* (alg. *Coberxada*), present en documents dels primers decennis del s. XV (cf. Oppia 2008: 30). Per una col·locació areal del topònim, cf. «Lo Nurag de la Cobertxada [sic, amb *t*]» a Caria 1993: 99.

²¹² Utilitzada en alg. en lo sentit metafòric de 'treure/perdre la força, l'energia'.

²¹³ Relativament al canvi *u* → *o*, cf. 10_GrupNorm.

²¹⁴ Relativament al canvi *o* → *u*, cf. 10_GrupNorm.

²¹⁵ Adaptat en alg. en lo sentit metafòric de 'portar una persona al mal, en llocs difícils' (DCA). A títol informatiu, senyalem que a 10_GrupNorm no és estat previst lo passatge *o* → *u* perquè l'oralitat conserva encara formes rizotòniques amb [o]: *esparr[o]m* (n'és però possible també la forma amb increment en *-eig*: *esparromeig*).

²¹⁶ Conservem, però, la *e* pretònica, perquè aquesta és present en lo domini tònic a dins de la mateixa família lèxica: *estantero*.

gardovillo	guerduvillo ²¹⁷	<i>etim.: cat. verduc + camp. verdughigliu (sega)</i>
gargamota	guergamota	<i>etim: it. bergamotta, Bergamo²¹⁸</i>
gronga	grongue	<i>etim.: cat. congre²¹⁹</i>
guiterrista	guitarrista	<i>conv.: guitarrista</i>
impaginar	_____	<i>treure. Ja disponible la forma DCA empaginar, coherent amb el model j) II., a partir de l'original italià impaginare</i>
impastar	_____	<i>treure. Ja disponible la forma DCA etimològica empastar</i>
incurvar	encurvar	<i>mod. j) II., < it. incurvare</i>
ingenios	_____	<i>treure. Ja disponible la forma DCA etimològica enginyós</i>
inimic	_____	<i>treure. Ja disponible la forma DCA etimològica enemic</i>
insignir	ensignir	<i>mod. j) II., < it. insignire</i>
intestar	entestar	<i>mod. j) II., < it. intestare</i>
jasmí	gesmí	<i>conv.:²²⁰ gesmiler, gessamí</i>
latranga	letranga	<i>etim.: cat. retranga²²¹</i>
latzaró	latzeró	<i>conv.: Llätzer</i>
manejat ⁽²⁾ ²²²	menejat	<i>etim.: cat. menejar</i>
màtzara	màtzera	<i>etim.: it. dial. mazzera</i>
montadada	montedada	<i>etim.: sard monteddada (averla)</i>
naüdo	neüdo	<i>etim.: sard neuddu (midollo)</i>

²¹⁷ Relativament al canvi *o* → *u*, cf. 10_GrupNorm.

²¹⁸ Per més informacions de tipus documental i etimològic sobre aquesta i sobre l'altra variant algueresa *bergamota*, cf. Bosch 1999: 83-85.

²¹⁹ Senyalem la presència al DCA de la variant etimològica *congre*.

²²⁰ La proposta *gesmí* és un cas límit en lo qual és prevista la convergència amb la llengua estàndard, però no podem negar que l'actual forma DCA té una certa tradició escrita en català (cf. DCVB *jasmí*).

²²¹ Tenim notícia d'una variant algueresa idèntica a aquella del cat. gen. encara al 1658: «Per una *retranga* forrada, dotze sous» (cf. «Mestres que faran embast de cavall» a Budruni 2010: 178). És possible que l'actual lateralització de la ròtica inicial sigui deguda a la pressió de l'equivalent sard *latranga* (*sottocoda*).

²²² Recordem que aquesta accepció DCA fa referència a l'acte de 'moure', 'girar', amb l'exemple «Pren lo cafè ja manejat» (cf., sobre la mateixa accepció, també Corbera 2000: 126). La nostra proposta de revisió no modifica lo DCA *manejat* relativament a les altres accepcions.

nedar	nadar	<i>prox.: cat. nadar/nedar</i> ²²³
odontoiatra (<i>m.</i>)	odontoiatre, -a ²²⁴	<i>conv.: odontoiatre (model masquil cat. gen. -atre)</i>
òrgan	orguen ²²⁵	<i>conv.: orgue</i>
palxoni	pelxoni	<i>etim.: sard pelcione (grotta)</i>
parpal	perpal	<i>conv.: perpal</i> ²²⁶
parrenjana	perrenjana	<i>etim.: sard (ficu) predinzana (fico)</i>
peixeiol	peixaiolo ²²⁷	<i>etim.: sard piscajolu, sass. pisciaggioru</i> ²²⁸
pergellida	pargellida	<i>conv.: pagellida</i> ²²⁹
puntagut (<i>m.</i>)	puntegut	<i>etim.: cat. puntegut (adj.)</i>
rabambiment ²³⁰	rebambiment	<i>etim.: sard rebambire (rimbambire)</i>
rainaiu	reïnaiu ²³¹	<i>etim.: sard redinajos (fune)</i>
raseguino	rasaguino	<i>etim.: cat. rasar ('Passar ras, a penes fregant') + sufix sard -[inu] ('tendent a')²³² + sard rasigare? (raschiare)</i>
ratzaiol	retzaiolo ²³³	<i>etim.: (base) it. regional rezza</i>
reguina	raguina	<i>etim.: sard raighina</i>
restellera	rastellera	<i>etim.: it. rastrelliera, cat. rastell</i>
reviverar-se	revivarar-se	<i>etim.: avvibarà</i>

²²³ No proposem al contrari l'adopció del mateix criteri per l'alg. *emprar* → *amprar*, vist que la forma general *amprar* és normalment utilitzada per 'manllevar' (DIEC) i no per 'utilitzar'.

²²⁴ La conservació del morfema final *-a* té d'ésser òbviament acompanyada de la indicació *f.*, al moment absent al DCA.

²²⁵ Cf. també DCA *orfen*. Per extensió, lo canvi se tengueria d'aplicar també a l'ictiònim correspondent.

²²⁶ Senyalem però que la forma *parpal* té tradició en català escrit (cf. DCVB *parpal*).

²²⁷ Relativament a l'adjunyida de *o* final, cf. 09_GrupNorm.

²²⁸ Senyalem que la *a* en qüestió és present també en altres entrades DCA amb la mateixa sufixació, com *boscaiòl*, *nassaiòl*, *ratzaiòl*.

²²⁹ Al DCVB són present les dues variants amb *a* i *e* àtons (cf. *pagellida* i *pegellida*).

²³⁰ Si comparem aquesta entrada amb *rebambir* i *rebambit*, és possible que la grafia *a* del prefix sigui lo resultat d'un simple error tipogràfic.

²³¹ Relativament al canvi *i* → *ï*, cf. 08_GrupNorm.

²³² Aquest sufix és present en altres entrades DCA: *jareguino*, *mastiganzino*, *mortigino*, etc.

²³³ Relativament a l'adjunyida de *o* final, cf. 09_GrupNorm.

sobraintendent ²³⁴	sobreintendent	etim.: cat. sobre- (prefix)
sobrescrit	sobreescrit	etim.: cat. sobreescriure
suadar	suedar	etim.: sard suerare
tellola	tallola	etim.: sard tagliola
trempla	trempe	etim.: cat. tempre
verderola	verdarola	etim.: it. regional verdarola ²³⁵
vergia	vargia	etim.: cat. valzia ²³⁶

Proposta 1:

revisem les entrades de la taula 01 coherentment amb la forma presentada en la columna «proposta». La revisió se té de considerar vàlida també pel lèxic derivat i/o de la mateixa família, amb l'excepció dels casos pels quals lo català general ja preveu l'alternança *e/a* en los processos de derivació.

2.2 Presència de [a] en lo prefix *dis*

Com en cat. gen., també en alg. lo prefix *dis-* és utilitzat tendencialment com a variant culta de *des-* (cf. mod. *b*): *disgregació*, *distensió*, *discòrdia*, etc. Al DCA trobem almanco dues famílies lèxiques amb doble paradigma (asimètric) en funció de l'alternança prefixal *des/dis*, com mostrem en la taula 02.

²³⁴ Aquest és en realtat l'únic cas en lo qual lo DCA utilitza lo grafema *a* en lo prefix *sobre-*, fet que nos fa sospitar que se tracta solament d'un error tipogràfic.

²³⁵ Cf. <http://www.colapisci.it/pescitalia/pisces/elasmobranchi/Carcharhiniformes/Carcarinidi/verdesca.htm>.

²³⁶ Cf. DCVB *valzia*, *falzia*, amb canvi d'espècie en alguerès. Sobre l'etimologia catalana d'aquest ornotim, cf. també Poetto 1995, Corbera 2000: 84 i Caria 2006: 183. Fem notar que aquesta forma és avui en desús, i és estada pràcticament substituïda de les variants *valgi[n]a* i *valgi[n]ia*, probàbils homonimitzacions amb *vergínia* ('fruit').

Taula 02

a)	b)	c)	d)
desculpa	disculpa	desgust	disgust
desculpable		desgustant	
desculpador		desgustar	
desculpar	disculpar	desgustat	
desculpat		desgustós	
		desgustosament	

Relativament a *des-/disculpar*, la vocal del prefix és normalment pronunciada [a] en alguerès actual. A aquest propòsit, l'ús del prefix *dis-*, amb *i*, pot resultar una mica antiintuïtiu per un alguerès, però ne podem inferir la justificació postulant la voluntat de l'autor del DCA de propondre formes homògrafes amb els estàndard *disculpa* i *disculpar*. L'aspecte més problemàtic d'aquest doble ús és probablement la distribució injustificadament asimètrica de les variants amb *e* i amb *i*, com havem mostrat en les columnes *a)* i *b)* de la taula. Per millorar la coherència en la distribució de les variants prefixals *des-* i *dis-* proposem d'ampliar la possibilitat d'utilitzar lo segon prefix per totes les entrades DCA de la columna *a)*. Aquesta uniformització quantitativa de les entrades de les columnes citades pot tendre beneficis també didàctics, perquè los usuaris poden aprendre la variació en qüestió en termes *categorials*, sense la necessitat d'estudiar a memòria cada paraula tractada.

Relativament a *des-/disgust*, senyalem que la pronúncia amb [i] és sempre més freqüent en l'oralitat actual, probablement a causa de la pressió dels italians *disgusto*, *disgustare*, etc. Per aquesta casuística proposem de considerar les dues pronúncies *d[a]s-* i *d[i]s-* com a igualment possibles en la secció fonètica del diccionari, però de considerar com a base per la llengua escrita aquelles amb [i], per convergència amb la llengua comuna: *disgust*, *disgustar*, etc.

Proposta 2:

2a) adoptem per la família lèxica dels DCA *desculpa* i *disculpa* un doble paradigma simètric i jerarquitzat, que considera lo primer com a més adequat en registres més informals, i lo segon com a preferible en registres més formals;

2b) considerem com a adequat per la llengua escrita lo prefix *dis-*, i no la doble forma *des-/dis-*, relativament a la família lèxica de *d[i]s-/d[a]sgustar*.

2.3 Sardismes amb *e/a* final i lo cas de *poagre*

L'alguerés és ric de lèxic sard que presenta /ε/ final en la llengua d'origen. La vocal en qüestió és estada adaptada en tres maneres diferents en la nostra varietat: [i] (*anjon*[i], *batil*[i], etc.); [ε] (*arest*[ε], *éligu*[ε], etc.); [a] (*madrig*[a], *pòllin*[a], etc.). En general, los autors locals han mostrat la preferència per l'adopció de grafies unívokes al moment de representar les [i] (*anjon***i**, *batil***i**, etc.) i les [e, ε] (*arest***e**, *éligue*, etc.) en qüestió.

Contràriament a allò que nos pogueríem esperar a partir de les normals dinàmiques de reducció vocàlica de l'alguerés, los casos d'adaptació [ε] final àtona sarda → [a] alg. són extremament rars. Mostrem en la taula 03 los exemples que a aquest propòsit havem pogut trobar al DCA.

Taula 03

foda	f.
madriga	f.
pòllina	f.
sue	f.

No coneixem les motivacions que han portat lo DCA a alternar *a* i *e* per representar les [a] finals dels substantius femenils de la taula. Considerant

que la llengua general prefereix l'ús del grafema *a* per representar lo morfema femínil en síl·laba final oberta,²³⁷ proponem la revisió *sue* → *sua*.

Proposta 3:

modifiquem lo DCA *sue* en *sua*.

Citem també lo DCA *ploaga*, grafia priva de qualsevessia temptatiu de conservació de vocals o consonants etimològiques i genuïnes, un fet excepcional al mateix diccionari, i que atribuïm a una simple mancada identificació entre forma local i general (cf. DIEC *poagre*). Per aquestes motivacions, proponem lo canvi *ploaga* → *poagre*.

Proposta 4:

modifiquem lo DCA *ploaga* en *poagre*.

2.4 Alternança *arr-/enr-* inicial

En la nostra oralitat les seqüències inicials *arr-* i *enr-* originals se poden confondre, principalment a causa de l'assimilació ròtica de la consonant nasal, que no considerem sistemàtica però sí a bastança freqüent: [anr]iquir → [ar]iquir (*enriquir*), etc. En aquest i altres casos símls, lo DCA adopta una grafia convergent amb la llengua general, amb *enr-* inicial, i n'insereix, en la secció fonètica, la sola pronúncia [anr], sense assimilació. Interpretem aquesta triada com una legítima simplificació, en una direcció prescriptiva, de la variabilitat present en la llengua oral.

En altres ocasions, aquesta doble pronúncia és reflectida al mateix diccionari en un doble paradigma: *enrodonir/arrodonir*, *adormiscar-se/endormiscar-*

²³⁷ Cf. OIEC: 36-38.

se, etc.²³⁸ Confrontant les entrades individuals relatives a aquestos dobles paradigmes, un usuari pot tendre algunes perplexitats en termes de distribució asimètrica dels prefixos *arr-/enr-*. Per exemple, és disponible la doble forma DCA *endormiscar-se/adormiscar-se*, però no trobem un eventual binomi correspondent *adormidor/*endormidor*. Encara, trobem la doble possibilitat per *enrodonir/arrodonir*, però no per *arrodonit*. En altres casos amb doble paradigma, com *arrabiat/enrabiat*, és donada una pronúncia inicial idèntica ([ar]), però lo primer grup, constituït de cinc entrades (*arrabiada*, *arrabiadura*, *arrabiar*, *arrabiarito*, *arrabiat*) és més gran respecte al segon (*enrabiar-se*, *enrabiat*).

Mostrem en la taula 04 los paradigmes d'alternança DCA *arr-/enr-* que, creiem, tenen necessitat d'una revisió global.

Taula 04

<i>forma local DCA</i>	<i>forma convergent DCA</i>
adormiscada	endormiscada
adormiscar-se	endormiscar-se
adormiscat	endormiscat
	adormitori ²³⁹
arrabiada	
arrabiadura	
arrabiar	enrabiar-se
arrabiarito	
arrabiat	enrabiat
arraonada	enraonada
arraonador	enraonador
arraonament	enraonament
arraonar	enraonar
enrodonida	arrodonida
enrodoniment	arrodoniment
enrodonir	arrodonir
	arrodonit

²³⁸ En aquest cas partim d'un procés inicial de metàtesi *dormir* → *dromir* i una consegüent assimilació regressiva *dromir* → [r]omir, processos que són presents també en les formes amb *a/en* inicial.

²³⁹ Paraula no present al DIEC. En aquest cas la convergència és donada de l'ús de *a-* verbalitzador amb el significat cat. gen. de 'fer dormir' (cf. DIEC *adormir*).

Per les entrades de la taula proponem d'adoptar un model *convergent* de distribució de *arr-* i *enr-*, així com és estat ja previst als DCA *enriquir* i *enrobustir*. Resumim aquesta proposta prescriptiva en Taula 05, donant solament un exemple tipològic per cada família lèxica.

Taula 05

<i>prefix en-</i>	<i>prefix arr-</i>
endormiscar-se	arrodonir
enrabiar-se	
enraonar	

La distribució val també pels derivats i paraules de la mateixa família, amb l'excepció de *adormitori*.

La doble grafia inicial DCA *ar-/en-* és present també en la família de *arrostitir/enrostitir*. En aquest cas la triada de la primera o de la segona forma no té repercussions en termes de convergència, en lo sentit que la variant general no comença ni amb *ar-* i ni amb *en-* (cf. DIEC *rostitir*). Per aquest motiu, proponem d'adoptar la variant *arrostitir*, més fidel a la pronúncia usual algueresa del terme en qüestió.

Proposta 5:

adoptem, pels DCA *adormiscar-se/endormiscar-se*, *arrabiar/enrabiar-se*, *arraonar/enraonar*, *arrodonir/enrodonir*, los models convergents *endormiscar-se*, *enrabiar-se*, *enraonar*, *arrodonir*, aplicables també als derivats i paraules de la mateixa família, amb l'excepció de *adormitori*. Per les famílies lèxiques de *arrostitir/enrostitir*, adoptem la sola forma amb grafia inicial *ar-*.

2.5 Les variants de *enrere* al DCA i a MÀR

Lo Model d'Àmbit Restringit (p. 35) dona dues variants per l'adverbi *enrere*: *enrere* i *(de/a) radere*.²⁴⁰ Les grafies DCA relatives al mateix adverbi són més nombroses, com mostrem en la taula 06.

Taula 06

<i>entrada DCA</i>	<i>pr. reportada</i> ²⁴¹	<i>definició i exemples</i>
arrera	[a'rrera]	Endrera; en la part posterior. <i>Envant anaven los joves i arrera los vells</i>
darrera ⁽¹⁾	[ra'rera]	Part posterior. <i>Lo darrera de casa té un bell corral</i>
darrera ⁽²⁾		En posició posterior; en direcció diversa. <i>Sem tornant a darrera, més que anant envant</i>
endarrera	[anra'rera]	En la part posterior. <i>Lo jardí és endarrera de la casa</i>
endrera	[an'drera]	En la part posterior; després. <i>Envant meu teniva los minyons, endrera los hòmens</i>
enrera	[an'rera]	En la part posterior; després. <i>Lo jardí l'havem fet enrera de la casa</i>
rera	[rera]	Posteriorment. <i>L'he trobat en rera de la casa</i>

Si considerem les variants orals actualment en ús en alguerès, o sigui [an'drera]²⁴² i *de/lo/a* + [ra'rera], la casuística del DCA se presenta com a redundant, un aspecte que resulta encara més clar si analitzem los exemples disponibles al mateix diccionari, com «L'he trobat **en rera** de la casa», que és estat inclòdit en l'entrada *rera* també si és perfectament compatible amb la variant *enrera/enrere*.

²⁴⁰ Senyalem que les variants *enrera* i *(de/a) radera* són encara presents a Scala 2002, i les trobem amb *e* final solament a partir del document revisat del 2003.

²⁴¹ Adaptem la transcripció DCA als criteris AFL.

²⁴² Trobem aquesta forma ja ortografiada a l'inici del s. XIX: «si mes **endrera** ta cuigias» (Nughes 2018: 149). L'exemple vol suggerir que l'epèntesi dental ja tenia difusió en la llengua popular d'aquella època —se troba en un cant religiós de la Confraria de Santa Creu escrit durant la secanya del 1817—, però no necessàriament que la mateixa fossi ja més representativa respecte a la variant *enrera*. De fet, encara al 1935, l'estudi descriptiu de Derriu 1935 considera la variant *enrere* (*enrèra*, en la grafia de l'autora), sense *d*, com aquella de referència per la nostra varietat (cf. Derriu 1935: 64).

La mateixa casuística és tractada a MÀR en manera més eficient, i sense redundàncies: *enrere* + *a/de/lo radere*. Endemés, l'ús de *-e* final d'aquestes formes adhereix als models generals *enrere*, *rere*, etc., tots factors que nos porten a considerar la proposta en qüestió com a preferible respecte a aquella del DCA.

Proposta 6:

representem la família lèxica de l'adverbi *enrere* amb les variants *enrere* i *(a/de/lo) radere*.

2.6 Entrades DCA amb [a] → o

Al DCA és present un petit número d'entrades amb [a] ortografiada *o*, que mostrem en la taula 07.²⁴³

Taula 07

obscur	hospital
obscura	polvorer
obscurigada	polvorera
obscurigar	tremolitja
obscurigor	
obscurament	
obscuriment	
obscuritat	

En tots los casos de la taula, lo DCA aplica lo criteri de *convergència* amb la llengua general, exceptuant *obscur*₍₄₎ (amb la sua variant *obscura*), que és un clar sardisme, i és traduïble amb el cat. gen. 'pobret!'. Ja a MÀR és present la proposta, que fem nostra, de conservar la forma convergent *obscur* (amb derivats) per indicar l'adjectiu (a voltes substantivat) que denota escassa luminositat, i *escur* (cf. lo mod. *J.I.* a § 2.5) per indicar l'exclamació de compassió.

²⁴³ No inclodim en la taula les formes *moment/mamento*, ja discutides a 09_GrupNorm.

Al DCA, la veu sarda *obscur* ‘pobret’ presenta també la variant *obscura*, que podem utilitzar també en forma de menaça. En realtat, la grafia citada aglutina arbitràriament la sintaxi *obscur a*, que resulta encara visible en l’original sard *iscuru a*. En conseqüència, proposem d’eliminar *obscura* com a entrada independent del diccionari, i d’inserir la sua nova representació, o sigui, *escur a*, a dins de *escur*.

Relativament a *polv[a]rer(a) → polvorer(a)* i *h[a]spital → hospital*, proposem de conservar l’actual proposta convergent DCA,²⁴⁴ mentre creiem possible l’adopció d’una grafia més local en lo cas de *tremolitja → tremelitja*, vist que aquest té una tradició escrita d’àmbit dialectal català que toca també publicacions científiques.²⁴⁵

Proposta 7:

7a) modifiquem lo DCA *obscur*₍₄₎ en *escur*;

7b) eliminem lo DCA *obscura* com a entrada individual. Aquest constituirà una accepció de l’entrada *escur*, amb la sintaxi *escur a*;

7c) modifiquem lo DCA *tremolitja* en *tremelitja*.

2.7 Altres casos d’adaptació [i] sarda → [a] algueresa

Havem descrit al punt j) los casos més típics d’adaptació a [a] de les [i] sardes. En alguerés són però presents altres exemples de descens de [i] sardes o sassereses originals: *arritzonidu* (sard), *cimbrea* (sass.), *pedrinzana* (sard) → alg. *arr[a]txonit*, *c[ε]mbrea*, *pedr[a]njana*. És possible trobar alguns (rars) models que permetin una anàlisi comparativa entre les grafies adoptades dels diferents autors per representar les vocals en qüestió, com mostrem en la taula 08.

²⁴⁴ La conservació de la grafia *o* en lo cas de *polvorer(a)* és coherent amb el model del primitiu *pól[u]ra → pólvora*.

²⁴⁵ Cf., entre altres, Vidal Hernández 2006: 120-121.

Taula 08

<i>original sard</i>	<i>propostes d'adaptació de [a] algueresa</i>
(ficu) predinzana	pedrenjana (Bosch 1999b: 63) paranjana (Corbera 2000: 58) parrenjana (DCA)
appitzigare, appitzigosu	apetxigós (Corbera 2000: 219) apatxigar (DCA) apatxigar (MÀR: 53)

Considerant que no nos resulten presents en literatura propostes orgàniques de tractament de les vocals en qüestió, suggerim a aquest propòsit l'adaptació dels models descrits a j) també a les [a] que no se troben en la síl·laba inicial. En la pràctica, se tracta d'utilitzar la lletra *e* per representar les [a] alguereses provinents dels context sard /-in-/ (per tant: sard *predinzana* → alg. *pedrenjana*), però també /im/, /is/ + C i /iʃ/. Tots los altres casos conservaran la grafia *a*: *apatxigar*, *arratxonit*, *papèngola*,²⁴⁶ etc.

²⁴⁶ Caria 2006: 147 considera aquesta com una alteració del campidanés *pibinga*, o, alternativament, com una formació algueresa amb base onomatopeica *pap*. En u o en l'altre cas, l'autor imputa a la locució *papa en gola* eventuais alteracions del tipus *pibinga* → *papèngola* o *pap* → *papèngola*. Considerem aquesta interpretació com a excessivament genèrica, en lo sentit que la presència d'aliments 'en la gola' dels pardals és un fet a bastança comú, tenint en compte la necessitat de nutrir la cria, i no justifica la caracterització específica de la *papèngola* amb aquest nom. Si volem trobar una bona hipòtesi de partença que justifiqui lo passatge *pibinga* → *papèngola* és suficient recórrer a processos d'adaptació foneticofonològica ja presents en la nostra varietat. En primer lloc, és legítim hipotitzar la inserció de l'infix diminutiu català *-ol-* per passar de *pibinga* a *pibíngola*. Lo canvi morfològic en qüestió és fàcilment justificable a partir de la dimensió de l'animal, que és considerat dels estudiosos com lo pardal marí europeu més petit. Relativament al possible canvi V[β]V (*pibinga*) → V[p]V (*papèngola*), aquest és en realtat inusual en la nostra varietat, en la qual és més freqüent lo passatge sard V[β]V → alg. V[v]V (*pa[β]erile* → *pa[v]arili*, *re[β]uddire* → *re[v]udir*, etc.) o la conservació de l'articulació bilabial sonora, però amb oclusió (*porcra[β]u* → *porcra[b]o*). És però possible en alguns rars casos, com en l'alternança entre alg. *pa[p]assino* i *pa[b]assí*, a partir del log. *pa[β]assinu*. En alternativa, podem pensar a la introducció de *pibinga* en alguerés en una època en la qual encara les varietats no centrals de sard conservaven com a sordes les consonants no reforçades intervocàliques: *pi[p]inga(?)* → *pi[p]íngula*. Lo mateix procés és hipotitzable en solucions alguereses com *culi[f]ita*, *passali[t]orta*, etc., aparentment incompatibles amb les log. actuals *is-culi[v]ita*, *passali[d]orta*, etc., però perfectament adherents a aquelles del sard ante lenició *is-culi[f]ita*, *passali[t]orta*, etc. En fi, relativament a l'obertura de les [i] originals (*pibinga* →

Proposta 8:

utilitzem la grafia *a* per representar los casos de [i] sardes pronunciades [a] en alguerés, amb l'excepció d'aquelles provinents dels contextos sards /is/ + C, /iʃ/, /im/, /in/, per les quals tenim de preveure la grafia *e*.

2.8 Epèntesi [a] en alguns verbs de la 2ª conjugació

En català són possibles casos d'inserció de vocals no etimològiques per evitar estructures inicials /s/C com en *estudiar* (cf. punt *h*) més a damunt) o seqüències originals amb sons fricatius + sibilants, com en *coneix* + *s* ('morfema de la segona persona del singular del pres. d'ind.') → *coneixes*.²⁴⁷ En alguerés podem adjunyar, als dos contextos citats, també los casos que mostrem en la taula 09, ja estudiats a Pais 1970: 108, § 2., i relatius als imperatius que en la segona persona singular acaben en /ʃ/ i /d/. Fan part de la primera tipologia los verbs acabats en *-éixer* i los verbs de la tercera conjugació amb increment incoatiu *-eix*, quan presenten pronoms en enclisi. La segona categoria és representada exclusivament de la p. 2 de l'imperatiu del verb *pren-dre*, sempre seguit d'un pronom enclític.

p[a]p[ɛ]ngola), havem ja vist en la present secció que aquesta és ben possible en context nasal (*predinzana* → *pedr[a]njana*, *scimpru* → *eix[e]mple*), un fet que justificaria lo descens [i] → [ɛ] de la /i/ tònica: *pip[i]ngola* → *pip[ɛ]ngola*. Relativament a l'obertura de la /i/ original pretònica (*p[i]pèngola* → *p[a]pèngola*), aquesta pot ésser estada condicionada sigui de factors contextuals, vist que lo descens /i/ → [a] se pot realitzar també en context no nasal (*app[i]tzigosu* → *ap[a]txigós*), que de processos d'assimilació regressiva (*p[i]p[ɛ]ngola* → *p[ɛ/e]p[ɛ]ngola*). En aquest últim cas sigueria irrellevant establir si l'assimilació regressiva havia produït inicialment [ɛ/e] o [a], vist que aquestes vocals se redueixen sovent, en lo domini àton, a [a].

²⁴⁷ Per un aprofundiment sobre les possibles causes d'aquestes insercions, cf., entre altres, Lloret & Jiménez 2010, especialment § 2.

Taula 09

<i>verb</i>	<i>2a persona de l'imperatiu</i>	<i>imperatiu amb clític</i>
conéixer	coneix	coneix[a]-me
meréixer	mereix	mereix[a]-ne
abolir	aboleix	aboleix[a]'l
advertir	adverteix	adverteix[a]-la
perdre	perd	perd[a]'l perd[a]-ne

No havem trobat en la literatura local propostes orgàniques de tractament de les [a] en qüestió, però és a bastança fàcil individuar per aquesta funció lo grafema *e*, ja previst en les varietats local i general per representar la terminació de la segona persona de l'imperatiu de verbs de la segona i de la tercera conjugació.²⁴⁸ Per tant: *coneix*, *coneixe-me*; *aboleix*, *aboleixe'l*; *perd*, *perde-ne*; *uneix*, *uneixe-te*.

La inserció epentètica en qüestió és freqüent també en la segona persona de l'imperatiu dels verbs algueresos acabats en *-endre*, com mostrem en la Taula 10.

Taula 10

<i>verb</i>	<i>forma cliticitzada amb epèntesi</i>	<i>forma cliticitzada sense epèntesi</i>
encendre	encén[a]-la encén[a]-mos	encén-la ['ena] encén-mos ['emus]
comprendre	comprén[a]-me comprén[a]'ls	comprén-me ['ema] comprén-los ['enus]
ofendre	ofén[a]-la ofén[a]-mos	ofén-la ['ena] ofén-mos ['emus]
vendre	ven[a]-me'n ven[a]-te'n ven[a]-ne	ven-me'n ['eman] ven-te'n ['entan] ven-ne ['ena]

En la literatura a nostra disposició no havem pogut trobar estudis descriptius específics sobre aquesta distribució, però, a partir d'algunes

²⁴⁸ Cf., entre altres, Bosch 2002: 175, nota 18; OIEC: 37, punt *e*; Scala 2002: 335 (*vine*).

enquestes pilota realitzades de l'autor del present estudi, los catalanoparlants algueresos tendeixen a preferir l'ús de les formes amb epèntesi quan lo clític comença amb nasal bilabial, com en *compren[a]-mos*, mentre en altres casos, com en la seqüència *ven-ne*, és més freqüent la forma sense epèntesi. A nivell de llengua escrita proponem de gestir aquesta variació en una direcció prescriptiva i convergent amb la llengua general, recomanant grafies sense epèntesi: *encén-la*, *ofén-mos*, *ven-te'n*, etc.

Proposta 9:

9a) ortografiem *e* la [a] epentètica dels imperatius que en la p. 2 acaben en /s/ i /d/: *uneixe-mo'l*, *perde-te*, etc.;

9b) adoptem la forma escrita sense epèntesi en la segona persona de l'imperatiu dels verbs acabats en *-endre* seguits de pronom: *pren-lo* (**prene'l*), *encén-mos* (**encene-mos*), etc.

2.9 Introducció al DCA de fillastra, mestra, sogra, sograstra, sogronja

Considerem necessari introduir al DCA també les formes femenils de *fillastre*, *mestre*, *sogre*, *sograstra* i *sogronjo*, per les quals és actualment present la sola forma masculina.

Proposta 10:

introduïm al DCA les entrades *fillastra*, *mestra*, *sogra*, *sograstra*, *sogronja*.

Valutació de les propostes, a cura del Grup de treball per la normativització del català de l'Alguer

Lo GrupNorm aprova, amb consens general i sense votació formal, les propostes, amb les excepcions següents:

- *jasní* → *gesní*: los membres han preferit conservar l'actual forma DCA *jasní*, que té ja una certa tradició en la literatura local. Com a element ulterior a favor de la conservació de la grafia actual, és estat recordat que l'eventual canvi *ja-* → *ge-* no sigueria suficient per fer coincidir la forma local *gesní* amb la general *gessamí*;

- adopció del model de MÀR de tractament de la família de *en-rere*: una part dels membres ha suggerit de conservar també la variant gràfica intuïtiva *endrere*, la qual, com és estat evidenciat més a damunt al present document, té també una llonga tradició escrita en la nostra varietat. Altres membres han proposat de conservar també la variant general *endarrere*, la qual, si bé és avui dia pràcticament inexistent en la nostra oralitat, és estada considerada com a adapta per un model escrit formal d'àmbit restringit. En virtut de totes aquestes propostes, los membres han elaborat un model que preveu l'adopció de les formes següents: *a/dello radere*, *endarrere*, *en-rere* i *endrere*. En aquest últim cas, se'n consella l'ús en un àmbit escrit informal.

Tots los canvis citats són estats aprovats en manera unànime.

Senyalem, en fi, lo cas de la proposta *barracoc* → *berracoc*, que és estada aprovada amb cinc vots a favor i u contrari. Lo membre que no ha votat a favor de la proposta considera la forma actual com un híbrid sardocatalà i no com lo resultat de la sardització d'una paraula original catalana. Per tant, ha suggerit l'adopció de la doble grafia *barracoc/berracoc*.

12 Ortografia de les [i] àtones alguereses

Grup de treball per la normativització del català de l'Alguer

Codi document:

Data d'aprovació:

Última revisió:

12_GrupNorm

02/05/2022

08/08/2022

1. Introducció

Lo present document constitueix la prossecució de l'anàlisi sobre les vocals alguereses ja començada a 05_, 09_, 10_ i 11_GrupNorm, i contén informacions descriptives i propostes normatives relatives a la [i] àtona algueresa.

En la nostra varietat, una [i] àtona no representa sempre una /i/ etimològica, i és sovint lo resultat d'un procés d'ascensió de /e/ i /ɛ/ originals. Del punt de vista ortogràfic, la nostra literatura transcriu típicament les [i] en qüestió com a *i* o com a *e*, segons aquest model distributiu tendencial:

- a) quan una [i] prové de /e/ original catalana, i és lo resultat d'un procés d'ascens vocàlic en context palatal, o també d'altres tipologies d'assimilacions (tots fenòmens presents també en altres varietats de català²⁴⁹), conservem normalment la grafia *e*: *eixir*, *lleixiu*, *seixanta*, *sofregir*, *tenyir*, *delicat*, etc.;
- b) quan una [i] prové de [e, ɛ] sarda o de [i] sasseresa (i/o gal·luresa), escrivim normalment *i*: *anjoni*, *vaquili*, *ladaioni*, *mamutoni*, *testili*, *budroni*, *carraixali*, etc.²⁵⁰

En les seccions següents, i especialment a § 2., mostrem més casos de [i] alguereses que poden ésser tractats principalment, però no exclusivament, segons los criteris *a)* i *b)*. A § 3. analitzem exemples de [i] originals que no són normalment pronunciades en la nostra oralitat actual, o que lo són en manera instàbil. En la part final de cada secció inserim eventuais propostes de revisió respecte al lèxic DCA que presenta les vocals en qüestió.

²⁴⁹ Cf. Recasens 2017, especialment § 8.1.1.1-8.1.1.3.

²⁵⁰ Cf. los sards *anzone*, *bacchile*, *laddajone*, *mamutone*, *testile*, *budrone*, i lo sass. *carrasciari*.

2. Casos generals

Mostrem en la taula 01 la majoria de les nostres propostes de revisió del tractament de [i] àtona al DCA. Indiquem, en cada columna: entrada DCA («DCA»); proposta de revisió («proposta»); criteri o criteris que justifiquen la nostra proposta («justificació»).

Los criteris justificatius són aquells descrits a 10_GrupNorm, § 2., i són indicats en la taula 01 amb les abreviatures següents: *etim.*²⁵¹ (etimologia directa), *conv.*²⁵² (convergència amb el cat. gen.), *ref.*²⁵³ (referent tònic), *prox.*²⁵⁴ (proximitat foneticografèmica), *mod.* (model formal). Los models formals que prenim en consideració en la present anàlisi són los següents:

- c) ús d'una grafia mimètica [i] → *i* en posició final o en síl·laba final: *budroni*, *engulloni*, *vaquili*, etc. (< sard *budrone*, *ingullone*, *bacchile*);
- d) ús de *e* com a única variant possible a *i*. Un exemple interessant a aquest propòsit és lo DCA *vaniveta*, que no és estat adaptat gràficament a l'original cat. gen. *vanoveta* (dim. de *vànova*), en consideració — creiem — de la tradició local de no utilitzar *a*, *o*, *u* per representar la vocal [i].

Quan justifiquem la proposta de revisió a partir d'un model formal, integrem la sigla *mod.* amb el codi de referència entre aquells citats en aquí damunt.²⁵⁵

Quan justifiquem la proposta de revisió a partir d'una etimologia determinada, donem també informacions sobre l'origen lingüística o dialectal de

²⁵¹ Per exemple, DCA *revano* → *rivano*, a partir del gen. (*leudo*) *rivano*.

²⁵² Una categoria quantitativament important relativa a l'aplicació d'aquest criteri és aquella de les [i] pretòniques dels numerosos canvis de paradigma verbal de la 2a a la 3a conjugació, com alg. *adm[i]tir* → *admetir*, a partir del cat. gen. *admetre*. Justifiquem prudencialment aquest criteri ortogràfic com a *convergent* i no estrictament *etimològic* perquè les formes rizo-
tòniques d'aquesta tipologia de verbs, amb /i/ (*admit*, *admitis*, etc.) suggereixen que aquests canvis morfològics poden ésser estats condicionats de la pressió d'altres llengües, com lo castellà i (sobretot) lo sasserés.

²⁵³ Per exemple, alg. *ent[i]terigar* → *enteterigar*, a partir del referent tònic *tètero*.

²⁵⁴ Per exemple, adoptem la forma alg. transparent *p[i]rinjonis* → *pirinjonis* a partir de les opcions ofertes de les variants log. *pilinzones*, *pedinzones*, *perinzones*.

²⁵⁵ Per exemple, *mod. a)* indica que la proposta de canvi se conforma al model *a)*.

l'entrada en qüestió.²⁵⁶ Les formes sardes, catalanes, italianes i castellanen són tretes, respectivament, de DULS, DIEC, TRECC, DRAE. En cas contrari, senyalem la font.

Eventuals canvis acceptats per les entrades de la taula 01 se tenen de considerar aplicables també a paraules derivades o de la mateixa família: *cardinal* ('títol eclesiàstic') → *cardenal* = *cardenalat*, *cardenali*, etc. Fan excepció les entrades per les quals és ja prevista, en cat. gen., l'alternança formal *i/e*. Per exemple, proposem la revisió de l'alg. *defunt* → *difunt*, i donem contempòraniament per bona la conservació de la *e* de *defunció*.²⁵⁷

No posem en la taula les entrades per les quals no tenim informació suficient per proposar canvis formals.

Taula 01

DCA	proposta	justificació
admitir	admetir	conv.: admetre
apenegar	apinegar	etim.: sard pinnigare (prendre)
apenegar	apinigar	etim.: sard pinnigare (prendre)
arquemissa	arquimissa	etim.: sard archimissa (lavanda)
betzarro	bitzarro	etim.: it. bizzarro
bòveda	bòvida	prox.: cast. bóveda, sard bòveda, bóvida (volta/1)
calque	calqui	etim. sard calchi (qualche) + mod. c) ²⁵⁸
caneguili	caniguili	etim.: sard cannighile (esòfago ²⁵⁹)
cardinal	cardenal	etim.: cat. cardenal 'prelat'
cepolla	cipolla	etim.: it. pesce cipolla, sard pische chibudda (pesce cipolla)
cerina	cirina	etim.: sard sida (frasca) + sufix dim. -ina
corridor	corredor	etim.: cat corredor

²⁵⁶ Donem les informacions de tipus etimològic limitadament a la justificació del canvi proposat. Per exemple, indiquem l'etimologia sarda *miriagu* com a suficient per justificar la proposta de canvi del DCA *mediago* → *midia*go, però la mateixa indicació no exclou altres possibles etimologies directes, com lo sass. *miriaggu*.

²⁵⁷ Paraula no present al DCA.

²⁵⁸ La forma *calqui* és ja estada acceptada a MÀR: 32.

²⁵⁹ Utilitzat en alg. amb el significat de 'passatge estret i tort' i 'petita porta d'una paret' (DCA).

defunt	_____	<i>treure. Ja disponible la forma DCA etimològica difunt</i>
difesa	defesa	<i>etim.: cat. defesa²⁶⁰</i>
enlluminar	enllumenar	<i>etim.: cat. enllumenar</i>
entiguit	enteguit	<i>etim.: sard integhire (raggrinzare, -ire)</i>
escometir	escomitir	<i>etim.: sass. ischummitti (scommettere)</i>
estriginar	estreginar	<i>etim.: cat. estreginar²⁶¹</i>
fisadura	_____	<i>treure. Ja disponible la forma DCA fesadura, coherent amb la base cat. fesa²⁶²</i>
fisomia	fesomia	<i>conv.: fesomia²⁶³</i>
foraster	forister	<i>mod. d), grafema i (coherent amb la pronúncia actual, amb [i])²⁶⁴</i>
forses	forsis	<i>etim.: sard forsis (forse)</i>
garminar	garmenar	<i>conv.: carmenar</i>
guínguili, en	guíngueli, en	<i>etim.: it. (in) ghingheri</i>
invadir	envadir	<i>conv.: envair²⁶⁵</i>
llembrígol	llimbrígol	<i>prox. respecte a la pronúncia usual alg.</i>
mastigar	mastegar	<i>conv.: mastegar</i>
mediago	midiago	<i>etim.: sard miriagu (meriggio)</i>
meravillar	meravellar	<i>conv.: meravellar²⁶⁶</i>
mesquingia	misquingia	<i>etim.: sard mischinzia (scarsezza, -ità)</i>

²⁶⁰ Cf. DCVB *defesa* (variant definida ‘antiga’). La *e* en qüestió és també compatible amb aquella del prefix *des-* de la variant formal algueresa *desfensa*.

²⁶¹ Cf. DCVB *estreginar*.

²⁶² Les dues pronúncies actuals alg. *f[a]s-* i *f[i]s-* poden ésser eventualment recollides en la secció fonètica de l’entrada revisada *fesadura*.

²⁶³ Senyalem que la pronúncia algueresa amb [i] és present també en altres varietats catalanes (cf. *fesomia* al DCVB).

²⁶⁴ Possible també la grafia DCVB *forester*. Vist que l’ús de *e* és poc justificable en termes de convergència (se tracta d’una grafia no més utilitzada en cat. gen.) ne preferim la grafia més intuïtiva, amb *i*, ja aprovada a MÀR: 56.

²⁶⁵ Aquesta proposta considera com a prioritària la pronúncia amb [a] inicial, que s’alterna, en funció del locutor, amb [i].

²⁶⁶ L’adopció prudencial del criteri de convergència i no d’aquell etimològic (català) és deguda a la presència de la /i/ tònica en *meravilla*, d’origen probablement italiana (*meraviglia*) o logudoresa antiga (*meravilla*).

nemanco	ni manco	<i>etim.: cat. ni</i> ²⁶⁷
ordinar	_____	<i>treure. Ja disponible la forma DCA etimològica ordenar</i> ²⁶⁸
pendelitzoni	pendilitxoni	<i>prox.: camp. pendiritzoni, pendulitzoni</i>
permitir	permetir	<i>conv.: permetre</i>
pitzònia	petzònia	<i>etim.: it. pezzogna</i>
príncip	príncep	<i>etim.: cat. príncep</i>
promitir	prometir	<i>conv.: prometre</i> ²⁶⁹
refiutar	rifiutar	<i>etim.: it. rifiutare</i>
renguiera	ringuiera	<i>etim.: it. ringuiera</i>
renzafada	rinzafada	<i>etim.: it. rinzafo</i>
resega	risega	<i>etim.: it. risega</i>
revano	rivano	<i>etim.: gen. (leudo) rivano</i> ²⁷⁰
sotamitir	sotametir	<i>conv.: sotmetre</i>
tastera	tastiera	<i>etim.: it. tastiera</i>
tedili	tidili	<i>prox.: sard tedile, tidile</i>
transmitir	transmetir	<i>conv.: transmetre</i>
vencidor	vencedor	<i>etim.: cat. vencedor</i>
verisímil	verosímil	<i>etim.: it. verosimile</i> ²⁷¹

Proposta 1:

revisem les entrades de la taula 01 en la direcció mostrada en la columna «proposta». La revisió se té de considerar vàlida també pel lèxic derivat i/o de la mateixa família, amb l'excepció dels casos pels

²⁶⁷ La forma *ni manco* és estada ja acceptada a MÀR: 57. Aquesta grafia és present també al DCA, a dins de l'article *manco*: 'Ni manco: No he vist ni manco la mama'.

²⁶⁸ L'entrada *ordenar* pot incloure les dues pronúncies -d[a]n- i -d[i]n-.

²⁶⁹ En lo cas del derivat DCA *promitidor*, la grafia convergent s'estén a les dues [i]: *prometedor*.

²⁷⁰ No present a TRECC. És possible trobar informació sobre aquesta embarcació en altres pàgines web, com <https://www.trigoso.it/Il%20leudo.htm>.

²⁷¹ Lo canvi *i* → *o*, present també en MÀR *verossímil* (p. 59), pren en consideració la nostra pronúncia usual actual.

quals lo català general ja preveu l'alternança *i/e* en los processos de derivació.

3. Ulteriors propostes de revisió

3.1 Lèxic amb sufix *-er* i *eri*

En cat. gen. lo sufix *-er/-era* pot aportar a la base lèxica un significat que fa referència, entre altres, a 'conjunts' (*abeller/abellera, alguer, alzinera, herbera*), 'activitats i ocupacions' (*forner, bombera, carnisser*), 'característiques i actituds' (*ratera, pucer, bagasser*). Les mateixes accepcions són presents també en lo correspondent sufix alguerés: *guixera, gardera*²⁷² ('conjunts'), *caixera, baliger, carretoner* ('activitats i ocupacions'), *ratera, filibuster, quiginera* ('característiques o actituds').

Lo sufix original *-er* pot presentar, en alguerés, una [i] final (per probàbil influència sardosasseresca), sobretot en les dues tipologies semàntiques indicades en la taula 02.²⁷³

²⁷² Paraula no present al DCA.

²⁷³ La taula no contén lèxic desuet com lo DCA *fluixer, horer* i pocs altres, pels quals n'estem encara cercant de verificar l'efectiva vitalitat en la memòria dels parlants algueresos. Resta clar que les propostes que lo GrupNorm adoptarà per les entrades de la taula 02 se tenen de considerar vàlides per la casuística residual que havem citat en la present nota.

Taula 02

a) activitats/ocupacions		b) característiques/actituds	
DCA	cat. gen.	DCA	cat. gen. (o varietats específiques)
aigüer	aigüer (DIEC)	bagasser	bagasser (DIEC)
baliger		barrufer	
botiguer	botiguer (DIEC)	bufer	
paneter		figuer	figuer ₂ (DCVB)
taverner	taverner (DIEC)	garroner	garroner (DIEC)
		macarroner	macarroner (DCVB) ²⁷⁴
		matraquer	
		matzoquer	
		pizzeri	
		pruner ²⁷⁵	
		pucer	pucer (DIEC)
		rater	rater (DIEC)
		ratoner	ratoner (DIEC)
		rondaller	
		tracer	

En alguerés actual, totes les entrades de la taula són normalment pronunciades amb [i] final, també si aquesta és senyalada al DCA solament en la secció fonètica de *barrufer*, *figuer* i *pizzeri*. Són necessaris probablement estudis de tipus diacrònic per verificar si la interpretació sense [-i] del DCA reproduceix efectivament pronúncies encara vives al moment de la recollida del corpus, o si al contrari representa solucions més prescriptives, adherents al model *-er* del català. És però fàcil individuar un clar intent prescriptiu del DCA almanco en la grafia *barrufer* i *figuer*, entrades per les quals, com havem dit més a damunt, lo mateix diccionari indica una pronúncia amb [i] final no representada en l'ortografia.

²⁷⁴ Aquesta paraula, que lo DCVB considera present a Mallorca i Menorca, comparteix amb l'alg. la base *macarró*, i significa, en les varietats citades 'Brut, desidiós en quant a la netedat' (DCVB), mentre a l'Alguer indica 'Qui menja assai macarrons' (DCA).

²⁷⁵ En aquest cas la diferència semàntica entre la paraula algueresa (cf. DCA 'Qui arropa pruna; lladre de poc valor') i lo correspondent DIEC 'arbre que produeix pruna' és massa evident per propondre correspondències directes.

Aquesta possible justificació *convergent* (o sigui, mirada a replicar lo sufix cat. gen. *-er*) del DCA contrasta però amb la tendència local de representar les [i] no hereditàries finals amb criteris més ortofonètics que etimològics, així com havem mostrat al punt a) de la secció 2.1. Si apliquem los dos criteris citats a lèxic com *rater*[i], produïrem les dues grafies concurrents *rater* (DCA) i *rateri* (model ortofonètic).

Per reduir la possibilitat de confusió generada de la coexistència d'aquests dos models contrastants, lo GrupNorm pot decidir, relativament a la transcripció ortogràfica del nostre sufix *-er*[i], de confirmar la proposta convergent DCA, augmentant-ne la coherència en l'aplicació: *pizzeri* → *pizzer*.

Una altra possibilitat és aquella d'adoptar un *doble paradigma jerarquitzat*, que considera l'ús alternatiu de les formes *-er* i *-eri* com a més adequat en registres formals i no formals, respectivament.

La tercera possibilitat és aquella de preveure, per tots los casos de la taula 02, la grafia desinencial local *-eri*.

A primera vista, l'opció del doble paradigma és aquella que garantiria un major equilibri entre l'exigència de potenciar la unitat de la llengua i aquella de representar algunes característiques típiques de la nostra varietat. En la pràctica, però, aquesta opció tengueria un impacte mínim en termes de convergència amb la llengua general, vist que en la majoria dels casos de la taula no hi ha correspondència directa entre lèxic local i general. Endemés, preveuria la possibilitat d'un ús formal de la mateixa casuística que és més teòric que pràctic, considerant que se tracta de lèxic intrínsecament no formal.²⁷⁶

En virtut d'aquestes consideracions, limitem la nostra proposta a la sola adopció de la forma gràfica *-eri* per representar lo sufix de les entrades de la taula 02.

Acabem la present secció tractant d'una altra peculiaritat local relativa al sufix *-er*. Aquest pot ésser immediatament precedit d'una [i] o [ɪ] no original, deguda amb tota probabilitat a la pressió de l'italià: *gòndola* → *gondolier* (cat. gen. *gondoler*, it. *gondoliere*), *escut* → *escudier* (cat. gen. *escuder*, it. *scudiero*),

²⁷⁶ Una possible excepció pogueria ésser *botiguer*, considerant una sua eventual inserció en documents formals com los regulaments municipals. També en aquest cas, però, fem notar com lo llenguatge burocràtic prefereix altres definicions, del tipus *exercent* ('exercent activitat comercial'), *comerciant*, *titular* ('titular de l'activitat x'), etc.

guerra → *guerrier* (cat. gen. *guerrer*, it. *guerriero*), etc., totes solucions per les quals lo DCA preveu la grafia amb *i*. Un cas especial a dins d'aquesta categoria és representat dels DCA *fusiler*, *contrabander*, *despenser*, *filibuster*, *granader*, termes pels quals és sempre possible una pronúncia genuïna sense [i], i que però resulten normalment influenciats dels italians *fuciliere*, *dispensiere*, etc.: *fusill[i]er*, *dispens[i]er*, etc. Per aquestos i altres casos de la mateixa tipologia, creiem que lo DCA ha trobat un bon equilibri entre descripció i prescripció, vist que ha previst la representació d'aquesta [i] no original solament quan és sistemàtica en la pronúncia (*financl[i]er* → *financier*, etc.), mentre prioritza una grafia conservadora, sense *i*, en cas de possible alternança [i]/[ø], també si amb prevalença de la pronúncia innovadora, amb [i]. Per tant, no proponem ninguna revisió a la casuística tractada, amb l'exclusió de *pomper*, pel qual trobem en alg. actual una pronúncia generalitzada amb [i]. Per aquesta entrada, i coherentment amb el model DCA *financier*, *escudier*, *guerrier* etc., proponem la grafia amb *i* (*pompier*²⁷⁷).

Proposta 2:

2a) ortografiem amb *i* final les entrades de la taula 02 i altres símls que presenten una pronúncia usual amb [i] final. Deixem oberta la possibilitat de preveure un doble paradigma per eventuals altres paraules de la mateixa tipologia que poden ésser emprades en àmbits més formals;

2b) modifiquem lo DCA *pomper* en *pompier*.

3.2 Llició i lliçó

Los dos textos principals de referència normativa per l'alguerés, DCA i MÀR, consideren com a vàlides per la llengua escrita local les variants *plaier*,

²⁷⁷ Tenim notícia de l'esforç de les institucions públiques locals de preveure, pel cos dels *pompieri* de l'Alguer, també la denominació estàndard *bombers*. La nostra proposta no exclou deix necessàriament la coexistència de les dues formes, però creiem que una discussió a aquest propòsit tenguí d'ésser inserida en los treballs d'un futur Grup de treball per la lexicografia.

maití, *llició*, recollides com a dialectalismes també al DCVB²⁷⁸ i alternatives a les generals *plaer*, *matí*, *lliçó*. Relativament a *llició*, senyalem que la forma convergent *lliçó* és ja en ús en la majoria de les escoles de llengua de l'Alguer, motiu pel qual considerem com igualment legítimes les dues possibilitats *llició* i *lliçó*, que poden ésser alternades en funció del registre lingüístic, en la direcció *informal* → *formal*.

Proposta 3:

introduïm al DCA la variant convergent *lliçó*, preferible en un àmbit escrit més formal, i que podem alternar a *llició*, preferible en contextos més informals o en l'escolarització infantil.

3.3 Batcoll i dentgano

La formació de paraules compostes pot cristal·litzar alguns contactes consonàntics particulars, activant nous processos d'alteració o de simplificació fonètica. Per exemple, trobem les solucions [pd] → [d] i [pd̞] → [d̞] en *capdemoro* → ca[d]emoro i *capgirat* → ca[d̞]girat. En altres casos, trobem la inserció d'una [i] epentètica entre les consonants en contacte,²⁷⁹ com en *capguàrdia* → cap[i]guàrdia, *INPS* → INP[i]S, etc. En aquests últims casos la llengua escrita no preveu la representació gràfica de la [i] en qüestió, que no és etimològica i que pot ésser evitada en les elocucions més controlades. La pronúncia amb [i] és però sistemàtica en *bat[i]coll*, pel qual lo DCA proposa la grafia *batcoll*. A aquest propòsit, senyalem que lo procés composicional de *bat[i]coll* és perfectament compatible amb altres del tipus *baticor*, *obriescàtoles*, etc., motiu pel qual proposem la revisió d'aquesta entrada DCA en *baticoll*.

²⁷⁸ Trobem exemples de la variant *maití*, alternada a *matí*, també en la nostra documentació històrica: «[...] vespre i *maití* [...]» (Molina & Armangué 2005: 36; any 1689); «[...] comensar les confessions de bon *matí* [...]» (Nughes 1991: 262; any 1681).

²⁷⁹ Per una descripció més general dels contextos en los quals aquest so és generat amb més freqüència, cf. Kuen 1932: 149.

Per motius anàlegs, proposem la revisió del DCA *dentgano* en *dentigano*. En aquest cas, la [i] sistemàtica de la pronúncia algueresa és etimològica i no epentètica, a partir de l'italià *denti di cane* i/o del campidanès *denti de cani*.

Proposta 4:

modifiquem los DCA *batcoll*, *batcollar* i *dentgano* en *baticoll*, *baticollar* i *dentigano*.

3.4 Lèxic amb terminació àtona -ncia

En alguerés actual pronunciem normalment sense [i] paraules com *diu-menge* → *d[ø]umenge*, *audiència* → *aud[ø]ència*, *paciència* → *pac[ø]ència*, *ciència* → *[j]ència*,²⁸⁰ etc., però la nostra grafia no registra normalment aquestes síncope: *diumenge*, *audiència*, etc.

En altres casos, representats principalment de lèxic acabat amb la seqüència àtona -ncia, és possible trobar, en funció del parlant, pronúncies més conservadores, amb [i] o [ĩ] (*clemènc[i]a*, *delinqüènc[i]a*, *potènc[i]a*, etc.), o més innovadores i sensibles a models italians, sense [i] (*clemènc[ø]a*, *delinqüènc[ø]a*, *potènc[ø]a*). Lo DCA tracta tendencialment aquesta casuística en manera prescriptiva i convergent amb la llengua general, però no és impossible trobar-hi casos en los quals són presents i gràfiques absents en la llengua estàndard, com en *mancància* i *vacància*, variants formals dels DCA *mancança* i *vacança*.

A aquest propòsit, mostrem en la taula 03 lo lèxic DCA acabat en -ncia,²⁸¹ per ne valutar lo nivell de compatibilitat sigui amb les normals pronúncies locals que amb les grafies del català estàndard.

²⁸⁰ Aquesta paraula és usualment pronunciada *[j]èn[ts]a*, a la italiana, mentre los models disponibles en la nostra documentació històrica conserven les dues *i* originals (cf. *siensia* a Caria 1992: 184; any 1611).

²⁸¹ La taula no incloueix los DCA *pronúncia* i *província*, ja tractats a 03_GrupNorm.

Taula 03

a) formes DCA coincidents amb les correspondents al DIEC

absència	decadència	impertinència	presidència
abstinència	decència	importància	previdència ²⁸²
abundància	deferència	indiferència	providència
adherència	deficiència	indigència	prudència
advertència	delinqüència	indulgència	recurrència
afluència	denúncia	infància	referència
arrogància	dependència	influència	regència
assistència	descendència	ingerència	repugnància
beneficència	desinència	innocència	residència
benevolència	diferència	insistència	resistència
ciència	difidència	intel·ligència	ressonància
circumferència	diligència	intendència	reverència
circumstància	dissidència	interferència	sapiència
clemència	distància	intransigència	sentència
coherència	efervescència	jurisprudència	seqüència
coincidència	eficiència	(l)licència	sobreintendència ²⁸³
competència	elegància	magnificència	sobrevivència ²⁸⁴
concupiscència	eloqüència	negligència	subsistència
concurrència	emergència	obediència	substància
conferència	eminència	ocurrència	suficiència
confluència	essència	omnisciència	temperància
congruència	evidència	paciència	tendència
consciència	excel·lència	penitència	tolerància
conseqüència ²⁸⁵	exigència	permanència	transcendència
consistència	existència	persistència	transparència
constància	(in)experiència	pestilència	(a)udiència
continència	extravagància	potència	urgència
convalescència	frequència	precedència	vigilància
conveniència	herència	preeminència	violència
convergència	ignorància	preferència	
convivència	imminència	presciència	

²⁸² Cf. DIEC *providència*.²⁸³ Cf. DIEC *superintendència*.²⁸⁴ Cf. DIEC *supervivència*.²⁸⁵ Cf. DIEC *conseqüència*.

correspondència	impenitència	presència
b) formes acabades en -nça al DIEC		c) formes no presents al DIEC
maldicència ²⁸⁶	(a)ficància	intraprendència
mancança, mancància ²⁸⁷	benemerència	jacència
observància	exclamència	pendència
soferència ²⁸⁸	extrafotència	
vacança, vacància	honorificència	

Per valutar les pronúncies alguereses més representatives relatives a l'alternança *-nc[i]a/-nç[ø]a*, hem fet un estudi exploratori en lo qual hem demanat a quatre informants, d'edat compresa entre 68 i 95 anys, de fer traduccions en alguerès a partir de paraules italianes com *assenza*, *astinenza*, etc. Los resultats, que tenim de considerar com a parcials i no definitius,²⁸⁹ són però ja suficients per confirmar una tendència a la vacil·lació *-nc[i]a/-nc[ø]a* relativament a les entrades de la taula, un fet que pot justificar l'adopció al DCA de criteris gràfics estabilitzadors, i que adhereixen a la grafia comuna *-ncia*, ben present també en la nostra llengua històrica.²⁹⁰

Considerem com a excepcions les entrades de la secció b) de la taula, per les quals proposem de resoldre la vacil·lació *-nc[i]a/-nç[ø]a* adoptant la terminació (ugualment convergent) *-nça*: *maldicència* → *maldicença*; *mancança/mancància* → *mancança*; *observància* → *observança*; *soferència* → *soferença*; *vacança/vacància* → *vacança*.

Sempre relativament a les entrades de la taula, senyalem algunes pronúncies clarament centrífugues respecte a la llengua general:

- e) eliminació sistemàtica d'una de les dues /i/ en les desinències *-iència*. Aquest procés resulta visible en la caiguda de la primera /i/ en *audiència* → *aud[ø]ència*, *paciència* → *pac[ø]ència*, i *suficiència* →

²⁸⁶ Cf. DIEC *maldiença*. Al mateix diccionari trobem també *maledicència*, que però se refereix a la 'acció de maleir'.

²⁸⁷ Lo DIEC *mancança* fa referència específic a 'mancança d'afecte'.

²⁸⁸ Cf. DIEC *sofrença*.

²⁸⁹ Los informants han mostrat una gran reticència a traduir lèxic culte com *circonferenza*, *aderenza*, *indigenza*, que de fet és raríssim en la nostra oralitat, i és sovent traduït amb formes més populars, del tipus *indigenza* → 'pobretat', 'de pobres'.

²⁹⁰ Cf., per exemple, *licència* i *consiència* a Nughes 2018: 150 (any 1817).

sufic[ø]ència. En *obediència* i *conveniència*, la mateixa síncope pot tocar alternativament la primera o la segona /i/: *obedienc[ø]a/obed[ø]ència*, *conven[ø]ència/convenienc[ø]a*;

f) pronúncia sistemàtica sense la /i/ desinencial en *ciència* i *licència*.

Pels casos citats a e) i f) no proposem ningun canvi respecte a la proposta ortogràfica *convergent* del DCA.

Proposta 5:

considerem com a vàlides per la llengua escrita les entrades DCA *mancança* i *vacança*, i eliminem les correspondents *mancància* i *vacàn-cia*. Endemés, modifiquem *maldicència*, *observància* i *soferència* en *maldicença*, *observança* i *soferença*.

Valutació de les propostes, a cura del Grup de treball per la normativització del català de l'Alguer

Lo GrupNorm aprova, amb consens general i sense votació formal, les propostes, amb les excepcions següents:

- *entiguit* → *enteguit*: aquesta proposta de revisió és estada considerada de tots los membres com adapta per representar l'actual significat DCA, que estén al món humà una condició de crèixita insuficient que pot caracteritzar alguns llegums, i especialment la fava (concepte ben representat de la manera de diure 'enteguit com la fava'). Lo GrupNorm ha però també aprofundit altres usos de l'adjectiu [anti'git], alguns dels quals poden ésser compatibles amb el significat de 'antic' quan és atribuït a una 'persona amb la mentalitat poc moderna'. És estat argumentat que aquest ús de l'adjectiu en qüestió demanaria una adaptació gràfica a partir a la base catalana *antic*, amb la consegüent grafia *antiguit*, i no a partir del sard *integhire*. No tots los membres del grup tenien experiència directa de l'ús de [anti'git] amb aquest segon significat, però hi és estat un

acord general sobre la possibilitat que lo mateix tema sigui aprofundit ulteriorment en futur;

- *foraster* → *forister* i *príncip* → *príncep*: per aquestes entrades és estat proposat, i acceptat unànimement, l'ús de la doble forma jerarquizada: *foraster* i *príncep*, consellats per usos més formals, i *forister* i *príncip*, consellats per usos més informals i en àmbits com les produccions teatrals populars i la literatura per creatures;²⁹¹

- Taula 02: en una primera fase de la discussió, los membres havien mostrat preferència per tres models diferents, ningú dels quals tenia un suport numèricament majoritari:

- adopció sistemàtica del model local *-eri* (tres membres a favor);
- adopció de les soles solucions convergents per les entrades de la taula amb un correspondent directe en la llengua general, com *aigüer*, *botiguer*, *taverner*, etc., i del doble paradigma per les entrades sense correspondent directe, com *baliger/baligeri*, *paneter/paneteri*, etc. (dos membres a favor);
- adopció del doble paradigma per les entrades de la taula amb un correspondent directe en la llengua general, com *aigüer/aigüeri*, *botiguer/botigueri*, *taverner/taverneri*, etc., i de la sola grafia local per les entrades sense correspondent directe, com *baligeri*, *paneteri*, etc. (un vot a favor).

Després d'una discussió aprofundida, quasi tots los membres han considerat la tercera proposta com a millor compromís entre les diferents posicions inicials. Esquematitzem en la taula 04 la proposta en qüestió, que ha tengut cinc vots a favor i u contrari.

²⁹¹ En aquest àmbit, cf. també De Saint-Exupéry [1943]2015.

Taula 04

<i>entrades amb grafia local</i>	<i>entrades amb doble grafia</i>
baligeri	aigüer/i
barruferi	bagasser/i
buferi	botiguer/i
matraqueri	figuer/i
matzoqueri	garroner/i
paneteri	macarroner/i
pizzeri	pucer/i
pruneri	rater/i
rondalleri	ratoner/i
traceri	taverner/i

13 La grafia dels sons ròtics de l'alguerés

Grup de treball per la normativització del català de l'Alguer

Codi document:	Data d'aprovació:	Última revisió:
13_GrupNorm	19/07/2021	09/08/2022

1. Introducció

La literatura és rica d'exemples de rotacismes de l'alguerés, presents sobretot en /l/ postconsonàntiques en atacs sil·làbics complexos²⁹² (*plena* → *p[r]ena*, *clau* → *c[r]au*), i en /l/ i /d/ intervocàliques (*meló* → *me[r]ó*, *freda* → *fre[r]a*). Un altre fenomen que va en la direcció de l'*expansió* ròtica en la nostra varietat és la freqüent assimilació regressiva del grup /dr/ → [r] (*dret* → [r]et, *lladre* → *lla[r]e*). En termes normatius hi ha un consens a bastança generalitzat, entre los estudiosos, sobre l'oportunitat de conservar la grafia etimològica per representar les [r, ɾ] no originals de l'oralitat algueresa,²⁹³ com mostrem en la taula 01.

²⁹² Fem notar que quan la mateixa consonant se troba en atacs sil·làbics simples, lo procés en qüestió no s'activa: *des.li.vell*, *es.la.va*, *fin.lan.dés*, *is.là.mic*, etc.

²⁹³ No manquen però casos de grafies diferents, entre un autor i l'altre, per una mateixa paraula. Per exemple, Caria 1995: 166 adopta la grafia *esquidriar*, a partir de l'etimologia directa sarda *cadriare*, com a alternativa al DCA *esquirriar*, pel qual, hipotitzem, l'autor del diccionari ha preferit adherir al model sass. *ischirrià*.

Taula 01

<i>pr.</i>	<i>grafia DCA</i>	<i>altres autors</i>	<i>etimologia</i>
ba[r]o	bado	ba <u>du</u> ²⁹⁴	log. ba <u>du</u>
ba[r]anjo	balanjo	balan <u>ju</u> ²⁹⁵	log. balan <u>zu</u>
ca[r]iasa	cariasa	cari <u>sa</u> ²⁹⁶	log. cari <u>sa</u>
ca[r]afato	calafat	calafat ²⁹⁷	it. calafato, cat. calafat
esca[r]uja	escalutja	escalut <u>ja</u> ²⁹⁸	log. iscaluza
fe[r]a[r]o	ferraro	ferraro ²⁹⁹	nap. ferraro/fèrrarö

D'acord amb aquestes consideracions, i partint de la tendencial acceptació del criteri etimològic com a base per definir la grafia de les [r, ɾ] alguereses, l'objectiu del present treball és evidenciar lo lèxic del DCA que pot tendre necessitat d'una revisió ortogràfica en la representació dels sons en qüestió.

Presentem a § 2. les propostes de revisió ortogràfica a l'inventari lèxic del DCA.

2. Propostes de revisió

2.1 Casos generals

Mostrem en la taula 02 les propostes de revisió respecte al lèxic del DCA. Indiquem, en cada columna: entrada DCA («DCA»); proposta de revisió («proposta»); criteri o criteris que justifiquen la nostra proposta («justificació»).

Los criteris justificatius que mostrem en la taula són tendencialment aquells descrits a 10_GrupNorm, § 2., i són indicats amb les abreviatures següents: *etim.*³⁰⁰ (etimologia directa), *conv.*³⁰¹ (convergència amb el cat. gen.),

²⁹⁴ Cf. Corbera 2000: 48.

²⁹⁵ Ídem, p. 67.

²⁹⁶ Cf. Bosch 1999: 50 i Corbera 2000: 57.

²⁹⁷ Cf. Caria 1995: 153.

²⁹⁸ Cf. Bosch 1999: 159 i Corbera 2000: 162.

²⁹⁹ Cf. Caria 1995: 168.

³⁰⁰ Per exemple, *carijo*, *a* → *calijo*, *a*, a partir de l'original sard *accalaizu* (*malapena*, *a*).

³⁰¹ Per exemple, *flamiré* → *framiré*, a partir del cat. gen. *framiré*.

*prox.*³⁰² (proximitat foneticografèmica), *mod.* (model formal). Los models formals que tenim en consideració en la present anàlisi són:

- a) *-ali, -ili*, adaptació d'un prefix sard que indica normalment una relació amb l'objecte representat de la base lèxica: *benuiali, janili, runquili*;³⁰³
- b) *-aro, -ara*, 'ocupació' o 'funció': *llamparo, camparo, catxaro, palamitara, polpara, xamponyaro*, etc.;
- c) *-(d)er*, 'relació': *bugader* ('contenedor per la bugada');
- d) *-dito, -dita*, 'tendent a', 'propens a': *punxadito* → 'tendent a punxar' (definició DCA: 'Que punxa; de caràcter mal'), *atrevi[r]ito* → 'tendent a fer coses atrevides' (definició DCA: 'Coratjós; sense por; que fa atreviments'), etc.
- e) *-(do)ri*, 'conjunt' (*ajapidori, bisquidori*) o 'característica' (*brujadori*);
- f) *-dorjo, -dorja*: indica normalment una funció específica, i, extensivament, se pot referir també al lloc on se practica la mateixa funció: *amindadorjo, colgadorjo, lligadorja, tundidorjo*, etc.;
- g) *-ol-*: infix o sufix diminutiu (*platjola*) i increment verbal reiteratiu o amb funcions intensificadores (*acotar* → *acotolar*);
- h) *tili-*: prefix sard característic d'alguns animals de petites dimensions: *tilingoni, tiligugo*, etc.³⁰⁴
- i) *V + rjo, V + rja*: sufix sard que indica sovent relació, funció o ocupació: *vacarjo, suerjo, puntorjo*, etc.;
- j) *prioritat del sard respecte al sasserés*: és igualment possible que lèxic no genuí com l'alg. *escaluja* vengui directament del sard *iscaluza* (condició que suggeriria l'ús de la *l* etimològica en la nostra grafia), o del sasserés *ischarùggia* (condició que nos faria preferir l'ús de *r*).

³⁰² Per exemple, DCA *pergellida* → *palgellida*, vist que no tenim ninguna prova d'una eventual antiga pronúncia ròtica de la lateral epentètica.

³⁰³ En los exemples citats, la relació té com a referents lo *genoll* (sard *benuju*), la *porta* (sard *janna*) i lo *runco* (sass. *runcu*).

³⁰⁴ Una variant algueresa d'aquest prefix és present en [triri]biqui (o [triri]bic, sense *i* final), a partir del sard *tilipirche*. Algunes grafies disponibles en literatura, o sigui *trilibiqui* (DCA, Corbera 2000: 112) i *triribic* (MÀR: 59), representen la metàtesi /tilipir-/ → /trilipi-/ , però sol la primera, que proposem de conservar, presenta la consonant lateral del prefix original: *trilibiqui*.

Dit això, per aquest i altres exemples similis, la consultació de la documentació històrica suggereix que lo model sard representa més fidelment les adaptacions originals alguereses,³⁰⁵ i és per això preferible al moment de definir l'ortografia d'aquestes [r, r] no originals.

A voltes l'alguerés presenta consonants ròtiques de natura epentètica, que proposem de tractar segons los criteris següents:

- k) representació de la ròtica, amb grafia *r*, en lèxic no hereditari: *corijar* (sard *coizare*), *barançaraiu* (base italiana dialectal *paranza* + epènesi ròtica + sufix ['aju];
- l) adopció de grafies més *convergens*, sense representació de l'epènesi ròtica, en lèxic hereditari: *creu[r]eta* → *creueta*, *clau[r]eta* → *claueta*, etc.

Quan justifiquem la proposta de revisió a partir d'un model formal, integrem la sigla *mod.* amb el codi de referència entre aquells citats en aquí damunt.³⁰⁶

Quan justifiquem la proposta de revisió a partir d'una etimologia determinada, donem també informacions sobre l'origen lingüística o dialectal de l'entrada en qüestió.³⁰⁷ Les formes sardes, catalanes, italianes i castellanes són tretres, respectivament, de DULS, DIEC, TRECC, DRAE. En cas contrari, senyalem la font.

La indicació genèrica *sard* se refereix a lèxic present en tota l'ísola o relatiu a varietats areals pròximes al territori de l'Alguer. En altres casos, aquesta denominació genèrica és substituïda de referències dialectals específiques, com *camp*. Les veus sardes tretres del DULS són seguides, entre parèntesis, de l'entrada italiana en la qual se troben al mateix diccionari.

³⁰⁵ Relativament a les formes històriques documentades per l'alg. *escalutja*, cf. Bosch 1999: 159-160.

³⁰⁶ Per exemple, *mod. a)* indica que la proposta de canvi se conforma al model *a)*.

³⁰⁷ Donem les informacions de tipus etimològic limitadament a la justificació del canvi proposat. Per exemple, indiquem l'etimologia italiana *badia* ('abundància', 'bé de Déu') com a suficient per justificar lo canvi DCA *balia* → *badia*. La mateixa indicació no exclou altres possibles etimologies directes, com lo sard *badia*, que pot incloure també significats compatibles amb aquells senyalats per l'italià.

Eventuals canvis acceptats per les entrades de la taula 02 se tenen de considerar aplicables també a paraules derivades o de la mateixa família: *espiljorar* → *espiljolar* = *espiljorada* → *espiljoladura*, etc.

No posem en la taula les entrades per les quals no tenim informació suficient per proposar canvis formals.

Taula 02

DCA	proposta	justificació
abirastre	abilastró ³⁰⁸	<i>etim.: sard abbilastru</i> (aquilotto, nibbio reale ³⁰⁹)
acotorar	acotolar	<i>mod. i)</i>
afogarito	afogadito	<i>mod. f)</i>
alquidadorjo	alquiladorjo	<i>etim.: sard archiladorzu</i> (pastoia)
arrabiarito	enrabiadito ³¹⁰	<i>mod. f)</i>
atrevirito	atrevidito	<i>mod. f)</i>
atxoreta	atxoleta	<i>etim.: sard atzola</i> + <i>suffix dim. -eta</i>
balançalaiu	barançalaiu	<i>etim.: it. paranza</i> ('imbarcació')
balançalaiu	barançaraiu	<i>prox.: suffix -(a)iu + [r] no original</i> (cf. <i>it. dialectal paranziere</i> ³¹¹)
balia	badia	<i>etim.: it. badia</i> ('abundància', 'bé de Déu')
bandirar	bandidar	<i>etim.: sard bandidare</i> (latitare ³¹²)
bigaló	bigaró	<i>etim.: cat. bigaró</i> ³¹³ o <i>sard bigarone</i> (travetto, travicello)

³⁰⁸ Relativament al canvi *abirastre* → *abirastró*, cf. 05_GrupNorm.

³⁰⁹ L'adaptació algueresa pot implicar possibles canvis d'espècie respecte al sard (cf. Corbera 2000: 84).

³¹⁰ Relativament al canvi *arr-* → *enr-*, cf. 11_GrupNorm.

³¹¹ Aquesta paraula, no present a TRECC, és disponible en altres publicacions, també de tipus científic (per ex. http://www.fedoa.unina.it/11102/1/Giordano_Andrea_27.pdf).

³¹² L'italià no té un corresponent sinonímic total amb el sard *bandidare*, que significa no solament 'viure amagat o fugint l'autoritat', sinó també 'practicar activitat de bandit'.

³¹³ Cf. Corbera 2000: 184 i Bosch 2012: 143. Senyalem també que aquesta paraula és present en la documentació antiga local: «[...] y dalt dels bigarons [...]» (cf. Molina & Armangué 2005: 37; any 1612), «[...] un bigaró de sivina [...]» (cf. Bosch 2012: 143; any 1758).

bogada	bogara	<i>etim.: it. bogara</i> ³¹⁴
borutzo	bulutzo ³¹⁵	<i>etim.: sard buluzu (scombussolio)</i> ³¹⁶
brujarito	brujadito	<i>mod. f)</i>
bruscarura	bruscadura	<i>(probàbil error ortogràfic del DCA)</i>
buro 'reda/ tipologia de pesca'	bulo	<i>conv.: bol</i>
buro ('boví')	bulo	<i>etim.: sard bulu (bovino)</i>
caliar	_____	<i>treure. Ja present la variant DCA</i>
carijo., a	calijo., a	<i>cariare (< log. cariare, impastare)</i>
cerina	cidina ³¹⁷	<i>etim.: sard accalaizu (malapena, a)</i>
		<i>etim.: sard sida (frasca) + suffix dim.</i>
		<i>-ina</i>
closar	crusar ³¹⁸	<i>etim.: sard crusare (sigillare)</i>
colinarjo	codinarjo	<i>etim.: sard codinarzu</i> ³¹⁹
comorar	comodar	<i>etim.: it accomodare</i> ³²⁰
costaler	costader	<i>mod. e)</i> ³²¹
creuleta	creueta	<i>mod. b)</i>
cúmporo	cúmpudo ³²²	<i>etim.: sard cùmpudu (còmputo)</i>
emplós	amprós ³²³	<i>etim.: sard amprosu (tronfio)</i>
emplosar	emprosar	<i>etim.: sard improsare (piaggiare)</i>

³¹⁴ Paraula disponible al diccionari del Corriere della Sera:

https://dizionari.corriere.it/dizionario_italiano/B/bogara.shtml.

³¹⁵ Relativament al passatge *borutzo* → *burutzo*, cf. 10_GrupNorm.

³¹⁶ Variant del sardisme alg. *bulujo*. En aquest cas, l'adaptació algueresa té lo sentit metafòric de 'maco', poc savi, estúpid' (DCA).

³¹⁷ Relativament al canvi *cerina* → *cirina*, cf. 12_GrupNorm.

³¹⁸ Relativament al canvi *closar* → *clusar*, cf. 10_GrupNorm.

³¹⁹ Lo DCA reporta lo significat de 'Terra a petites muntanyetes'. En sard lo significat més general és aquell de 'terra poc fèrtil', perquè excessivament argilosa o arenosa. Aquesta tipologia de terreny pot presentar irregularitats morfològiques o formes 'a muntanyeta' compatibles amb la definició de Sanna.

³²⁰ Cf. accepció 'sistemarsi in un luogo' a https://dizionari.corriere.it/dizionario_italiano/A/accomodare.shtml.

³²¹ Com havem ja anticipat al punt c), en cas de base que acaba amb consonant sorda, aquesta pot recuperar la sonoritat en lo procés d'afixació: *gelat* → *gelader*. Per tant: *costat* → *costader*.

³²² Relativament al canvi *cúmporo* → *cúmpuro*, cf. 10_GrupNorm.

³²³ Relativament al canvi *emplós* → *amplós*, cf. 11_GrupNorm.

enclunar	encrunar	<i>etim.: sard incrunare (curvare, -arsi)</i>
esclareu	escrareu	<i>etim.: sard iscrareu (asfodelo)</i>
escovari	escovali	<i>mod. c)</i> ³²⁴
esmolata	asmurata ³²⁵	<i>etim.: sard armuratta (rafanistro)</i>
esmolodar	esmurudar ³²⁶	<i>etim.: sard immuruddare (àlbero 'troncare in tondo l'a.')</i>
espiljorar	espiljolar	<i>etim.: sard ispizolare (spellare)</i>
esquerçarito	esquerçadito	<i>mod. f)</i>
esvaliada 'peix'	esvariada	<i>conv.: variada</i>
esvaliar	esvariar	<i>conv.: desvariejar</i> ³²⁷
flamiré	framiré	<i>conv.: framiré</i>
flanel·la	_____	<i>treure. Ja present la variant convergent DCA franel·la</i>
furrogarito	furrogadito	<i>mod. f)</i>
galig	garitx ³²⁸	<i>etim.: sard garicci ('g. delle palline di vetro', cf. gioco) o sass. garicciu ('fossetta usata nel gioco delle p.', cf. pallina)</i>
gropada	_____	<i>treure. Ja present la variant convergent DCA glopada</i>
guínguili, en	guíngueri, en ³²⁹	<i>etim.: it. ghingheri</i>
iscra	iscla	<i>etim.: sard antic iscla</i> ³³⁰

³²⁴ Endemés, la solució *r* → *l* és coherent amb la forma algueresa *escoval*.

³²⁵ Relativament als canvis *e* → *a*, i *o* → *u*, cf. 11_ i 10_GrupNorm, respectivament.

³²⁶ Relativament al canvi *esmolodar* → *esmuludar*, cf. 10_GrupNorm.

³²⁷ Considerem com igualment possible sigui l'origen directa catalana de la veu algueresa, amb interferència del sard *isvariare*, que l'origen directa sarda del terme en qüestió.

³²⁸ Relativament al canvi *-ig* → *-itx*, cf. 03_GrupNorm.

³²⁹ Relativament al canvi *guínguili* → *guíngueli*, cf. 12_GrupNorm.

³³⁰ Bosch 2012: 66 considera legítima la possibilitat que les grafies històriques alguereses amb *l* siguin lo resultat d'una ultracorrecció, a partir d'una possible pronúncia algueresa [kr] (< log. /iskra/), però nos recorda que se troben documentades, en sard antic, solucions com *iscla*. La documentació a nostra disposició nos porta a considerar com a més probàbil exactament la derivació de la veu algueresa a partir de la forma sarda antiga *iscla*. En primer lloc perquè, si fem una recognició al corpus ATLISOR (s. XII-XIV, notem que en tota la documentació allà present l'única solució documentada és *iscla*, i no hi ha ocurrences del tipus **iscra* o *iskra*, un fet que suggereix que en sard antic la solució amb *l* no era solament possible, sinó

juliol (insecte)	joriol ³³¹	<i>etim. (cat. poriol) + probàbil homonimització successiva amb juliol³³²</i>
juari	juali	<i>mod. a)</i>
lletúligo	lletúrigo	<i>etim.: sard lattúrigu (eufòrbia)</i>
maioleto	maioreto	<i>etim.: adaptació atípica a partir del sass. mariunettu (marionetta) o de l'it. marionetta</i>
martitxar	maltitxar	<i>prox.: sass. malthizà, malthuzà, marthizzà³³³</i>
maset	masedo	<i>etim.: sard masedu</i>
mediago	miriago ³³⁴	<i>etim.: sard miriagu (meriggio)</i>
muligar	murigar	<i>etim.: sard murigare (rimescolare)</i>
múria	múlia	<i>etim.: sard múila (muggito)</i>
pàlago	pàrago	<i>etim.: sass. pàragu o sard pàgaru (pagro)</i>
panali	panari	<i>etim.: sard panària (cesto), amb canvi de gènere³³⁵</i>

exactament aquella *normal*. En segon lloc, perquè les variants disponibles en la literatura algueresa antiga *ante* rotacització de /kl/ → /kr/, presenten la grafia *l* amb una certa regularitat, com mostren los exemples que a aquest propòsit són continguts al citat estudi de Bosch 2012 (p. 65 i 66), però també a Caria 1990: 43. Per tant, no considerem necessari tractar los casos històrics de grafia *iscla* com a hipercorreccions.

³³¹ Relativament al canvi *juliol* → *joliol*, cf. 10_GrupNorm.

³³² Per més informacions sobre aquest procés, cf. *juliol*, amb relativa nota, a 10_GrupNorm, taula 01.

³³³ Partint dels criteris ortogràfics adoptats al DULS, les diferències formals *lth* i *rth* fan sovent referència a un correspondent original sard amb /lt/ o /rt/, respectivament. En la pràctica, però, les dues formes resulten homòfones en sasserés, amb pronúncia [lt].

³³⁴ Relativament al canvi *mediago* → *midiago*, cf. 12_GrupNorm.

³³⁵ Recordem que canvis de gènere són sempre possibles en los processos d'adaptació de lèxic no genuí en la nostra varietat. Citem com a exemple los sards *funduluza* (f.) i *bentuladorza* (f.), adaptats en la nostra varietat en *fondolujo* (m.) i *ventoladorjo* (m.). En termes d'etimologia directa de l'alg. *panari*, fem notar que Caria 1995: 182 fa derivar aquesta veu del camp. *panali* (cf. DULS *lulla della botte*), forma sinònima respecte al DCVB *panal* 6.), una hipòtesi que implica lo canvi semàntic 'fondo de la bota' → 'cistella'. Corbera 2000: 175 considera la paraula en qüestió com a alteració del sard i sass. *paneri*, amb canvi de vocal tònica *e* → *a*. Aquesta hipòtesi implicaria la coexistència, en algun període indefinit, de les formes alguereses

paracodo, a	palacodo, a	<i>etim.: sard dae pala in coddu</i> ³³⁶
parrenjana	pedrenjana ³³⁷	<i>etim.: sard (ficu) predinzana (fico)</i>
pergellida	palgellida ³³⁸	<i>prox. No hi ha indicis d'una eventual r original</i> ³³⁹
peruca	perruca	<i>conv.: perruca</i> ³⁴⁰
piguraro	pigularo	<i>etim.: sard piuguladu, pioguladu (piàttola)</i>
piguraro	pigulado	<i>etim.: sard piuguladu, pioguladu (piàttola)</i>
pirino	pidino	<i>etim.: sard pidinu</i>
píspidis, en	píspiris, en	<i>etim.: sard a culimpìppari (ricurvo), appispirinare (accovacciarsi)</i>
pividinós	pivirinós	<i>etim.: sard pibirinosu (lentigginoso)</i>
popolada	puporada ³⁴¹	<i>etim.: sard paporada (vampata)</i>
portàriga	portàdiga	<i>etim.: sard portàdiga (trasporto)</i>
punxarito	punxadito	<i>mod. f)</i>
puringuet	polinguet ³⁴²	<i>etim.: cat. polidet</i> ³⁴³

concurrents i sinonímiques *paner* i *panari* ('contenidor del pa'), i un successiu canvi semàntic de *panari* vers un més genèric 'cistella'.

³³⁶ Aquesta expressió és polisèmica en sard, i indica, entre altres coses, 'scaricare su altri (di spalla in spalla) incombenze e responsabilità' (cf. Becciu-Bràina 2019: 79, nota 94).

³³⁷ Relativament al canvi *parrenjana* → *perrenjana*, cf. 11_GrupNorm.

³³⁸ Relativament al canvi *pe-* → *pa-*, cf. 11_GrupNorm.

³³⁹ Encara en un document del 1802 citat a Caria 2006b: 52 trobem la forma *pagialida*, sense epèntesi lateral o ròtica. Per justificar una eventual grafia *r* tenim d'hipotitzar la presència d'una [r, ɾ] epentètica, encara absent en la forma citada de Caria, i una sua generalització així ràpida que ha pogut anticipar la tendència oral a lateralitzar les /r/ preconsonàntiques isosil·làbiques, tendència aquesta que estava prenint sempre més peu al mateix secul. Per tant, partint de la documentació actualment a nostra disposició, la grafia *l* resulta aquella que presenta un risc més baix d'ultracorrecció.

³⁴⁰ La pronúncia DCA [pìruka], que és una adaptació del sard *pilucca*, és considerada desueta també dels nostres parlants més ancians, que utilitzen en l'oralitat hodierna la pronúncia [pa'ruka], a partir de l'it. *parrucca*.

³⁴¹ Relativament al canvi *popolada* → *pupolada*, cf. 10_GrupNorm.

³⁴² Relativament al canvi *u* → *o*, cf. 10_GrupNorm.

³⁴³ Com havem ja recordat a 10_GrupNorm, lo conte tradicional alguerès «La rateta poli-gueta» és una de les variants del conte tradicional català «Sa rateta polideta» o «La rateta que escombrava l'escaleta». Lo significat original de *polideta* ('graciosa, neta') s'és perdut en la

quíbado	quíbaro	<i>etim.: sass. chibbaru (bòffice, impermalito, sàzio)</i>
restal	_____	<i>treure. Ja present la variant convergent DCA destrál</i>
rúvura	rúvula	<i>etim.: sard rùvulu (roverella) + canvi de gènere m. → f. condicionat probàbilment del sass. rùara (f.)</i>
sacret	saclet	<i>etim.: cat. sarclet, serclet, saclet³⁴⁴</i>
sere	sede	<i>etim.: sard sede (culmo)</i>
suadar	suerar ³⁴⁵	<i>etim.: sard suerare</i>
suda	sula	<i>etim.: sard sula (lésina)</i>
taparita	tapadita	<i>mod. f)</i>
tamburana	_____	<i>treure. Ja present la variant etimològica DCA tamburlana (it. tamburlana)</i>
telabrava	telablava	<i>etim.: cat. blava</i>
tilia	tiria	<i>etim.: sard tiria (ginestra, ‘g. spinosa’)</i>
totanada	totanara	<i>etim.: it. totanara i mod. a)</i>
traida	traila	<i>etim.: sard tràila (manzo, ‘m. di tre anni’³⁴⁶)</i>
turom	tudom	<i>etim.: sard tudone (piccione selvàtico)</i>
vedela	velela	<i>etim.: it. velella</i>

nostra varietat amb l’alteració formal *polideta* → *poligueta/polingueta*, però los elements semàntics principals d’aquest adjectiu són encara ben presents en la descripció de la protagonista del conte.

³⁴⁴ Cf. DCVB *sarclet, serclet*. A les Ordinationes del 1526 és present la variant *secrets* (cf. Piras 2017: 129).

³⁴⁵ Relativament al canvi *suadar* → *suedar*, cf. 11_GrupNorm.

³⁴⁶ Corbera 2000: 170 senyala per aquesta veu lo significat alg. ‘vedella [d’un any]’.

Proposta 1:

revisem les entrades DCA de la taula 02 en la direcció indicada en la mateixa taula. La revisió se té de considerar vàlida també pel lèxic derivat i/o de la mateixa família.

2.2 Folre, forra

La llengua general distingeix *folre*³⁴⁷ i *forra* en termes fonètics, vist que la seqüència [lr] no se simplifica en [r], però també semàntics, amb la segona paraula que, respecte a la primera, té lo significat més específic de: ‘Espessor, s’aplica especialment als cabells’ (DIEC). Aquestes dues paraules conserven també diferències en la morfologia flexiva i acaben, respectivament, amb un morfema masculí (-e) i u femení (-a).

Folre i *forra* són presents també al DCA, però, en aquest cas, les diferències formals no tenen una justificació fonètica, vist que la pronúncia reportada és sempre [fɔra], i ni manco semàntica, vist que al mateix diccionari són considerats sinònims. Adjunyim també que la diferència entre les desinències -e i -a no té una justificació morfològica, perquè en un cas i en l’altre se tracta de paraules (més exactament: d’una sola paraula) de gènere femení.

Podem hipotitzar que la doble inserció de *folre* i *forra* al DCA té l’objectiu, d’una part, de preservar la nostra variant formal tradicional, que segons la documentació que havem pogut consultar és *forra*,³⁴⁸ i, de l’altra, de tendre en la justa consideració les exigències d’unitat de la llengua, vist que és precisament la variant general *folre* que té significats més compatibles amb la [fɔra] algueresa: ‘Allò amb què es folra un objecte’ (DIEC).

A l’acte pràctic, però, si un usuari alguerès vol utilitzar una o més entrades de la família lèxica de *folre/forra*, li resultarà —com a mínim— complicat comprendre perquè al DCA és present, per exemple, *enforradura*, però no

³⁴⁷ Per una anàlisi més àmplia sobre les pronúncies d’aquesta paraula, cf. DCVB *folre*.

³⁴⁸ Cf. «[...] obratja ben *forrat* [...]», «[...] *forraduras* i orlas [...]» a Piras 2017: 133-134 (any 1526); «[...] *forrades* les genolleres [...]», «[...] retranga *forrada* [...]» a Budruni 2010: 171 i 178 (any 1650). En los documents citats no havem trobat ni manco un cas de grafia *folre* o de derivats amb la mateixa base.

enfolradura, i contemporàniament *folradura*, però no *forradura*. Mostrem en la taula 03 aquestos i altres exemples de distribució asimètrica de les bases *folre* i *forra* al DCA.

Taula 03

<i>base forra</i>	<i>base folre</i>
desferrada	
desferradura	
desferrar	
desferrat	
enforra	
enforradura	
	folradura
enforrar	
	folrar
enforrat	
	folrat
forra	folre
	folrall
	folrallal
	folró

Com és clar a partir de la taula, l'única correspondència unívoca entre les entrades de mà esquerra i aquelles de mà dreta se troba en los primitius *folre* i *forra*. A cop d'ull, pareix que aquesta segona base és estada preferida per representar les entrades prefixades (*desferrar*, *enforra*, etc.), però aquest no és un criteri diriment en la llengua general, en la qual és possible l'ús de la base alternativa *-folr-* també en paraules prefixades (cf. DIEC *desfolrar*).

Per racionalitzar la distribució de les dues bases *forra* i *folre* en alguerès, tenim diverses possibilitats:

- m) emprem un doble paradigma simètric i jerarquitzat per totes les entrades de la taula 03, consellant l'ús de la base *folre* i *forra* per contextos formals i no formals, respectivament;
- n) adoptem la doble base *forra* i *folre* per tot lo lèxic de la taula, i ne diferenciem l'ús en termes semàntics, compatíbilment amb els

significats de la llengua general: *forra* ‘espessor’³⁴⁹ i *folre* en l’àmbit dels teixits, però també per nos referir a les parts externes de llibres i altres publicacions, inclodint-hi les proteccions externes que s’hi poden aplicar;

- o) considerant que la nostra oralitat considera *folre* i *forra* com a una única paraula (que inclodeix també lo significat de ‘espessor’, emprat principalment en l’àmbit de les construccions), utilitzem solament una base, que pot ésser la general *folre*, per representar les entrades de la taula 03.

Entre les tres possibilitats, individuem la segona com a base de la nostra proposta, si no altre per no perdre la variant *forra*, la qual, com havem dit, és estada tradicionalment la més utilitzada en la nostra literatura antiga. Com a úniques excepcions a la distribució simètrica de les variants amb base *folr-* i *forr-*, suggerim la conservació de les soles formes *folrall* i *folró* (sense los equivalents **forrall* i **forró*), vist que aquestes dues paraules no són normalment emprades en l’àmbit de les construccions.

Proposta 2:

conservem les bases DCA *folre* i *forra*, racionalitzant-ne la distribució. Per la segona és previst lo significat de ‘espessor [...]’, i atribuïm a la primera los altres significats tradicionals (‘teixit ordinari que se posa a la part interna d’un vestit’, etc.). Conservem la sola forma amb *-lr-* per *folrall* i *folró*.

2.3 Acorrir

Aquesta entrada DCA equival al DIEC *acórrer*, amb canvi de conjugació 2 → 3. Curiosament, però, lo primer diccionari no presenta la forma *acudir* (pr. *acu[r]ir*), que és la forma en absolut més utilitzada en la nostra varietat, i que és també present en la llengua general (cf. DIEC *acudir*).

³⁴⁹ Cf. DCA *folre* 3: ‘Espessor de calcina, de guix, de rajolons, de taula, etc., posat a una paret’.

La variant *acorrir* és considerada de parte dels parlants com a un italianisme, fet que pogueria justificar una sua simple substitució amb la forma *acudir*. Dit això, nos limitem prudencialment a propondre l'adjunyida al diccionari de la variant *acudir*,³⁵⁰ sense treure *acorrir*. Una decisió final en aquest sentit poguerà ésser presa en futur d'un eventual *Grup de Treball per la Lexicografia*, havent valutat si se tracta d'un italianisme directe o d'una alteració de la forma catalana *acórrer*.

Proposta 3:

adjunyim al DCA l'entrada *acudir* 'anar a un lloc/tornar d'un lloc [...]'.
 [...].

2.4 Eriçar, arreçar

Lo DCA presenta, a costat de l'entrada convergent *eriçar* ('L'alçar-se dels pèls, dels cabells [...]'), la variant sinònima i homofònica *arreçar*, com mostrem en manera esquemàtica en la taula 04. La taula inclou també les propostes ortogràfiques correspondents del DIEC i del DCVB, i també les entrades relatives a 'caragolar los cabells' (pr. alg. *arri*[tj]*ar*).

Taula 04			
DCA	DIEC	DCVB	significat (aproximatiu ³⁵¹)
eriçar	eriçar	eriçar	'alçar-se dels pèls/cabells'
arreçar		arreçar ('antic') (ar)rissar (mall.)	
arritxar	arriassar	(ar)rissar	'caragolar los cabells'

Partint de la pronúncia usual algueresa [ari'sa],³⁵² la forma *eriçar* no se conforma als usals models de transcripció ortogràfica de la ròtica vibrant, vist

³⁵⁰ Una entrada homògrafa és ja present al DCA, amb el significat de 'Donar atenció; treballar; netejar', per la qual podem supondre una derivació italiana (< *accudire*).

³⁵¹ Per simplificar l'anàlisi, reduïm les descripcions al sol àmbit de pèls i cabells.

³⁵² Corbera 2000: 128 (cf. *arriassament*) fa derivar aquesta forma del mall. *arriassar*.

que presenta una sola *r* en posició intervocàlica. D'altra part, la forma *arreçar* s'allarga en manera injustificada respecte al model estàndard, vist que en lo cas considerat la [i] algueresa pot ésser ben representada de *i*, amb beneficis evidents sigui en termes de *convergència* amb el cat. gen. *eriçar* que de *proximitat foneticografèmica* ([i] → i).

Considerant tot això, proposem d'utilitzar una sola grafia pels DCA *eriçar* i *arreçar*, partint de la forma convergent *eriçar*, adaptada però a la nostra pronúncia amb consonant vibrant intervocàlica: *erriçar*.

Proposta 4:

substituïm los DCA *eriçar* i *arreçar* (i derivats) amb *erriçar* (i derivats).

2.5 Babaroto, prerrogativa i pròrroga

La grafia dels DCA *babaroto* (pr. *baba[r]oto*), *prerrogativa* (pr. *pre[r]ogativa*) i *pròrroga* (pr. *prò[r]oga*) contrasta amb els normals criteris de transcripció de les ròtiques en català, que preveuen, en posició intervocàlica, l'ús de *r* i *rr* per representar la bategant [ɾ] i la vibrant [r],³⁵³ respectivament. És fàcil imaginar que aquestes dèrogues als criteris fabrians tenien la finalitat de fer adherir les grafies citades a les formes comunes *babarota*, *prerrogativa* i *pròrroga*. A nivell més sistèmic, però, notem que lo DCA alterna aquestes grafies convergents (però poc intuïtives) amb altres localitzants del tipus *acapa[r]ar* → *acaparar*, en les quals és respectada la normal codífica catalana $V[r]V \rightarrow r$ i $V[r]V \rightarrow rr$. Mostrem aquesta casuística en la taula 05, que reporta també les pronúncies usals de les ròtiques algueresses i los referents lèxics directes presents al DIEC. Evidenciem en gris les entrades DCA en les quals lo criteri de convergència amb la llengua general preval respecte a aquell de la normal codífica $V[r]V \rightarrow r$ i $V[r]V \rightarrow rr$.

³⁵³ Cf. OIEC: 40-41.

Taula 05

DCA	DIEC
acapararr [r]	acaparar
àrrido [r]	àrid
babaroto [r]	babarota
baroc [r]	barroc
borrumballa ³⁵⁴ [r]	borumballa
cigareta [r]	cigarreta
gatzarra [r]	gatzara
prerrogativa [r]	prerrogativa
pròrroga [r]	pròrroga

Coherentment amb la tendència DCA a preferir la grafia $V[r]V \rightarrow r$ i $V[r]V \rightarrow rr$, proposem d'adaptar al mateix criteri també *babaroto* $\rightarrow$ *babarroto*, *prerrogativa* $\rightarrow$ *prerrogativa*, i *pròrroga* $\rightarrow$ *pròrroga*.

Proposta 5:

modifiquem los DCA *babaroto*, *prerrogativa* i *pròrroga* en *babarroto*, *prerrogativa* i *pròrroga*.

En alternativa, podem considerar com a excepcions a les règules citades les entrades DCA *pròrroga* i *prerrogativa*, cultismes pels quals podem preveure la conservació de la grafia actual.

Valutació de les propostes, a cura del Grup de treball per la normativització del català de l'Alguer

Lo GrupNorm aprova, amb consens general i sense votació formal, les propostes, amb les excepcions següents:

- *prerrogativa* i *pròrroga*: considerant l'ús normalment formal d'aquestes dues entrades, és estat proposat de ne conservar la grafia

³⁵⁴ Utilitzat en alguerés amb el significat metafòric de 'Cosa de poc interès, de poc valor' (DCA).

convergent ja present al DCA. La proposta és estada acceptada unànimement;

- *baroc*: coherentment amb la proposta precedent, alguns membres han suggerit la revisió d'aquest cultisme en *barroc* (cf. cat. gen. *barroc*) quan nos estem referint a l'estil artístic i arquitectònic.

Aquesta proposta, que ha obtingut lo vot positiu de cinc membres, preveu també la conservació de l'actual grafia DCA *baroc* quan nos estem referint a la manera de diure popular 'se girar en baroc'.³⁵⁵ És útil senyalar que, en una primera fase de discussió, alguns membres del GrupNorm havien també hipotitzat una filiació directa del nostre *baroc* a partir del cast. *barroco* i/o del cat. *barroc*, vist que la Sardènia ha fet part del sistema polític ibèric fins a l'inici del s. XVIII. Aquesta possible filiació directa és estada però aprofundida i contestada successivament d'un membre del GrupNorm, perquè la paraula *ba(r)roc(co)*, emprada originàriament en portugués per indicar una perla irregular, comença a se referir a l'estil homònim solament en la segona meitat del s. XVIII, o sigui, després del passatge a la Casa Savoia del Regne de Sardènia. Aquest enquadrament cronològic portaria a considerar l'origen directa italiana del *baroc* alguerés com a més probàbil respecte a l'etimologia castellana o catalana. També si aquesta argumentació no ha pogut trobar confort en les fonts documentals locals (al moment no és estat possible recuperar documents històrics dels nostres arxius amb referències a la paraula *bar(r)oc*), és estada reputada suficient dels altres membres del GrupNorm per considerar com a probàbil l'etimologia directa italiana del terme en qüestió. Al mateix temps, la majoria dels membres ha confirmat la decisió d'emprar la forma escrita *barroc* com a referència a l'estil artístic i arquitectònic, per motius de

³⁵⁵ Aquesta manera de diure és típica especialment del món de la campanya, i té encara un lligam semàntic indirecte amb l'estil artísticoarquitectònic, representat, per exemple, de les fulles de la figa-d'Índia quan no són més fresques i tenen los bordos regirats. N'és possible també l'ús en l'àmbit mariner, per exemple quan un peix s'està moient amb fortes contorsions ('S'està girant en baroc'). És interessant citar també los usos extensius que fem d'aquesta expressió, emprada en referència a situacions imprevistes, especialment en un sentit negatiu.

convergència amb el general *barroc*. Lo membre que ha efectuat l'aprofundiment confirma lo propi vot contrari a la proposta, i manifesta la sua preferència per la conservació de la forma unívoca DCA *baroc*, adjunyint, a les motivacions etimològica (origen directa italiana) i fonètica (la pronúncia usual és, almanco a memòria d'home, *ba[r]oc*), també aquella semàntica, adduint que lo significat tecnicoartístic i aquell metafòric se troben en contigüitat de significats i no són separables.

En fi, és estat senyalat que hi ha paraules alguereses, com lo DCA *marroquí*, per les quals és individuabile una forta pressió de l'italià en la direcció [r] → [r] (*ma[r]oquí*), i per les quals val la pena d'estimular la conservació de la nostra pronúncia genuïna.³⁵⁶

³⁵⁶ Senyalem un exemple real de pronúncia genuïna *marroquins* («[...] ara és tot roba de *ma[r]oquins* [...]», i «[...] roba que arriba del *Ma[r]oc* [...]») a l'enllaç següent:

<https://drive.google.com/file/d/1YoZvJDvXUAN4pkJ7AWoDQm5Bzism-nZQ/view?usp=sharing>. La producció oral és espontània, i és estada produïda d'un locutor nat al 1929, que té l'alguerés com a L1. La registració és estada feta durant lo mes d'agost del 2021.

14 Vocalisme tònic i àton de l'alguerés: consideracions generals i propostes de revisió ortogràfica

Grup de treball per la normativització del català de l'Alguer

Codi document:

Data d'aprovació:

Última revisió:

14_GrupNorm

22/10/2021

11/08/2022

1. Introducció

Lo present document tracta de vocalisme tònic (§ 2.1) i àton (§ 2.2 i § 2.3) de l'alguerés escrit. Cada secció inclou també propostes específiques de revisió de grafies vocàliques al DCA.

2. Models de referència normativa i primeres propostes de revisió

2.1 Vocalisme tònic i criteri d'univocitat fonemicografèmica

A OIEC: 32 trobem una referència clara sobre los criteris de transcripció dels sons vocals *tònics* en català (negretes nostres):

- a) L'ús de les grafies vocàliques en el **vocalisme tònic** general és **unívoc** i no es presta a confusió en la mesura que a cada so vocàlic li correspon la seva grafia vocàlica, amb el benentès que els sons [ɛ] i [e], d'una banda, i [ɔ] i [o], de l'altra, comparteixen una mateixa grafia: *e* i *o*, respectivament.

Mostrem lo mateix criteri de tractament, que definim d'*univocitat fonemicografèmica* o, simplement, d'*univocitat*, en l'esquema de la Fig. 1.³⁵⁷

³⁵⁷ L'esquema és simplificat, perquè no inclou algunes codífiques dialectals com [ɔ] → *e* del balear, i ni manco les lletres modificades com *é*, *è*, etc.

/i/	→	i
/e, ε/	→	e
/a/	→	a
/o, ɔ/	→	o
/u/	→	u

Fig. 1: esquema de la relació fonemicografèmica del vocalisme tònic català

Lo model dona als usuaris una gran capacitat predictiva, gràcies a la qual poden escriure correctament, i en manera intuïtiva, les vocals tòniques del català.

En la literatura algueresa podem trobar calqui (rar) cas de mancada aplicació de *a*),³⁵⁸ també al DCA:³⁵⁹ *est*[u]ig → *estoig*, *dis*[i]ny → *diseny*, *m*[o]st([u]) → *must*, *p*[i]nya → *penya*, *p*[u]rga → *porga*, *t*[u]rb([u]) → *torb* i *t*[o]rd([u]) → *turd*. Per aquestes entrades proponem la revisió en *estuig*, *disiny*, *mosto*,³⁶⁰ *pinya*,³⁶¹ *purga*,³⁶² *turbo* i *tordo*.³⁶³

En l'àmbit de la flexió verbal, lo DCA proposen la doble grafia amb *i* i amb *e* per representar les [i] de les formes rizotòniques del verb *creixir*: (jo) *cr*[i]x → *crix*/*creix*,³⁶⁴ etc. Senyalem que l'ús d'aquesta doble grafia no és coherent amb l'adopció del criteri d'univocitat adoptat al mateix diccionari per

³⁵⁸ Per ex. *anxova* (pr. *anx*[u]va), *bol(o)* (pr. *b*[u]ro), *proa* (pr. *pr*[u]a) i *rombo* (pr. *r*[u]mbo) a Caria 1995, p. 147, 152, 187, 189, respectivament.

³⁵⁹ Reproduïm les pronúncies típiques de l'alguerés actual.

³⁶⁰ Cf. també cat. gen. *most*. Relativament a la inserció de la vocal gràfica final, cf. 09_GrupNorm.

³⁶¹ Cf. també cat. gen. *pinya*.

³⁶² La [u] tònica és actualment present també en la forma rizotònica del verb purgar: (jo) *p*[u]rg. Encara en la *Doctrina* del bisbe Ardoino del 1850 és present la forma rizotònica amb *o*: «Com sa *porga* l'anima del peccat?» (p. 7 de la còpia anastàtica disponible a Armangué i Manunta 1993). Relativament al substantiu *p*[o]rga/*p*[u]rga, la llengua general dona com a possibles les dues formes *porga* i *purga*.

³⁶³ La proposta fa referència a l'ornitònim i a l'ictiònim, identificats al DCA com *Turdus pilaris* i *Labrus merula*, respectivament. Relativament a la inserció de la vocal final, cf. 09_GrupNorm.

³⁶⁴ Cf. DCA: 1129.

representar les [i] tòniques dels altres verbs acabats en *-eixir*: *ixi*, *resixis*, *tix*,³⁶⁵ etc. Per harmonitzar la casuística en qüestió, proposem l'extensió del criteri d'univocitat també al verb *creixir*:³⁶⁶ (jo) *crix*, (tu) *crixis*, etc.

Sempre en tema de flexió verbal, lo DCA adopta la grafia *curri-curri* per representar l'adverbi correspondent, que però pot tendre la doble pronúncia original *c[o]rri-c[o]rri* i sarditzada *c[u]rri-c[u]rri* (< log. *curre-curre*). Proposem d'emprar, com a base per la grafia d'aquest adverbi, la pronúncia *c[o]rri*, la qual, endemés, és coherent amb les formes rizotòniques del verb *corrir* presents al mateix diccionari: *jo corr*, *tu corris*, etc. Per tant: *curri-curri* → *corri-corri*.

Proposta 1:

- 1a) modifiquem los DCA *estoig*, *diseny*, *must*, *penya*, *porga*, *torb* i *turd* en *estuig*, *disiny*, *mosto*, *pinya*, *purga*, *turbo* i *tordo*;
- 1b) estenem l'aplicació del criteri d'univocitat també a les formes flexes rizotòniques del verb *creixir*;
- 1c) modifiquem l'adverbi *curri-curri* en *corri-corri*.

2.2 Vocalisme àton

Les varietats occidentals del català conserven un model tendencialment unívoc de grafia vocàlica també en lo domini àton, mentre en les varietats orientals les [ə] i les [u] àtones poden ésser representades, respectivament, de *a*, *e* i *o*, *u*. Lo model distributiu del vocalisme gràfic alguerés és més símil a aquell del català oriental, amb algunes característiques específiques. En primer lloc —i com tots sabem— realitzem com a [a] la vocal neutra típica de les altres varietats orientals. En segon lloc, en la nostra varietat escrita lo grafema *e* pot ésser emprat per representar *tot* l'espectre del vocalisme àton, com esquematitzem en la fig. 2, que se basa en l'ortografia del DCA.

³⁶⁵ Cf. DCA: 1133, 1145 i 1146, respectivament.

³⁶⁶ Cf., en la mateixa direcció, les formes *crix*, *crixis*, etc., a Scala 2002: 146.

[i]	→	i, e
[e, ε]	→	e
[a]	→	a, i, e
[o, ɔ]	→	o, e
[u]	→	u, o, e

Fig. 2: esquema de la relació foneticografèmica del vocalisme àton de l'alguerès

Podem reformular l'esquema de la figura en termes més descriptius:

- b) [i]: adopta normalment la grafia *i*: *marina* → *mariner*, *avís* → *avisar*. Quan aquest so és lo resultat de l'ascens d'una [e] original, lo representem amb *e*: [i]xir → *eixir*, sofr[i]gir → *sofregir*, t[i]nyir → *tenyir*;³⁶⁷
- c) [e, ε]: adopten la grafia unívoca *e*: m[e]seta → *meseta*, id[ε]al → *ideal*, arest[ε] → *areste*;
- d) [a]: adopta normalment la grafia *a* o *e*: m[a]njar → *menjar*, cas[a] → *casa*. Pot adoptar la grafia *i* en context nasal i sibilant, i especialment (però no sol) en lo prefix *in-/im-*: [a]mpostor → *impostor*, [a]nclodir → *inclodir*, [a]stòria → *història*;
- e) [o, ɔ]: adopten normalment la grafia *o*: víde[ɔ] → *vídeo*, ir[o]nia → *ironia*; poden ésser representats també del grafema *e*, en un centenar de casos que esquematitzem més a sota en la taula 01;
- f) [u]: adopta la grafia *o* o *u*: p[u]llastre → *pollastre*, [u]l·leres → *ulleres*. En posició final és sovent escrit *e*: ministr[u] → *ministre*, egoism[u] → *egoisme*, etc.

³⁶⁷ Per una anàlisi general sobre los contextos fonètics que favoreixen aquesta tipologia d'ascens en català dialectal, cf. Recasens 2017, especialment § 8.1.1.1-8.1.1.3.

Taula 01: casos de [ɔ] final escrita e³⁶⁸

entrades	lèxic acabat en:
alumne	feltre
àrbitre	fèretre
bonze	filtre
càlibre	mite
cedre	oleandre
centaure	rombe
cilindre	sexe
col·lapse	timbre
copte	

-cicle (hemicycle, tricycle, etc.)
 -docte (oleodocte, metanodocte, etc.)
 -ode (mètode, període,³⁶⁹ etc.)
 -leg³⁷⁰ (biòleg, monòleg, etc.)
 -litre³⁷¹ (decàlitre, hectòlitre, etc.)
 -metre³⁷² (diàmetre, paràmetre, etc.)
 -ple (amb significat multiplicador: cèntuple, triple, etc.)
 -ritme (ritme, logaritme, etc.)

Senyalem també calqui excepció a la casuística b) - f):

- és previst, per una part de lèxic acabat en [u] àtona, la possibilitat de no ortografiar la vocal en qüestió: *sever*[u] → *sever* (registres formals), *severo* (registres no formals);³⁷³
- conservem la *e* original de *eng*[u]nullar → *engenollar* (cf. *genoll*) i *escab*[u]çar → *escabeçar* (cf. *cabeça*);³⁷⁴

³⁶⁸ Les realitzacions amb [ɔ] són degudes a la pressió de l'italià (en la pronúncia regional sarda), sempre més evident en l'alguerés actual. No és però impossible trobar exemples en los quals los algueresos estan cercant de recuperar pronúncies més fidels a la nostra tradició oral, com en *teatr*[a] i *centr*[a], registrats al DCA amb la pronúncia italianitzada *teatr*[ɔ] i *centr*[ɔ] (en realtat: *centr*[ɔ]).

³⁶⁹ D'aquesta categoria fa part també *èxode*, senyalat amb [ɛ] final en la secció fonètica del DCA, però pronunciat normalment amb [ɔ] en la llengua corrent.

³⁷⁰ Aquest sufix català, derivat del grec *-logos*, conserva la *o* en les formes femenils (*biòloga*) i en los derivats (*monòleg* → *monologar*).

³⁷¹ La paraula *litre* no fa part d'aquesta categoria, vist que la pronunciem normalment amb [u] final (cf. Taula 02 a 05_GrupNorm).

³⁷² La paraula *metre* no fa part d'aquesta categoria, vist que la pronunciem normalment amb [u] final (cf. Taula 02 a 05_GrupNorm).

³⁷³ Cf. 09_GrupNorm.

³⁷⁴ Cf. 11_GrupNorm.

- conservem la grafia *i* per les [i] vacil·lants de lèxic com *potència*, i per les [i] originals, actualment no pronunciades, de lèxic com *ciència* i *diumenge*;³⁷⁵
- conservem la grafia *e* d'algunes [e] que no pronunciem més: *cau[ø]n* → *cauen*, *mou[ø]n* → *mouen*, etc.

2.3 Altres casos de vocalisme àton i propostes de revisió

2.3.1 Casos específics de grafia de [e] i [ɛ]

Com havem vist al punt c), les [e] i [ɛ] àtones són escrites normalment *e*. La transparència d'aquest criteri constitueix un punt de referència important en termes de didàctica de la llengua, en un domini, aquell àton, que resulta en general poc intuïtiu (cf. fig. 1) pels algueresos que encara no dominen la llengua escrita, però també per molts usuaris experts.

Al DCA lo criteri c) és aplicat en manera quasi sistemàtica, també quan aquesta triada causa una diferenciació formal respecte al lèxic corresponent de la llengua general: *pest*[ɛ] → *peste*, *olimpiad*[ɛ] → *olimpiade*, *od*[ɛ] → *ode* (cf. cat. gen. *pesta*, *olimpiada*, *oda*). Les poques excepcions que havem pogut recollir al DCA respecte a l'aplicació del criteri c) són:

- l'italianisme *x*[e]*mbrana*, escrit *xambrana*;³⁷⁶
- les paraules hereditàries italianitzades *segret*[e]*ria* → *segretaria* i *[e]mpietat* → *impietat*.

Per aquestos casos proposem la grafia *xembrana*, *segreteria* i *empietat*, coherent amb l'aplicació del criteri c) (*olimpiade*, etc.). Creiem que, en termes més generals, l'adopció estricta del criteri d'univocitat foneticografèmica per [e, ɛ] → *e* pot ajudar los nostres usuaris a preveure la grafia correcta de diverses vocals àtones algueresos.

³⁷⁵ Cf. 12_GrupNorm.

³⁷⁶ La grafia DCA amb *a* té probàbilment una justificació etimològica, a partir del model directe italià *chiambrana*. No podem però excloure una volguda adherència a la grafia del català dialectal *xambrana* (cf. DCVB) o del castellà *chambrana*.

Proposta 2:

modifiquem los DCA *impietat*, *segreteria* i *xambrana* en *empietat*, *segreteria* i *xembrana*.

2.3.2 Diure, pouar, desquallar

En alg. la pronúncia de les *u* asil·làbiques dels verbs a l'infinit acabats en *V + -ure* no és sistemàtica, i són possibles vacil·lacions orals del tipus *c[ɔũ]re/c[ɔ]re*, *tr[ɛũ]re/tr[ɛ]re*, etc. Aquestes variacions no condicionen —òbviament— la grafia DCA, que presenta sistemàticament les formes genuïnes *coure*, *treure*, etc. En la mateixa sèrie notem, però, l'excepció *diure*, per la qual és disponible també la variant *dire*, que nos pareix injustificada i que proposem d'eliminar.

Un cas que presenta analogies amb aquell ara citat és *pouar*, lo qual, a causa d'un procés diacrònic de reducció /o/ → [u] i un consegüent fenomen d'assimilació [uw] → [u] és pronunciat actualment *p[u]ar*. Lo DCA conserva, com previst, la grafia originària *pouar*, acompanyada, però, de la variant *poar*, que proposem d'eliminar a favor de la primera.

Acabem la present secció senyalant la grafia DCA *des[ka]llar* → *desquallar*. Caria (1995: 160) considera aquest verb com un sardisme directe i no com a una adaptació local de la veu general *desquallar*, una etimologia que nos pareix la més probàbil si considerem les evidents analogies formals i semàntiques entre la paraula algueresa i la correspondent sarda. Per aquest motiu, i també per no crear una grafia excepcional [ka] → *qua* en lo sistema gràfic alguerès, proposem l'adopció de la grafia *descallar* ja utilitzada a Caria 1995: 160.

Proposta 3:

a) eliminem los DCA *dire* i *poar*, ja representats de les entrades *diure* i *pouar*;

b) modifiquem los DCA *desquallar* i *quallar*, amb derivats, en *callar* i *descallar*.

2.3.3 Recte i unànim

La secció fonètica del DCA reporta, per l'entrada *recte*, la pronúncia sense *e* final: [ret]. En aquest cas la codifica *rect*[ø] → *recte* resulta una mica forçada, i no considerem sorprenent que altres autors no l'hagin adoptada, com Corbera 2000: 222, segons lo qual és més convenient utilitzar la forma única *dret* per representar los DCA *dret* i *recte*. També aquesta proposta, però, presenta un límit evident, i és que perderíem una grafia, *rect(e)*, que és possible trobar en col·locacions de la llengua formal del tipus *línia recta*. Hi ha però una tercera possible proposta de tractament, que val la pena explorar, i és aquella de considerar com a bona la grafia *rect*, que representa, probablement, la proposta original de J. Sanna.³⁷⁷ Fem nostra aquesta proposta, per evitar de complicar la ja rica casuística sobre l'ús de *e* mostrada en les seccions precedents.

Citem també lo DCA *unànim*, que mostra una grafia desinencial, sense *-e* (cf. cat. gen. *unànime*), que calca la pronúncia reportada al mateix diccionari: *unànim*[ø]. Senyalem, però, que en l'oralitat actual és possible entendre les dues pronúncies, amb vocal final (*unànim*[e]) i sense (*unànim*[ø]), un fet que nos fa preferir la primera variant com a base per la recuperació de la nostra forma històrica³⁷⁸ *unànime*, plenament adherent també amb el terme corresponent de la llengua general.

³⁷⁷ Afirmem això a partir de la grafia *rect* present entre les accepcions i los exemples de l'entrada DCA *dret*: '*Rect*; que no cambia direcció'. És exactament lo fet que aquesta forma (sense *-e*) se troba 'amagada' a l'intern d'un article que nos deixa pensar que l'autor del diccionari havia pensat originalment a aquesta grafia, i que la mateixa ha 'esquivat' eventuais revisions successives en la direcció *rect* → *recte*.

³⁷⁸ Cf. Caria 1992: 215: «[...] daspres de haver dit, entes, y compres son contingut següents diun *unanimis* i concordes [...]» (any 1798).

Proposta 4:

modifiquem los DCA *recte* i *unànim* en *rect* i *unànime*.

2.3.4 Adjunyida i caiguda de [a] inicials

En català existin paraules que poden presentar, en funció del dialecte o d'altres factors, addició de [a/ə] inicial, com en *preparar*/[a]preparar,³⁷⁹ i afèresi de la mateixa vocal, com en *abella* → [ø]bella. A voltes la normativa tracta aquestos canvis en manera prescriptiva, sense representació gràfica de les solucions innovadores, com en los DIEC *apreparar → preparar i *bella → *abella*.³⁸⁰ En altres casos, al contrari, és possible trobar les dues solucions amb *a-* i sense, sempre que tenguin una tradició consolidada: *aconsellar*/*consellar* (DIEC).

En la nostra varietat és típica la vacil·lació [a/ø] inicial en casos com *de avui* → *de* [ø]vui, una variabilitat que no té normalment repercussions en l'ortografia moderna (→ *de avui*). Són però possibles també altres casos d'addició o d'afèresi de [a] inicial, més estàbils, com *avellana* → [ø]vellana, o exemples de doble pronúncia, com [ø]nell/[a]nell, pels quals diversos autors han previst també grafies representatives de l'oralitat local, com mostrem en la taula 03.

³⁷⁹ També: [ə]preparar.

³⁸⁰ Per una mirada general sobre lo tractament d'aquestos i d'altres casos anàlegs en Balear, cf. Alomar-Melià 1999: 29-30.

Taula 03

<i>pr. típica algueresa</i>	<i>proposta convergent</i>	<i>proposta local</i>	<i>DIEC</i>
[a]lanxa	llanxa, lanxa ³⁸¹	alanxa ³⁸²	llanxa
[ø]metla	ametla ³⁸³	metla ³⁸⁴	ametl(l)a
[ø]nell, [a]nell	anell ³⁸⁵	nell ³⁸⁶	anell
[ø]pedaçar	apedaçar ³⁸⁷	pedaçar ³⁸⁸	apedaçar
[ø]ranya ³⁸⁹	aranya ³⁹⁰	ranya ³⁹¹	aranya

Partint dels exemples de la taula, un usuari alguerès se pot demanar legítimament quals són les motivacions que justifiquen la preferència dels diversos autors per formes localitzants com (*l*)lanxa, ranya, etc., o alternativament per les variants generals alanxa, aranya, etc. També los dos documents normatius que tracten en manera més extensa d'aquesta casuística, o sigui DCA i MÀR, mostren diferències evidents relativament al tractament de la casuística en qüestió, com mostrem en la taula 04.

³⁸¹ Cf. DCA *llanxa* i MÀR: 19.

³⁸² Cf. Caria 1995: 145, Corbera 2000: 200 i DCA *alanxa*.

³⁸³ Cf. Bosch 2012: 97, Corbera 2000: 57 i MÀR: 19.

³⁸⁴ Variant de *ametla* present a Bosch 2012: 97.

³⁸⁵ Cf. Caria 1995: 147, Corbera 2000: 143 i MÀR: 19.

³⁸⁶ Variant de *anell* present a Corbera 2000: 143.

³⁸⁷ Cf. Corbera 2000: 138.

³⁸⁸ Variant de *apedaçar* present a Corbera 2000: 138. Senyalem que l'autor considera com a igualment possibles la pronúncia amb [a] inicial i aquella amb afèresi, mentre avui nos resulta usual solament la segona.

³⁸⁹ Referit als aràcnids i no al *Trachinus draco* i *Trachinus radiatus*.

³⁹⁰ Cf. MÀR: 19.

³⁹¹ Cf. Corbera 2000: 109.

Taula 04

a) DCA: <i>doble grafia</i>	b) DCA: <i>grafia convergent</i>	c) MÀR: <i>grafia convergent</i> ³⁹²	d) DIEC
	anell	anell	anell
(a)citar		citar	citar
(a)copiar ³⁹³		copiar	copiar
(a)l·ligar		l·ligar	l·ligar
(a)menaçar		amenança	amençar
(a)mollar			amollar
(a)mostrar		mostrar	mostrar
(a)preparar		preparar	preparar
(a)presentar			presentar
(a)profitar			aprofitar
(ar)recordar		recordar	recordar
(ar)redossar			redossar
(ar)remediar			remeiar
(ar)reposar		reposar	reposar
(ar)restar		restar	restar
(ar)retirar		retirar	retirar
(ar)robar		robar	robar
(ar)rosegar		rosegar	rosegar
(a)traversar			travessar
(a)turmentar			turmentar

Partint del corpus de la taula, resulta clar que MÀR tracta los casos de doble pronúncia [a/ø] en una direcció *convergent* amb les solucions de la llengua general (columna c)), mentre lo DCA prefereix adoptar dobles grafies.

Fem notar que la proposta de MÀR coincideix amb un criteri ja adoptat en diverses ocasions del GrupNorm, o sigui aquell de preferir la grafia més pròxima a la llengua comuna cada volta que l'oralitat local nos dona dues o més pronúncies possibles.³⁹⁴ En línia amb el mateix criteri, proponem de

³⁹² Les referències a MÀR són tretes de la p. 19 del mateix document.

³⁹³ Nos estem referint en aquí a (a)copiar 'fer còpies', 'imitar', i no a acopiar 'agrupar objectes a dos a dos' un probàbil italianisme (< *accoppiare*) no present al DCA.

³⁹⁴ Cf., entre altres, la proposta *causió/ocasió* → *ocasió* a 10_GrupNorm.

representar les paraules de la columna *a*) de la taula 04 amb les grafies presents en la columna *d*): *acitar/citar* → *citar*, *acopiar/copiar* → *copiar*, etc.

Proposta 5:

adoptem, per les entrades DCA de la taula 04, les grafies de la columna *d*) de la mateixa taula, conservant però les *d* i *r* dels DCA *remediar* i *traversar*.

La taula 05 en aquí sota mostra casos en los quals l'oralitat local actual presenta pronúncies normalment diferenciades respecte a les corresponents generals, sigui en termes de presència d'afèresi ([ø]*margant*, [ø]*secar*, etc.) que d'insercions protètiques ([a]*rrés*). Aquesta condició se dona també en les entrades per les quals lo DCA considera, com a representatives de la nostra oralitat, dobles pronúncies del tipus [a]*favorir*/[ø]*favorir*, i per les quals registrem, en alg. actual, realitzacions típicament locals: [ø]*favorir*.

Taula 05

	a) MÀR	b) DCA	c) <i>pr. típica local</i>	d) DIEC
<i>grafies locals</i>	clarir	clarir	[ø]clarir	aclarir
	favorir		[ø]favorir	afavorir
	margant	margant	[ø]margant	amargant
		mela ³⁹⁵	[ø]metla	ametla
	pedaçar	pedaçar	[ø]pedaçar	apedaçar
		ranya	[ø]ranya	aranya
	secar	secar	[ø]secar	assecar
	senyalar		[ø]senyalar	(as)senyalar ³⁹⁶
		vantatge	[ø]vantatge	avantatge

³⁹⁵ Evident error tipogràfic per *metla*.

³⁹⁶ MÀR: 20 fa correspondre unívocament l'alg. *senyalar* amb el cat. gen. *assenyalar*. Aquesta correspondència no és incorrecta, però recordem que la paraula algueresa té afinitats semàntiques també amb el cat. gen. *senyalar* 'Fer o posar un senyal', 'Fer una ferida que deixi un senyal' (DIEC).

	viciar	[ø]viciar	aviciar ³⁹⁷
<i>grafies convergens</i>	abella	abella	[ø]bella
	agulla	agulla	[ø]gulla
	ametla		[ø]metla
	aranya ³⁹⁸		[ø]ranya
	avantatge		[ø]vantatge
	avellana		[ø]vellana
	dormidor ³⁹⁹		[a/ø]dormidor
	lanxa		[a]lanxa
<i>doble grafia</i>		alanxa/llanxa	[a]lanxa
		(a)dormidor	[a/ø]dormidor
		(a)favorir	[ø]favorir
		(ar)racada	[ø]racada
		(as)saciar	[as]saciar
		(as)senyalar	[ø]senyalar
		(a)vellana	[ø]vellana
	res, arrés	res, arrés	[r]es, [a]rrés

En la secció «Criteris Pràctics en la Preparació del Diccionari» del DCA no trobem informacions útils per comprendre quan lo lèxic amb afèresi o pròtesi de [a]- té d'ésser escrit alternativament amb grafies locals (*clarir*) o generals (*abella*), o també amb dobles grafies (*llanxa/alanxa*). Relativament al mateix tema, trobem calqui informació endemés a MÀR, que justifica l'ús de grafies més locals per representar solucions «molt arrelades a la realitat algueresa»: *favorir*, *margant*, etc. Igualment, hi trobem informació interessant relativament a la distribució de les grafies *res/arrés*, racionalitzada i justificada en

³⁹⁷ La grafia de l'alg. *viciar* té una correspondència formal perfecta amb el cat. gen. *viciar* quan té lo significat de 'alterar persones, objectes o situacions en un sentit negatiu' (per. ex., 'Un resultat *viciat* de les circumstàncies'), o de 'causar vicis'. La llengua general prefereix la forma *aviciar* per indicar un 'tractament excessivament condescendent vers altres éssers vivents, i especialment infants' (DIEC).

³⁹⁸ Recordem que, en aquest cas, MÀR s'està referint als aràcnids, i no al *Trachinus draco* i *Trachinus radiatus*.

³⁹⁹ És útil recordar que lo DCA *dormidor* correspon al cat. gen. *dormidor* 'Que dorm molt' (DIEC), i no a *adormidor* 'Que adorm' (DIEC), o sigui, 'Que fa dormir', 'Que causa son'.

funció del context.⁴⁰⁰ Dit això, notem que aquest criteri no és estat aplicat per lèxic com [ø]*vellana*, pel qual la condició d'*arrelament* fora tengut de justificar la grafia local *vellana*,⁴⁰¹ i no la general *avellana*.

La nostra proposta de tractament accepta la majoria de les solucions proposades a MÀR mostrades a les taules 04 i 05, però s'esforça de fer una mica més transparents i prevedibles los criteris de representació de les afèresis i pròtesis que estem investigant:

- g) adoptem la solució convergent amb la llengua general cada volta que la nostra oralitat presenta més d'una pronúncia típica: [a]*copiar*/[ø]*copiar* → *copiar*, etc.;
- h) representem amb grafia local les paraules que presenten pronúncies locals ja estabilitzades: [ø]*margant* → *margant*, [ø]*pedaçar* → *pedaçar*, etc.;
- i) considerem excepcions al criteri h) les paraules amb pronúncia típica local per les quals la literatura moderna local mostra ja una tendència estàbil vers l'adopció de solucions generals: *abella*, *agulla*, *ametla* i *avellana*. Confirmariem també, en una direcció convergent, la proposta DCA [ø]*vantatge* → *avantatge*, per analogia amb el verb *avantatjar*.

A partir de l'adopció dels criteris citats, les grafies resultants coincidirien quasi totalment amb aquelles de les seccions 'convergentes' de les taules 04 i 05, amb l'exclusió de MÀR *lanxa* i *aranya*. Per aquestes dues, l'adopció de les grafies locals *alanxa* i *ranya* sigueria coherent amb i),⁴⁰² però trobaria també una justificació fonètica, vist que *lanxa* i *aranya* modifiquen los normals criteris ortoèpics algueresos en una dimensió que va més en allà de la simple addició/supressió de [a] inicials. Més en detall, la grafia *lanxa* contrasta amb la pronúncia bategant de la lateral original, una tipologia de rotacisme que, recordem, no se realitza normalment en posició inicial absoluta de paraula, i

⁴⁰⁰ «Arrés canvia en la forma *res*, usada darrere la preposició *de* o darrere paraules acabades en [a]».

⁴⁰¹ De fet aquesta forma local és present, com a mínim, d'un parell de sèculs, si considerem exemples de la nostra literatura històrica com «plantons de *vallana*» (cf. Bosch 1999: 193; any 1815).

⁴⁰² Cf., a aquest propòsit, les grafies locals *alanxa* a Caria 1995: 145 i Corbera 2000: 263, i *ranya* a Corbera 2000: 109.

té necessitat d'una vocal inicial de suport (en aquest cas, [a]-). Relativament a *aranya*, seqüències ortogràfiques del tipus *ara*- representen normalment ròtiques bategants, en contrast amb la pronúncia vibrant de l'alguerés [r]*anya*. Per aquestos motius, proposem l'ús de les grafies *ranya* i *alanxa*, més representatives de l'oralitat local.

Proposta 6:

6a) confirmem les propostes presents en la secció «grafies locals» de la taula 05, amb l'excepció del DCA *mela*, que se té de corregir en *metla*;

6b) confirmem les propostes presents en la secció «grafies convergents» de la taula 05, amb l'excepció de *aranya* i *lanxa*, per les quals proposem les grafies *ranya* i *alanxa*.

Relativament a lèxic *no* hereditari que pot presentar addició o supressió de [a] inicials, proposem d'adoptar lo criteri de tractament següent:

- j) ús de grafies *locals* quan la supressió o addició de [a] és estàbil en la nostra oralitat actual: DCA *assunja* → *sunja* (< sard *assunza*);
- k) ús de la grafia etimològica quan l'oralitat actual presenta la doble possibilitat: [a]*suerar*/[ø]*suerar* → *suerar*⁴⁰³ (< sard *suerare*); [a]*garbar*/[ø]*garbar* → *garbar*⁴⁰⁴ (< it. *garbare*).

Proposta 7:

7a) modifiquem lo sardisme DCA *assunja* → *sunja*, en virtut de la normal pronúncia algueresa actual amb afèresi;

7b) utilitzem les grafies etimològiques *suerar* i *garbar* en lloc de les dobles formes *suerar/assuerar* i *garbar/agarbar*.

⁴⁰³ Cf., en la mateixa direcció, *suerar* a MÀR: 19.

⁴⁰⁴ La grafia sense *a* pot resultar útil també per evitar confusions entre aquest italianisme alguerés i la veu general *agarbar* 'Disposar en garbes' (DIEC).

Valutació de les propostes, a cura del Grup de treball per la normativització del català de l'Alguer

Lo GrupNorm aprova, amb consens general i sense votació formal, les propostes, amb les excepcions següents:

-revisió *penya* → *pinya*: un membre del grup ha senyalat que la forma *penya* és també present en la nostra literatura moderna,⁴⁰⁵ un fet que suggereix, prudencialment, de conservar també aquesta variant al diccionari, a costat d'aquella més moderna i convergent *pinya*. Un altre membre ha però recordat que, entre los operadors lingüístics de la ciutat, és visible un esforç per tornar a introduir la veu *penya* no com a simple topònim (*Torre de la Penya*), sinó també amb el significat original de 'penya-segat'. En aquest procés, la presència de l'homògraf *penya* ('pinya') pogueria constituir un potencial element de confusió pels usuaris, motiu pel qual lo mateix membre ha mostrat la preferència per la sola conservació de *pinya*, en referència al fruit del pi. Vist que cada una d'aquestes posicions ha trobat un bon suport entre los altres membres, i ninguna de les dues és resultada clarament majoritària a dins del grup, és estat trobat un compromís considerat acceptable de tots los participants, i que preveu la conservació de les dues formes *penya* i *pinya*, acompanyades, al diccionari, de tots los descriptors i les indicacions que puguin reduir lo risc de confusió entre *pinya/penya*, d'una part, i *penya* ('penya-segat'), de l'altra;

- revisió *porga* → *purga*: diversos membres del GrupNorm han manifestat la preferència per la conservació també de la forma *porga*, perquè la pronúncia amb [o] és estada considerada encara possible en l'actualitat, també si en regressió. La proposta és estada aprovada en manera unànime;

- revisió *recte* → *rect*: aquesta proposta de canvi no ha trobat un consens clarament majoritari entre los membres, motiu pel qual és estada respectada l'actual forma DCA *recte*, en aplicació del criteri de tradició del DCA.

⁴⁰⁵ Cf. la poesia «La bruscia» a Sari 1980: 45.

15 La distribució del les consonants sibilants i africades dentoalveolars en alguerés, i implicacions ortogràfiques

Grup de treball per la normativització del català de l'Alguer

Codi document:

Data d'aprovació:

Última revisió:

15_GrupNorm

05/11/2021

12/08/2022

1. Introducció

La distribució dels sons [s], [z], [ts], i [dz] presenta, en alguerés, característiques distintives respecte a altres varietats de català. Algunes d'aquestes poden ésser —i de fet, ja lo són— ben gestides en la nostra llengua escrita, i resixin a respectar diverses nostres peculiaritats orals sense crear distàncies ortogràfiques innecessàries entre varietat local i general. En altres casos, però, la literatura mostra propostes de tractament ortogràfic dignes d'aprofundiment.

Al present treball analitzem exemples específics del DCA que poden tenir necessitat d'una revisió relativament a la representació ortogràfica de les consonants sibilants i africades dentoalveolars. A § 2.1 presentem algunes informacions sobre l'ús del grafema *z* i dels dígrafs *tz* i *zz* per representar lo so [ts] en posició intervocàlica, i a § 2.2. tractem del mateix tema en altres posicions. Les seccions successives són dedicades a diversos usos problemàtics de *ç/c* i *s(s)* (§ 2.3), però també de [s] inicial i intervocàlic (§ 2.4) i de les grafies *s*, *x*, i *ø* en síl·laba inicial (§ 2.5). Dediquem l'última secció (§ 2.6) a l'entrada DCA *segons*.

2. Casuística analitzada i propostes de revisió⁴⁰⁶

2.1 Ús de *tz*, *z* i *zz* per representar [ts] intervocàlic

En català general és possible trobar exemples de V[ts]V en lèxic com *tutsi* (pr. *tu*[ts]*i*) i *lletsó* (pr. *lle*[ts]*ó*). A voltes, però, en la mateixa posició la llengua catalana sonoritza /ts/ originals, com en los italianismes *pizza* i *attrezzo*, pronunciats normalment *pi*[dz]*a* i *attre*[dz]*o* en català no alguerès, a partir dels italians *pi*[ts]*a* i *attre*[ts]*o*.

En la nostra varietat, los italianismes d'aquesta tipologia conserven la pronúncia sorda original: *pi*[ts]*a*, *ca*[ts]*oto*, *poli*[ts]*oto*, etc. Aquestes pronúncies són freqüentment —i erròniament—interpretades com a sonores al DCA ([dz]), un fet que ha pràcticament causat l'exclusió al mateix diccionari del dígraf *ts* intervocàlic, a favor d'altres solucions, i especialment de *tz*. Senyallem en la taula 01 los casos d'interpretació [ts] intervocàlic → [dz] al DCA, amb relatives grafies.

Taula 01

a)	b)				
abruzzès	abotzada	catzomari	escarrotzat	estrotzat	petza
lazial	abotzar	catzotada	escatza	fermallotzo	petzadura
pizza	acutzada	catzotar	esgabutzi	fermetza	petzar
pizzeri	acutzar	catzoto	espitzec	lil-liputzià	petzat
pizzeria	alutzo	cugutzado	esprutzada	matzam	petzuola
ratzia	bocaritzola	empitzada	esprutzar	matzeta	piritzolo
ratziar	botza	empitzador	esprutzo	matzocar	pitzari
topazi	botzel·lo	empitzar	esquitzigada	matzoco	pitzo
trapezi	botzetista	esbotzada	esquitzigar	matzoquer	pitzònia
trapezista	botzeto	esbotzadura	estatza	moditzo	potzeto
trapezoidal	bratzito	esbotzar	estrotzada	motocarrotzel·la	ratzaiol
	cagatzutzo	escamotza	estrotzador	motzo	
	catzo	escarrotzada	estrotzadura	mutzigasorda	
	catzoderè	escarrotzar	estrotzar	parabretza	

⁴⁰⁶ No discutim en la present secció de l'entrada DCA *atzur* (pr. [a'zul]), per la qual reen-viem lo lector a 18_GrupNorm.

La secció *a)* de la taula mostra entrades que tenen un correspondent directe en la llengua comuna, i per les quals val la pena valutar eventuais dèrroques al criteri [ts] → *ts* en la nostra varietat, en nom de la convergència amb el català general. En la pràctica, se tractaria de representar excepcionalment [ts] amb *zz* per *pizza*, amb *tz* per *ratzia*, i amb *z* per *topazi* i *trapezi* (amb derivats i paraules de la mateixa família). Encara, en termes convergents és també possible modificar *abruzzès* i *lazial* en *abrucés*⁴⁰⁷ i *lacial* (cf. cat. gen. *abrucès* i *laci*), canvis que proposem d'implementar al diccionari.

La secció *b)* de la taula mostra entrades DCA que no presenten un correspondent directe en català general. Per aquestes proposem l'adaptació als normals criteris ortogràfics de la llengua normativa, amb el canvi *tz* → *ts*. Com a única excepció a aquesta grafia, suggerim l'adaptació de l'actual DCA *politzoto* al model de *policia* present al mateix diccionari. Per tant: *politzoto* → *poliçoto*.

Proposta 1:

- 1a) modifiquem los DCA *abruzzès* i *lazial* en *abrucés* i *lacial*;
- 1b) modifiquem lo dígraf *tz* en *ts* en totes les entrades de la secció *b)* de la taula 01);⁴⁰⁸
- 1c) modifiquem lo DCA *politzoto* en *poliçoto*.

⁴⁰⁷ Relativament al canvi *è* → *é*, cf. 06_GrupNorm.

⁴⁰⁸ Aquestos canvis se sumarien als altres eventualment ja aprovats del GrupNorm pel lèxic citat.

2.2 Ús de tz i z per representar [ts] en posició no intervocàlica

Mostrem en la taula 02 les paraules amb [ts] no intervocàlic interpretat [dz] al DCA.⁴⁰⁹

Taula 02	
a)	c)
scherzo (mús.)	esterzada
ximpanzé	esterzar
b)	esterzo
tiriboz	mascalzó
ziribó	mascalzonada
zoquito	mascalzonar
zu-zu	mastiganzino

La grafia z del grup a) té una justificació *convergent* (cf. DIEC *scherzo* i *ximpanzé*), justificació no present en les entrades del grup b), per les quals proposem lo canvi $z \rightarrow ts$.

Relativament al grup c), no proposem la grafia [ts] $\rightarrow ts$ (per ex. **es-tertsada*), perquè les seqüències C + ts són absents en la llengua general, i suggerim, alternativament, l'adopció de les grafies c/ç, ja previstes en català després de l, n, p, r: *esterzar* $\rightarrow$ *esterçar*, etc.

Proposta 2:

2a) canviem z en ts en les entrades de la taula 02b);

2b) canviem z i tz en ç en les entrades de la taula 02c), amb la variant c pel DCA *mastiganzino* $\rightarrow$ *mastegancino*.⁴¹⁰

⁴⁰⁹ La taula no contén lo DCA *tsar*, en lo qual l'africada inicial és interpretada correctament com a sonora ([dz]ar). Per l'entrada citada no proposem ninguna revisió, i la considerem com a part de les excepcions als normals criteris de representació ortogràfica dels nostres sons africats, excepcions justificades per motius de convergència amb la llengua general.

⁴¹⁰ Relativament al canvi *mastiganzino* $\rightarrow$ *mastegancino*, cf. 12_GrupNorm.

2.3 Casos problemàtics en l'ús de ç/c i s(s)

En alguerès utilitzem normalment ç en lèxic hereditari (*alçar, dolç*, etc.), però també no hereditari, subordinadament al respecte *tendencial* d'algunes restriccions:

- posició postconsonàntica de ç, quan aquest és precedit de *l, n, p, r* (*alcançar, esquerçar, simijança*, etc.);
- presència de (t)z en la llengua d'origen (*alcançar* < cast. *alcanzar*; *esquerçar* < it. *scherzare*; *simijança* < sard *simizàntzia*).

L'aplicació de a) i b) fa possibles les propostes de revisió que presentem en la taula 03.

Taula 03⁴¹¹

<i>entrada</i>	<i>pr.</i>	<i>proposta</i>	<i>justificació</i>
almuça	[s]	almussa	<i>etim.: cat. gen. almussa</i>
copaça	[ts]	copatsa	<i>adaptació als criteris fabrians: [ts] → ts</i>
enfilzir	[ts]	enfilzir	<i>etim.: sard infirtzire</i>
esfalçar/at	[s, ts]	esfalsar/at	<i>base catalana fals + etim.: it. sfalsare</i>
estramaçol	[ts]	estramatsol	<i>adaptació al criteri fabrià V[ts]V → ts⁴¹²</i>
llampaça	[s]	llampassa	<i>adaptació al criteri fabrià V[s]V → ss</i>
merluço	[ts]	merlutso ⁴¹³	<i>adaptació al criteri fabrià V[ts]V → ts⁴¹⁴</i>
orça	[ts]	_____	<i>eliminar a favor de la forma convergent DCA orsa</i>
piçpain	[s]	pitch-pine	<i>etim.: ing. pitch-pine</i>
ponço	[s, ts]	ponsò	<i>etim.: it. ponsò</i>

Proposta 3:

modifiquem les entrades de la taula 03 en la direcció mostrada en la mateixa taula.

⁴¹¹ La proposta se té de considerar aplicable també a lèxic derivat i/o de la mateixa família, com *enfilzida* → *enfilcida*.

⁴¹² Cf., en la mateixa direcció, *estramatsol* a Caria 1996: 176.

⁴¹³ Relativament a l'adjunyida de *o* final, cf. 09_GrupNorm.

⁴¹⁴ Cf., en la mateixa direcció, *merlutso* a Caria 1996: 164.

En la taula 04 mostrem dos casos límit en l'aplicació del criteri de *convergència* al DCA.

Taula 04

<i>entrada DCA</i>	<i>pronúncia usual</i>	<i>definició DCA</i>	<i>equivalent italià</i>
cuirassada	[kura'tsara] ⁴¹⁵	<i>Nau de guerra amb el faixam assai fort i amb gran armament</i>	corazzata
cuirasser	[kura'ts(ɨ)e] ⁴¹⁶	<i>Persona del cos de policia que és de guàrdia al President de l'Estat Italià</i>	corazziere

Les entrades *cuirassada* i *cuirasser* són evidents italianismes, per motius cronològics, en lo primer cas,⁴¹⁷ i per motius semàntics, en lo segon. Les grafies citades respecten lo model del cat. gen. *cuirassa*, però lo resultat final pot resultar excessivament antiintuïtiu pels nostres usuaris, amb V[ts]V → ss i representació gràfica d'una [ɨ] que avui no pronunciem més en l'oralitat espontània.⁴¹⁸ Per aquestos motius, proponem los canvis *cuirassada* → *coratsada* i *cuirasser* → *coratser*, més coherents amb la usual aplicació dels criteris fabrians en la nostra varietat, i més respectuosos de l'etimologia italiana de les dues veus. Proponem d'aplicar los mateixos criteris ortogràfics també a *cuirassa* → *coratsa*, a partir de la pronúncia usual actual [ku'ratsa].

⁴¹⁵ Lo DCA senyala la pr. *cora*[dz]ada.

⁴¹⁶ Lo DCA senyala la pr. *cora*[s]er.

⁴¹⁷ Les naus d'aquesta tipologia se són difuses ben després del 1718, any de la separació política entre l'Alguer i les altres terres de llengua catalana. Per aquesta raó, Caria 1993: 188 defineix l'entrada en qüestió com a «catalanizzazione del sost. it. *Corazzata*».

⁴¹⁸ La situació tenia d'ésser diferent a l'inici del s. XX, almanco per *cuirasser*, vist que al *Lèxic* de Palomba és present la forma *curasser*, sense la representació de l'africació que caracteritza la pronúncia actual.

Proposta 4:

modifiquem los DCA *cuirassa*, *cuirassada* i *cuirasser* en *coratsa*, *corat-sada*, *coratser*.

2.4 Casos problemàtics relatius a la grafia de [s] inicial i intervocàlic

En alguerès podem (aproximativament) preveure si lo so [s] intervocàlic se té d'escriure *c* (seguit de *e* o *i*), *s* i *ss*, en virtut dels criteris següents:

- c) escrivim *s* o *ss* per indicar, respectivament, [z] i [s] que provenen de *s(s)* original: *acu[z]ar*, *confe[s]ar* < cat. *acusar*, *confessar*;
- d) escrivim *c* per indicar [s] que *no* prové de *s* original: *vi[s]i*, *grà[s]ia* < cat. *vici*, *gràcia*;
- e) podem utilitzar *s* simple per representar [s] intervocàlic que se troba en contacte amb una base lèxica precedent (en paraules compostes) o amb un prefix: *anti[s]ocial* → *antisocial*, *oli[s]eu* → *oliseu*, *para[s]ang* → *parasang*, etc.

Mostrem en la taula 05 algunes entrades DCA que no respecten les característiques descrites als punts *c*), *d*) i *e*), i per les quals proposem una revisió.

Taula 05⁴¹⁹

DCA	proposta	justificació
cerina	sidina ⁴²⁰	etimologia: sard sida (+ sufix dim. -ina)
cira	sida ⁴²¹	etimologia: sard sida
enabisar	enabissar	etimologia: cat. abissar, it. inabissare
encerrar	enserrar	prox.: ⁴²² cat. enserrar (DCVB), sard inserrare; cast. encerrar
macel·lar	masel·lar	etimologia: sard masellare; ⁴²³ pr. alg. ma[z]el·lar
morsa	_____	treure. Ja present al DCA la variant <i>mossa</i> , més coherent amb la base genuïna <i>mos</i>
pulicia	polisia ⁴²⁴	fonètica: poli[z]ia
siar	_____	treure. Ja present al DCA la variant convergent <i>ciar</i>
sols (adv.)	sol	fonètica: sol[ø] ⁴²⁵
tirasenyo	tirassenyo	etimologia: it. tirassegno; fonètica: tira[s]enyo
trasser	traser	fonètica: tra[z]er (pr. típica actual) ⁴²⁶
tresets	tressets	etimologia: it. tressette; adaptació algueresa: tres + set.

⁴¹⁹ En la taula no havem inserit lèxic com lo DCA *rossinyol*, que en l'actualitat pot presentar la doble pronúncia *ro[s/z]inyol*. Donem per escomptat que en aquest i en altres casos amb doble pronúncia la grafia té sempre de respectar la solució més convergent amb la llengua general (*rossinyol*).

⁴²⁰ Relativament als canvis $e \rightarrow i$ i $r \rightarrow d$, cf., respectivament, 12_ i 14_GrupNorm.

⁴²¹ Relativament al canvi $r \rightarrow d$, cf. 14_GrupNorm.

⁴²² Recordem que aquesta abreviació fa referència al criteri de *proximitat fonemicogràfica* discutit a 10_GrupNorm, § 2.4.

⁴²³ Sardisme ben antic, ja present en les Ordinationes del 1526: «[...] carn *mazella* [...]» (cf. Piras 2017: 127).

⁴²⁴ Relativament al canvi $u \rightarrow o$, cf. 10_GrupNorm.

⁴²⁵ La forma *sol* és ja estada acceptada a MÀR: 58. Aquesta proposta deixa sempre oberta la possibilitat, pels usuaris algueresos, de triar entre la forma intuïtiva/local *sol* i aquella convergent *solament*.

⁴²⁶ Senyalem que la variant *trasser*, anàloga a aquella actualment present al DCA, és també registrada al DCVB, com a castellanisme.

Proposta 5:

apliquem al DCA los canvis propostos en la taula 05, vàlids també per eventual lèxic derivat o de la mateixa família.

Al DCA són presents també algunes paraules cultes i semi cultes que deroguen a *c*) per motius de convergència amb la llengua general: *parasit* (pr. *para[s]it*), *pressentir* (pr. *pre[z]entir*), *ressaltar* (re. *re[z]altar*), *ressentir* (re. *re[z]entir*), *resignar* (re. *re[s]ignar*) i *ressuscitar* (re. *re[z]uscitar*).⁴²⁷ D'altra part, lo criteri *c*) és normalment respectat al DCA en cas de lèxic no culte, com *nasada* (cf. DIEC *nasada*), un criteri acceptat per casos anàlegs també a MÀR (cf. *nasos*, a p. 25). Per aquesta casuística no formulem ninguna proposta de revisió, amb l'excepció de *resalt* → *ressalt*, per coherència amb el DCA *ressaltar*.

Proposta 6:

modifiquem lo DCA *resalt* en *ressalt*.

2.5 Casos de s, x, ø en síl·laba inicial

Lo DCA presenta formes gràfiques com *desfensar*, que respecten l'oralitat local (cf. DIEC *defensar*), i altres que calquen models generals, com *tra[ø]plantar* → *trasplantar*. Mostrem en la taula 06 los casos DCA que havem pogut recollir a aquest propòsit.⁴²⁸

⁴²⁷ Lo mateix criteri és aplicat també a lèxic derivat i/o de la mateixa família: *parasitari*, *ressentiment*, etc.

⁴²⁸ Recollim solament un exemplar per cada família lèxica. Per exemple, totes les consideracions que fem a propòsit de *delligar* se tenen de considerar vàlides també per *delligada*, *delligador*, etc.

Taula 06

<i>DCA</i>	<i>pr.</i>	<i>DIEC</i>	<i>adaptació local/general</i>
dellibrar	de[ø]llibrar	deslliurar	<i>local</i>
delligar	de[ø]lligar	deslligar	<i>local</i>
deslligar	de[z]lligar	deslligar	<i>local/general</i>
demoralitzar	de[ø]moralitzar	desmoralitzar	<i>local</i>
dequalificar	de[ø]qualificar	desqualificar	<i>local</i>
descaure	de[s]caure	decaure	<i>local</i>
defensar	de[s]fensar	defensar	<i>local</i>
desformable	de[s]formable	deformable	<i>local</i>
desnegar	de[s]negar	denegar	<i>local</i>
diminuir	di[ø]minuir	disminuir	<i>local</i>
traspassar	tra[ø]passar	traspassar	<i>general</i>
trasplantar	tra[ø]plantar	trasplantar	<i>general</i>
traspuntar	tra[ø]puntar		? ⁴²⁹

Lo diccionari normativitza los exemples recollits en la taula en una direcció tendencialment local, amb l'excepció de les entrades que comencen amb el prefix general *tras-*, en les quals conserva la *s* de la grafia general. En lo cas del verb *delligar*, lo DCA adopta també la forma convergent *deslligar*, que se basa en la pronúncia possible, però en forta recessió, *de[z]llibrar*. També MÀR, en los únics dos casos compatibles amb aquells de la taula, o sigui, *dellibrar* i *defensar* (p. 55), adopta solucions locals.

No havem trobat ninguna justificació explícita al DCA sobre lo tractament a voltes convergent (*traspassar*, *trasplantar*) i altres no (*demoralitzar*) de les [z/s] prefixals. Per aquestos casos, proponem de seguir un criteri ortogràfic tendencial que tenguí en compte les exigències de convergència amb la llengua general cada volta que això és compatible amb les nostres pronúncies més típiques. En la pràctica, se tracta de conservar gràficament una *s* absent en l'oralitat cada volta que sem en presència de contextos fonètics que

⁴²⁹ Recordem que no hi ha punts de contacte entre l'alg. *traspuntar* 'Cosir la tela als pits de la jaqueta per fer-los durs' (DCA) i lo correspondent cat. gen. *traspuntar* 'Una cosa oculta, especialment el sol quan apareix a l'horitzó, començar a aparèixer a la vista'.

permetin l'absorbiment de la sibilant: *dellibrament* → *desllibrament*, *derronyonar* → *desronyonar*, etc.⁴³⁰

Al contrari, quan lo context consonàntic successiu no causa normalment assimilació de sibilants, proposem l'adopció de solucions gràfiques locals: *trapassar*, *desnegar*, etc.

Proposta 7:

modifiquem los DCA *dellibrar*, *derronyonar*, *traspassar*, *trasplantar*, *traspuntar* en *desllibrar*, *desronyonar*, *trapassar*, *traplantar*, *trapuntar*. Los mateixos canvis se tenen de considerar vàlids també en lèxic derivat i/o de la mateixa família.

Mereix una atenció específica la família lèxica de *desformar*, present en un triple paradigma asimètric al DCA, com mostrem en la taula 07.

Taula 07

<i>deformar</i>	<i>desformar</i>	<i>esformar</i>
deformació	desformable desformació desformador desformant desformar desformat desformable	esformar esformat
deforme deformitat		

⁴³⁰ Aquesta tipologia d'assimilacions resulta ben visible en fonosintaxi, en exemples com *les llebres*, *les rajoles*, etc., que poden alternar pronúncies sense assimilació ([azɫ]ebres, [azr]ajoles) amb altres assimilades ([aɫ]ebres, [ar]ajoles). Adjunyim, relativament a la proposta *derronyonar* → *desronyonar*, que aquest terme no té un correspondent directe en la llengua general, però la segona grafia permetria de recuperar lo prefix català *de-/des-* en la sua variant popular *des-*.

La columna més rica de la taula és aquella del model *desformar*, forma patrimonial característica de la nostra oralitat. Avui, però, tenim de senyalar que la pressió de l'italià ha fet sempre més familiars variants cultes com *deformable*, *deformar*, etc., que proposem d'inclodir en la nostra varietat escrita, vist que fan part també de la llengua comuna. Per simplificar lo model, proposem de considerar *esformar* i *esformat* com a variants orals de *desformar* i *desformat*, i no com a entrades específiques del diccionari.

Resumim la nostra proposta en la taula 08. Senyalem que, en aquest cas, lo tractament asimètric de les dues variants respecta la tendència de l'oralitat a evitar la pronúncia patrimonial *de[s]*- pels cultismes *deforme* i *deformat*, los quals, per tant, no presentaran la variant **desforme* i **desformat*.

Taula 08

<i>deformar</i>	<i>desformar</i>
deformable	desformable
deformació	desformació
deformador	desformador
deformant	desformant
deformar	desformar
deformat	desformat
deformable	desformable
deforme	
deformat	

Proposta 8:

modifiquem la distribució de les entrades DCA de la taula 07 en la direcció proposta en la taula 08.

En fi, senyalem les entrades DCA *excorrat*, *excreditar*, *exfaixar*, per les quals proponem la revisió en *escorrat*,⁴³¹ *escreditar*, *esfaixar*, amb el prefix patrimonial (*d*)es- ('pèrdua, oposició, truncament') en substitució de *ex*-.

Proposta 9:

modifiquem los DCA *excorrat*, *excreditar*, *exfaixar*, en *escorrat*, *escreditar*, *esfaixar*. Los mateixos canvis se tenen de considerar vàlids també en lèxic derivat i/o de la mateixa família.

2.6 Lo DCA segons

Al DIEC trobem ben diferenciades les entrades *segon*, 'adjectiu numeral ordinal' i *segons* 'preposició i conjunció relativa a direccions i consonàncies'. En alguerés les dues resulten homòfones (pr. *segon*[ts]), i lo DCA les reculli a dins d'un mateix article: *segons*. A aquest propòsit, suggerim de considerar-les com a entrades distintes, anàlogament al tractament que ne fa lo DIEC. Endemés, considerem necessari modificar la grafia de l'adjectiu *segons* en *segon*,⁴³² vist que la primera implicaria la forma incorrecta **segonsa* pel feminil.

Proposta 10:

deixem l'actual entrada DCA *segons* per representar la preposició i conjunció correspondent, i introduïm, com a entrada específica, *segon -a* 'adjectiu numeral ordinal'.

⁴³¹ Senyalem que *s* és present també en lo sinònim cat. gen. *escornat*.

⁴³² Cf., en la mateixa direcció, també *segon* a MÀR: 32.

Valutació de les propostes, a cura del Grup de treball per la normativització del català de l'Alguer

Lo GrupNorm aprova, amb consens general i sense votació formal, les propostes, amb les excepcions següents:

-revisió *tz* → *ts* de les paraules de la taula 01b): aquesta proposta ha suscitat diverses perplexitats inicials, degudes a la difusió, també entre diversos operadors lingüístics algueresos, de la grafia *tz* per indicar lo so [ts], tradició lligada directament a la proposta del DCA. En un segon moment, però, la proposta ha rebut una votació unànimement positiva, per les motivacions següents:

- permeti d'evitar la confusió que comporta l'ús indistint actual (DCA) de *tz* per representar [ts] i [dz]. En altres paraules, és estat considerat just diferenciar ortogràficament (per exemple) *estro*[ts]*ar* → *estrotsar* i *tre*[dz]*e* → *tretze*, tots actualment representats de *tz* al nostre diccionari;
- permeti de donar un model gràfic unívoc als usuaris locals en termes de distribució de *ts* i *tz*, contrapost a l'actual competició de models alternatius entre los diferents autors, com per exemple *catsoto* (Corbera 2000: 124) i *catzoto* (DCA);
- permeti de definir un model distributiu de *ts* i *tz* fàcilment prevedible, vist que los usuaris alternaran aquestos dos dígrafs en funció de la pronúncia sorda i sonora, respectivament, de les africades dentoalveolars.

L'adopció d'aquesta proposta és estada però integrada amb la variació següent: quan un italianisme alguerés presenta un nivell d'adaptació fonològica baix respecte al model original italià, ne conservem la consonant *z(z)* original, anàlogament a adaptacions del tipus *pizza*, ja presents en la llengua estàndard. Després d'una atenta anàlisi que ha tengut en compte també les variacions possibles en les famílies del lèxic considerat, és estat decidit de conservar les *z(z)* originals en les paraules següents: *bozzel·lo*,

motocarrozzel·la, mozzo, parabrezza, pizzo i pozzeto, que s'adjunyen al DCA *pizza*,⁴³³

- revisió *politzoto* → *poliçoto*: lo GrupNorm accepta la proposta de revisió, posant però en relleu lo tractament antiintuïtiu que se fa, en aquest cas, del grafema ç per indicar [ts] intervocàlic. Recomanam, per tant, que los ensenyants de llengua dediquin una gran atenció a aquesta i a altres paraules amb grafies 'excepcionals' respecte als nostres normals criteris ortoèpics. Sempre relativament a *poliçoto*, alguns membres consideren com a no encara extinta la pronúncia *poli[sj]oto*, senyalada al citat estudi de Derriu 1935, i proposen l'adopció de la grafia *policioto* per indicar una variant lèxica secundària respecte a la principal *poliçoto*. Aquesta proposta és estada acceptada en manera unànime;

- revisió *derronyonar* → *desrnyonar*: a diferència de la proposta *dellibrar* → *desllibrar*, que és estada acceptada de tots los membres, la possibilitat de canviar l'actual DCA *derronyonar* en *desrnyonar* no ha trobat un consens majoritari a dins del GrupNorm. Per tant, en aquest cas ha prevaleix lo criteri del *respecte de la tradició DCA*, amb la consegüent conservació de l'actual *derronyonar*.

⁴³³ Lo mateix criteri és estat considerat vàlid també en previsió d'un futur increment del corpus del diccionari, amb inclusió de lèxic com (los italianismes) *cozza* i *mozzarel·la*.

16 Fenòmens metatètics de l'alguerés

Grup de treball per la normativització del català de l'Alguer

Codi document:	Data d'aprovació:	Última revisió:
16_GrupNorm	22/10/2021	12/08/2022

1. Introducció

En la nostra varietat són presents diversos casos de metàtesi. Lo present document mira a reconstruir los criteris generals de tractament del procés en qüestió, proposant, on necessari, canvis formals a les entrades del DCA.

Presentem en la secció 2. los models principals de tractament de les metàtesis en alguerés. La secció 3. contén les propostes de revisió ortogràfica.

2. Grafia de les metàtesis alguereses en la literatura moderna

Lo document amb finalitats normatives que tracta en manera més extensa de les metàtesis en alguerés és MÀR,⁴³⁴ que fa una primera diferenciació entre metàtesis *possibles* en l'oralitat, com *fabricar*/f[ɾ]ab[ø]icar, i aquelles pràcticament sistemàtiques, com *pebre* → p[ɾ]ebe.

Per les primeres, indica la necessitat de conservar la forma escrita sense metàtesi (*fabricar*), un criteri que adopta també per les segones (*pebre*), amb les excepcions explícites *ària*, *cardenera*, *aquidrar* (p. 53, variant del cat. gen. *cridar*) i *triribic* (p. 59, alteració del sard *tilipirche*).

Resumim en la taula 01 les grafies de MÀR relatives al tractament de les metàtesis alguereses. Enriquim aquesta casuística amb les entrades DCA que presenten pronúncies metatètiques.⁴³⁵ La taula inclou les entrades *sense* representació ortogràfica de la metàtesi, i també, en gris, aquelles *amb* representació de la metàtesi. Indiquem, en la primera columna a mà esquerra, los models originals sense metàtesi, que són principalment catalans, però també sardosasseresos i italians.

⁴³⁴ Si no és indicat diversament, los exemples de MÀR són trets de les p. 22 i 23 del mateix document.

⁴³⁵ Per exemple, *cabra* i *craba*.

Taula 01⁴³⁶

<i>model original</i> ⁴³⁷ (sense metàtesi)	MÀR	DCA	
aire		ària	ària ariós
alfàbrega	ufàbrica	ufàbrica	
boira	boira	boira	bòria
buidar	(des)sbuidar	(des)buidada (des)buidador (des)buidar	
cabra	cabra	cabra cabrarjo cabrit	craba crabarjo crabit
cadenera		cardenera	cardenera
cirurgia	cirurgia	cirurgia	
ciutat	ciutat	ciutat	
cogombre	cogombre	cogombre	
congre			gronga
cridar		aquidrar	aquidrada aquidrar aquidrat
dintre	(a) dintre	dedintre	drinte
dormir	dormir	dormir	
esfondrar	esfondrar		esfrondada esfrondadora esfrondar

⁴³⁶ La taula no contén los DCA *causa/ocasió* i *doctrina*, ja tractats a 10_GrupNorm, i ni manco *ploaga* i *destral*, investigats a 11_ i 14_GrupNorm, respectivament.

⁴³⁷ Les referències sense indicació d'origen són catalanes (per ex. *aire*), o presenten una base catalana (per ex. *formiga*). Mereix segurament més atenció respecte a aquella que podem donar al present estudi lo tema de l'eventual interferència d'altres llengües en la difusió dels processos metatètics, com en lo cas de *aire* → *ària*, amb probàbil influència de l'italià *aria*, i de *formiga* → *fromigola*, amb metàtesi i adjunyida de l'afix *ol* diminutiu per probàbil influència sarda.

			esfrondat
estornell	estornell	estornell	
fàbrica		fàbrica	fràbica
		fabricació	
		fabricador	frabricador
		fabricant	
		fabricar/at	frabicar
febrer	febrer	febrer	
formatge	formatge	formatge	fromatge fromatgera
forment	forment	forment	froment ⁴³⁸
formiga	formígola	formígola	fromígola
graduar	graduar	graduar/at	graudar/at
malva			valmutxa
ocasió, causa	ocasió	causa, ocasió	causió
palma	palmarjo	palma palmaritza palmarjo palmavera	plamito
patró	patró	patró	

⁴³⁸ Se pogueria argumentar que la pronúncia algueresa actual [fɾu]ment conserva l'estructura del català antic *froment* (cf. DCVB *froment*). En realtat, les informacions documentals a nostra disposició suggereixen que la variant *forment* és aquella en absolut més representada en la documentació històrica local, per tot un arc temporal que va —com a mínim— dels primers decennis del s. XV (cf. «[...] de sembradura de *forment* [...]» en un document de definició de confins del 1442, reportat a Oppia 2008: 405) fins a l'inici del s. XIX (cf. «dos medidas de *forment*» en un document del 1814 transcrit a Caria 1992: 217), amb una presència constant d'aquesta forma també en altres textos dels s. XVI (cf., entre molts altres «[...] tot venedor de *forments* y ordis [...]» a les Ordinationes del 1526, disponible a Piras 2017: 132), XVII («Tarifa de Pudadors, chiapadors, segadors de *forment* y exarantadors» reportada a Budruni 2010: 175, any 1658; «[...] se obliga pagar dit estarell de *forment* en la forma susdita [...]»; Caria 1992: 188, any 1681). Al mateix propòsit, senyalem que Bosch 2012: 90 cita centenars de casos de *forment* (a voltes escrit *furment*) presents en los *Registros de danys de la Barracelleria* (1683-1784), tots sense metàtesi.

pebre	pebre	pebre	
perfum	perfum	perfum perfumar/at perfumer perfumeria	
perjudicar			prejudicar ⁴³⁹ prejudicat prejudici prejudicial
pobre	pobre	pobre pobresa pobretat	emprobir emprobit
processó	processó		porcessó porcessonalment
tendre (<i>adj.</i>)	tendre	tendre	
-tendre (<i>v.</i>)	tendre	tendre	
torniquet		torniquet	
turmell	turmell	turnell	trunell
turment	turment	turment turmentable turmentador turmentar turmentós	
xicoira	xicoira		xicòria

Lèxic no hereditari

cancrena (< <i>it.</i>)		cancrena cancrenós	cranquena
Crabas (< <i>sard</i>), Cabras (< <i>it.</i>)		crabarés	cabrarés

⁴³⁹ Lo DCA escriu com a homògrafes les paraules *prejudicar* 'causar un dany' i *prejudicar* 'judicar en manera prèvia, anteriorment'.

múila (< sard)			múria
nuedo (< sard)		nuedo	unedo
tilipirche (< sard)	triribic		trilibiqui
tonària (< sass.)			tonaira

Com havem anticipat més a damunt, MÀR tracta prescriptivament los casos de la taula, sense representar la metàtesi, amb l'excepció de *ària*, *cardenera*, *aquidrar* i *triribic*.

Lo DCA presenta molts més exemples d'ortografia amb metàtesi respecte a MÀR. Endemés, incloueix sovent la doble forma, metatètica i no, per motius definits *didàctics*, dels quals trobem un referiment explícit en la secció *Criteris pràctics en la preparació del diccionari*: «[és] interessant i didàctic deixar constància d'ambdues formes».⁴⁴⁰

3. Propostes de tractament

Segons les informacions a nostra disposició, les escoles de llengua de la ciutat han tradicionalment preferit l'ensenyament de grafies no metatètiques, com *febrer* i *cabra*, respecte a possibles alternatives com **freber* i **craba*. Aquest criteri és perfectament compatible amb la proposta de MÀR, p. 22:

- a) En alguerès hi ha molts casos de metàtesi, sobretot en presència de la *r*. Això, òbviament, no ha de transcendir a la llengua escrita, tret dels casos de *ària* ('aire') [...] i de *cardenera* ('cadernera').

Considerem aquest criteri com a una vàlida base pel tractament de les metàtesis de l'alguerès. Senyalem però un aspecte de la proposta de MÀR que pot tindre necessitat d'un aprofundiment: lo criteri *a)* indica que *no* tenim d'ortografiar les metàtesis, i cita, com a úniques excepcions, *ària* i *cardenera*. Sempre a MÀR, però, trobem lo sardisme *triribic* escrit amb grafia metatètica respecte a l'original sard *tilipirche*. Per tant, no sabem si lo criteri *a)* se té d'aplicar també als sardismes i/o a altre lèxic no hereditari de l'alguerès.

⁴⁴⁰ Cf. DCA: 25, § 16.

Considerant tot això, formulem, als punts b) - f), una proposta de tractament de la casuística en qüestió que incloueix ulteriors especificacions respecte a a):

- b) apliquem lo model *etimològic* al lèxic hereditari (**porcessó* → *processó*), amb l'excepció de *ària*, *cardenera* i *aquidrar*, ja acceptats a MÀR i DCA, i també de *grongue*,⁴⁴¹ relativament al qual, creiem, eventuais propostes com *gongre* o *congre* poguerien resultar ben poc intuïtives pels nostres usuaris;
- c) apliquem lo model *convergent* en presència de lèxic no hereditari que té referències més o manco directes en cat. gen. (**britxiqueta* → *bicicleta*);
- d) representem ortogràficament la metàtesi en lèxic no hereditari pronunciat sistemàticament amb metàtesi (**tilibirqui* → *trilibiqui*⁴⁴²), amb l'excepció del DCA *plàmina*, pel qual proponem la grafia sense metàtesi *pàlmina*, coherentment amb el resto del lèxic amb base *palma*,⁴⁴³
- e) en lo cas de *cabrarés/crabarés*, proponem l'adopció de la segona, perquè prioritza la forma toponímica sarda *Crabas* respecte a aquella italiana *Cabras*;
- f) no escrivim la metàtesi en lèxic no hereditari que alterna, en la pronúncia, formes amb metàtesi i sense. Per exemple, *ar[i]ó/a[ĩ]ró* → *airó*, coherentment amb l'original italià *airone*.

La taula 02 mostra les grafies que obtenim aplicant los criteris a)-e) al lèxic de la taula 01. La taula contén també altres casos pels quals proponem una revisió respecte a les propostes DCA,⁴⁴⁴ i que aprofundim més a sota.

⁴⁴¹ Relativament al canvi *gronga* → *grongue*, cf. 11_GrupNorm.

⁴⁴² Relativament al canvi *triri-* → *trili-*, cf. 14_GrupNorm.

⁴⁴³ Cf. DCA *palma*, *palmavera*, etc.

⁴⁴⁴ Los canvis propostos se tenen de considerar aplicables també a lèxic derivat i/o de la mateixa família. En lo cas del verb *tendre*, lo model sense representació de la metàtesi se té de considerar vàlid també per tots los verbs amb la mateixa terminació: *entendre*, *estendre*, etc. No havem inserit en la taula la paraula *bicicleta*, ja present, amb aquesta forma, al DCA.

Taula 02

aquidrar	cirurgia	estornell	malvutxa	perjudicar	torniquet
ària	ciutat	fàbrica	múlia	pobre	turmentar
boira	cogombre	febrer	nuedo	processó	turnell
buidar	crabarés	formatge	palma	pulmoni	trilibiqui
cabra	dintre	forment	patró	tendre (<i>adj.</i>)	ufàbrica
cancrena	dormir	formígola	pebre	tendre (<i>verb</i>)	xicoira
cardenera	esfondrar	graduar	perfum	tonària	

Respecte als casos presentats en la taula 01, havem adjunyat a la taula 02 també *pulmoni* (pr. [pru'moni]), amb grafia *convergent*. Diem *convergent* i no *etimològica* perquè la base genuïna catalana (*pulmó*) és estada clarament alterada de la morfologia del sard *prummonne*, llengua que ha condicionat aquest terme també semànticament en algunes accepcions extensives,⁴⁴⁵ a un nivell tal que nos podem demanar si sem encara en presència d'una veu catalana sarditzada o d'un simple sardisme. En aquest sentit, l'adopció del criteri de *convergència* nos dona la possibilitat de continuar a adoptar la grafia MÀR *pulmoni*, deixant encara oberta la qüestió de la paternitat definitiva d'aquesta veu algueresa.

Proposta 1:

- 1a) modifiquem les entrades de la taula 01 segons los criteris mostrats en la taula 02, vàlids també per lèxic derivat i/o de la mateixa família;
- 1b) modifiquem lo DCA *plàmina* en *pàlmina*.

Dediquem la part final del present document a l'aprofundiment individual de les entrades DCA *bergantí*, *cadira*, *estropiar* i *vària*.

⁴⁴⁵ Nos estem referint a usos com *fatxa de pulmoni* ('persona que manifesta usualment una actitud negativa i poc empàtica') i *empulmonat* ('de mal humor'), ben presents en sard i no utilitzats en català general.

Bergantí. En la nostra varietat, l'ús de la grafia *ber-* per representar la cadena fònica [bri] ([bri]gantí) resulta poc natural, vist que les seqüències alguereses /ber/ i /bri/ són altament resistents a la metàtesi.⁴⁴⁶ Per aquest motiu, i també per analogia amb el DCA *brigant*, proposem la forma d'àmbit restringit *brigantí*.

Cadira. Aquesta entrada és present al DCA en les variants que mostrem en la taula 03, i que acompanyem amb la transcripció fonètica⁴⁴⁷ reportada al mateix diccionari:

Taula 03

formes DCA amb base	formes DCA amb base	formes DCA amb base
cadia	cadira	cadria
cadia (cadi[ø]a)	cadira (cadi[r]a)	cadria (cad[r]ia)
	cadireta (cadi[r/ø]eta)	
	cadiró (cadi[r]ó)	

Relativament a la pronúncia de les variants DCA *cadia*, *cadira* i *cadria*, recordem que l'única que avui té una certa vitalitat és [ka'ria], també si les variants *ca[dr]ia* i *cari[r]a* (però també *cari[r]eta*) són encara presents en la memòria d'alguns ancians com a formes desuètes.⁴⁴⁸ Creiem que per aquesta família lèxica val la pena considerar, com a forma adequada per la llengua escrita, la més genuïna *cadira*, inclodint eventualment en la secció fonètica del diccionari informació descriptiva sobre les pronúncies possibles.

⁴⁴⁶ Havem fet una recerca mirada sobre més de 300 casos DCA que presenten les seqüències *-ber-*, *-bir-*, *-bre-*, *-bri-*, i no havem pogut trobar ni manco un cas d'inversió *bVr* → *brV* o *brV* → *bVr*. L'única possible excepció és *febrer* → *f[r]eber*, que però és solament aparent, vist que los models de translació teòrica que estem analitzant foren tengut de produir l'avançament de la ròtica (*feb[r]er* → **febe[r]r*), i no una sua retrocessió.

⁴⁴⁷ Representem però amb [r], i no amb el DCA [r], la consonant ròtica bategant, coherentment amb la notació AFI.

⁴⁴⁸ Pot ésser útil recordar que Serra 1927: 211 considera *cadi[r]a* com a variant de referència per l'alguerés parlat en lo primer quart del s. XX, respecte a la variant *cadi[ø]a* proposta de Griera en l'*Atlas Lingüístic de Catalunya*. En una perspectiva diacrònica, podem considerar la transcripció de Griera no com un error interpretatiu, sinó com a indicadora d'un fenomen de simplificació *cadi[r]a* → *cadi[ø]a* que resultarà sempre més evident en los decennis successius.

Estropiar. Aquesta entrada, pronunciada *es[trup]iar* en alg., és present al DCA amb la doble forma *estropiar/estorpiar*, com mostrem en la taula 04:

Taula 04

estorpiada	
estorpiadura	estropiadura
estorpiar	estropiar
estorpiat	estropiat
estórpiu	estrópiu

La majoria de les etimologies possibles per aquesta veu algueresa contén la seqüència *-tr(o/u)-*, i no *-t(o/u)r-*. Nos estem referint, en l'específic, al sard *istruppiare*,⁴⁴⁹ al cast. *estropear*,⁴⁵⁰ i al dialectalisme català *estropiar*, que lo DCVB considera d'origen castellana. L'única possible etimologia directa del terme en qüestió que presenta la seqüència inversa *-tor-* és l'italià *storpiare*.

Una investigació ulterior de tipus històric poguerà donar més informacions sobre la possible filiació directa d'aquesta família lèxica, però, considerant que se tracta de termes no hereditaris (la família de *estrop* té un altre significat en la llengua general), suggerim de tractar les grafies en qüestió a partir del criteri de *proximitat fonemicografèmica*⁴⁵¹ que havem ja proposat per les entrades no catalanes de la taula 02. Per tant: *es[trup]iar* → *estropiar*,⁴⁵² *estropiada*, etc.

Vària. Aquest substantiu, al qual lo DCA atribueix lo significat de 'Fondal marí amb arena, àligues, escolls', és evidentment una variant de les formes mallorquines *vaire* i *vaira* (cf. DCVB). En aquest cas, però, no proponem l'adopció de la forma convergent *vaira*, vist que la solució DCA, que confirmarien tal com és, respecta la forma adjectival de referència *vària*.

⁴⁴⁹ Corbera 2000: 129 considera aquest verb com un sardisme/sasseresisme directe, i, indirectament, com un castellanisme o un italianisme.

⁴⁵⁰ Aquesta origen directa és suggerida a Caria 1995: 167.

⁴⁵¹ Cf. 10_GrupNorm, § 2.4.

⁴⁵² Aquesta solució és present també a MÀR: 56.

Proposta 2:

2a) modifiquem *bergantí* en *brigantí*;

2b) eliminem la triple forma DCA *cadia*, *cadira* i *cadria* a favor de l'etimològic *cadira*;

2c) reduïm lo doble paradigma *estorpiar/estropiar* (amb derivats) a l'ús exclusiu del model *estropiar*.

Valutació de les propostes, a cura del Grup de treball per la normativització del català de l'Alguer

Lo GrupNorm aprova, amb consens general i sense votació formal, les propostes, amb l'especificació següent: al DCA manca l'entrada *perjudici* 'dany', que pot presentar encara la pronúncia [pal]judici, sense metàtesi, i que val la pena introduir al diccionari.

17 Tractament ortogràfic del nostre lèxic modern no genuí i del lèxic hereditari alterat de l'italià

Grup de treball per la normativització del català de l'Alguer

Codi document:

17_GrupNorm

Data d'aprovació:

02/12/2021

Última revisió:

18/08/2022

1. Introducció

La nostra varietat de català s'és sabuda adaptar, durant los sèculs, a un territori isolat i extremament perifèric respecte a les altres àrees de llengua catalana. En aquest context, i durant los sèculs, la primera comunitat catalanòfona és estada substituïda (més o manco) gradualment d'immigrants que parlaven principalment sard, però també sasseres i dialectes italians. Durant aquest període la nostra llengua havia sabut conservar l'estatus de llengua principal de la ciutat, una condició que havia facilitat la integració també lingüística dels nous algueresos en la comunitat. Òbviament, com succeeix en tots los processos simbiòtics, los nouvenguts se construïen, o més ben dit *nos* construïem, un idiolecte català que presentava també elements d'idiomes nadius no catalans. Quan aquestos elements reseixiven a sobreviure a la censura lingüística col·lectiva i a tendre un mínim d'estabilitat i de difusió, contribuïen a alterar la nostra varietat de català.

Allò que normalment meravilla los estudiosos que tracten de l'alguerés en una dimensió diacrònica és exactament la gran capacitat que ha mostrat aquest dialecte de se saber adaptar al nou ambient i a les diferents vicissituds històriques. Aquesta adaptació és estada així eficaç que li ha permetit de sobreviure per diversos sèculs en —repetim— un semi isolament respecte al resto del domini lingüístic.

Avui, com sabem tots, l'italià ha substituït l'alguerés com a llengua principal d'ús social en ciutat, un fet que està contribuint a reduir la capacitat del nostre idioma de filtrar, metabolitzar i adaptar les innovacions lèxiques i foneticomorfològiques que venen de fores. La qüestió no és, evidentment, pensar que la condició òptima de l'alguerés sigui aquella d'arribar a una hipotètica immobilitat atròfica, que caracteritza més les llengües mortes que les

llengües vives, sinó aquella de comprendre les dinàmiques dels canvis actuals, i de nos interrogar sobre si hi podem intervenir conscientment com a comunitat de parlants.

D'altra part, la capacitat de l'alguerés d'adaptar lèxic modern a la nostra fonologia i morfologia s'està reduint a poc a poc, però no s'és encara perduda del tot. Així, a costat de locucions poc adaptades que són de moda avui, com «estic fent *smart working*», és possible entendre variacions adaptades com «estic treballant de(n) casa». A voltes, aquesta capacitat és visible també en àmbit morfofonològic, i podem produir, sense grans esforços, adaptacions (orals i escrites) com it. *programmatore* → alg. *programador*, *formattazione* → *formatació*, *informatico* → *informàtic*, etc. Aquesta és una forma de resiliència de la nostra llengua que, com a comunitat de parlants i com a normativitzadors, tenguérem segurament d'estimular.

No podem fer a manco de recordar que lo corpus principal de la nostra anàlisi, o sigui aquell del DCA, és estat recollit principalment entre los anys setanta i la primera meitat dels anys vuitanta, un fet que no ha permetit al sou compilador d'hi inclodir bona part del lèxic modern avui més difús, lligat especialment a les noves tecnologies.⁴⁵³

Al present document discutim dels criteris que ja condicionen la grafia DCA del lèxic tècnic modern arribat principalment de l'italià. Hi inclodim també consideracions que poden tornar útils en ulteriors intervents integratius sobre lo nostre corpus escrit, a càrrec d'un futur *Grup per la Lexicografia*.

En les seccions 2. i 3. discutim del tractament ortogràfic del nostre lèxic tècnic modern i/o exòtic que, respectivament, *té* i *no té* un correspondent directe en la llengua general. En cada secció inclodim algunes propostes de canvi al corpus DCA.

⁴⁵³ Per exemple, si cerquem al DCA los citats *programador*, *formatació*, *informàtic*, etc., hi trobarem lo primer exclusivament amb accepcions que no fan part del món de la informàtica, mentre los altres dos resulten absents.

2. Tractament de lèxic tècnic modern i/o exòtic que té un correspondent directe en la llengua general

En cas de lèxic italià i internacional pel qual és disponible un model del català general compatible amb els nostres normals criteris ortoèpics, lo DCA adopta normalment una grafia convergent amb la llengua estàndard: *feixisme, vodka, whisky*, etc. Quan lo GrupNorm ha individuat algunes poques excepcions DCA en l'aplicació del mateix criteri, com *flash* i *duglas*, n'ha proposat la revisió en una direcció igualment convergent: *flaix*,⁴⁵⁴ (*avet de*) *Douglas*.⁴⁵⁵ És també possible adoptar la grafia convergent en un ulterior petit grup d'entrades DCA que mostrem en la taula 01.

Taula 01

grafia DCA	proposta	grafia del cat. gen. ⁴⁵⁶
can-can	cancan	cancan
godè, a	godet	godet
pens	pince	pince(s)
vàter	vàter	vàter

Proposta 1:

modifiquem les entrades de la taula 01 en la direcció mostrada en la mateixa taula.

Hi ha una altra sèrie d'entrades convergents DCA que mostrem en la taula 02. Per cada entrada mostrem la grafia del diccionari citat i també aquella correspondent al DIEC.

⁴⁵⁴ Cf. 03_GrupNorm.

⁴⁵⁵ Cf. 10_GrupNorm.

⁴⁵⁶ Les entrades *cancan* i *vàter* són presents al DIEC. Lo mateix diccionari no contén *godet* i *pince*, que però són usualment emprats, en la llengua general, en expressions com *faldilla de godets*, *pantalons amb pince*, etc.

Taula 02

	<i>DCA</i>	<i>DIEC</i>		<i>DCA</i>	<i>DIEC</i>
a)	àcid	àcid	b)	aparentment	aparentment
	búfal	búfal		decentment	decentment
	cadet	cadet		prudentment	prudentment
	caiman	caiman		[...]	
	cangur	cangur			
	cocodril	cocodril	c)	arqueòleg	arqueòleg
	complot	complot		biòleg	biòleg
	crin	crin/crina		catàleg	catàleg
	crisantem	crisantem		[...]	[...]
	demani	demani			
	ecònom	ecònom	d)	creton	cretona
	elefant	elefant		grogré	grogrèn
	èmbol	èmbol		siluet	silueta
	èter	èter			
	etern	etern	e)	braçalet	braçalet
	expert	expert		gabardèn	gavardina
	extern	extern		mícrob	microbi
	gerani	gerani		míop	miop
	jaguar	jaguar		pòrfid	pòrfir
	lúcid	lúcid		tràpan	trepant
	maionesa	maionesa			
	míser	míser			
	oriünd	oriünd			
	oxigen	oxigen			
	paràgraf	paràgraf			
	pèrfid	pèrfid			
	pern	pern			
	pervers	pervers			
	reverend	reverend			
	rinoceront	rinoceront			
	telèfon	telèfon			

Per exigències analítiques dediquem, als paràgrafs següents, una atenció específica a cada grup de la taula.

Grup a): *búfal[ɔ]*, etc.

La pronúncia usual de les entrades *a*) és amb [ɛ] (*elefant*[ɛ], *èter*[ɛ], *maiones*[ɛ],⁴⁵⁷ *rinoceront*[ɛ]) i [ɔ] finals (totes les altres), realitzacions degudes evidentment a la pressió de l'italià.⁴⁵⁸ En aquestos casos lo DCA és reseixit, amb una variació mínima i sistemàtica als normals criteris ortoèpics de l'alguerés (o sigui, $[-ɛ] \rightarrow \emptyset$ i $[-ɔ] \rightarrow \emptyset$ ⁴⁵⁹), a produir grafies màximament convergents amb la llengua comuna. Sem conscients que pels usuaris algueresos que encara estan aprenent la llengua escrita aquest criteri pot resultar una mica antiintuïtiu, però proponem de respectar tal esforç convergent, sobretot perquè se refereix, en bona part, a lèxic modern i/o exòtic. Les úniques propostes de revisió que fem a propòsit del lèxic de la taula són:

- i. *crin*: aquest substantiu ha tengut una gran difusió en la llengua popular, sobretot a partir de la fi del s. XIX i per bona part del s. XX, quan una part de la nostra població treballava a la recollida i a la transformació del *crin*[ɔ] vegetal. Per l'entrada en qüestió proponem la doble variant escrita *crin/crino*, deixant la segona com a disponible per les diverses activitats de recerca informal que ja porten envant algunes escoles, memorialistes, etc.;
- ii. *maionesa*, per la qual proponem la normal codifica [e, ɛ] → e: *maionese*;
- iii. *cocodril*: quan apliquem aquesta grafia a la pronúncia usual moderna *cocodri*[l'ɔ] estem modificant los normals criteris ortoèpics de l'alguerés en una dimensió que va més en allà de la sola representació de la vocal final, vist que no hi estem reproduint ni manco la *l* geminada. Recordem que en dos casos compatibles, o sigui los DCA *bidel* i *camel*, pronunciats normalment *bide*[l'u] i *camel*[l'ɔ]/*came*[l'u], lo GrupNorm havia ja decidit d'adoptar una grafia més

⁴⁵⁷ Reportat però com a *maiones*[a] en la secció fonètica del DCA.

⁴⁵⁸ Per exemple, l'entrada DCA *ecònom*[ɔ] és normalment pronunciada amb [ɔ] final en l'oralitat actual, a causa de la pressió de l'it. (regional) *econom*[ɔ]. És però incorrecte considerar la mateixa veu com un simple italianisme, vist que fa part de la nostra llengua històrica: «[...] Antoni Marras lo present ayñ *Econom* de aquest Illustre y Molt Reverent Capitol [...]» (cf. Caria 1992: 205; any 1736).

⁴⁵⁹ Llegiu, respectivament '[-ɛ] final no representada gràficament' i '[-ɔ] final no representada gràficament'.

representativa de la nostra pronúncia, o sigui *bidel·lo*, i *camel·lo*, motiu pel qual proponem també lo canvi *cocodril* → *cocodril·lo*.

Proposta 2:

2a) modifiquem los DCA maionesa i cocodril en maiones*e* i cocodril·lo;

2b) introduïm la doble grafia *crin/crino* per representar l'actual DCA *crin* en contextos, respectivament, més formals i més informals.

Grup b): *aparent[e]ment*, etc.

Lo grup *b*) és caracteritzat de la mancada representació de [e] italianes en posició *no final*, col·locades entre la base adjectival i lo sufix *-ment*: *aparent[e]ment* → *aparentment*, *coherent[e]ment* → *coherentment*, etc.⁴⁶⁰ Considerant que lo fenomen en qüestió és fàcilment categoritzable i prevedible, i també que les formes sense representació de *e* fan part de la nostra literatura històrica,⁴⁶¹ no proponem ningun canvi a la proposta del DCA.

Grup c): *arqueòl[ɔgɔ]*, etc.

Les entrades del grup *c*) presenten conjuntament la mancada codífica gràfica de la vocal final (-[ɔ] → ∅) i la grafia [ɔ] → *e* de la penúltima vocal: *arqueòl[ɔgɔ]* → *arqueòleg*, *biòl[ɔgɔ]* → *biòleg*, etc. Aquest model desinencial pot resultar poc intuïtiu per qui encara no domina la llengua escrita, però no nos resulta que la literatura i los estudiosos locals n'hagin proposat una variació de tipus ortogràfic, probablement perquè caracteritza normalment lèxic culte. Coherentment amb aquesta tendència, considerem la codífica en qüestió com a un cas límit de convergència que val la pena conservar, i al qual,

⁴⁶⁰ La mateixa vocal no és present quan la base adjectival que acaba en /nt/ pot fer flexió de gènere. En aquestos casos, també l'alguerés conserva oralment i gràficament lo morfema *a* de la llengua general: *atentament*, *santament*, etc.

⁴⁶¹ Per exemple «[...] als qui no estan *decentment* als oficis [...]» (Nughes 1991: 266; any 1581).

eventualment, va donada la justa atenció en fase d'ensenyament de la llengua escrita. Una altra motivació que mo'l faria preferir a eventuais altres possibles solucions com *-òlog o *-òlogo és que la grafia -òleg respecta l'únic cas del qual encara tenim memòria de pronúncia no italianitzada de la desinència en qüestió, o sigui *astròleg* → *astrò*[rik].⁴⁶²

Grup d): creton, etc.

La grafia d'aquestes entrades és *parcialment* convergent, vist que s'hi troben representats també elements de la pronúncia local usual.⁴⁶³ També si aquestes grafies no arriben a coincidir amb aquelles corresponents de la llengua general, les considerem com lo resultat d'un temptatiu ben equilibrat de trobar una mediació entre exigències de convergència amb l'estàndard i aquelles de conservar algunes característiques de l'oralitat local.

Grup e): braçalet, etc.

Aquest grup mostra casos que mereixen una anàlisi individual, i pels quals és difícil establir *a priori* un criteri tendencial de tractament ortogràfic.

Braçalet: si volem arribar a aquesta grafia partint de la pronúncia usual *bra*[tʃ]a*l*[ɛ]t[ɔ], tenim de preveure les variacions següents als normals criteris ortoèpics de l'alguerés:

- iv. grafia ç per [tʃ];
- v. mancada grafia de [ɔ] final;
- vi. ús de la seqüència final -et, també si aquesta és normalment pronunciada amb [ɛ] i no amb [ɛ]: *carrer*on[e]t, *coixin*[e]t, *ferr*[e]t, etc.⁴⁶⁴

En aquest cas, no se tracta de decidir si són possibles dèrogues a la usual adaptació algueresa de l'ortografia fabriana, perquè la resposta sigueria evidentment positiva. És però ver que la coexistència, en una mateixa paraula, de dèrogues múltiples pot generar una grafia excessivament antiintuïtiva

⁴⁶² Recordem que, en aquest cas, la grafia -leg per [rik] és perfectament coherent amb l'ortografia algueresa, i presenta los ben coneixuts fenòmens de: rotacisme de /l/ intervocàlic; ascens a [i] de e àtona; ensordiment de /g/ final.

⁴⁶³ En lo cas de *raion* lo DCA propon una pronúncia de referència tendencialment *teòrica*, vist que l'entrada en qüestió fa part més del nostre diccionari potencial que d'aquell real.

⁴⁶⁴ Al contrari, la presència d'una vocal posterior final en lo citat sufix diminutiu és un factor normalment obridor: *braçal*[ɛ]t[ɔ], *falqu*[ɛ]t[u], *xiqu*[ɛ]t[u], etc.

per un parlant alguerès, sobretot perquè se tracta de lèxic no formal. Partint d'això, proposem lo canvi *braçalet* → *braçaleto*,⁴⁶⁵ que elimina la necessitat d'adoptar les excepcions fonemogrfèmiques *v* i *vi*, i respecta *iv*, vist que conserva lo grafema original ç ja previst per la base *braç*.

Gabardèn: aquesta paraula presenta una doble forma en la nostra oralitat, vist que n'és disponible també la variant italianitzada *gabardina*. A partir d'aquesta consideració, i seguint un criteri tendencial que nos fa preferir, per la llengua escrita, los models orals que més s'acosten a la llengua general, proposem l'adopció de *gabardina*, més símil al DIEC *gavardina*, en substitució de l'actual *gabardèn*.

Microb, *tràpan*, *míop* i *pòrfid*. Per aquestes, proposem les revisions *mícrobo*, *tràpano*, *míope* i *pòrfido*, coherentment amb les pronúncies finals de la nostra varietat. De fet, en aquestos casos l'eventual omissió de les vocals finals no produiria la coincidència entre formes locals i generals obtenguda per les entrades de la secció *a*) de la taula 02.

3. Tractament de lèxic tècnic modern i/o exòtic que no té un correspondent directe en la llengua general

Una part dels italianismes algueresos i del lèxic internacional present al DCA no té un correspondent directe en català general, com *piçpain* (< ing. *pitch-pine* o it. *pispaino*), *gilè* (< it. *gilet* < fr. *gilet*), etc. Aquesta condició nos dona, en teoria, més llibertat de ne determinar les formes més adequades per la nostra llengua escrita, adoptant grafies més adaptades o, alternativament, més respectuoses de la morfologia original. A aquest propòsit podem comptar sobre un suggeriment interessant disponible en la Introducció del DIEC (2007), en lo qual se recorda que la norma general catalana reserva un «tractament gramatical i ortogràfic propis de la llengua catalana (com en l'obtenció del femení o del plural o en les regles d'accentuació)» als «estangerismes que hom ja considera convertits en mots catalans» (XLIII-XLIV).

Trobem un exemple perfectament compatible amb aquest criteri en l'antic anglicisme *bistec* (< *beefstake*), un «estangerisme que hom ja considera convertit en mot català», i que resulta, per tant, perfectament adaptat a la nostra

⁴⁶⁵ Relativament a la representació amb *t* de *tt* original italià, cf. 19_GrupNorm.

ortografia. Al contrari, la grafia DIEC d'anglicismes moderns com *bypass*, *copyright*, etc., és clarament més respectuosa dels models originals, sempre en aplicació del mateix criteri.

Tenim de recordar, però, que no és sempre possible polaritzar lo lèxic no hereditari entre 'antic' i perfectament adaptable, d'una part, i 'modern', sense necessitat d'adaptacions, de l'altra. Entre los diversos exemples representatius d'una certa 'zona grisa' entre los dos extrems podem citar los DIEC *ponx*, *còctel*, *vodka* i *whisky*. Aquestos fan part d'un mateix camp lexicosemàntic (begudes) i són tots, creiem, a bastança familiars entre los catalanoparlants. Resulten però ben diferenciats en termes d'adaptació, vist que los primers dos, *ponx* i *còctel*, presenten un nivell màxim d'adherència a la grafia fabriana, i los altres, *vodka* i *whisky*, reflectin l'ortografia original, per motivacions no directament explicables a partir del citat criteri DIEC (per exemple, *vodka* pot tendre la marca plural en català, però la grafia no és l'adaptada **vodca*). És cert que aquest tema és més ric i articulat respecte a les poques consideracions que n'havem fet en la present secció. Creiem, però, que aquestes són ja suficients per mostrar que los normativitzadors no tenen sempre una recepta única per definir *a priori* lo nivell d'adaptació que tengueria de caracteritzar lo lèxic modern no hereditari. És també útil recordar que lo GrupNorm ha ja tractat d'alguns exemples d'aquesta tipologia de lèxic, proponent, sovent, grafies més o manco adherents a les originals, com mostrem en la taula 03.

Taula 03

DCA	proposta GrupNorm	model de referència
abatjur	abat-jour (02_GrupNorm)	abat-jour (<i>it.</i> < <i>fr.</i>)
armuar	armoire (10_GrupNorm)	armoire (<i>it.</i> < <i>fr.</i>)
jabó, xabot	jabot (03_GrupNorm)	jabot (<i>it.</i> < <i>fr.</i>)
marx	marche (03_GrupNorm)	imperatiu de marcher (<i>it.</i> < <i>fr.</i>)
piçpain	pitch-pine (15_GrupNorm)	pitch pine (<i>ingl.</i>) o pispaino (<i>it.</i>)

En los casos citats, lo GrupNorm havia justificat la proposta d'adaptar majorment les grafies DCA a aquelles originals exactament per ne reduir

l'opacitat etimològica, però també semàntica, si considerem que també lectors catalanoparlants no algueresos poden accedir als nostres textos escrits.⁴⁶⁶

Coherentment amb aquestes consideracions, proposem, per les entrades que inserim en la taula 04, revisions ortogràfiques que adhireixen una mica més a les grafies originals respecte a les propostes màximament adaptades del DCA.

Taula 04

<i>DCA</i>	<i>proposta</i>	<i>justificació</i>
ajur	ajour ⁴⁶⁷	<i>etim.</i> : à jour (<i>it.</i> < <i>fr.</i>)
còmpit	còmpito	<i>etim.</i> : compito (<i>it.</i>)
èxter	èxtero	<i>etim.</i> : estero (<i>it.</i>) ⁴⁶⁸
gile	gilet	<i>etim.</i> : gilet (<i>it.</i> < <i>fr.</i>)
perre	perret	<i>etim.</i> : perret (<i>it.</i> tavella perret)
tuil	twill ⁴⁶⁹	<i>etim.</i> : twill (<i>ingl.</i>)

Proposta 3:

modifiquem les entrades de la taula 04 en la direcció mostrada en la mateixa taula.

⁴⁶⁶ A aquest propòsit, podem citar l'exemple *tuil* de Corbera 2000: 140. Aquest terme resultava ja desuet i semànticament opac als informants consultats de l'autor, lo qual, per tant, havia tingut dificultat a ne caracteritzar significat i etimologia. En casos com aquest, la possibilitat de recuperar, per exemple al DCA, formes gràfiques més adherents als termes originals (< *ing.* *twill*) fora facilitat la individuació de l'ús sinecdòtic que ha portat los algueresos a identificar un tipus específic de jaca amb el nom del teixit amb la qual venia normalment confeccionada.

⁴⁶⁷ Recordem que, en l'adaptació de sintagmes lexicalitzats no catalans (per ex. los *ing.* *disc jockey*, *gin tonic*, etc.), la norma general preveu l'aglutinació: *discjòquei*, *gintònic*, etc.

⁴⁶⁸ En alternativa, pogueríem considerar aquesta paraula com una italianització de l'original català *exterior*. A aquest propòsit, sabem que la pronúncia amb *o* final era ben difusa a l'Alguer ja en los primers decennis del s. XX (cf. *èstero* a Derriu 1935: 200).

⁴⁶⁹ Trobem un exemple de l'original català *sarja* en les Ordinationes del 1526: «[...] *sarjes* ab cana de doze pams de Montpellier [...]» (cf. Piras 2017: 124).

Valutació de les propostes, a cura del Grup de treball per la normativització del català de l'Alguer

Lo GrupNorm aprova, amb consens general i sense votació formal, les propostes, amb les excepcions següents:

-revisió *cocodril* → *cocodril·lo*, *maionesa* → *maionesa*, *míop* → *míope*: los membres no han trobat una posició majoritària a favor del canvi. Per això, les entrades citades conservaran l'actual grafia DCA;

- revisió *gilè* → *gilet* i *tuil* → *twill*: un membre proposa la conservació de les formes actuals del DCA. En lo primer cas, perquè la *t* final fa part de la nostra grafia com a consonant que normalment se pronuncia (per exemple, en *bolet*), i una eventual grafia *gilet* pogueria facilitar la nàixita de pronúncies com *gile[t]*. En lo segon cas, perquè recorda d'haver trobat la grafia adaptada *tuil* o *tuil* en documents que tenen ja alguns decennis d'edat. Los altres membres creuen que, relativament a *gilè*, l'eventual grafia amb *-t* no causarà grans problemes de lectura als usuaris algueresos, perquè és una paraula que té ja molta tradició en la nostra oralitat. Per aquest motiu, la proposta original de revisió *gilè* → *gilet* passa amb cinc vots a favor, i u contrari. Relativament al DCA *tuil*, lo GrupNorm vota unànimement a favor de l'adopció de la doble forma *tuil/twill*, amb la segona que se tenguera de considerar com a entrada principal al diccionari.

Endemés, lo GrupNorm ha discutit sobre l'oportunitat de deixar la desinença *-òleg* per les paraules com *arqueòleg*, perquè (com és ja estat escrit més a damunt al present document) aquesta grafia és altament antiintuïtiva pels algueresos. Esquematitzem en la taula següent los arguments a favor de la continuació de l'ús de la grafia desinencial DCA *-òleg* i aquells que suggeririen lo canvi *-òleg* → *-òlog*.

<i>-òleg</i>	<i>-òlog</i>
- és plenament convergent amb la forma correspondent de la llengua general;	- també la forma <i>-òlog</i> mostra un esforç en la direcció de la convergència, perquè no hi ha representació ortogràfica de la vocal final: <i>-log[ɔ]</i> → <i>-log</i> ;
- és emprat típicament en un àmbit <i>formal</i> , un fet que facilita l'adopció	- actualment s'utilitza també en àmbits poc formals i en lo llenguatge infantil, per exemple en los projectes de

de grafies més convergents amb la llengua general	descoberta del territori portats envant de diverses escoles locals, i que acullin sovent lèxic com l'it. <i>archeologo</i> ;
- la grafia <i>-òleg</i> és compatible amb l'únic cas de la llengua popular en lo qual conservem aquesta desinència, o sigui <i>astròleg</i> (<i>astròl[i]g</i>).	
	- la <i>e</i> de la forma masquil catalana no és etimològica, ni respecte a l'original grec <i>-λόγος</i> i ni respecte al llatí <i>-lōgus</i>
- l'estudi és sí mnemònic, però no per unitats individuals, sinó per categories	- l'esforç dels nostres parlants de recordar codifiqués com <i>bi[ˈɔlɔgɔ]</i> → <i>biòleg</i> és ulteriorment complicat de l'al·lografia entre la forma masquil, amb <i>e</i> , i aquelles femenils i de les formes derivades, amb <i>o</i> : <i>biòleg</i> , <i>biòloga</i> , <i>biologia</i> , etc. La gestió ortogràfica d'aquestes variacions pot resultar més natural en altres varietats, en les quals hi ha efectivament una alternança oral entre <i>e</i> i <i>o</i> que troba representació en la grafia, però los algueresos poden gestir aquesta variació solament a través d'un estudi mnemònic de la casuística en qüestió

Los membres han acabat aquesta discussió conservant cada u la pròpia posició inicial, però reconeixent que també les opinions alternatives a la pròpia eren ben argumentades. Per això, lo GrupNorm ha votat en manera unànime una solució de compromís que preveu lo doble paradigma *-òleg/-òlog*, amb la primera forma preferible en àmbits més formals. Lo mateix criteri és estat aplicat també als DCA *diàleg*, *monòleg*, *anàlog*, los quals poden doncs presentar la doble terminació *-leg/-log*. Com a única excepció, s'és decidit de preveure la sola grafia *-òleg*, i no la doble forma *-òleg/-òlog*, per *astròleg*.

18 Tractament ortogràfic de les lateralitzacions de l'alguerés

Grup de treball per la normativització del català de l'Alguer

Codi document:

18_GrupNorm

Data d'aprovació:

02/12/2021

Última revisió:

19/08/2022

1. Introducció

Sabem que les lateralitzacions alguereses del tipus *portar* → *po[l]tar* i *senyors* → *senyo[l]s* són degudes a la pressió de les varietats sardes parlades en lo quadrant nord-occidental de l'ísola, varietats que lateralitzen normalment les ròtiques seguides immediatament d'una altra consonant. Aquesta afirmació, que considerem vàlida en termes generals, pot resultar a primera vista problemàtica si considerem que la varietat sarda que més ha condicionat l'alguerés, o sigui la logudoresa septentrional, no presenta seqüències lateralitzades del tipus [l]C, com aquelles alguereses, sinó [ɣ]C i [t]C: *pèrdere* → *pè[ɣ]dere*, *mortu* → *mo[t]tu*, etc. Endemés, la mateixa varietat de sard presenta altres combinacions amb consonant lateral seguida d'altres consonants que són absents en la nostra varietat: *alga* → *a[ɣ:]a*, *porcheddu* → *po[x:]eddu*, etc.

Al present estudi fem una anàlisi ràpida sobre los aspectes qualitius que caracteritzen la lateralització en les varietats sardes i en les altres llengües del nord Sardenya (§ 2.), i cerquem de donar un marc de referència temporal que nos ajudi a comprendre quan lo passatge *rC* → *lC* comença a trobar difusió en la nostra varietat (§ 3.). Les seccions 4. i 5. són dedicades a les propostes de revisió respecte a casos específics d'alternança *rC* i *lC* presents al DCA.

2. Elements diatòpics i qualitatis sobre la lateralització de les ròtiques preconsonàntiques en la Sardenya septentrional⁴⁷⁰

Diverses àrees del nord Sardenya presenten formes de lateralització de *r* preconsonàntic. La fig. 1 és la reelaboració simplificada d'una de les mapes de Contini 1987⁴⁷¹ que investiga lo fenomen en qüestió en la Sardenya septentrional.

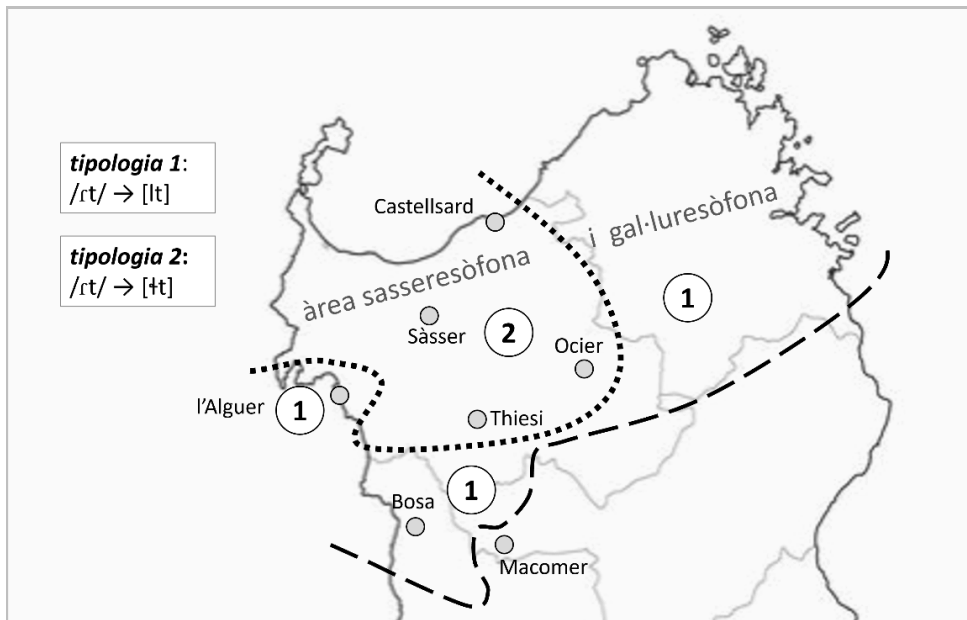

Fig. 01: distribució de la lateralització *sonant* (tipologia 1) i *fricativa* (tipologia 2) en la Sardenya del nord

⁴⁷⁰ L' anàlisi és de tipus sincrònic. Per informacions més detallades sobre la possible origen territorial i l'expansió diacrònica del procés en qüestió en àrea sardocorsa, cf. Maxia 2012: 229-232.

⁴⁷¹ Cf. Contini 1987, mapa 71, que tracta en l'específic del passatge /rt/ → [lt] o [lt̪]. La nostra reelaboració no mostra totes les tipologies de lateralització del sard, que de fet són presents, amb característiques que no discutim al present estudi, també en altres varietats. La inclusió gràfica de l'alguerés en la isoglossa relativa a la *tipologia 1* és nostra.

Les informacions de l'estudi de Contini representades en la mapa són suficients per considerar l'alguerès com a part de la *tipologia 1*, que va en la direcció *ròtiques* → *laterals sonants* (alg. *bèrtula* → bè[l]tura), i no de la *tipologia 2*, que va en la direcció *ròtiques* → *laterals fricatives* (sard *bèrtula* → bè[l]tula).

Si ampliem l'anàlisi dels fenòmens de lateralització sarda a tota la casuística de Contini 1987, resulta clar que l'àmbit d'aplicació de la *tipologia 1* no se redueix al sol context /rt/, i pot ésser al contrari generalitzat amb la fórmula /r/C → [l]C, que genera solucions com *carvone* → ca[l]vone, *còrbula* → cò[l]bula, *cardu* → ca[l]du, etc. Aquest model correspon a grans línies amb les solucions alguereses visibles en los mateixos contextos fonològics:⁴⁷² *cervell* → ce[l]vell, *barba* → ba[l]ba, *verda* → ve[l]da, etc.

En sard, la *tipologia 2* de lateralització se diferencia respecte a la *1* en termes de *fricció*, com havem vist en la fig. 1, però presenta també altres característiques específiques:

- les produccions lateralitzades s'adapten, en termes de sonoritat, al context fonètic immediatament successiu: *mortu* → mo[t]u, *cardu* → ca[kd]u;
- la lateralització amb fricatització és present també en la sibilant /s/ seguida de /d/ o /t/, un fet que genera homofonies del tipus po[t]tu (< *portu* 'port') i po[l]tu (< *postu* 'posat');
- la fricatització és present també en /l/ originals seguides de /d/ o /t/, un fet que genera homofonies del tipus ca[k]du (< *caldu* 'calent') i ca[k]du (< *cardu* 'card');
- les solucions [t] i [k] són típiques de contextos oclusiu-dentoalveolars (*virde* → vi[k]de, *tzertu* → tze[t]tu), mentre en context velar trobem les simplificacions [lk] → [x:] i [kg] → [ɣ:] (*porcu* → po[x:]u, *alga* → a[ɣ:]a). En altres contextos trobem, en funció de la varietat analitzada, assimilacions (*àrvure* → a[v:]ure, *Càminu* → Cà[m:]inu, *arza* → a[dz:]a) o altres solucions (a[iv:]ure, Cà[im:]inu, etc.⁴⁷³)

⁴⁷² Exclodim cultismes i lèxic tècnic modern, que presenta nombroses excepcions a aquest sistema.

⁴⁷³ Alguns exemples d'aquesta variació són disponibles a Contini 1987, mapa 69 (*cu[l]pa*, *cu[ɪ]pa*, *cup[:]a*, etc.).

Com és previsible a partir de les isoglosses de la Mapa 01, ninguna de les característiques *a) – d)*, típiques de la lateralització *fricativa* (tipologia 2), és present en la lateralització algueresa (tipologia 1), varietat que ha sabut adaptar lo procés en qüestió sense ampliar lo propi inventari foneticofonològic amb sons aliens com [ɬ] o [ɕ].

3. Contextualització diacrònica de la lateralització de [r] preconsonàntic alguerès

L'anàlisi d'una gran quantitat de documents històrics ha permetit a diversos estudiosos d'evidenciar que, fins a tot lo s. XVIII, la lateralització de [r] preconsonàntic alguerès resultava absent en la quasi totalitat de la nostra producció escrita,⁴⁷⁴ una consideració que podem considerar encara vàlida per tota la primera meitat del s. XIX, perquè eventuais interferències *rC* → *lC* no són visibles en manera rellevant ni manco en textos populars i/o escrits en grafia italiana.⁴⁷⁵

Això no exclou la possibilitat que alguns habitants, sobretot aquells de recent immigració i que venien de les àrees lingüístiques mostrades a la mapa 01, podien parlar la nostra llengua amb solucions lateralitzades. És però clar que aquestes eventuais lateralitzacions no tenien, en l'època que estem considerant, una difusió i una estabilitat tal que poguessi arribar a condicionar visiblement les nostres produccions escrites en la direcció *rC* → *lC*, una possibilitat que nos fórem tengut d'esperar almanco en textos més populars, i almanco en la forma de vacil·lacions freqüents. A títol de curiositat, fem notar que hi ha indicis que suggereixen que aquest procés no era

⁴⁷⁴ Són claridors, en aquest sentit, les consideracions de Bosch 1999: 66, nota 90 («[...] no trobem gairebé mai lliçons que denotin rotacismes ni el canvi *r* travada > *l*, tret del cas de *serva* [...] i d'alguns casos de *baldissa* i *baldissas*»). Cf., en lo mateix sentit, també Caria 2006b: 52-53.

⁴⁷⁵ A aquest propòsit, mostrem alguns exemples en los quals les solucions *rC* són pràcticament sistemàtiques: 1) *organs*, *gat ascurgiat*, *gat senza ascurgiar*, etc., trets d'un document en grafia italiana del 1802 analitzat a Caria 2006b: 52; 2) *mort*, *purtada*, *forzas*, *apartarte*, etc., adoptades en la transcripció dels gosos populars utilitzats de les confraries de la Misericòrdia, de Santa Creu i del Rosari durant les secanyes del 1817, i disponibles a Nughes 2018: 135-154; 3) *rujarju*, *purtava*, *part de foras*, *ubert*, *ascurgiat*, etc., en un registre de danys del 1829 citat a Caria 2006b: 54; 4) *guardià*, *forma*, *cert*, etc., en lo manuscrit de la comèdia *Scenas Istoricas del Siddadu*, escrit al 1847 en grafia italiana i publicat parcialment a Scala-Armanguè 1998.

sistemàtic encara a l'inici del s. XX. Nos estem referint a l'alternança de solucions sense lateralització, com *pardut* i *dasturbar*, amb altres lateralitzades, com *riculs* (= *recurs*) i *pultaran* (= *portaran*) que Caria 2006b (p. 55-57) atribueix a poesies de to popular, escrites en grafia italiana de persones que no coneixen la grafia catalana. Tenim però també de recordar, relativament al mateix tema, que ja en la *Grammatica* de Palomba, escrita en lo mateix període, se consideren com a pronúncies de referència aquelles del tipus *lC*.⁴⁷⁶

4. Tractament ortogràfic de la seqüència [l]C en alguerès i primeres propostes de revisió

En la literatura moderna, lo criteri etimològic és aquell més utilitzat per ortografiar les [l] preconsonàntiques alguereses, i la sua correcta aplicació resulta immediata per bona part dels nostres italianismes (per ex. *apa[l]tar* → *apaltar* i *co[l]peto* → *corpeto*, a partir dels it. *appaltare* i *corpetto*) i castellanismes (per ex. *o[l]vidar* → *olvidar* i *qua[l]to* → *quarto*, a partir dels cast. *olvidar* i *cuarto*).⁴⁷⁷

Lo recurs al criteri de l'etimologia directa per establir si tenim d'ortografiar com a *l* o com a *r* una [l] algueresa preconsonàntica pot resultar més complicat en lo cas dels sardismes. De fet, la literatura sarda documenta canvis històrics de líquides preconsonàntiques en la direcció *L > r > l*, com en la seqüència (ALTUM >) *altu > artu > altu* citada a Wagner [1941]1984: 290. Per tant, la correcta aplicació del criteri *etimològic directe* per la grafia de les [l] alguereses en qüestió presupon, en teoria, una correcta individuació del període en lo qual cada sardisme és entrat en la nostra varietat. Per ex., per determinar la grafia de l'alg. *a[l]bada*, tenguérem de saber si aquesta paraula sarda és entrada en la nostra varietat: quan encara conservava la *L* llatina

⁴⁷⁶ Justifiquem aquesta afirmació en manera inductiva, vist que en la sua gramàtica trobem normalment solucions del tipus *Vèlt*, *gunivèlt*, *çèlt*, *solt*, etc. (los exemples són trets de la p. 9 de la *Grammatica*, seguint la numeració del text original, i se refereixen a *verd*, *junivert*, *cert*, *sort*).

⁴⁷⁷ Donem per escomptada, sense discutir-la, l'aplicació del criteri etimològic pel lèxic genuí.

(< ALBATA); quan aquesta ja s'era rotacitzada (*arvata/arbata*⁴⁷⁸); quan, en una època més recent, ja s'estava difondint la lateralització en lo logudorés septentrional i parts del logudorés comú (*alvada*). La mateixa consideració és vàlida també per les veus sardes que *no* presenten una seqüència llatina del tipus *L + consonant*, com lo log. actual *alzola* < AREOLA.

Per totes aquestes formes podem exclodir, per motius cronològics, un ingrés en alguerés durant la primera fase (sarda) *lC*,⁴⁷⁹ però resta oberta la qüestió de l'acollida de les mateixes seqüències en la fase *rC* (per ex. *argiola*) o en la successiva *lC* (per ex. *algiola/alzola*).

Tot això considerat, proponem de tractar gràficament los sardismes algueresos amb lateralització a partir dels criteris següents:

- e) respectem, cada volta que són disponibles en la nostra literatura, les grafies històriques alguereses, com *arjola*, de la qual tenim testimoniança, com a mínim, ja a partir de la primera meitat del s. XIV;⁴⁸⁰
- f) mitiguem lo criteri precedent quan són possibles variacions en una direcció *convergent* amb la llengua general, com en los sardismes DCA *albinatxo*⁴⁸¹ i *albada*, ortografiats amb *l* segons lo model llatí ALBUS/ALBUM i la base catalana *alb*- 'blanc' (*albí*, *àlbum*, etc.);
- g) utilitzem, cada volta que és possible, models *tipològics* de tractament, com la seqüència final *-rjo/-rja* ja discutida a 13_GrupNorm;
- h) conservem, en tot lo lèxic pel qual no són aplicables los criteris e), f) i g), les grafies actualment presents al DCA.

En virtut de l'adopció dels criteris discutits en la present secció, mostrem en la taula 01 algunes propostes de revisió al tractament del nexa [l]C al DCA.

⁴⁷⁸ Aquesta és la pronúncia que encara conserven los dialectes sards que no fan part de les àrees amb lateralització mostrades en la mapa 01.

⁴⁷⁹ De fet, la documentació disponible a ATILISOR suggereix que durant l'època en la qual comença la història de l'Alguer catalana, les solucions sardes *lC* → *rC* resultaven ja àmpliament majoritàries en lo nord-òvest de Sardenya.

⁴⁸⁰ Cf. *argiola* (any 1442) a Oppia 2008: 405, doc. 105.

⁴⁸¹ Aquesta paraula és present, amb *r*, en un document del 1739 citat a Caria 1992: 206: «[...] rendint volta falda, falda, del mont fins á un *arbinachiu* Blanch [...]».

Taula 01

<i>entrada DCA</i>	<i>proposta</i>	<i>justificació</i>
agelto	agerto	<i>etim. < it. dial. agerto</i>
alboni	arboni	<i>tradició: narboni (1724)⁴⁸²</i>
alquili	arquili	<i>tradició: arquilat (1748)⁴⁸³</i>
balbínjol	barbínjol	<i>tradició: barbingiuls (fi del 1700)⁴⁸⁴</i>
escolxigat	_____	<i>eliminar. Ja present la forma DCA convergent excorxigat</i>
múltino	múrtino	<i>tradició: múrtina (1784)⁴⁸⁵</i>
vergia	valgia	<i>etim. < mall. falzia⁴⁸⁶</i>

Proposta 1:

modifiquem les entrades de la taula 01 en la direcció mostrada en la mateixa taula.

5. Altres propostes de revisió

5.1 Tractament de la lateralització de [ɪ] i [j] en l'alguerés modern

La nostra varietat pot experimentar casos de lateralització de [ɪ] i [j] en la llengua col·loquial, com los ocasionals [ʎ]a[ʎ]o per [j]a[j]o o ca[ʎ]eva per ca[j]eva, processos que no tenen normalment repercussions en la llengua escrita.

Són també presents exemples de lateralitzacions pràcticament sistemàtiques de [ɪ] originals, com en la família lèxica de *aigua* i en les formes flexes de *caure* (*caigui*, *caigut*, etc.). Per aquestes, MÀR proposen tractaments convergents amb la llengua general, mentre al DCA és present la doble grafia per *algua/aigua*, com mostrem en la taula 02.

⁴⁸² Ídem, p. 73.

⁴⁸³ Cf. Bosch 2012: 544.

⁴⁸⁴ Cf. Caria 2006: 22.

⁴⁸⁵ Ídem, p. 254.

⁴⁸⁶ Relativament al canvi *ve-* → *va-*, cf. 11_GrupNorm.

Taula 02

<i>lexema</i>	<i>DCA</i>	<i>DCA: variant</i>	<i>MÀR</i>
aigua	aigua	algua	aigua
caure	caigui, caigut, etc.		caigui, caigut, etc.

Com en altres casos, la doble grafia DCA *aigua/algua* no produeix paradigmes simètrics si considerem los derivats de cada forma, vist que al diccionari trobem dobles grafies per *aigua/algua*, *aiguardent/alguardent*, *aiguós/alguós*, però la sola grafia convergent, amb **i**, pel resto dels components de la mateixa família lèxica: *aiguasantera*, *aiguarella*, etc. Encara, no resulta clar perquè la lateralització que estem investigant té una representació ortogràfica en (una part de) la família de *aigua*, però no per les formes flexes de *caure*, en les quals és representada exclusivament la vocal alta original (*caigui*, etc.). D'aquest punt de vista, la proposta de MÀR, que proposem d'adoptar, presenta un nivell més alt de coherència en lo tractament de [l] → /i/, amb beneficis evidents sigui en termes d'eficàcia didàctica (perquè s'estudien *models* i no casos individuals), i sigui en termes de convergència amb la llengua general.

Proposta 2:

eliminem lo DCA *algua*, amb derivats, a favor del convergent *aigua*, amb derivats.

5.2 Passatges /r/ → [l] en posició final absoluta de paraula

Lo DCA presenta entrades amb canvis /r/ → [l] en posició final absoluta de paraula: *centenar* → *centena*[l], *filar* → *fila*[l], etc. No és clar si se tracta de metàtesis, un procés que pot en teoria justificar inversions com *filar* → *fi*[r]*a*[l], i que però no és suficient per explicar canvis del tipus *centenar* → *centena*[l]. Independentment però d'aquestes consideracions, fem notar que les citades grafies DCA presenten una justificació etimològica, considerant

l'origen directa catalana, en lo primer cas,⁴⁸⁷ i sarda (< *filare*), en lo segon,⁴⁸⁸ un factor que nos porta a desconsellar eventuais revisions ortogràfiques. Aquestes són al contrari consellables pels DCA *firal* ('Petita bala de vidre, d'or, de plata, de corall, foradada per poguer fer collanes, braçalets, etc.') i *mollar*. En lo primer cas, proponem lo canvi *firal* → *filar* per relacionar més clarament aquest terme amb el camp lexicosemàntic del primitiu *fil*. En lo segon, proponem la grafia localitzant *mollal*, perquè, com evidencia Bosch 1999: 74-75, en aquest cas la desinència *-al* té un valor morfològic, i significa 'tendent a'.⁴⁸⁹

Proposta 3:

modifiquem los DCA *firal* i *mollar* en *filar* i *mollal*.

Valutació de les propostes, a cura del Grup de treball per la normativització del català de l'Alguer

Lo GrupNorm aprova, amb consens general i sense votació formal, les propostes, amb l'excepció del DCA *aigua/algua* → *aigua*. Aquesta proposta és estada discutida en manera aprofundida, i és estada votada amb cinc vots a favor i u contrari.

⁴⁸⁷ Cf. també *centenar* en les Ordinationes del 1526, disponible a Piras 2017: 124.

⁴⁸⁸ Cf. també *filars* en un registre de danys del 1697, disponible a Bosch 1999: 56.

⁴⁸⁹ Cf. també *pansal* i altres exemples anàlegs a Bosch 1999: 74, nota 127.

19 Tractament de les consonants dobles en català de l'Alguer

Grup de treball per la normativització del català de l'Alguer

Codi document:

Data d'aprovació:

Última revisió:

19_GrupNorm

07/01/2022

20/08/2022

1. Introducció

Quan tenim d'adaptar, en alguerès, vocals dobles de lèxic no hereditari, tenim a disposició almanco dues possibilitats:

- a) conservem de les dobles originals;
- b) adaptem les dobles originals al model distributiu de les consonants dobles del català general.

Per exemple, partint de l'it. *appalto*, l'aplicació de a) i b) produiria alternativament les grafies *appalt* i *apalt*.⁴⁹⁰

És útil especificar que les pronúncies alguereses més genuïnes de les consonants oclusives intervocàliques no pareixen replicar geminacions com aquella de l'it. *a[p:]alto*, i se col·loquen, del punt de vista de la llengüa, en una àrea intermèdia entre aquella de les articulacions simples i aquella de les geminades (per ex. alg. *a[p']alt*). Aquest factor deixaria llibertat ulterior als normativitzadors algueresos de poguer adoptar la solució a) o la b), en lo sentit que l'una i l'altra resultarien igualment (i parcialment) representatives de la llengüa de les nostres realitzacions usals.

Al present document tractem dels criteris generals de representació ortogràfica de les consonants dobles intervocàliques. En l'específic, dediquem la secció 2. a una comparació entre lo tractament de les vocals dobles en la llengua general i en lo DCA. A § 3. tractem de possibles propostes de revisió al DCA relatives a les consonants *b, c, d, f, g, h, n, m, p, q, t, v, w, x, z*, i dediquem la secció 4. i successives a les alternances *l/ll, l/l·l, ll/l·l*. No aprofundim lo tema del redoblament gràfic de *r* i *s*, ja tractat a 13_ i 15_GrupNorm, respectivament.

⁴⁹⁰ Cf. § 2 més a sota.

2. Model distributiu de les consonants dobles en català estàndard i al DCA

Mostrem en la taula 01 un esquema del *model distributiu de les consonants dobles* (d'ara enavant: *model distributiu*) del català estàndard, elaborat a partir del corpus del DIEC. Havem repartit los grafemes de la llengua catalana en quatre categories, partint d'aquella en la qual és més rara la presència de redoblaments (categoria 1)), per arribar, en ordre creixent, a aquella quantitativament més important (categoria 4)), i que presenta milars d'ocurrències. La taula presenta també una breu descripció de les característiques principals de cada categoria.

Taula 01

<i>categoria</i>	<i>grafemes</i>	<i>descripció</i>
1)	b f h p q t v w x z c + a/o/u	<i>Com a regla general, no presenten redoblament en lo lèxic hereditari. Lo redoblament és possible en prèstits (office, attrezzo) i compostos (subbranquial, capplà)</i>
2)	d, g	<i>Té característiques quantitatives i qualitatives símls a aquelles de la categoria 1), amb l'excepció de la quarantena de casos genuïns representats de les famílies lèxiques de suggerir, suggestionar, adduir, addicionar</i>
3)	c + e/i n, m (tl/tll) ⁴⁹¹	<i>Presenta diversos casos de redoblament, que van d'un mínim d'algunes dotzenes per tl/tll fins als c.ca quatre-cents per c + e/i</i>
4)	l, r, s	<i>Redoblament present en milars d'entrades</i>

La distribució de les consonants dobles del DCA respecta tendencialment lo model mostrat en la taula. Aquest és aplicat en manera quasi sistemàtica⁴⁹² també a italianismes i sardismes no presents en altres varietats de català, com *apalt*.

⁴⁹¹ Inserim aquestes seqüències entre parèntesis perquè, com tots sabem, en aquest cas lo redoblament és exclusivament gràfic, i la seqüència ll representa un dígraf.

⁴⁹² Entre les poques excepcions, hi trobem la grafia etimològica *ecco* per l'italià *ecco*, probablement per diferenciar aquesta entrada respecte a l'hereditari *eco*.

Creiem que lo respecte del *model distributiu* al DCA presenta diversos beneficis. Lo primer és que, banalment, no cria una diferenciació innecessària entre los *models distributius* de l'alguerés i de la llengua estàndard. Lo segon és que l'actual proposta DCA resulta a bastança eficaç del punt de vista didàctic, perquè permeti als usuaris de preveure, amb règules simples, la grafia de numerosos consonants (pràcticament totes aquelles de les categories 1) i 2) de la taula), sense que los usuaris tenguin de recordar a memòria centenars de potencials variacions C/CC lligades a l'etimologia de la paraula.

Confirmaríem doncs la bontat del *model distributiu* del DCA, que però proponem d'integrar amb alguns canvis puntuals que discutim als paràgrafs següents.

3. Propostes de revisió relatives als grups 1), 2) i 3) de la taula 01

Com havem escrit en la secció precedent, lo DCA respecta en manera quasi sistemàtica lo *model distributiu*, amb calqui excepció que nos pareix suficientment justificada. Les úniques propostes de revisió que fem relativament a les categories 1), 2) i 3) són *grapa* → *grappa* i *mecano* → *meccano*, per convergència amb els generals *grappa* i *meccano*, però també *canonau* → *cannonau*, perquè aquesta segona variant té ja una certa tradició en l'àmbit de la comercialització dels produïts locals. Proponem també lo canvi *tonaira* → *tonnària*,⁴⁹³ amb l'ús de la consonant doble justificat a partir de la grafia del primitiu DCA *tunno*.

Proposta 1:

modifiquem los DCA *grapa*, *mecano*, *canonau* i *tonària* en *grappa*, *meccano*, *cannonau* i *tonnària*.

⁴⁹³ Relativament al canvi *tonaira* → *tonària*, cf. 16_GrupNorm. Senyalem que aquesta forma nos resulta avui en recessió, en favor de la variant *tonnara*, no present al DCA.

4. Propostes de revisió relatives al grup 4) de la taula 01

4.1 Alternança *l/ll*

En alguerès utilitzem normalment la grafia *ll* per representar [ʎ], però són possibles excepcions, com en lo cas de les [l] resultants de la despalatalització de /ʎ/ final, que continuen a ésser representades amb el dígraf original *ll*: *cava*[l] → *cavall*, *ve*[l] → *vell*, etc. Aquesta convenció, respectuosa de la nostra tradició escrita i dels models ortogràfics convergents, és acceptada i utilitzada en manera transversal de qui escriu en alguerès normatiu, i permeti d'évitar eventuais alternances peculiars en la llengua escrita, com **caval/ca-valler*.

Considerant tota l'àrea de la catalofonia, la llengua oral pot presentar variacions dialectals i/o de registre del tipus [l/ʎ], com en [ʎ]ògic/[l]ògic. A voltes, la normativa prefereix gestir aquestes variacions en manera més prescriptiva, especialment si una de les dues solucions és considerada excessivament informal o dialectal, com en l'exemple citat [ʎ]ògic/[l]ògic, pel qual lo DIEC proposon la sola forma *lògic*. En altres casos, però, aquestes alternances presenten una tradició i/o una difusió tals que n'és acceptada la variació gràfica, com en *espatla/espatlla*, *motle/motlle*, etc.

En la literatura algueresa és possible trobar diferències en lo tractament ortogràfic de les consonants laterals d'una mateixa paraula, com en *lleï* i *lei*, proposats a DCA i a MÀR, respectivament. La primera grafia representa bé la nostra pronúncia històrica [ʎ], una pronúncia que evidentment era encara viva en una part de la nostra població al moment de la recollida del corpus del diccionari. La segona forma és més representativa de la pronúncia hodierna, amb despalatalització [ʎ] → [l]. Mostrem en la taula 02 un grup d'entrades DCA que, com *lleï/lei*, presenten propostes diferents en literatura, o que poden tindre necessitat d'altres aprofundiments específics. Inserim, a costat de cada entrada, també la grafia fonètica reportada al DCA,⁴⁹⁴ oltres a les grafies proposades a MÀR i al DIEC relativament al mateix lèxic.

⁴⁹⁴ Adaptem lo DCA [r] a [r], d'acord amb la notació AFI representativa de la consonant ròtica bategant.

Taula 02

DCA	MÀR	DIEC
lapis [l], llapis [ʎ]	lapis (p. 56)	llapis
latzeret [l]		llatzeret
legítim [l], lilegítim [ʎ],		legítim
legítima [l], lilegítima [ʎ]		lilegítima
licència [l], llicència [ʎ]		llicència
lista ⁴⁹⁵ [l]		llista
llista ⁴⁹⁶ [ʎ]		llistell, llistó
llauneda [ʎ]		
lleï [ʎ]	lei (p. 56)	lleï
lleial [ʎ]		lleial
lotja [l], llotja [ʎ]		llotja
pergellida [r]		pagellida
querelar [l]		querellar
relotge [r]	relotge (p. 58)	rellotge

Les propostes del DCA mostren una tendència evident a representar ortogràficament les pronúncies locals, o, almanco, les pronúncies que l'autor del diccionari considerava com a les més representatives de la nostra oralitat al moment de la recollida lo corpus. En los (quatre) casos de la taula pels quals la pronúncia local no coincideix amb aquella general, lo DCA adopta majoritàriament solucions locals (*latzeret*, *querelar*, *relotge*), però són també possibles grafies més convergents (*pergellida*).

En manera anàloga, los pocs exemples de MÀR presents en la taula mostren la tendència a adaptar la distribució de *l/ll* a les pronúncies usals *locals*.

⁴⁹⁵ Lo DCA atribueix a aquesta paraula los significats de: 1) 'Elenc de persones o coses'; 2) 'Estrixa de roba posada al bulxo de la màniga'.

⁴⁹⁶ 1) 'Faixa de taula, de metall, de teixit, de color, etc.' 2) 'Lista, elenc de coses o persones' (DCA). La relació de sinonímia és solament parcial respecte als DIEC *llistell* 'Filet d'adornament d'una columna [...] i *llistó* 'Tira de fusta d'amplada i gruix menors als de la llata'.

Partint de la consideració que los dos documents citats adopten grafies *tendencialment locals* per representar les líquides en qüestió, i en acord amb les pronúncies actuals més comunes de l'alguerés actual, formulem les següents propostes de revisió al citat lèxic DCA:

- a) conservem la grafia *l* per *latzereto*⁴⁹⁷ i *querelar*;
- b) adoptem la grafia local *llojja/lotja* → *lotja*;
- c) adoptem les grafies convergents per *legítim/llegítim* (adj.) → *legítim* i *legítima/llegítima* (n.) → *llegítima*;
- d) modifiquem *llauneda* en *launeda*,⁴⁹⁸
- e) modifiquem *pergellida* (pr. *perge[r]ida*) en *palgelida*,⁴⁹⁹ coherentment amb el model DCA i MÀR *re[r]otge* → *relotge*.

És útil repetir que aquestes propostes se basen, d'una banda, en la tendència d'una part de la nostra literatura moderna a adoptar grafies més locals pels casos en qüestió (*relotge*), i, de l'altra, a preferir grafies convergents quan la nostra oralitat presenta més d'una pronúncia possible (per ex. *[l]egítim/[ɣ]egítim* → *legítima*).

Tenim però casos, com (*l*)*lei*, pels quals podem aplicar sigui lo criteri gràfic localitzant *lei*, en virtut de la normal pronúncia despalatalitzada (*[l]ei*) de l'oralitat actual, que la grafia convergent *lle*, perquè la variant oral *[ɣ]ei* és sí en forta recessió, però no és encara desapareguda totalment.

Per valutar la vitalitat de les pronúncies genuïnes (amb palatal inicial) de (*l*)*lei* i de les altres paraules de la taula 02 no tractades als punts a) - e), havem fet enquestes orals informals amb un petit grup de parlants ancians,⁵⁰⁰ i havem integrat les mateixes informacions amb eventuais aprofundiments presents en la nostra literatura.

⁴⁹⁷ La inserció de la *o* final en aquesta grafia és coherent amb les variacions discutides i aprovades a 09_GrupNorm.

⁴⁹⁸ És possible que l'actual pronúncia despalatalitzada *[l]auneda* no sigui exclusivament moderna, vist que trobem la forma *launeddas* en un document de la meitat del s. XIX: «[...] Y a so de *launeddas*» (cf. Scala-Armangué 1998, fotografia de la folre). Fem també notar que l'autor del document citat discrimina bé l'ús de *l* per indicar sons laterals dentoalveolars («*lu* Guardia», «per *vulguer*», etc.) i de *ll* per indicar los correspondents palatals *[ɣ]* («Sant'Agusti *vell*», «girat de *çervell*», etc.).

⁴⁹⁹ Relativament als canvis *pa-* → *pe-* i *-rg-* → *-lg-*, cf. 11_ i 13_GrupNorm, respectivament.

⁵⁰⁰ Cinc informants, representatius dels dos sexes binaris, nats en la 1a meitat del s. XX.

Podem sintetitzar així los resultats obtinguts:

- f) (*l*)*lapis*: trobem aquesta paraula ja amb la grafia *l* (indicadora de la despalatalització [ʎ] → [l]) a Pais 1970: 79 i Derriu 1935: 159,⁵⁰¹ mentre al *Lessico* de Palomba (secció *Della Scuola*) trobem encara la doble forma *llapis/lapis*. Tots los parlants que havem entrevistat aprenen la variant moderna [l]*apis*, i ningú recorda aquella original [ʎ]*apis*;
- g) (*l*)*lei*: present ja en la forma despalatalitzada a Pais 1970: 81 i Derriu 1935: 214 (no l'havem poguda trobar al *Lessico*). És interessant però notar que quasi tots los entrevistats consideren encara com a familiar la pronúncia original [ʎ]*ei*, també si aprenen normalment la moderna [l]*ei*;⁵⁰²
- h) (*l*)*leial*: ningú dels entrevistats recorda la pronúncia palatalitzada d'aquesta paraula, de la qual no havem pogut trobar referències ni manco en los tres textos que havem citat;⁵⁰³
- i) (*l*)*licència*: la doble grafia DCA pareix representar sigui la pronúncia despalatalitzada moderna que aquella més conservadora [ʎ], encara deduïble de la grafia *llicencia* present al *Lèssico*, secció *Esercito*. Ningú dels entrevistats ampra o recorda la forma amb palatal;
- j) (*l*)*lista*: ningú dels entrevistats ampra o recorda la pronúncia amb palatal, ni relativament a (*l*)*ista* 'elenc [...] i ni a (*l*)*lista* 'estrixa [...]'. Dos informants la consideren però possible, amb el significat de 'taula regular', en l'àmbit de les construccions, un camp lexico-semàntic en lo qual són presents també variants lèxiques com *llistó*.

Integrant les informacions f) - j) amb la tendència del DCA i de MÀR a adaptar la nostra grafia a les nostres típiques pronúncies actuals, pogueriem proposar l'ús de grafies sistemàticament locals per les entrades DCA *lapis*, *lei*, *leial*, *licència* i *lista*. Creiem però que és possible mitigar l'adopció del citat

⁵⁰¹ Partint de la forma *apiz* present al document citat, la pronúncia despalatalitzada [l]*apis* és inferible a partir del fet que l'autora considera la lateral inicial com a part de l'article l' (**l'apis*), confusió possible a partir de la pronúncia [l]*apis*, i no [ʎ]*apis*.

⁵⁰² Citem però l'excepció interessant d'un locutor que declara d'emprar encara la pronúncia [ʎ]*ei* exactament perquè la considera més típica d'un període en lo qual 'se parlava un alguerès més pur'.

⁵⁰³ Senyalem que al treball de Derriu és present la paraula italiana *leale*, que l'autora tradueix en alguerès, una mica aproximativament, amb *frànch*.

criteri localitzant i innovador *ll* → *l* almanco en lo cas de *lleï* i *llista*. En lo primer cas, proponem la sola grafia *ll-* perquè és un terme emprat en àmbits típicament formals, i també perquè la pronúncia palatalitzada original resulta encara familiar entre los nostres ancians. En lo segon, proponem la doble grafia *lista/llista*, formes consellables en àmbits més informals i formals, respectivament.

Fem un resum de les nostres propostes en la columna «proposta» de la taula 03.

Taula 03

DCA	MÀR	proposta	DIEC
lapis, llapis	lapis	lapis	llapis
latzeret		latzereto ⁵⁰⁴	llatzeret
legítim, llegendim		legítim	legítim
legítima, llegendima		llegendima	llegendima
licència, llicència		licència	llicència
lista, llista ²		llista/lista	llista
llauneda		launeda	_____
lleï	lei	lleï	lleï
lleial		leial	lleial
lotja, llotja		lotja	llotja
pergellida		palgelida	pagellida
querelar		querelar	querellar
relotge	relotge	relotge	rellotge

Endemés, proponem l'ús de la doble forma *llinguir/linguir*, en lloc de la sola grafia DCA *linguir*, per representar aquest sardisme/sasseresisme alguerés, que pot ésser pronunciat indistintament amb [l] i [ʎ] inicial.

⁵⁰⁴ La inserció de la *o* final en aquesta paraula és coherent amb les variacions discutides i aprovades a 09_GrupNorm.

Proposta 2:

2a) adoptem, per les entrades DCA de la taula 03, les grafies suggerides en la mateixa taula a la columna «proposta»;

2b) integrem la forma DCA *linguir* amb la variant *llinguir*.

4.2 Alternança l/l

En cat. gen. s'utilitza la grafia modificada *l·l* per indicar lo so intervocàlic [l:], dit *ela geminada*. Aquesta grafia se pot trobar en lèxic comú i genuí, com *al·lot*, però és present especialment en cultismes (*al·lèrgia*, *bèl·lic*, *cel·la*, etc.) i/o en lèxic vengut d'altres llengües que presenta *ll* en la llengua original (*aia·tol·là*, *buguenvil·lea*, *tortel·lini*, etc.).⁵⁰⁵ Integrem aquesta informació amb un clariment present a OIEC: 44:

- c) La grafia *l·l* es pot confondre amb *l* en la mesura en què sovint es pronuncia [l].

Aquest clariment és important, perquè nos recorda que l'ús de la seqüència *l·l* no és necessàriament o sistemàticament lligat a factors fonètics. També en la nostra varietat l'alternança *l/l·l* pot no ésser sempre justificada en termes fonètics, vist que en les nostres pronúncies més genuïnes no tenim una clara polarització de durada del tipus V[l]V/V[l:]V, i los sons laterals dentoalveolars intervocàlics pareixen tendre una durada més o manco intermèdia (V[l:]V) entre realitzacions simples i geminades. Aquest fet no té normalment repercussions en la llengua escrita local, que preveu la distribució *l/l·l* segons los següents criteris tendencials:

- d) en lèxic *hereditari* i *tècnic modern* pel qual tenim un referent directe en l'estàndard, la distribució *l/l·l* adhereix als models de la llengua comuna: *infal·lible*, *vexil·la*, *cel·luloide*, etc.;
- e) en lèxic *no hereditari* i pel qual no tenim un correspondent directe en la llengua general, alternem *l* i *l·l* per representar, respectivament, VIV i VIIV de la llengua original: it. *scaffalatura* → alg. *escafaladura*; it. *allenare* → alg. *al·lenar*; sard *arrempellu* → alg. *rempel·lo*;

⁵⁰⁵ Tots los exemples són trets d'OIEC, § 2.5.2.

- f) en lèxic del grup *e*) podem adoptar grafies convergents amb aquelles del català estàndard també si no arribem a produir a solucions coincidents entre grafia local i general. Un exemple en aquesta direcció és lo DCA *aletó*, que reproduïx la *l* simple del terme primitiu genuí *ala*, i no la doble *ll* de l'original italià *allettone* (cf. cat. gen. *aleró*).

No és impossible trobar al DCA exemples que pareixen derogar als criteris citats, com *colació*, que reflecti la grafia de l'it. *colazione* i no aquella del sinònim parcial genuí *col·lació*.⁵⁰⁶ Casos com aquest són en realtat justificables a partir de la típica pronúncia algueresa /l/ → [r], una realització que, com en lo cas de *relotge*, escrivim normalment *l*, i no *ll* o *l·l*.

Al DCA són presents altres dèrogues a *d*), *e*) i *f*) per les quals no havem pogut trobar justificacions explícites al mateix diccionari, i que mostrem en la taula 04.

Taula 04

DCA	etim.	cat. gen.
alentar	< <i>it. allentare</i>	afluixar
aleviar	< <i>it. alleviare, sass. allibià</i>	alleujar
aluto	< <i>sard alluttu</i>	espavilat
assimelo	< <i>gen. çimmello</i>	déu-n'hi-do
capelina	< <i>it. cappellina</i>	'capell de dona'
esbalar	< <i>it. sballare</i>	espatllar
frolar	< <i>it. frollare</i>	batre
futaralà	< <i>sass. futarallà</i>	'persona de poc valor'
galeto	< <i>it. galletto</i>	'caramel en forma de gal'
ralentar	< <i>it. rallentare</i>	alentir
tonelatge	< <i>it. tonnellaggio</i>	tonatge
vedela	< <i>it. velella</i>	'barqueta de Sant Pere'
xelerat	< <i>it. scellerato</i>	malvat, pèrfid

Per les entrades de la taula proponem la grafia *l* → *l·l*.⁵⁰⁷

⁵⁰⁶ Cf. *col·lació* 32 al DIEC.

⁵⁰⁷ Relativament al DCA *vedela*, l'actual proposta de revisió *vedela* → *vedel·la* se suma al canvi *vedela* → *velela* ja aprovat a 13_GrupNorm. La grafia final és, per tant, *velel·la*.

Proposta 3:

modifiquem les *l* de les entrades DCA de la taula 04 en *l·l*.

Senyalem, en fi, lo cas del DCA *intel·ligent*, que conserva la grafia general *l·l* no obstant la lateral original presenta la rotacització típica de /l/ simple intervocàlica: *inte[r]igent*. També si la relació foneticografèmica [r] → *l·l* no és típica de la nostra varietat, proponem de conservar l'actual grafia del DCA en virtut de la gran tradició que la forma *intel·ligent* (però també *intel·ligència*) té en la nostra literatura moderna.

4.3 Alternança ll/l·l

La nostra varietat presenta casos de despalatalització del tipus *aixe[ʎ]a* → *aixe[lʰ]a* i *maixe[ʎ]a* → *maixe[lʰ]a*, deguts, amb tota probabilitat, a la pressió de llengües com l'italià i lo sard. Lo DCA tracta aquestos casos en manera tendencialment convergent amb la llengua general, a través de la conservació del dígraf original *ll*, com en *aixella*, però propon també tractaments gràfics alternatius, adaptats a la pronúncia despalatalitzada actual, com en *maixel·la*. Mostrem en la taula 05 altres exemples compatibles amb aquells citats al present paràgraf. La taula incloueix, a costat de cada entrada, les pronúncies reportades al DCA.

Taula 05

DCA	DIEC
aixella [ll]	aixella
allotjar [ll]	allotjar
brillant [ll]	brillant
callós [ll]	callós
cancelleria [ll]	cancelleria
cavallet [ll]	cavallet
livellar [ll]	anivellar
maixel·la [ll]	maixella
manovella [ll]	manovella
mantel·lina [ll]	mantellina
molla [ll]	molla

pellam [ll]	pellam
segillar [ll]	segellar
vellut [ll]	vellut
sentinella [ll]	sentinella

Si volem gestir la casuística de la taula evitant alternances aparentment injustificades com *aixella*/*maixel·la*, tenim almanco dues opcions disponibles:

- g) estenem la grafia *convergent* *l·l* → *ll* també a *maixel·la* → *maixella* i *mantel·lina* → *mantellina*;
- h) estenem la grafia *localitzant* [l'] → *l·l* a totes les entrades de la taula: *aixella* → *aixel·la*, *allotjar* → *al·lotjar*, etc.

Considerem les dues opcions g) i h) com a igualment dignes de consideració, un fet que, recordem, fa prevaldre lo criteri del *respecte de la tradició DCA*, i la conseqüent conservació de grafies com *aixella*, *allotjar*, etc. Proposem però d'evitar un tractament diferenciat per *maixel·la* i *mantel·lina*, que tenguéiem de modificar en *maixella* i *mantellina*.

Proposta 4:

modifiquem los DCA *maixel·la* i *mantel·lina* en *maixella* i *mantellina*.

Valutació de les propostes, a cura del Grup de treball per la normativització del català de l'Alguer

Lo GrupNorm aprova, amb consens general i sense votació formal, les propostes, amb les excepcions següents:

-revisió *lotja*/*llotja* → *lotja*: un membre ne suggereix la conservació de la doble forma, considerant que (*l*)*lotja*, en la nostra varietat, no té quasi mai un ús familiar i referit a habitacions privades, i és considerable una paraula tècnica. Los altres components del grup concorden amb aquesta proposta, que no modifica, per tant, la doble grafia *lotja*/*llotja* del DCA;

- revisió *capelina* → *capel·lina*: un membre suggereix que, sense negar la influència de l'it. *cappellina* en la formació de la veu algueresa en qüestió, és encara possible considerar com a base lèxica de referència aquella genuïna catalana *capell*-. Per aquest motiu, i coherentment amb la decisió de tractar en manera convergent les [l] → ll de la taula 05, propon l'ús de ll també per *capellina*. Los altres membres del grup concorden en manera unànime.

20 La grafia dels noms compostos i de les locucions

Grup de treball per la normativització del català de l'Algüer

Codi document:

20_GrupNorm

Data d'aprovació:

04/02/2022

Última revisió:

21/08/2022

1. Introducció

En català, com en tantes altres llengües del món, són presents agregacions més o manco estàbils de paraules, les quals poden crear significats que van més en allà de la simple suma dels components individuals. Per exemple, és possible utilitzar la locució *bona eixida* en un sentit diferent respecte a l'acte de 'eixir bé' (?), i més adherent a aquell de *liquidació* quan és referit a una suma final de moneda que una empresa deu a un(a) treballador(a).

En català podem representar aquestes agregacions en maneres diferents: deixant separats los elements, com en *cosí germà*; amb aglutinació, com en *parenostre* ('pregària'); amb la introducció d'un tractí o guionet, com en *guarda-roba*.

Lo present estudi mira a fer una anàlisi esquemàtica de les variables que condicionen aquestes grafies en català (§ 2.), i a investigar alguns compostos i locucions del DCA que poden tendre necessitat d'un aprofundiment i/o d'una eventual revisió (§ 3.).

Podem adjunyar, respecte a les citades categories de compostos i locucions, també los *sintagmes llibres amb significat composicional*, com *café i llet*. Aquest sintagma té lo significat de 'llet amb un poc de café', i no, com nos pogueríem esperar de la simple suma dels elements, de 'quantitat indefinida de café' (una xícara? Una confecció?), que acostem, deixant-la separada, a una 'quantitat indefinida de llet' (una escudella? Una tassa? Un bric?). Al present estudi no aprofundim aquesta tercera categoria, de la qual senyalem solament que s'escriu amb els elements separats, i nos concentrem sobre les primeres dues.

2. Lo tractament dels compostos i de les locucions en català general

Les variables que determinen les grafies, en català, de compostos i locucions, són descrites en manera detallada a OIEC, § 4.3.2, 4.3.3, 4.3.4. Ne citem en aquí algunes, que nos serveixen per delimitar la nostra anàlisi i per elaborar les propostes de revisió al lèxic DCA que presentem a § 3.

La condició més important per diferenciar los *compostos* respecte a les *locucions* és l'autonomia morfològica dels components. Si los elements no tenen aquesta autonomia, i la paraula presenta una flexió unitària a mà dreta, sem en presència d'un compost. Per exemple, considerem com a composta la paraula algueresa *capmestre* exactament perquè no tots los sous elements tenen la llibertat de s'adaptar a la normal flexió de gènere i/o de número: **capsmestres* → *capmestres*. Dit en una altra manera, aquesta agregació funciona com a unitat lèxica que preveu la normal flexió a mà dreta. Esquematisem als punts a) i b) la diferència entre *compostos* i *locucions*:

- a) los **compostos** són agregacions de paraules que fan flexió a mà dreta: *capdemoros* (*Saxicola torquatus*), *aigua-santeres*, *capmestres*, *nununs*, etc.;
- b) les **locucions** poden presentar flexió en tots los components, com en *bona eixida* → *bones eixides* i *cosí germà* → *cosina germana*, o també sol en lo primer element,⁵⁰⁸ com en *arc de Sant Martí* → *arcs de Sant Martí* i *decret llei* → *decrets llei*.

Un element que pot suscitar curiositat entre los usuaris que encara no dominen la llengua escrita és que los compostos presenten elements a voltes aglutinats (*capdemoro*, *capmestre*) i altres voltes separats d'un guionet (*aigua-santera*, *guarda-roba*). Per simplificar l'anàlisi de les variables que condicionen aquestes variacions gràfiques, establim convencionalment que los compostos presenten aglutinació com a règula general, i mostrem als punts següents los casos principals en los quals utilitzem lo guionet per ne separar los elements.

⁵⁰⁸ Això succeeix típicament «en les locucions d'estructura subordinant formades per un nom i un nom en aposició o bé un complement del nom» (cf. OIEC, p. 120).

Utilitzem normalment lo guionet:

- c) en la grafia dels números cardinals i ordinals *sintètics*,⁵⁰⁹ per separar les unitats de les desenes i dels centenars: *trenta-quatre*, *dues-centes*, *vint-i-nou*, *cinquanta-quatre*;⁵¹⁰
- d) en la grafia dels compostos amb el primer element constituït d'un punt cardinal: *sud-est*, *nord-coreà*;
- e) en los compostos reduplicatius: *nu-nu*, *veri-veri*, *ping-pong*, *zig-zag*;⁵¹¹
- f) en los compostos en los quals l'últim element comença amb *r*, *s*, *x* i lo precedent acaba amb vocal: *guarda-roba*, *pista-sal*, etc.;
- g) en los compostos no adaptats que venen d'altres llengües, quan en la grafia original s'escriuen separats o amb guionet: *dalai-lama*, *plum-cake*.

Entre les excepcions a aquestes règules, nos interessa recordar que:

- h) no escrivim aglutinats o amb guionet los compostos no adaptats que venen d'altres llengües quan, en català, funcionen com a locucions adverbials o adjectivals, i especialment aquelles començades amb partícules: *a cappella*, *off the record*, etc.;
- i) tenim la possibilitat de deixar lo guionet també en casos no previstos als punts c)-f), quan «l'aglutinació desfiguraria la fesomia dels components o en dificultaria o alteraria la lectura, a causa de les

⁵⁰⁹ Com tots sabem, l'adjectiu *ordinal* no té necessitat, en català, de ninguna especificació quan és referit als números. És però útil, en àmbit alguerés, a diferenciar les formes *sintètiques* respecte a les *locucions*. Les primeres caracteritzen la progressió *primer*, *segon*, *tercer*, *quart* i *quint*. A partir d'en allí, són substituïdes de les formes locutives *lo de sis*, etc. (són però possibles també regressions de les formes amb locució del tipus *lo de tres*, i, de l'altra part, coneixem també un cas de conservació de forma sintètica que va més en allà del quint element, i és referit a *sisé* 'moneda antiga'). Del punt de vista sintàctic, les formes locutives fan flexió en lo primer element, i són per això assimilables als sintagmes, i no als compostos: *lo de sis*, *la de sis*, *los de sis*, etc. Resta clar que, en lo cas d'ordinals com *lo de trenta-tres* lo guionet fa referència específica al número cardinal, i no a l'entera estructura (amb article definit) que compon l'ordinal.

⁵¹⁰ Per les raons citades en la nota precedent, no considerem aquest tipus d'ordinals com a representatius de la nostra oralitat, però ne recordem les règules composicionals perquè ne resta possible l'ús en la llengua escrita formal.

⁵¹¹ La règula però no s'aplica als derivats: *pingponguista*, *zigzagat*, etc.

lletres concurrents» (OIEC, p. 118): *blanc-i-blau* (**blanciblau*), *Bell-lloc* ('topònim': **Belllloc*), etc.

3. Lo tractament dels compostos i de les locucions al DCA

La grafia dels compostos i de les locucions presents al DCA respecta tendencialment les règules que havem descrit en la secció precedent. N'esquemmatitzem alguns exemples en la taula 01:

Taula 01

arc de Sant Martí
papamosca
nord-est
gira-gira
guarda-roba
col-a-fiori

Lo primer exemple, *arc de Sant Martí*, és una locució i fa la flexió a mà esquerra (*arcs de Sant Martí*). Per això, presenta los elements separats d'un espaci també si representa un concepte unitari.

Lo segon és un compost, i fa flexió exclusivament a mà dreta: *papamosques*. Vist que se li apliquen les condicions *c) - g)*, l'escrivim seguint la regla general dels compostos, que preveu l'aglutinació gràfica (*papamosca*), sense l'ús del guionet (**papa-mosca*).

També los altres exemples de la taula fan part de la categoria dels compostos. Són però escrits amb el guionet perquè: tenen un punt cardinal com a primer element (*nord-est*; cf. *d)*); són del tipus reduplicatiu (*gira-gira*; cf. *e)*); presenten lo segon element començat amb *r, s, x* i lo primer que acaba amb vocal (*guarda-roba*; cf. *f)*). Lo compost *col-a-fiori* presenta guionets també si ningun dels sous element comença amb *r, s, x*, però aquesta grafia pot ésser justificada postulant la voluntat de l'autor del diccionari de reduir lo risc de 'desfigurar la fesomia dels components', evitant l'aglutinat **colafiori*.

Partint d'aquestes consideracions, senyalem en la taula 02 dos primers grups d'entrades DCA que poden tendre necessitat d'una revisió.

Taula 02

a)	aiguacrasta aiguardent arbrebarracoquí bonaeixida capesquadra carademonja catzoderè catzomarí colmarina cosmort donademulo monjamarina pedrabaina peudeporc rata-pinyada sord-mut	b)	electro-xoc pre-cristià pre-romà ⁵¹² pre-romàntic vice-almirall vice-almirallat vice-cònsol vice-consolat vice-prefecte vice-prefectura vice-presidència vice-president vice-rector vice-rectorat vice-segretari vice-segretariat vice-síndic
----	--	----	--

Les entrades de la secció *a)* de la taula són formades d'elements que posseeixen autonomia morfològica, en lo sentit que la flexió no se realitza exclusivament o necessàriament a mà dreta de l'agregat: *aigües crastes*, *aigües ardents*,⁵¹³ *arbres barracoquins*, *bones eixides*, *caps esquadra*, etc. Per això, i coherentment amb la regla *b)*, tenim de considerar les mateixes entrades com a locucions, i no com a compostos, i les grafies tenguerien d'ésser del tipus *aigua grasta*, *aigua ardent*, *arbre barracoquí*, *bona eixida*, *cap esquadra*, etc. Mereix una atenció específica lo DCA *sord-mut*, pel qual és present una conjunció fàcilment confondible amb una vocal epentètica: *sord[i]mut*. En realtat, aquesta vocal és sistemàtica i és present també en les pronúncies acurades, un fet que la caracteritza per allò que realment és, o sigui una conjunció i no

⁵¹² La grafia DCA és en realtat *pre-roma*, ja corregida en *pre-romà* a 06_GrupNorm.

⁵¹³ En aquest cas, l'oralitat presenta normalment també lo morfema femeníl *a*, que no varia fonèticament al plural: *aigües ardent[a]s*.

una vocal epentètica. Recordem que locucions d'aquest tipus se tenen d'escriure amb els elements separats: *sord i mut*.

També les entrades de la secció *b)* de la taula són ortografiades com a compostos, però se tracta en realtat de *paraules prefixades*, i que no tenen necessitat de guionet:⁵¹⁴ *electroxoc*, *precristià*, *preromà*, etc.

La taula 03 inclou altres compostos i locucions DCA que poden tendre necessitat d'una revisió.

Taula 03

a)	aiguasantera aculli-candeles çaça-bombarder gastro-enterite tragi-còmic portacípria	b)	baubau capgiragira nunú pitopitó	c)	abé aüf	d)	colatronxo curt-metratge figa d'Índia reu, a sotascriure sotascrit
----	--	----	---	----	------------	----	---

Lo grup *a)* de la taula 03 pot ésser valutat relativament al criteri descrit al punt *f)*, que preveu l'ús del guionet quan lo primer element d'un compost acaba en vocal, i lo segon comença amb *r*, *s*, *x* (*guarda-roba*, etc.). Aquest tenyueria d'ésser aplicat a *aiguasantera* → *aigua-santera*,⁵¹⁵ però també a *portaxípria*, considerant lo canvi *cípria* → *xípria* votat a 03_GrupNorm. Al contrari, no tenen de portar guionet *aculli-candeles*, *çaça-bombarder*, *gastro-enterite* i *tragi-còmic*: *acullicandeles*, *çaçabombarder*,⁵¹⁶ *gastroenterite*, *tragicòmic*.

Lo grup *b)* és format principalment de compostos reduplicatius, que tenen necessitat del guionet: *bau-bau*⁵¹⁷, *nu-nu* (variant del DCA *nu*), *pitó-pitó*. Lo

⁵¹⁴ Per més informacions sobre aquest tema, cf. OIEC, § 4.3.1.

⁵¹⁵ Aquest dialectalisme alguerés és ja estat inclòdit, amb guionet, a OIEC, p. 17 i 125. Senyalem que a MÀR és present la forma *aiguasantera*, que coincideix amb la proposta del DCA.

⁵¹⁶ Cf., en la mateixa direcció, també lo DCA *caçatorpediniera*, escrita sense guionet.

⁵¹⁷ Contra aquesta proposta se pogueria argumentar que l'OIEC deixa la llibertat de no preveure l'ús del guionet per compostos reduplicatius creats en manera onomatopeica per al llenguatge infantil, com *bobò*, *cocou*, etc. (p. 117-118). En aquest cas, però, la veu *bau-bau* ve de l'it. *bau bau* 'joc', que és normalment distinguida de la forma aglutinada *baubau* 'babarroto'. Per aquest lèxic tengeria de trobar aplicació lo punt *g)*, que preveu la grafia amb guionet pels

discurs és una mica més complex pel DCA *capgiragira*, que, en conjunt, té d'ésser considerat com una locució, vist que fa lo plural a mà esquerra (*caps* + *giragira*). Fem però notar que presenta, a mà dreta, un compost reduplicatiu (*giragira* → *gira-gira*), fet pel qual la grafia final d'aquest agregat tendria d'ésser *cap gira-gira*.

Lo grup *c*) de la taula és constituït de locucions adverbials, compatibles amb casos com lo cat. gen. *a l'uf*, i que tenguerien d'ésser ortografiats, respectivament, *a bé* i *a uf*.

Lo grup *d*) presenta entrades com *curt-metratge*, *reu a*, *sotasciure* i *sotascrit* per les quals és fàcil propondre la revisió en *curtmetratge*,⁵¹⁸ *arreu*, *sotaesciure* i *sotaescrit*, formes aquestes adherents a l'ortografia general. Del mateix grup fan també part: *colatronxo*, pel qual, coherentment amb els DCA *col-a-fiori* i *col-a-flors*, proponem la revisió en *col-a-tronxo*; *figa d'Índia*,⁵¹⁹ pel qual proponem la forma aglutinada *figadíndia*, vist que fa lo plural a mà dreta (*figadíndies*).

Mostrem en la taula 04 un resum de totes les propostes de revisió discutides al present document.

compostos no adaptats que venen d'altres llengües, si los mateixos són escrits separats en la llengua d'origen.

⁵¹⁸ Endemés, l'ús del guionet en lo DCA *curt-metratge* no resulta justificat a partir dels criteris descrits a § 2.

⁵¹⁹ Aquesta no és present al DCA com a entrada autònoma, i és disponible a dins de *figa*.

Taula 04

a) aigua crasta aigua ardent arbre berracoquí⁵²⁰ bona eixida cap esquadra cara de monja catso de re⁵²¹ catso mari⁵²² col marina cos mort dona de muro⁵²³ monja marina pedra baina peu de porc rata pinyada sord i mut	b) electroxoc precristià preromà preromàntic vicealmirall vicealmirallat vicecònsol viceconsolat viceprefecte viceprefectura vicepresidència vicepresident vicerector vicerektorat vicesegretari vicesegretariat vicesíndic	c) aigua-santera acullicandele caçabombarder gastroenterite tragicòmic porta-xípria d) bau-bau cap gira-gira nu-nu pitó-pitó e) a bé a uf f) col-a-tronxo curtmetratge figadíndia⁵²⁴ arreu sotaescriure sotaescrit
---	---	---

⁵²⁰ La proposta inclou també lo canvi *barracoquí* → *berracoquí*, aprovat a 11_GrupNorm.

⁵²¹ La proposta inclou també lo canvi *catzoderè* → *catsoderè*, aprovat a 15_GrupNorm.

⁵²² La proposta inclou també lo canvi *catzomari* → *catsomari*, aprovat a 15_GrupNorm.

⁵²³ La proposta inclou també lo canvi *-mulo* → *-muro*, coherent amb l'etimologia de la paraula (< sard *donna de muru*).

⁵²⁴ En virtut d'aquest canvi, tenguérem d'escriure en forma aglutinada també *formendíndia*, que no és present al DCA. Sabem que aquest compost és un cas de *singularia tantum* que pot preveure, en contextos particulars, també la forma plural, per exemple quan es tem parlant de varietats diferents de la mateixa planta: «Al món hi ha diverses *formendíndies*». Considerem possible també la variant gràfica *formend-d'Índia*, que nos ajuda a evitar seqüències com *-ntd-*.

Proposta:

modifiquem les entrades DCA de les taules 02 i 03 en la direcció proposta en la taula 04.

Valutació de la proposta, a cura del Grup de treball per la normativització del català de l'Alguer

Lo GrupNorm aprova, amb consens general i sense votació formal, la proposta, amb una sola variació, relativa a *figa d'Índia* → *figadíndia*. Per aquesta paraula és estada aprovada la grafia amb guionet i apòstrof: *figa-d'Índia*. Coherentment amb aquesta triada, és consellable emprar la grafia *forment-d'Índia*, amb guionet i apòstrof per indicar lo *Zea mays*, no present al DCA.

Durant la discussió, un membre ha proposat també la revisió del DCA *poma de terra* en *poma-de-terra* (o també *pomadeterra*), en virtut de l'actual mancança d'autonomia morfològica dels elements a mà esquerra de l'agregació, com és evident a partir del diminutiu *poma de terr[utja]* (i no **pometa de terra*), però també del plural *poma de terr[as]*. Tots los membres han reconeixut que, de fet, l'oralitat actual preveu normalment que los canvis morfològics de l'agregat en qüestió se realitzen a mà dreta, però tres d'ellos han mostrat una preferència per l'actual forma DCA, present també a MÀR: 58. Considerant tot això, los mateixos membres han decidit unànimement de preveure la doble possibilitat gràfica *poma de terra* i *poma-de-terra*.

21 Tractament ortogràfic de les epítesis alguereses

Grup de treball per la normativització del català de l'Alguer

Codi document:

21_GrupNorm

Data d'aprovació:

18/02/2022

Última revisió:

21/08/2022

1. Introducció

La nostra varietat presenta diversos casos de pròtesis, com *recordar* → [a]rrecordar, epèntesis, com *claueta* → clau[r]eta, i epítesis, com *gremi* → gremi[t]. Entre aquestes últimes, n'hi ha diverses que mereixen un aprofundiment, i que tractem al present document.

Mostrem a § 2. i 3. petits grups d'entrades DCA que acaben, respectivament, amb epítesis oclusives dentoalveolars i laterals. Les mateixes seccions contenen també algunes propostes de revisió al lèxic citat.⁵²⁵

2. Entrades DCA amb epítesis oclusives dentoalveolars

Lo DCA presenta exemples de lèxic amb epítesis oclusives dentoalveolars, que mostrem en la taula 01.

Si confrontem les paraules de la taula amb les entrades corresponents del DCVB, veiem que quasi ninguna de les [t] finals que havem reportat és exclusiva de l'alguerés.⁵²⁶ L'única possible excepció és representada de la [t] de *quen*[t], que no havem pogut trobar en altres varietat, almanco a partir de la literatura a nostra disposició. Per aquesta realització podem hipotitzar una inserció epitètica a partir de formes originals del tipus *kɛn* (encara present en menorquí) + [t]. En alternativa, podem hipotitzar l'adjunyida de la mateixa

⁵²⁵ En una primera fase de preparació del present estudi havíem previst d'inserir més exemples respecte a aquells efectivament analitzats, però n'havem exclòdit alguns, com *barbinjo*/barbinjo[l], perquè no teníem informacions etimològiques suficients per valutar si la [l] present en la pronúncia usual és efectivament epitètica o no (cf., relativament a les qüestions obertes sobre l'etimologia d'aquesta paraula, Corbera 2000: 80).

⁵²⁶ Per una descripció de les varietats i/o dels registres lingüístics en los quals són possibles les pronúncies amb -t, cf. DCVB *conveni*, *geni*, *gremi*, *lluny*, *premi*.

consonant a la base *quern* → *quern*[t], amb successiva simplificació de la seqüència /rnt/ → [nt]: *quent*.⁵²⁷

Taula 01

<i>entrada DCA</i>	<i>pronúncia</i>
escat ⁵²⁸	esca[t]
geni	geni[t]
gremi	gremi[t]
lluny, a	llun[t], a
premi	premi, premi[t]
quent	quen[t]

Del punt de vista normatiu fem notar que també lo DNV, representatiu d'una varietat que mostra diverses analogies amb la nostra en termes de produccions epítètiques, concorda amb el DCA sobre la necessitat de considerar (tendencialment) com a variants adequades per la llengua escrita aquelles sense representació ortogràfica de [-t]: *geni*, *lluny*, *premi*, etc. Grafies com aquestes resulten també compatibles amb les normals produccions escrites de la nostra llengua històrica, almanco aquella que de tipus formal: «[...] los t́ngan tant *lluin* delles en lo llit» (any 1581),⁵²⁹ «[...] e igualarlos en lo *premi* [...]»,⁵³⁰ «[...] darà a cadaqual lu *premi* [...]» (any 1850),⁵³¹ etc. Per aquestos

⁵²⁷ A suport d'aquesta segona hipòtesi pogueríem citar les ocurrencies de *quern* (escrit també *qüern* i *quernet*) que havem pogut trobar al Sínode del 1581. En aquestos casos, però, sem en presència solament de sinònims parcials del modern *quent*, i que se refereixen sistemàticament a 'quaderns': «[...] tindran un *quern* per notar tot lo que se posarà [...]» (Nughes 1991: 307). Per tant, considerem la qüestió de l'origen de l'actual [kent] com encara oberta i digna d'aprofundiments ulteriors.

⁵²⁸ La forma *esca*[t] és senyalada a l'ALDC per Palma de Mallorca (cf. mapa 1710, disponible a <https://aldc.espais.iec.cat/files/2017/04/Mapa-1710.pdf>). Corbera 2000: 202 la considera present també en la costa de Lluçmajor, també si proposa, per l'*escat* alguerès, l'origen directa a partir «del genovès modern SCÀ». No és al contrari clara l'explicació que Caria 1995: 439 dona a propòsit de l'origen de la mateixa veu, generada, segons ell, «probablement [per] homofonia», sense que sigui especificat amb qual paraula o pronúncia podem relacionar aquesta homofonia.

⁵²⁹ Cf. Nughes 1991: 332.

⁵³⁰ Ídem, p. 282.

⁵³¹ Cf. Armangué i Manunta 1993, p. 6. del text del 1850.

motius, considerem les actuals grafies convergents DCA *geni*, *gremi*, etc., com a preferibles respecte a eventuals variants del tipus **gènit*, **prèmit*, etc. A dins d'aquesta tendència DCA a fer coincidir les formes citades amb aquelles de la llengua comuna, considerem però igualment vàlides les grafies locals *escat* i *quent*, termes pels quals sigueria estat objectivament complicat adherir totalment a les formes generals *escar* i *qüern*.

Acabem la present secció citant dues entrades DCA que mostren epítesis *aparents*, i que no havem inserit en la taula 01. Se tracta de:

- *on*, *a* → pr. (a) *on*[t], (a) *on*['ti];
- *quan* 'adv. de temps' → *quan*[t].

Diem *aparents* perquè, com tots sabem, en aquest cas la [t] té una justificació etimològica, a partir dels originals llatins *ūnde* → *on*[t] i *quando* → *quan*[t], pronúncies ben difuses en diversos territoris de llengua catalana.⁵³²

La documentació històrica local a nostra disposició suggereix que la consonant en qüestió s'és conservada per tot l'arc evolutiu de la nostra varietat: «bruturas en lo carrer *quant* plou» (any 1526),⁵³³ «[...] *quant* encara és tan chic [...]», «*Quant* lo juàrgio [...]», «*Quant* lo bestiar [...]» (any 1581),⁵³⁴ «[...] per *hont* de cada dia se seguien moltes questions [...]», «[...] a *hont* tallarà la carn [...]» (any 1526),⁵³⁵ «[...] a *ont* se tira la dita peça [...]» (any 1586),⁵³⁶ «[...] *ahont* sempre deu ésser tot bon govern [...]», «[...] *ahont* los ecclesiàstichs [...]» (any 1681);⁵³⁷ «*Aont* és Deû?» (any 1790),⁵³⁸ etc. Aquestos exemples no són suficients per afirmar que los nostres textos antics no coneixessin també les variants *on* i *quan*, però nos ajuden a afirmar amb bona aproximació que les variants *ont* i *quant* eren —com a mínim— les més representatives en la nostra llengua escrita formal.

Nos demanem si aquestes consideracions siguin suficients per propondre l'ús de les grafies *ont* i *quant* en l'escriptura actual, en substitució dels actuals

⁵³² Cf. *on* i *quan* al DCVB.

⁵³³ Cf. Piras 2017: 123.

⁵³⁴ Cf. Nughes 1991: 314-315.

⁵³⁵ Cf. Piras 2017: 119, 127.

⁵³⁶ Cf. Molina & Armangué 2005: 31.

⁵³⁷ Cf. Nughes 1991: 231, 235.

⁵³⁸ Cf. Armangué i Manunta 1993, p. 4 del text del 1790.

DCA *on* i *quan*. Cerquem de donar una resposta específica per cada una de les dues entrades citades:

- *quan* ‘adv. de temps’: una primera possibilitat de compromís entre exigències de potenciar la unitat de la llengua i aquelles de representar algunes característiques de la nostra varietat és preveure un doble ús jerarquitzat de les grafies *quan* i *quant*, consellables en contextos més formals i més informals, respectivament. Aquesta opció crearia però un potencial element de confusió al moment de gestionar les entrades homògrafes *quant* (adv. de temps) i *quant* (‘adverbi, adjectiu i pronom de quantitat’), sobretot si hi adjunyim també la variant formal *quan* pel primer adverbi. A aquest propòsit, considerem més fàcil continuar a diferenciar ortogràficament aquestes dues entrades respectant les actuals propostes DCA convergents *quan* ‘adv. de temps’ i *quant* ‘adv./adj. i pronom de quantitat’;
- *on*: en aquest cas una eventual alternança *on/ont*, en la direcció més formal → més formal, no crearia los potencials problemes de confusió que havem senyalat més a damunt a propòsit dels adverbis *quan* i *quant*. Per això, proponem de no continuar a exclodir *ont* del nostre diccionari, també perquè aquesta forma té ja tradició en la nostra literatura moderna.⁵³⁹ Adjunyim, en fi, que en la nostra oralitat és també freqüent la variant [on’ti], que però no té pràcticament ninguna tradició en alguerés normatiu, i que també nosaltres continuariem a considerar com a excessivament col·loquial per un ús escrit.

Proposta 1:

adoptem, pel DCA *on*, la doble forma *on* (usos més formals) i *ont* (usos més informals).

⁵³⁹ Cf., per exemple, la traducció algueresa de De Saint-Exupéry, A. ([1943] 2015), a cura de C. Valentino.

3. Entrades DCA amb epítesis laterals

Mostrem en la taula 02 algunes entrades DCA que presenten consonants laterals finals no etimològiques.

Taula 02	
<i>entrada DCA</i>	<i>pronúncia</i>
barrínoI	barrino[ø], barrino[l]
bòtuI	bòtu[l]
cervo	cervo[ø], cervo[l]
cópol	cópo[l]
disc	disc, disc[u], disc[ul]
sànsol	sànsol[l]

La qualitat epitètica de les laterals finals de la taula és a bastança clara per *barríno*[l], variant de *barrina*,⁵⁴⁰ i per *bòto*[l], *cópo*[l], *sànsol*[l] i *disc*[ul], a partir, respectivament, de *bottu* (sard), *cuóppö* (nap.), *sansu* (sard) i *disc*.

En termes prescriptius, proposem d'adaptar les entrades de la taula als criteris següents, ja previstos i votats en altres documents de treball:

- ús de grafies més convergents amb la llengua general quan tenim a disposició més d'una pronúncia en lèxic genuí: *barrino*[ø], *barrino*[l] → *barrino*;⁵⁴¹ *disc*[ø], *disc*[u], *disc*[ul] → *disc*;
- ús de grafies més intuïtives i fidels a l'oralitat pel lèxic no hereditari: *bòto*[l] → *bòtoI*; *cópo*[l] → *cópoI*; *sànsol*[l] → *sànsul*.⁵⁴²

En lo cas de *cervo*[ø]/*cervo*[l], l'adopció del criteri de convergència amb la llengua general nos permeti de confirmar l'actual DCA *cervo*, adjunyint-hi també la variant *cérvul*. De fet, aquestes dues grafies són representatives de la nostra oralitat i fan també part del corpus del DIEC.⁵⁴³

⁵⁴⁰ Evidentment, *barrino* és una variant formal amb significat extensiu del citat *barrina*, i que coincideix semànticament amb *barrina* 6 del DCVB ('Idea forta, mania') i amb *barrinar* 3 ('rumiar') del DIEC.

⁵⁴¹ Cf., en la mateixa direcció, *barrino* a MÀR: 54. Senyalem també que la pronúncia *barrino*[l], reportada al DCA, és avui en recessió.

⁵⁴² Relativament al canvi *sànsol* → *sànsul*, cf. 10_GrupNorm.

⁵⁴³ Segons Corbera 2000: 76, la pronúncia ['selvul], amb epítesi, és aquella patrimonial, mentre la variant sense [l] final ve de l'it. *cervo*. L'alg. *cervo* pot ésser certament considerada

Proposta 2:

2a) modifiquem lo DCA *barrínol* en *barrino*;

2b) adoptem, pel DCA *cervo*, també la forma *cérvol*.

Valutació de les propostes, a cura del Grup de treball per la normativització del català de l'Alguer

Lo GrupNorm aprova, amb consens general i sense votació formal, les propostes, amb la variació següent, relativa a *on*: la forma *ont* és acceptada en la grafia hodierna local també en registres formals. Aquesta variació és aprovada en manera unànime.

una paraula amb pronúncia italianitzada, vist que la realització usual [tʃervɔ] adhereix més a models de l'italià regional sard que no a les típiques solucions patrimonials alguereses. Tot això no és però suficient per demostrar que *cervo* és un italianisme directe, també perquè aquesta forma ben catalana és present en la nostra literatura antiga: «[...] *cervos*, mufflons mascles o ffemelles [...]» (cf. Piras 2017: 128; any 1526).

paraules alguereses, independentment de variables de tipus fonosintàctic. Aquesta hipòtesi nos pot ajudar a justificar sonoritzacions del tipus alg. /k/arbó → [g]arbó, [k]ard → [g]ard, etc., però no la podem considerar com a l'única possible per interpretar diacrònicament totes les nostres sonoritzacions, algunes de les quals són endògenes al sistema català. A aquest propòsit, recordem que pronúncies com *re[g]onéixer* són presents també en altres varietats del domini lingüístic.⁵⁴⁵

Lo present estudi té l'objectiu d'analitzar casos de sonorització i/o ensordiment que poden suggerir canvis ortogràfics al lèxic DCA (§ 2.). Tractem també d'alguns ensordiments algueresos del tipus *absoludament* → *absolu[t]ament*, pels quals no proponem ninguna revisió ortogràfica respecte a les propostes del DCA (§ 3.).

2. Casos generals i propostes de revisió

Les grafies DCA representen en manera pràcticament sistemàtica les nostres sonoritzacions si aquestes se troben en lèxic no genuí: [g]ur[g]uta → *gur-guta*, [dʒ]òcula → *jòcula*, a partir dels sards *curcuta* i *ciòcula*.

La situació és més complexa quan se tracta de lèxic alguerès que té referències directes en la llengua general, com mostrem en la taula 01.

Les diferents seccions de la taula contenen entrades amb característiques específiques en termes de gestió ortogràfica dels processos de sonorització/ensordiment que estem investigant:

- secció a): entrades amb *pronúncia local* i *grafia local*: [b]ardigó → *bardigó*, etc.
- secció b): entrades amb *dobles pronúncies* i *dobles representació ortogràfica*: [b/p]rivar → *brivar*, *privar*;
- secció c): entrades amb *pronúncia local* i *dobles grafies*: [g]arbó → *carbó*, *garbó*, etc.;

⁵⁴⁵ Cf. «[...] regonegudes per los de la ciutat [...]» i altres exemples anàlegs en l'entrada *reconèixer* del DCVB. Recordem que aquesta sonorització, que és ocasional en alguerès oral actual, és però ben antiga en la nostra llengua escrita: «[...] *per* regonexer aquelles pagaran [...]» (cf. Piras 2017: 122; any 1526); «[...] acabe de regonèxer aquelles [...]» (cf. Nughes 1991: 336; any 1581).

- secció *d*): entrades amb *pronúncia local* i *grafia convergent*: *em[b]olsinar* → *empolsinar*, etc.

Taula 01⁵⁴⁶

	<i>entrada DCA</i>	<i>DIEC</i>		<i>entrades DCA</i>	<i>grafia DIEC</i>
a)	b ardigó [b]	p erdigó	b)	b rivar [b], p rivar [p]	p rivar
	b orratell [b], [t] ⁵⁴⁷	p orradell			
	crucifigar [g]	crucificar	c)	g anapè [g], c anapè [g]	c anapè
	cúbia [k]	gúbia		g arbó [g], c arbó [g]	c arbó ⁵⁴⁸
	g arbonaia [g]	carbonera		g arbonaiu [g], c arbonaiu [g]	c arboner
	g ard [g]	card		g orball [g], c orball [g]	c orball
	g arminar [g]	carmenar			
	g orbata [g]	corbata	d)	a nticipar [d]	a nticipar
	g ranatina [t]	granadina		e mpolsinar [b]	e mpolsinar
	g ranc [g]	cranc		f alsedat [t]	f alsedat
	g ronga [g]	congre		s agrament [k]	s agrament
	g uarnisa [g] ⁵⁴⁹	cornisa		s antedat [t]	s antedat
	p ractiguesa [g] ⁵⁵⁰	pràctica		t àctica [g] ⁵⁵¹	t àctica
	q uatlla [k]	guatlla			
	r ustiguesa [g]	rustiguesa			
	s egret [g] ⁵⁵²	secret			
	z ingo [g]	zinc			

⁵⁴⁶ La taula no contén lo DCA *bastonaga*, pel qual és ja prevista en la llengua general la doble grafia, amb *p*- (*pastanaga*) o *b*- (*bastanaga*). Havem posat, entre claudàtors (parèntesis quadres), les pronúncies reportades al DCA.

⁵⁴⁷ Com és ja estat senyalat a Caria 2001: 131, l'ensordiment [d] → [t] no és exclusiu de la nostra varietat, i se troba, segons les informacions presents al DCVB *porretell*, també en algunes localitats de Mallorca.

⁵⁴⁸ No havem inclòdit, per òbvies raons, lo cat. gen. *garbó* 'feix de sarments o de branquillons', que és paraula diferent respecte a l'alg. *garbó* 'carbó'.

⁵⁴⁹ Aquesta entrada és present al DCVB com a variant 'vulgar' de *cornisa*.

⁵⁵⁰ Relativament a la mateixa família lèxica, recordem que *pràctica* és present al DCVB com a variant 'vulgar' de *pràctica*.

⁵⁵¹ És útil senyalcar que avui, gràcies a la pressió de l'italià, n'és possible entendre també la pronúncia amb oclusiva sorda original (*tàcti*[k]a), també si aquesta és encara poc freqüent en les realitzacions més genuïnes.

⁵⁵² Aquesta entrada és present al DCVB com a variant dialectal de *secret*.

Al DCA no són estades explicitades les motivacions que han portat a les evidents diferències de tractament ortogràfic de la casuística en qüestió, i que havem cercat d'esquematitzar en la taula. Per aquest motiu nos pot resultar complicat, en fase d'ensenyament de la llengua escrita, justificar la coexistència de solucions com [g]arbonaia → *garbonaia* (grafia local) i [g]arbonaiu → *carbonaiu/garbonaiu* (doble grafia).

Considerant tot això, proposem de tractar la grafia de les sonoritzacions/ensordiments de la taula 01 amb criteris més transparents, que descrivim en aquí sota:

- a) *grafia convergent*: emprem una grafia convergent amb les solucions generals cada volta que l'oralitat permeti la doble pronúncia;
- b) *doble grafia*: emprem la doble grafia per paraules que presenten típicament pronúncies locals i que tenen més probabilitat d'ésser emprades en *contextos formals*;
- c) *grafia local*: emprem una grafia local per paraules que presenten típicament pronúncies locals i que tenen més probabilitat d'ésser emprades en *contextos no formals*.

Aplicaríem lo criteri a) no solament al DCA *brivar/privar* → *privar*, sinó també a *crucifigar* → *crucificar*, *zingo* → *zinco*, i a *anticipar* i *tàctica*.⁵⁵³ De fet, per totes les paraules citades nos resulten possibles, actualment, dues pronúncies: [b/p]rivar, crucifi[k/g]ar,⁵⁵⁴ zin[k/g]o, an[d/t]cipar, tàcti[k/g]a.

Aplicaríem lo criteri b) a *false[t]at*, *sa[k]rament*, *sante[t]at*: *falsetat/false-dat*,⁵⁵⁵ *sacrament/sagrament*, *santetat/santedat*.

Aplicaríem c) al resto de les entrades de la taula. Senyalem que l'adopció d'aquest criteri sigueria coherent amb la tendència de la nostra literatura de referència a respectar ortogràficament les realitzacions típiques de l'oralitat

⁵⁵³ Per tant, en aquestos últims dos casos no són previstes variacions ortogràfiques respecte a la proposta del DCA.

⁵⁵⁴ Aquest terme és a bastança rar en l'oralitat espontània, però podem trobar un exemple de la realització *crucifi[k]at* en la cançó *Blanca Mare Dolenta*, de P. Piras, disponible a <https://pinopiras.it/discografia/?=#discografia4>.

⁵⁵⁵ Cf., en la mateixa direcció, també *false-dat/false-dat* al DNV. L'entrada principal del diccionari és la primera que havem indicat.

local.⁵⁵⁶ Com a única excepció, deixariem la grafia actual DCA *em[b]olsinar* → *empolsinar*, per coherència amb la base *pols*.

Mostrem en la taula 02 una esquematització de la nostra proposta de tractament de les entrades DCA de la taula 01. Evidenciem en gris los casos pels quals havem efectuat un canvi ortogràfic.

Taula 02

<i>grafia local</i>		<i>doble paradigma</i>																								
a)	<table><tr><td>berdigó⁵⁵⁷</td><td>gorbata</td></tr><tr><td>borratell</td><td>granatina</td></tr><tr><td>cúbia</td><td>granc</td></tr><tr><td>ganapè</td><td>grongue⁵⁵⁸</td></tr><tr><td>garbó</td><td>guarnisa</td></tr><tr><td>garbonaia</td><td>practiguesa</td></tr><tr><td>garbonaiu</td><td>quatlla</td></tr><tr><td>gard</td><td>rustiguesa</td></tr><tr><td>garmenar⁵⁵⁹</td><td>segret</td></tr><tr><td>gorball</td><td></td></tr></table>	berdigó ⁵⁵⁷	gorbata	borratell	granatina	cúbia	granc	ganapè	grongue ⁵⁵⁸	garbó	guarnisa	garbonaia	practiguesa	garbonaiu	quatlla	gard	rustiguesa	garmenar ⁵⁵⁹	segret	gorball		b)	<table><tr><td>falsetat, falsedat</td></tr><tr><td>sagrament, sacrament</td></tr><tr><td>santetat, santedat</td></tr></table>	falsetat, falsedat	sagrament, sacrament	santetat, santedat
berdigó ⁵⁵⁷	gorbata																									
borratell	granatina																									
cúbia	granc																									
ganapè	grongue ⁵⁵⁸																									
garbó	guarnisa																									
garbonaia	practiguesa																									
garbonaiu	quatlla																									
gard	rustiguesa																									
garmenar ⁵⁵⁹	segret																									
gorball																										
falsetat, falsedat																										
sagrament, sacrament																										
santetat, santedat																										
		c)	<table><tr><td><i>grafia convergent</i></td></tr><tr><td>anticipar</td></tr><tr><td>crucificar</td></tr><tr><td>empolsinar</td></tr><tr><td>privar</td></tr><tr><td>tàctica</td></tr><tr><td>zinco</td></tr></table>	<i>grafia convergent</i>	anticipar	crucificar	empolsinar	privar	tàctica	zinco																
<i>grafia convergent</i>																										
anticipar																										
crucificar																										
empolsinar																										
privar																										
tàctica																										
zinco																										

Proposta:

modifiquem les entrades DCA de la taula 01 en la direcció mostrada en la taula 02.

⁵⁵⁶ Cf. *garbó*, *gard*, *gorball*, *granc*, *grongue*, **guarnisa** i *qualla* a Corbera 2000: 191, 73, 99, 92, 99, 192 i 86, respectivament; *garbó*, *gard*, *gorbata*, *granc* a Bosch 2002: 143; *guarnisa* a MÀR: 56. Com a excepció digna de nota, citem la tendència contrària de R. Caria a preferir solucions gràfiques més convergents: *corball*, *cranc*, *congre* (1995: 158, 159 i 157, respectivament), *card*, *porretell* (2001: 67 i 236, respectivament). No manquen però en Caria també solucions teòricament més adherents a la nostra oralitat, com *cualla* (2006: 85), que l'autor justifica a partir de la hipòtesi que aquest ornitònim alguerés és en realtat un italianisme directe (< it. *quaglia*).

⁵⁵⁷ Relativament al canvi *bar-* → *ber-*, cf. 11_GrupNorm.

⁵⁵⁸ Relativament al canvi *gronga* → *grongue*, cf. 11_GrupNorm.

⁵⁵⁹ Relativament al canvi *garminar* → *garmenar*, cf. 12_GrupNorm.

Acabem aquesta secció especificant que la nostra proposta no modifica los eventuais casos de polimorfisme ja presents al DCA entre lèxic comú, com *garbó*, i les correspondents formes cultes, com *carbonat*. La mateixa proposta no modifica ni manco la possibilitat d'alternar formes d'una mateixa família que poden mostrar adherència a models genuïns, com *càntic*, i variants nades de la pressió d'altres llengües, com lo sardisme *càntigo* (pr. *cànti[gu]*).

3. Ensordiment de consonants dentoalveolars en alguns adverbis en *-ment*

Com sabem, en català los adverbis en *-ment* se formen col·locant aquest sufix a mà dreta de la forma feminil de la base: *segur* (m.)/*segura* (f.) → *segurament*; *viu* (m.)/*viva* (f.) → *vivament*, etc.

En èpoques recents, se són difondides en la nostra oralitat algunes formes peculiars d'adverbis en *-ment*, que parteixen de bases feminils com *acurada* i *privada*, i que però presenten la pronúncia [t] quan se lliguen al sufix *-ment*: *acura[t]ament*, *priva[t]ament*. És probablement superflu suggerir que la difusió de solucions com aquestes en la nostra oralitat és deguda a la pressió de models italians del tipus *accuratamente*, *privatamente*, etc.⁵⁶⁰

Aplicant los criteris de tractament ortogràfic propostos en la secció 2, pogueríem considerar tots aquestos casos com a cultismes o semicultismes, i preveure sistemàticament dobles solucions del tipus *apassionada*/*-tament*, *delicada*/*-tament*, *desgraciada*/*-tament*. Nos pareix més sensat, però, preferir solucions que respecten los normals criteris de formació dels adverbis en *-ment*: *apassionada* → *apassionadament*, *delicada* → *delicadament*, *desgraciada* → *desgraciadament*, etc. Recordem també que casos com aquestos són paradigmàtics, i, per això, fàcilment gestibles a nivell didàctic.

⁵⁶⁰ Hi ha almanco un altre indici sobre la importància que té de la pressió de l'italià sobre aquest procés, i és que no fem ensordiment /d/ → [t] quan també l'italià conserva la realització sonora (/d/): alg. *ràpi[d]ament*, *tími[d]ament*, etc. < it. *rapidamente*, *timidamente*.

Valutació de la proposta, a cura del *Grup de treball per la normativització del català de l'Alguer*

Lo GrupNorm aprova, amb consens general i sense votació formal, la proposta.

23 Lo nom de les lletres

Grup de treball per la normativització del català de l'Alguer

Codi document:	Data d'aprovació:	Última revisió:
23_GrupNorm	04/03/2022	22/08/2022

L'alfabetització exclusiva en italià de la població algueresa alimenta una certa nostra tendència a identificar los grafemes del català amb el nom que tenen en italià: $b \rightarrow bi$, $c \rightarrow ci$, $h \rightarrow acca$, $l \rightarrow elle$, $s \rightarrow esse$, etc. La pressió de la llengua dominant és tal que també qui freqüenta les escoles d'alguerés utilitza sovent les denominacions italianes durant los moments de reflexió metalingüística, un fet que nos pareix —com a mínim— comprensible, considerant la nostra situació sociolingüística.

Una novetat recent de la normativa general és estada la inclusió, entre les possibles denominacions de les lletres del català, també aquelles emprades tradicionalment en valencià, com *ele* i *erre*.⁵⁶¹ Mostrem en la taula 01 les denominacions utilitzades en la llengua general (columna central), integrades amb aquelles de la tradició valenciana (columna de mà dreta), considerades igualment possibles en l'àmbit territorial de referència.

És sempre útil i oportú que los algueresos tenguem coneixença de les denominacions de les lletres ja en ús en la llengua general, denominacions que constitueixen lo fonament del nostre sistema ortogràfic. En manera complementària, i en referència a la nostra varietat, considerem altament probable que l'eventual adopció *també* de les denominacions *efe*, *ele*, *eme*, *ene*, *erre* i *esse*, pot ajudar los nostres conciutadans a accelerar lo procés de familiarització amb l'alfabet català.

⁵⁶¹ Cf., entre altres, https://www.iec.cat/activitats/noticiasencera.asp?id_noticies=3101.

Taula 01

<i>lletra</i>	<i>denominació</i>	<i>den. específica valenciana</i>
A, a	<i>a</i>	
B, b	<i>be</i> (o ' <i>be alta</i> ')	
C, c	<i>ce</i>	
D, d	<i>de</i>	
E, e	<i>e</i>	
F, f	<i>efa</i>	<i>efe</i>
G, g	<i>ge</i>	
H, h	<i>hac</i>	
I, i	<i>i</i> (o ' <i>i llatina</i> ')	
J, j	<i>jota</i>	
K, k	<i>ca</i>	
L, l	<i>ela</i>	<i>ele</i>
M, m	<i>ema</i>	<i>eme</i>
N, n	<i>ena</i>	<i>ene</i>
O, o	<i>o</i>	
P, p	<i>pe</i>	
Q, q	<i>cu</i>	
R, r	<i>erra</i>	<i>erre</i>
S, s	<i>essa</i>	<i>esse</i>
T, t	<i>te</i>	
U, u	<i>u</i>	
V, v	<i>ve</i> (o ' <i>ve baixa</i> ')	
W, w	<i>ve doble</i>	
X, x	<i>ics, xeix</i>	
Y, y	<i>i grega</i>	
Z, z	<i>zeta</i>	

Proposta 1:

considerem com a vàlides, també en la nostra varietat, les denominacions *efe, ele, eme, ene, erre, esse*, a costat de les generals *efa, ela, ema, ena, erra, essa*.

En fi proponem d'adjunyar, com a identificador del grafema *j*, també la denominació intuïtiva *i llonga*, a costat de *jota*.

Proposta 2:

per la nostra varietat, considerem com a vàlida també la denominació *i llonga* per indicar lo grafema *j*.

Valutació de les propostes, a cura del Grup de treball per la normativització del català de l'Alguer

Lo GrupNorm aprova les propostes amb cinc vots a favor i u contrari. Lo membre que ha manifestat contrarietat a l'adopció de la doble denominació ha donat la justificació següent:

«L'ús de formes com *ele, eme*, etc., resulta familiar als algueresos exactament perquè aquestes presenten una vocal final que coincideix amb aquella de les denominacions italianes *elle, emme*, etc. Doncs, aquestes formes poden ésser interpretades d'una part de la població com a una ocasió endemés per italianitzar la nostra ortografia, més que com un àmpliament (legítim) de les denominacions que podem emprar per identificar les nostres lletres. Per evitar aquest risc sigueria suficient utilitzar en manera exclusiva los noms de les lletres actualment emprats en les altres varietats orientals: *ela, ema*, etc.»

24 La grafia del pronom *lo*

Grup de treball per la normativització del català de l'Alguer

Codi document:

24_GrupNorm

Data d'aprovació:

21/04/2022

Última revisió:

22/08/2022

1. Introducció

Lo present treball tracta de la grafia del pronom *lo/el*, i pot ésser considerat com la prossecució del document 04_GrupNorm, en lo qual havíem discutit de la forma gràfica de *lo/el* com a *artícul definit (determinatiu)*. En l'específic, donem a § 2. una ullada ràpida al tractament ortogràfic que dos textos de la literatura local (MÀR i Pais 1970) reserven a les formes sil·làbiques [lu] i asil·làbiques [l] del pronom *lo*. A § 3. presentem algunes propostes de tractament ortogràfic relativament a l'alternança en qüestió.

2. La grafia del pronom *lo* en la literatura normativa local

MÀR dedica una àmplia descripció a la grafia dels pronoms àtons. Mostrem, de seguit, una esquematització dels exemples relatius a *lo(s)*:⁵⁶²

- 1) *me'l dóna, te'l faç, mo'l diu, mo'ls arruïna, vo'l preparava, vo'ls hipotecaran;*
- 2) *deixi'l, acabau'l, gita'ls, omplint-me'l, tria-te'l, cerca-mo'ls, creiu-vo'l;*
- 3) *nos/mos los deixen, nos/mos los menjarem;*
- 4) *Això no el vull.*

La tipologia 1) mostra la normal asil·labació del pronom *proclític* quan se troba a mà dreta d'una combinació de pronoms, i és activada del contacte amb una vocal precedent. Aquesta condició se realitza també si a l'esquerra trobem *mos/nos* i *vos*, vist que les combinacions *mos + lo(s)* i *vos + lo(s)* preveuen normalment, en alguerès, l'elisió de /s/: *vos lo preparava* → *vo[ø] l[ø] preparava* → *vo'l preparava*, etc.

⁵⁶² Tots los exemples són trets de MÀR, p. 36, 37, 38. No inclodim en la casuística l'elisió activada d'una vocal successiva, com en *L'havies comprat* (p. 39).

La 2) mostra la normal asil·labació de *lo* en *enclisi*, quan *lo* pronom és precedit directament de la vocal d'un verb, com en *deixi'l*, o d'un altre pronom, inclodint *mos/nos* i *vos*, los quals, com havem dit més a damunt, en aquestos casos perden la consonant sibilant final: *cerca-mo'ls*, *creiu-vo'l*.⁵⁶³

La 3) mostra la mancada asil·labació del pronom *los* quan les combinacions *mos + los* i *vos + los* són seguides directament d'un verb que comença amb consonant. A aquest propòsit, se noti la diferència entre, per exemple, *mo'ls arruïna* i *mos los menjarem*.

La tipologia 4) presenta una casuística limitada a una unitat, però (o exactament a causa d'això) mereix una atenció especial, perquè, a diferència dels altres punts, l'asil·labació del pronom *lo* és causada de *lèxic no verbal* i no *pronominal*. Havem pogut trobar altres casos de la mateixa tipologia a Pais 1970:

- 5) «ara'l pren» (p. 74), «no'l vull» (p. 107), «ja'ls escriu» (p. 107), «eran assay los que'l sucurrivan» (p. 117).

Si considerem altres casos amb la mateixa seqüència -V (sempre en *lèxic no verbal* i no *pronominal*) + *pronom lo*, notem ugualment que l'asil·labació del pronom és possible, però no sistemàtica: «[...] i alhora **los** havia tots descalçats [...]»,⁵⁶⁴ «Lo dic a mos fills[i] **lo** dic [...]»,⁵⁶⁵ etc.

3. Propostes de tractament

En l'únic exemple inclodit en la tipologia 4) trobem *lo* pronom representat amb la forma reforçada *el* després de l'adverbi *no*. No sabem però si aquest criteri té d'ésser prescriptivament aplicat a tots los casos de *lo* ('pronom') precedit immediatament d'una vocal que fa part de *lèxic no verbal* i no *pronominal*: *Però lo veig* o *Però el veig*? *Ha dit que lo vol* o *Ha dit que el vol*?

En termes generals, i relativament a l'oralitat espontània, les informacions a nostra disposició suggereixen que la distribució de les formes sil·làbiques ([lu]) i asil·làbiques ([l]) del pronom *lo* en posició postvocàlica no presenta grans diferències respecte aquella que havem investigat àmpliament en

⁵⁶³ Fem però notar que la mancada pronúncia de /r/ final dels infinits oxítons en alguerés actual (*comprar* → *compra*[ø]) no causa l'asil·labació del pronom, que conserva la forma plena: *usar-lo*, *descosir-los* (MÀR: 38).

⁵⁶⁴ Cf. COA, Corpus Bosch&Sanna, text 03, minut 09:45:00.

⁵⁶⁵ Ídem, minut 12:26:00.

relació a l'artícul *lo*,⁵⁶⁶ en lo sentit que la realització *sil·làbica* del pronom és *més freqüent respecte a aquella asil·làbica*. Coherentment amb aquesta consideració, proponem de tractar l'alternança gràfica *lo/el* del pronom en qüestió seguint los mateixos criteris distributius ja previstos a 04_GrupNorm relativament a l'artícul correspondent,⁵⁶⁷ amb algunes excepcions que discutim més a sota.

Proposta 1:

apliquem les regles de tractament ortogràfic ja previstes per representar l'alternança [lu/l] de l'artícul *lo* també al pronom correspondent quan aquest és precedit de lèxic no pronominal i no verbal acabat amb vocal.

Excepcions a la proposta 1

L'alguerés actual presenta una clara preferència per la realització de la forma asil·làbica [l] del pronom *lo* quan aquest és precedit dels adverbis *ja* i *no*, de les preposicions *a*, *de* i *per*, i de la conjunció *que* interrogativa: *A* [l] *veure*; *De* [l] *conéixer*; *Pe*[l] *diure*; *Ja* [l] *compr*;⁵⁶⁸ *No* [l] *vull*; *Que* [l] *vols*?

Notem, al contrari, que les dues variants sil·làbica i asil·làbica del pronom són perfectament possibles⁵⁶⁹ quan aquest és emprat en la forma plural: *a* [z] *veure*/*A* [luz] *veure*; *De* [s] *conéixer*/*De* [lus] *conéixer*; *Pe*[z] *diure*/*Per* [luz] *diure*; *Ja* [s] *compr*/*Ja* [lus] *compr*; *No* [z] *vull*/*No* [luz] *vull*; *Que* [z] *vols*?/*Que* [luz] *vols*?

⁵⁶⁶ Cf. GrupNorm_04.

⁵⁶⁷ Recordem que la proposta citada preveu, a grans línies, l'adopció de la grafia *lo(s)* com a variant escrita de referència en l'àmbit de la prosa, amb la llibertat pels usuaris d'alternar *lo/el* en poesia, textos teatrals, etc.

⁵⁶⁸ En alguerés, realitzacions sil·làbiques del tipus *Ja* [lu] *vull* són poc freqüents però sempre possibles, i ne trobem exemples també en la literatura tradicional: «**già lu** vul a ma praié» (cf. Chessa [1977]2019: 15).

⁵⁶⁹ Aquesta afirmació és volgudament genèrica, i no exclou contextos específics en los quals les nostres produccions espontànies poden preferir una o l'altra forma. Per exemple, en casos com *Ja los seguiré* podem preveure un ús preponderant de la forma sil·làbica [lus], perquè l'eventual realització asil·làbica [ls] és subjecta a processos assimilatoris que arriben a absorbir totalment lo pronom en la cadena fònica: *Ja* [ls s] *seguiré* → *Ja* [s s] *seguiré* → *Ja* [s] *seguiré*.

Partint d'aquestes consideracions descriptives, la nostra proposta de tractament ortogràfic dels casos en qüestió preveu l'ús de la grafia *el* després dels adverbis *ja* i *no*, de les preposicions *a* i *de*, i de la conjunció *que* interrogativa. És útil especificar que en aquests casos no proposem l'ús de la forma reduïda *'l* perquè aquesta és prevista, en l'ortografia catalana, quan lo pronom en qüestió se troba «darrere d'un verb o d'un altre pronom acabat en una vocal» (OC: 106). Per tant: *Ja el sep*, *So reseixit a el beure*, *Estic cercant de el prendre*, etc.

Relativament a la forma plural, i pels mateixos contextos, proposem de deixar oberta la possibilitat pels usuaris d'emprar indistintament la forma plena *los* o aquella reforçada *els*: *Ja els/los vull*; *No els/los prenc*; *So reseixit a els/los conèixer*; *Estic cercant de els/los prendre*, etc.

Podem notar que la casuística discutida en aquí damunt no ha inclòdit la seqüència *per* + *lo(s)/el(s)*. En aquest cas creiem que un eventual grafia *per* + *el* per representar la normal pronúncia algueresa [pel] resultaria excessivament distant respecte als normals criteris ortoèpics de la nostra varietat, motiu pel qual suggerim d'adoptar la solució *pe'l*: *L'he comprat [pel] beure* → *L'he comprat pe'l beure*). Sem conscients que l'ús de la forma reduïda *'l* després d'una preposició constitueix una dèroga a als criteris de representació del pronom *lo* discutits més a damunt, però considerem la solució *pe'l*, amb *pe'ls* pel plural (que pot ésser alternada amb la forma *per los*) com a l'única realment aplicable en la nostra varietat.

Proposta 2:

2a) emprem la grafia *el* per representar lo pronom /lo/ precedit de *a*, *de*, *ja*, *no*, i de la conjunció *que* interrogativa;

2b) en lo mateix context, considerem com a igualment possibles les grafies *los/els* quan lo pronom és en la forma plural;

2c) quan lo pronom *lo* és precedit de la preposició *per*, emprem la grafia *pe'l*, i deixem la llibertat d'utilitzar indistintament *pe'ls* i *per los* quan lo mateix pronom és en la forma plural.

Acabem aquest document clarint que totes les propostes que havem presentat tenen la funció de donar models de referència pensats especialment per la prosa. De fet, si parlem d'altres contextos com la poesia, la transcripció d'etnotextos, etc., creiem que los usuaris tenen de conservar la mateixa llibertat d'alternar les formes *lo(s)/el(s)* que és ja estada discutida i aprovada a 04_GrupNorm relativament a l'article definit.

Valutació de les propostes, a cura del Grup de treball per la normativització del català de l'Alguer

Lo GrupNorm aprova, amb consens general i sense votació formal, la proposta 1.

Relativament a la proposta 2, lo GrupNorm ha analitzat diverses opcions possibles de tractament de les seqüències investigades al present document, valutant-ne amb cura eventuais punts de força i de debilesa. Esquematitzem aquestes opcions als punts I., II. i III.:

- I. ús, en un àmbit local, de les formes intuïtives singulars *a'l, de'l, pe'l, ja'l, no'l, que'l*, declinables al plural amb la doble possibilitat *a'ls/a los*, etc. Qui ha avançat aquesta proposta l'ha fet a partir de la pròpia experiència d'ensenyament del català local i/o a partir d'algunes impressions sobre aquest tema recollides (informalment) entre diverses tipologies d'usuaris. És estat també recordat que és impossible arribar a una convergència total amb la llengua general en casos com *a el, de el i per el*, vist que aquesta sintaxi és típicament local, i que exemples com *a el veure, de el conèixer, etc.*, presenten normalment lo pronom en enclisi en la llengua general: *a veure'l, per conèixer-lo, etc.* Un límit d'aquesta proposta, reconeixut de tots los membres, és que introduiria en la nostra varietat un ús de les formes reduïdes del pronom *lo* que no és actualment previst de l'ortografia general, o sigui, després de les preposicions *a, de i per*, dels adverbis *ja i el*, i de la conjunció interrogativa *que*;

- II. possibilitat d'adoptar un doble paradigma local/general, amb l'ús discrecional de les formes reduïdes (*a'l, de'l, etc.*) i reforçades (*a el, de el, etc.*). A suport d'aquesta possibilitat és estat evidenciat que la doble grafia constituiria un element de llibertat pels usuaris, i que pot permetre un ús de formes més intuïtives (*a'l, etc.*) per qui s'està encara alfabetitzant en la nostra llengua escrita, sense treure als algueresos que tenen ja confiança amb la nostra grafia la possibilitat d'emprar solucions més generals (per ex. *ja el coneix*). Un límit d'aquesta proposta, evidenciat de diversos membres, és que l'ús d'aquestes dobles formes pot generar confusió entre los usuaris, perquè en realtat no se tracta de gestionar solament dues formes, sinó dues pel singular (*a'l/a el, etc.*), i tres pel plural: *a'ls/a els/a los; de'ls/de els/de los, etc.*;
- III. aplicació de la proposta 2, la qual, segons lo proponent, no presentaria les complicacions lligades a l'excessiu polimorfisme previst a II., i resultaria més convergent amb el cat. gen. respecte a I. D'una part, los membres que han mostrat preferència per II. han considerat III. com a excessivament restrictiva, i los fautors de I. han continuat a preferir la mateixa proposta considerant-la més intuïtiva (*a'l, de'l, etc.*).

En una primera fase de la discussió, ninguna de les tres propostes resultava majoritària, però, a la fi, la I. ha trobat un consens suficient per ésser votada a majoria, amb quatre vots a favor i dos contraris.

25 Casos específics d'insercions i caigudes de nasals en alguerès

Grup de treball per la normativització del català de l'Alguer

Codi document:	Data d'aprovació:	Última revisió:
25_GrupNorm	02/05/2022	23/08/2022

1. Introducció

La nostra varietat presenta diversos casos d'insercions nasals absents en la llengua general: *re[n]forçar*, *re[n]frescar*, *(en) a[n]quí*, *convi[n]ció*, etc. En manera especular, podem també trobar simplificacions de cadenes fòniques en les quals ometim les nasals originals: *instrument* (*i[ø]strument*), *inscripció* (*i[ø]scripció*), *constitució* (*co[ø]stitució*), etc.

En la nostra literatura, aquestes pronúncies dialectals han trobat sovent una representació ortogràfica: *renfresc*,⁵⁷⁰ *hinvern*,⁵⁷¹ etc. Són però disponibles també propostes ortogràfiques més *convergens* amb la llengua general, com *re[n]forç* → *reforç*⁵⁷² i *(en) a[n]quí* → *(en) aquí*.⁵⁷³

Considerant específicadament lo DCA, notem una preferència tendencial per grafies locals quan hi ha *inserció* nasal, com en *re[n]forç* → *renforç*, *re[n]jovenir* → *renjovenir*, *re[n]frescar* → *renfrescar*, etc., i una inversa propensió ortogràfica *convergent* quan la nostra oralitat tendeix a perdre les nasals originals, com en *i[ø]scripció* → *inscripció*, *i[ø]strument* → *instrument*, *co[ø]stitució* → *constitució*, etc. Al mateix diccionari, i per la mateixa casuística, trobem també (rars) exemples de doble paradigma local/general, com en la família lèxica de *reforçar/renforçar*.

Al present document tractem dels casos DCA amb prefix *ren-* (§ 2.1) i de combinacions cultes del tipus *-ns-* + *consonant* (§ 2.2). Dediquem l'última

⁵⁷⁰ Cf. Corbera 2000: 154 i l'entrada *renfresc* al DCA.

⁵⁷¹ Cf. MÀR: 26 i 56; Caria 1995: 172; Corbera 2000: 224; DCA *hinvern*.

⁵⁷² Cf. Caria 1995: 188.

⁵⁷³ Cf. MÀR: 39; Corbera 2000: 222; DCA *aquí*.

secció (2.3) a un petit grup d'entrades DCA que no fan part de les categories precedents.

2. Propostes de revisió

2.1 Casos DCA amb prefix *ren-*

En català general, lo prefix *re-* verbalitzador i/o intensificador i/o amb funció reiterativa no presenta la variant *ren-*, un fet que nos fa presumir que la inserció nasal de formes alguereses com *re[n]fresc* sigui analògica respecte a solucions italianes del tipus *rinfresco*.

Al DCA trobem lo prefix *re[n]-* en un parell de dotzenes d'entrades, totes reconduïbles a les famílies lèxiques de *renforçar*, *renfrescar*, *regraciar* i *renjovenir*. Lo mateix diccionari representa aquestos prefixos utilitzant quasi sistemàticament un criteri ortogràfic *local* —o sigui, amb *n*—, amb la sola excepció de les entrades *re[n]forç*, *re[n]forçament* i *re[n]forçar*, per les quals propon la doble forma *re-/ren-*, com mostrem en la taula 01.

Taula 01

<i>ren-</i>	<i>re-</i>
renforç	reforç
renforçada	
renforçador	
renforçadura	
renforçament	reforçament
renforçar	reforçar

Ja en altres documents del GrupNorm havem senyalat que l'ús dels dobles paradigmes en la llengua escrita pot resultat complicat quan aquestos són *injustificadament* asimètrics. Creiem que sigui possible augmentar la coherència dels criteris de tractament del prefix en qüestió almanco en tres direccions:

- amb extensió sistemàtica del doble paradigma a tots los casos algueresos amb prefix *re[n]-*: *refresc/renfresc*, *regraciament/rengraciament*, *rejovenir/renjovenir*, etc.;

- b) amb adopció sistemàtica de la grafia local *ren-*: *renfresc*, *renfrescar*, *renforçada*, etc.;
- c) amb adopció sistemàtica de la grafia general *re-*: *refresc*, *refrescar*, *reforçada*, etc.

Si fem una anàlisi costos/beneficis dels tres models, és possible que no trobarem indicacions objectives que nos faran considerar una de les tres opcions com a totalment preferible respecte a les altres.

Per exemple, lo recurs al polimorfisme proposat *a)* pot ésser considerat com una bona ocasió per deixar als usuaris la llibertat de triar la forma escrita més adequada al context. Aquesta consideració val però solament pels pocs algueresos que ja dominen la llengua escrita, mentre per altres, que encara no tenen aquesta competència, l'eventual adopció del criteri citat pot representar un element de *confusió*, més que llibertat.

La proposta *b)* adhereix més a la nostra oralitat, una condició que ne pot facilitar l'aprendiment ortogràfic. Com a contrapartida, causaria la cristallització de grafies que no són presents en altres territoris. Viceversa, l'adopció del criteri *c)* portaria beneficis en termes de convergència amb la llengua general, però contribuiria a incrementar ulteriorment lo (gran) número d'excepcions a les normals règules ortoèpiques de l'alguerés.

Vist que no considerem ninguna de les tres propostes com a clarament preferible respecte a les altres, proponem prudencialment de respectar lo *criteri de la tradició del DCA*, millorant-ne però la coherència interna a través de l'eliminació de les excepcions *reforç*, *reforçament*, *reforçar*.

Proposta 1:

eliminem los DCA *reforç*, *reforçament*, *reforçar*.

2.2 Combinacions cultes del tipus -ns- + C

Lo DCA conserva la *n* original catalana en paraules cultes com *constant*, *constituir*, *construir*, *constricció*, *instrument*, etc., també si, com havem ja dit

més a damunt en la introducció, aquesta consonant no és normalment present en l'oralitat espontània.⁵⁷⁴

Aquestes propostes són convergents amb l'ortografia estàndard i tenen també una gran tradició en la nostra literatura històrica⁵⁷⁵ (parò també recent). Del punt de vista didàctic, se tracta de combinacions típiques de lèxic culte, en lo qual és més fàcil justificar eventuais discrepàncies entre pronúncia (usual) i grafia.

Per aquestos motius, no suggerim ningun canvi respecte a la casuística en qüestió, amb l'excepció de l'italianisme DCA *transcurar* (pr. *tra[ø]scurar*), pel qual proponem la grafia simplificada *tras-*, més representativa de les nostres pronúncies i respectuosa de l'original italià *trascurare*.⁵⁷⁶

Proposta 2:

modifiquem los italianismes DCA *trascurança*, *transcurar* i *transcurat* en *trascurança*, *trascurar* i *trascurat*.

2.3 Altres casos

Bé²

Al DCA trobem l'entrada *bé²* (adv.), però hi manca una entrada específica per la variant *ben*.⁵⁷⁷ Per coherència amb el tractament se que fa al DIEC d'aquestes dues variants, proponem l'adopció de dues entrades distintes: *bé²* i *ben*.

⁵⁷⁴ Aquesta característica no és exclusiva de l'alguerés, vist que, per casos com *construir*, lo DCVB especifica que «En la pronúncia ràpida es diu més sovint *kustruí* o *kostruí* suprimint la *n*».

⁵⁷⁵ Cf., entre altres, los numerosos exemples de grups *ns* + C presents al Sínode del 1581: *instruir*, *constitucions*, *constret*, *consciència*, *inspira*, *transferexen*, tant per ne citar alguns (cf. Nughes 1991, p. 227, 230, 240, 246, 279 i 306, respectivament). Van en la mateixa direcció també los pocs exemples al propòsit presents en la Doctrina del 1850, dels quals citem, a títol d'exemple, *inspirats*, *instruits* i *instituit*, disponibles a les p. 9 (los primers dos) i 16 (l'últim) del text original (cf. Armanguè-Manunta 1993).

⁵⁷⁶ Endemés, l'ús de la variant simplificada *tras-* del prefix *trans-* és previst també en la llengua general (cf., entre altres, *trasbalsar* i *traslladar* al DIEC).

⁵⁷⁷ Aquesta és però present al DCA entre los exemples d'ús de *bé*.

Enbutxacar

Evident error ortogràfic per *embutxacar*, forma aquesta que proposem d'adoptar.

Engan

Probàbil error d'ortografia per *engany*, grafia genuïna ja present al DCA. Proponem l'eliminació de la primera forma a favor de la segona.

Menjar (en) blanc

Lo DCA incloueix aquesta locució a dins de l'entrada *menjar*, i la formalitza amb la seqüència *menjar blanc*. Si mirem però a la pronúncia reportada, no hi trobem lo conseqüent [mandʒa'braŋk], sinó [mandʒan'braŋk]. Podem teòricament pensar a una epèntesi nasal entre *menjar* i *blanc*, però, en realtat, no hi ha necessitat de postular insercions no etimològiques si partim de la seqüència lèxica *menjar* + *en* + *blanc*: *menj*['aø] [a]n *blanc* → *menj*[a]n *blanc*. Donant per escomptat lo tractament de la seqüència en qüestió com a compost,⁵⁷⁸ ne podem preveure la grafia aglutinada *menjarenblanc* o *menjar-enblanc*, forma aquesta que preferim per evitar l'opacitat gràfica dels components.

Puringuet

Aquest adjectiu, reduït en l'ús concret al sol conte *La rateta poli(n)gueta*⁵⁷⁹ i a la sola forma femení, pot ésser pronunciat amb [n] o sense: *poli*[n]*gueta*/*poli*[ø]*gueta*. Proponem la revisió del terme en qüestió en *poli*-*guet*(a), sense registració de la consonant nasal, vist que aquesta forma resulta més pròxima a l'original *polideta*.

⁵⁷⁸ De fet, los components del grup en qüestió no tenen autonomia morfològica, com mostra aquest exemple en lo qual la flexió de número se realitza a mà dreta: *Al món hi ha diversos tipus de menjar-en-blancs* ([mandʒam'brants]).

⁵⁷⁹ Relativament als canvis *u* → *o* i *r* → *l*, cf. 10_ i 13_GrupNorm, respectivament.

Vergia

Aquest ornitònim, que com a GrupNorm havem ja corregit en *valgia*,⁵⁸⁰ és normalment pronunciat *valg[iŋ]a* o *valg[iŋ̃]a* en alguerès actual, per homonimització amb *verginya/vergínia* (fruit). Considerant que la forma [val'dʒia] és avui, com a mínim, desueta, si no del tot desapareguda,⁵⁸¹ los autors que han tractat d'aquest ornitònim han proposat grafies més modernes i representatives de l'oralitat actual: *valgínia* (Corbera 2000: 84) i *valginya* (Caria 2006: 183⁵⁸²). Les dues propostes gràfiques citades se diferencien en la part terminal, vist que s'adapten a pronúncies teòricament diferents: *valgí[ni]a*⁵⁸³ en lo primer cas, i *valgi[n]a* en lo segon.

A partir d'aquestes informacions, lo GrupNorm té a disposició diverses opcions de tractament:

- d) conservar en manera exclusiva la forma *valgia*, inserint les pronúncies modernes *valgí[ni]a* i *valgi[n]a* en la secció fonètica del diccionari;
- e) adjunyar, a costat de l'actual *valgia*, també *verginya* i/o *vergínia*;
- f) abandonar la forma *valgia* a favor de *verginya* i/o *vergínia*.

Endemés, per les opcions e) i f), lo GrupNorm té a disposició la possibilitat de deixar les dues formes gràfiques modernes (*verginya* i *vergínia*), o de ne deixar solament una (*verginya* o *vergínia*), inserint eventualment la doble pronúncia *valgí[ni]a/valgi[n]a* en la secció fonètica del diccionari.

La nostra proposta de partença és aquella de conservar l'actual grafia *valgia*, eventualment integrada amb descriptors com 'desuet', i d'acompanyar-la amb la variant *valgínia*, que preferim respecte a *valginya* per analogia amb la proposta que discutim en aquí sota relativament al fruit *verginya* → *vergínia*.

⁵⁸⁰ Cf. 11_ i 18_GrupNorm.

⁵⁸¹ Era però encara coneguda de J. Palomba, que la reporta amb la grafia *vèrgia* al sou *Lessico*.

⁵⁸² En realtat, la grafia proposta de l'autor incloueix un poc comprensible accent gràfic: *valgínya*.

⁵⁸³ L'autor transcriu com a aproximant [j] lo so que nosaltres interpretem com a [i], però aquesta petita diferència no té repercussions en termes ortogràfics.

Verginya (fruit)

Variant algueresa del cat. *albergínia*, és indicada amb la grafia *vërginia*(s) al *Lessico* de Palomba, secció *Ortaggi e altre erbe*. Aquesta grafia indica que per Palomba la forma oral de referència era, encara en la primera part del s. XX, aquella amb el grup [ni] (o [nĩ]). Alguns decennis més tard (2a meitat del s. XX) J. Sanna indica com a pronúncia de referència aquella palatalitzada [ɲ] (*vergi*[ɲ]*a*), i proposen, de conseqüència, la grafia innovadora *verginya*. És indubitable que aquesta segona pronúncia és aquella més difusa en l'oralitat local actual, però tenim a disposició informacions que suggereixen que la pronúncia conservativa [ni] o [nĩ] no s'és encara extingida.⁵⁸⁴ A partir d'això, nos podem demanar si val la pena, com creiem, d'utilitzar aquesta pronúncia com a base per adoptar la grafia *vergínia*, més pròxima a l'original català *albergínia*, i ja emprada en corpus com aquell de Corbera (2000).

Proposta 3:

- 3a) Introduïm al diccionari l'entrada *ben*, com a variant formal de l'adverbi *bé*^{2,585}
- 3b) modifiquem *enbutxacar* i *polingueta* en *embutxacar* i *poligueta*;
- 3c) eliminem la forma *engan*, ja representada del DCA *engany*;
- 3d) adjunyim al diccionari l'entrada *valgínia* (*Hirundo rustica*), conservant també l'actual *valgia*;
- 3e) modifiquem *verginya* (fruit) en *vergínia*.

Acabem lo present document mencionant los DCA *aquí*, *hinvern* i *tonyina*, pels quals no proponem ninguna revisió ortogràfica.

En lo primer cas, perquè l'adverbi *aquí* presenta inserció nasal solament quan és precedit de la preposició *en*: *en a*[n]*quí*. De fet, la mateixa paraula conserva la pronúncia original, sense [n], quan no és immediatament

⁵⁸⁴ Cf. *vergínia* a Corbera 2000: 66.

⁵⁸⁵ La definició d'aquesta entrada pot coincidir amb aquella ja present al DIEC: «Forma que revesteix l'adverbi *bé* quan precedeix l'element que modifica» (amb l'eventual adaptació local *revesteix* → *revisti*).

precedida de la preposició citada: *Ves-te'n de aquí* (a[ø]quí). Adjunyim que l'eventual introducció de la variant (en) **anquí* crearia l'alternança formal innecessària *aquí*/**anquí*.

En lo cas del DCA *hinvern*, la grafia amb *n* té una gran tradició en la llengua catalana antiga, com nos recorda lo DCVB en l'entrada *invern*. En algunes aquesta tradició pareix ésser arribada en manera contínua fins a l'època actual,⁵⁸⁶ fet pel qual considerem com a vàlida la grafia de Sanna, acceptada també a MÀR: 26 i 56.

Relativament al DCA *tonyina*, havem pogut verificar que los ancians que encara recorden aquesta paraula despalatalitzen normalment la /ɲ/ original, per analogia amb *tunno*: *to[n]ina*. Part dels mateixos locutors, però, recorda i considera com a encara representativa de la nostra varietat la pronúncia palatalitzada, avui desueta però representativa de l'oralitat dels adults de la primera part del s. XX.⁵⁸⁷ Creiem que val la pena conservar, en la grafia, aquesta palatalització. Per tant, no proponem ningun canvi al DCA *tonyina*.

Valutació de les propostes, a cura del Grup de treball per la normativització del català de l'Alguer

Lo GrupNorm aprova, amb consens general i sense votació formal, les propostes, amb les excepcions següents:

- *menjar blanc* → *menjar-en-blanc*: los membres se són trobats d'acord a considerar aquesta com una paraula composta, i no com una locució. És però estat formulat un interrogatiu, considerat legítim dels altres membres, sobre la qualitat de la consonant nasal que lliga los dos components de la paraula (*menjar* [n] *blanc*). Una part del GrupNorm ha hipotitzat que se tracta d'una simple epèntesi i

⁵⁸⁶ Cf. *invern* a les Ordinationes del 1526 (Piras 2017: 194), i los tres casos amb la mateixa grafia al Sínode del 1581 (cf. Nughes 1991: 237, 238, 293). Exemples més recents (1a meitat del s. XIX) de la mateixa grafia són disponibles en les Tarifes de Fruita citades a Bosch 1999: 375-381.

⁵⁸⁷ Fent un petit salt temporal, sabem que la variant amb consonant palatal era considerada aquella de referència encara a l'inici del s. XIX: «[...] y axi matex la *Tuñina* fresca en tot l'ain [...]» (cf. Caria 2006b: 52; any 1802).

no de la prep. *en*, vist que a) aquesta preposició no se troba en denominacions com l'italià *bianco mangiare*, i que b) si pronunciem la seqüència algueresa *menjar en blanc* (amb el significat, per exemple, de 'menjar sense condiments'), lo resultat siguerà *menj[ˈa] [a]n bl[ˈa]nc*, amb dos accents primaris i conservació de la seqüència [ˈaa], mentre la pronúncia del dolç alguerés és *menj[ˌa]n bl[ˈa]nc*, amb el verb *menjar* que perd l'accent primari i que presenta la seqüència [ˈaa] simplificada en [ˌa]. Per tant, segons aquesta argumentació, les diferències de pronúncia entre la seqüència *menjar en blanc* i la denominació del dolç indicarien exactament que se tracta de conceptes diferents. L'argumentació a) és estada considerada dels altres membres com a interessant però no definitiva, perquè l'estructura de l'italià *bianco mangiare* caracteritza una locució específica d'una llengua específica, sense caràcters d'universalitat. També l'argumentació b) no és estada considerada com a suficient per exclodir que la [n] investigada representi la preposició *en*, vist que en les llengües són ben possibles diferències fonètiques entre paraules considerades individualment i les pronúncies que ne caracteritzen los processos composicionals o també les col·locacions més o manco estàbils en les quals se troben. Per exemple, podem considerar lo topònim *l'Alguer* com una paraula oxítona, però, quan aquesta és seguida de l'adjectiu *vella* en la locució *l'Alguer vella*, que fa referència al nostre centre històric, lo sou accent principal perd lo caràcter primari i retrocedeix en la primera síl·laba: *l[ˈa]lguer v[ˈ]ella*. Lo resultat és doncs una variació en la pronúncia respecte a les paraules *l'Alguer vella* considerades individualment, però, amb tota evidència, sempre de les mateixes paraules se tracta, donant-ne per escomptades les possibles variacions semàntiques típiques de les agregacions lèxiques més o manco estàbils.

Després d'haver escanviat totes aquestes opinions i informacions, lo GrupNorm ha votat en manera unànime per tractar lo DCA *menjar blanc* com a paraula composta i no com a locució, definint-ne la grafia en *menjarblanc*, en aplicació de les normals règules de formació dels compostos previstes en català. Aquesta decisió no treu

la possibilitat d'aprofundir, en futur, lo tema de la caracterització com a epentètica o com a morfològica de la consonant nasal en qüestió.

En fi, un membre ha evidenciat que l'acumulació de formes escrites que no tenen en la justa consideració algunes característiques de la nostra oralitat, com *en a[n]quí* → *en aquí*, pot constituir un factor que limita lo correcte aprenentament de la nostra llengua oral. Aquesta consideració fa referència sobretot als algueresos que no tenen la nostra varietat com a L1, i que poden ésser excessivament condicionats, al moment de produir oralitat, de grafies excessivament distants respecte a les nostres pronúncies usuals. Per això, troba més oportú adoptar la doble forma *en aquí/en anquí*. Aquesta proposta no ha però trobat l'aprovació formal dels altres membres.

26 Miscel·lani⁵⁸⁸

Grup de treball per la normativització del català de l'Alguer

Codi document:	Data d'aprovació:	Última revisió:
26_GrupNorm	27/07/2022	24/08/2022

1. Alutzo

No és impossible que aquest ictiònim alguerès vengui del nap. *aluzzö*, però la conservació de [l] intervocàlic suggereix un influx major de variants com lo sard *allutzu* o lo cors *alluzzu*.⁵⁸⁹ Per això, i també per coherència amb altres casos de tractament ortogràfic de [l] intervocàlic no genuí en lèxic popular (*masel·laiu*, *farfal·la*, *xigarel·lo*, etc.), proposem d'adoptar la grafia *al·lutso*.⁵⁹⁰

2. Assoterrar, assufocar

Aquestos verbs presenten, en l'oralitat, les dues pronúncies amb [a] inicial i sense. Coherentment amb els criteris establits a 14_GrupNorm, cada volta que tenim a disposició dues o més pronúncies tenguérem d'adaptar la grafia a la pronúncia més convergent. En aquestos casos: *soterrar*, *sufocar*, ja presents al DCA. La doble pronúncia continuarà a ésser registrada en la secció fonètica del diccionari.

⁵⁸⁸ Lo present document incloueix propostes de revisió d'entrades DCA que no han trobat col·locació en los precedents documents de treball del GrupNorm. En la versió original, presentava més propostes respecte a aquelles que lo lector trobarà en les seccions següents. De fet, en previsió d'una pausa operativa de les activitats del GrupNorm, los membres han decidit de deixar al present document totes les propostes de revisió que han considerat immediatament votables, reenviant a ulteriors sessions de treball tots los casos pels quals podien ésser necessaris aprofundiments o discussions ulteriors.

⁵⁸⁹ Aquesta segona possibilitat és sostenguda a Corbera 2000: 95.

⁵⁹⁰ Relativament al canvi *alutzo* → *alutso*, cf. 15_GrupNorm.

3. Birriquela

Caria (2006: 43-44) fa algunes reflexions sobre l'oportunitat de considerar la base *birri-* de l'ornitònim alguerès *birriquela* (*Puffinus puffinus*) com un relict celto-basc present en sard central, però, en segona instància, considera *molto più agevole supporre che verosimilmente birriquela potrebbe avere origini onomatopeiche*, una possibilitat descartada en manera peremptòria de Corbera (2000: 86), lo qual, però, no dona elements a suport d'aquesta sua consideració.

No tenim elements suficients per exclodir o comprovar una eventual origen onomatopeica de la base en qüestió,⁵⁹¹ però senyalem que seqüències com *birr(i)-* són presents en totes les varietats més representatives del nord-Sardenya per indicar altres espècies de volàtils, sigui de terra, com lo *Delichon urbicum* (*sbirru*, en gal·lurés) i l'*Apus apus* (*imbirriu*, *isbirru*, *antzibirri* i *cuntzibirri*, en logudorés; *isbirru* i *birru*, en sassarés; *sbirriu*, *sbirru* i *isbirriu*, en gal·lurés), que de marina, com lo *Sterna hirundo* (*sbirriu di mari*, en gal·lurés). Partint d'aquestes informacions, no considerem impossible que la base *birr(i)-* de l'alguerès *birriquela* pugui tendre també una formació analògica respecte a altres denominacions presents en lo nord Sardenya.

Relativament al sufix, Caria escriu: «Il suffisso *-uela* dà l'idea di un diminutivo di provenienza castigliana, come abuela». Aquesta explicació resulta ben problemàtica, vist que la seqüència final citada no és *-uela*,⁵⁹² sinó [ke'l'a]: [biri'ke'l'a]. En mancaça d'informacions més detallades sobre l'evolució diacrònica aquests ornitònim, podem considerar com a hipòtesi de partença la possibilitat que lo sufix italià [e'l'a], present en tantes paraules alguereses, sigui estat adjunyat en manera productiva a la base *birri-*, per diferenciar lo

⁵⁹¹ De fet, si considerem exclusivament la tipologia de cant del pardal en qüestió, aquesta no resulta incompatible amb la base *birri-* (cf. <https://www.youtube.com/watch?v=ipaBs1aeKYs>). Dit això, l'estudiós T. Torre nos senyala alguns factors que reduïrien (sense anul·lar-les, és clar) les possibilitats d'aquesta derivació, partint del fet que lo cant de la birriquela té la funció principal d'identificar la posició del niu 'quan hi visibilitat escassa o nul·la', o sigui, quan los mariners tenen més poques possibilitats d'associar aquest cant a una espècie unívoca de pardals, com per exemple durant les nits sense lluna.

⁵⁹² A aquest propòsit recordem, banalment, que la *u* citada no fa part de la fonologia del sufix, i és merament un component gràfic del dígraf *qu(e)* → [k](e).

nostre *Puffinus puffinus* d'altres espècies símls, com lo gal·l. *sbìrriu di mari* (*Sterna hirundo*). Al mateix temps, no podem ni manco exclodir que lo sufix en qüestió hagi tengut, en origen, un valor hipocorístic.

Entre la base *birri-* i lo sufix *-ela* trobem també lo so velar /k/ (*birri[k]ela*), que Caria no inclodeix en les seues explicacions, i pel qual no és difícil supondre una origen analògica a partir dels models sards de formació de diminutius (*-eddu*) amb inserció velar del tipus *bratzu* → *bratzi[k]eddu*, *cosa* → *cosi[ɣ]edda*, *nennu* → *nenni[k]eddu*, etc.

Les qüestions etimològiques que havem discutit en aquí damunt no impliquen canvis ortogràfics en la base *birri-*, però sí suggereixen la correcció del sufix DCA *-ela* en *-el·la*, en virtut de la probàbil derivació italiana del mateix sufix i/o pels motius de codificació foneticografèmica discutits més a damunt relativament a *al·lutso*.

4. Cascabòs

La pronúncia hodierna més típica és aquella amb [k] final, en virtut de la qual podem suggerir lo canvi gràfic *cascabòs* → *cascabosc*. Com a alternativa, podem valutar si la variant sense velar final té una vitalitat tal que justificaria l'adopció de la doble grafia *cascabòs/cascabosc*.

5. Colorir/colorar

Al DCA són presents diverses entrades amb base *colorar* (*decolorar*, *descolorant*, etc.) i amb base *colorir* (*descolorir*, *colorit*, etc.). Manca però lo verb *colorar*, que proponem d'adjunyar.

6. Comparia

Per aquest substantiu feminil és present, en la nostra oralitat, també la variant masquil *compariu*, que proponem d'adjunyar al diccionari.

7. Corriat, -ada

Si considerem los normals criteris ortoèpics de l'alguerés, la grafia DCA *corriat*, *-ada* presupon la pronúncia *corria[t]* *-a[ra]* de l'adjectiu en qüestió. Vist però que la pronúncia que los ancians algueresos actuals consideren

com a més típica és *corria*[tu] –a[ta], proponem la revisió *corriat -ada* → *corriato -ata*.

8. Còtzar

Aquesta entrada és caracteritzada d'un ús poc consuet del grafema *a*, emprat per indicar una [a] àtona final en síl·laba tancada, un context en lo qual la llengua normativa preferiria la grafia *e*, que proponem d'adoptar: *còtzer*.

Endemés, proponem d'integrar aquesta grafia típicament local amb una altra més convergent que registri la nostra pronúncia sense /r/ final (avui la més representativa en la nostra oralitat), i que inclodeixi també la /l/ original catalana, també si avui no és pronunciada: *colze*.

8. Educanda

Lo DCA inclodeix l'entrada *educanda* en la sola variant feminil. De fet, alguns parlants ancians que havem pogut consultar consideren aquesta paraula com a rara, però encara possible en la sua accepció feminil, mentre no recorden d'haver mai entés una eventual forma masculina, com *educand* o *educando*. Considerem necessari introduir al diccionari també la citada forma masculina, almanco com a variant d'ús potencial. Entre les dues possibles grafies *educand* o *educando*, proponem d'adoptar la primera, més genuïna i no italianitzada com la segona.

9. Faena/faïna

Lo DCVB considera les variants *faïna* i *faena* de l'antic llatí *FACIENDA* com a, respectivament, 'moderna' i 'antiga i dialectal'. Lo DIEC les accepta totes dues, prioritant però la primera, a la qual reenvia lo lector que cerca *faïna* i derivats.

També lo DCA inclodeix les dues variants formals, amb derivats, però lo fa en paradigmes asimètrics, que mostrem en la taula 01. La taula presenta també, entre parèntesis quadres, la pronúncia reportada al DCA relativament a les seqüències gràfiques *-ae-* i *-ei-*.

Taula 01

<i>faena</i>	<i>faina</i>
afaenament [ae]	
afaenar [ae]	afeinar [eĩ]
afaenat [ae]	
faena [a'e]	feina [eĩ]
faener [ai]	feiner [eĩ]
	feinós [eĩ]

Com havem sostengut en altres casos, l'adopció de dobles paradigmes asimètrics pot constituir un element de confusió pels nostres usuaris quan l'asimetria no té justificacions clares, comprensibles i prevedibles.

En una primera fase d'anàlisi de la casuística en qüestió, havíem pensat de propondre un tractament ortogràfic quantitativament homogeni, i amb correspondències sistemàtiques, entre les variants amb *-ae-* i aquelles amb *-ai*. Contemporàniament, havíem considerat necessari recollir informacions orals per verificar si efectivament aquestes variants presenten pronúncies discordants com aquelles senyalades al DCA i reportades en la taula 01: *afeinar* → [eĩ]; *feiner*, *feinós* → [eĩ]; *afaenar* → [ae]; *faener* → [ai].

Les (poques) primeres informacions que havíem pogut recollir (tres informants) suggerien, d'una part, que los ancians d'avui prefereixen les pronúncies amb reducció vocàlica del tipus *feiner* → f[ai̯]ner, amb eventual inserció ròtica (f[ari̯]ner), i, de l'altra, que les variants amb [ae/ae] estan començant a caure en desús. Aquestes nostres consideracions preliminars tenen òbviament necessitat d'ésser ampliades amb recerques descriptives més àmplies.

Esperant aquest treball futur, creiem però que sigui ja possible balançar los dos paradigmes mostrats en la taula adjunyint al diccionari les variants *afeinament*, *afeinat*, *faenós*, actualment absents.

10. Furfuruja

Proponem d'adaptar lo sardisme DCA *furfuruja* a la pronúncia hodierna fu[ø]uruja → fufuruja.

11. Gard-reu

És un sardisme pel qual Corbera 2000: 73 proposen la grafia *gardureu*. Aquesta resulta coherent sigui amb la fonètica local (*gard[u]reu*) que amb l'etimologia directa de la paraula investigada (log. *cardureu*).

Restava però oberta la qüestió de l'eventual aposició del guionet (*gardureu?*), vist que se tractaria d'una paraula composta amb el primer element que acaba en vocal i lo segon que comença amb *r, s, x*.⁵⁹³ En realtat, podem considerar la paraula en qüestió com un cas límit en lo qual hi ha almanco u dels dos elements, o sigui *-reu*, que no resulta més reconeixible en l'adaptació local.⁵⁹⁴ Per això, proposem de representar lo terme en qüestió amb la grafia aglutinada *gardureu*.

12. Horri

La grafia del DCA *horri* és correcta si tenim en compte les formes típiques de la literatura catalana antiga, que inclodia les dues variants *horri/orri*.⁵⁹⁵ Dit això, per l'alguerés actual proposem d'adoptar la forma moderna i estàndard *orri*.⁵⁹⁶

13. Madrastra, padrastra

Segons les pronúncies reportades al DCA, i també segons aquelles que havem pogut recollir en manera directa d'alguns ancians, la ròtica original

⁵⁹³ Recordem que les regles d'aposició del guionet en los compostos són descrites a OIEC § 4.3.

⁵⁹⁴ Amb una interpretació una mica forçada, podem hipotitzar que la familiaritat de diversos algueresos amb la llengua sarda los pot portar a identificar fàcilment aquest element amb l'adjectiu sard *-reu*, que vol diure 'dret', 'alçat'. Aquesta identificació no resultaria però correcta del punt de vista taxonòmic, vist que lo *gardureu* no és entre les varietats de *gard* que crixin principalment en altària. Endemés, si donem per bona l'etimologia < sard *cardu beru* proposta a Corbera 2000: 73, lo significat del segon element és exactament aquella de 'ver', i no de 'alçat', 'elevat'.

⁵⁹⁵ Cf. *horri* al DCVB.

⁵⁹⁶ Cf. DIEC *orri*. Senyalem que avui no hi ha coincidència semàntica entre la veu general i la correspondent algueresa, però resulta clar que se tracta de canvis de significat que caracteritzen una mateixa paraula original, com indicat al DCVB *orri*.

de la síl·laba final dels DCA *madrast***ra** i *padrast***e** s'és pràcticament perduda en l'oralitat espontània.⁵⁹⁷ A aquest propòsit, donem per descomptada la necessitat d'uniformar les dues grafies, en la direcció de la representació de la ròtica original (*madrast***ra**, *padrast***re**) o, alternativament, amb una simplificació ortogràfica que tenguí més en compte les pronúncies actuals, sense *r* (*madrast***a**, *padrast***e**).

Entre les dues possibilitat proposem la primera, vist que tengueria dos beneficis immediats. En primer lloc, sigueria convergent amb les formes generals *madrast***ra** i *padrast***re**. En segon lloc, sigueria coherent amb la grafia *germanast***re**/*germanast***ra**, paraula que conserva, també en l'oralitat algueresa, la ròtica original del sufix *-ast*[*r*]*e/a*.

14. Maledir

No és clara la motivació que ha portat l'autor del DCA a introduir al diccionari, a costat del genuí *maleir*, també la variant *maledir*. A aquest propòsit senyalem que la justificació no pareix ésser de tipus fonètic, vist que la pronúncia reportada en l'entrada en qüestió és *male*[*i*]*r*, sense inserció dental.

Per aquestes raons, proposem d'eliminar la forma *maledir* a favor de la genuïna *maleir*, ja present al DCA.

15. Marçanella

Los algueresos que encara recorden lo nom d'aquesta planta lo pronuncien amb inserció lateral [*l*] (*ma*[*l*]*çanella*) o nasal (*ma*[*n*]*çanella*), respecte a l'original *ma*[*ø*]*çanella*.

Lo DCA inclou sol la primera pronúncia, i la representa amb la grafia *marçanella*, que presupon una primera fase temporal en la qual la pronúncia local era efectivament *ma*[*r*/*r*]*çanella*, i una segona en la qual la ròtica preconsonàntica s'és lateralitzada en *ma*[*l*]*çanella*.

Partint de la literatura a nostra disposició, trobem referències històriques a la variant amb nasal, i amb una grafia que reculli la *i* castellana:

⁵⁹⁷ En manera alternativa, los informants consultats en la segona meitat dels anys '80 de Jaume Corbera consideraven encara possibles les formes *madrast*[*r*]*e* i *padrat*[*r*]*e*, també si, com puntualitzava l'autor «preval la forma *madrasta/parraste*» (cf. Corbera 2000: 153-154).

mansanilla.⁵⁹⁸ No tenim però disponibles exemples amb inserció líquida del tipus *malçanella* (?) o *marçanella* (?) i, per això, no sabem si la proposta del DCA codifica una /r/ present en la nostra oralitat històrica o si se tracta d'una hipercorrecció: *ma[l]çanella* → *marçanella* (?). En mancança d'aquestes informacions, nos limitem a propondre la inserció al diccionari també de la variant *mançanella*.

16. Medecina

En alg. i en cat. gen. la família lèxica de *medecina* alterna formes gràfiques amb *e* pretònic (*medecina*), i formes més cultes amb *i* (*medicar*). Relativament al DCA *medecina* 'medicament', MÀR proposa la grafia *medicina*, calcada sobre lo cat. gen. *medicina* (p. 19).

En realtat, l'ortografia actual DCA és perfectament compatible amb la variant general *medecina* 'medicament', motiu pel qual no hi ha necessitat de propondre la grafia *i*, inusual en aquell context fonològic per representar [a] (*medicina* → *med[a]cina*).

Tenim però dues accepcions del DCA *medecina* que són compatibles amb la grafia *medicina* de la llengua general, i són les número 4 'Ciència que estudia malalties i cures' i 5 'Facultat universitària'.

Proponem doncs de preveure la grafia *medecina* quan nos estem referint a 'medicaments', i la grafia *medicina* quan parlem de 'ciència mèdica' i de 'facultat universitària'. Aquestes grafies resultarien perfectament compatibles amb les pronúncies patrimonials amb [a] (*med[a]cina*), referides especialment als medicaments, i amb aquelles cultes (i italianitzades, això sí) referides al món dels estudis i de la recerca (*med[i]cina*). Aquestes resultarien també coherents amb les formes ja emprades en la llengua general per representar los mateixos conceptes.

⁵⁹⁸ Cf. Caria 1991: 120. L'ocurrència se troba en un document del 1800.

Valutació de les propostes, a cura del Grup de treball per la normativització del català de l'Alguer

Lo GrupNorm aprova, amb consens general i sense votació formal, totes les propostes de revisió, amb l'excepció de *corriat*, *-ada* → *-corriato*, *-ata* i *furfuruja* → *fufuruja*, votades positivament de quatre membres i negativament de dos.

Relativament al DCA *cascabòs*, lo grup aprova la segona proposta de tractament, amb la doble grafia *cascabòs/cascabosc*, i no la primera, que preveïa l'ús exclusiu de *cascabosc*.

Com a nota ulterior, especifiquem que la grafia *sufocar* per [a/ø]*sufocar* és estada considerada vàlida com a verb i com a participi, però no com a adjectiu quan és emprat en àmbit gastronòmic: *polpinyols assufocats*, etc. La justificació és que, segons la informació oral a disposició dels membres del GrupNorm, la inserció de la pròtesi en aquestos casos representa la pronúncia usual.

